อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๒

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๒

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๓๗/๒๖๗ **สำนักพระราชวัง**

๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

พลเรือโท สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ม.ว.ม.,ป.ช. อายุ ๘๔ ปี ข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงกลาโหม กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคปอดอักเสบ ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า กรุงเทพมหานคร เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๒๐ น.

วันจันทร์ที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. ขอรับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยเครื่องเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลา ๓ วัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืน กำหนด ๓ คืน.

ประภาพรรณ/พิมพ์/[illegible] /ทาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พลเรือโท สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๙๐๐๓

สำนักพระราชวัง

๖ มีนาคม ๒๕๕๒

พระราชทานเพลิงศพ พลเรือโท สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ม.ว.ม.,ป.ช. ข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงกลาโหม ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์ที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เชิญหีบศพออกตั้งบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาวัดมกุฏกษัตริยาราม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจาตั้งประดับ

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เชิญโกศศพแห่เวียนเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตรทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล แล้วพระราชทานเพลิง.

ประภาพรรณ/พิมพ์/๑๒/ทาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พลเรือโท สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานผู้มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ด้วยพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ได้กราบถวายบังคมลาถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันเสาร์ที่ 20 ธันวาคม 2551 เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ โกศแปดเหลี่ยม พร้อมฉัตรเบญจาตั้งประดับ ปี่ กลองชนะประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมทั้งพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมมีกำหนด 3 คืน และในวันอาทิตย์ที่ 29 มีนาคม 2552 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเพลิง พร้อมพระราชทานผ้าไตร 5 ไตร ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณและเป็นเกียรติยศแก่พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ และวงศ์ตระกูลอย่างหาที่สุดมิได้ หากพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ได้ทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะมีความปลื้มปีติโสมนัสและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเกียรติยศอันสูงอย่างหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า ครอบครัวของพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และจะเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมเพื่อเป็นเกียรติและสิริมงคลแก่วงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นางบุญส่ง ชาตินันทน์

นาวาเอกอิทธิ ชาตินันทน์

นางสาวพรพนิต ชาตินันทน์

นางวิศิษฎพรรณ เจียมอุดม

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์

ประวัติ
พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457 ณ บ้านตำบลบางจัก อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง และเป็นบุตรคนเดียวของขุนบางจักรจิรกิจ (หลุย ชาตินันทน์) และนางส้อน ชาตินันทน์

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ได้สมรสกับนางสาวบุญส่ง สุทธิประเสริฐ ซึ่งเป็นธิดาของนายอวบและนางบุญนาค สุทธิ-ประเสริฐ เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2492 มีบุตรและธิดา 3 คน คือ

1. นาวาเอกอิทธิ ชาตินันทน์ สมรสกับพันเอกหญิงวาสนา (ชมภูพงศ์) ชาตินันทน์ มีบุตร 1 คน คือ นายอธิวัฒน์ ชาตินันทน์

2. นางสาวพรพนิต ชาตินันทน์

3. นางวิศิษฏพรรณ เจียมอุดม สมรสกับนายกวิน เจียมอุดม

การศึกษา

- ประถมศึกษา โรงเรียนราษฎร์นิยม ต.บางจัก อ.วิเศษ-ชัยชาญ จ.อ่างทอง
- มัธยมปีที่ 4 โรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทอง
- มัธยมปีที่ 6 โรงเรียนประจำมณฑลอยุธยา
- มัธยมปีที่ 8 โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ. 2473

- แพทยศาสตร์บัณฑิต คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2479

การศึกษาเพิ่มเติมระหว่างรับราชการที่กรมแพทย์ทหารเรือ

ได้รับทุนจากกองทัพเรือให้ไปศึกษาและปฏิบัติงานทางพยาธิวิทยาและโรคประเทศร้อน ณ ประเทศอังกฤษ ในระหว่าง พ.ศ. 2494 - 2497 ดังนี้

1) ฝึกและปฏิบัติงานในแผนก Bacteriology, Biochemistry, Hematology และ Blood Tranfusion Service ณ Lewisham Hospital ระหว่างพ.ศ. 2494 - 2495

2) สำเร็จการศึกษาหลักสูตร

- Diploma in Clinical Pathology (D.C.P.) ณ Post-graduate Medical School of London, University of London พ.ศ. 2496

- Diploma in Tropical Medicine and Hygiene (D.T.M.&H) ณ London School of Hygiene and Tropical Medicince, University of London พ.ศ. 2497

ยศทหาร

ว่าที่นายเรือตรี	1	ตุลาคม	2483
นายเรือตรี	19	มิถุนายน	2484
นายเรือโท	1	กรกฎาคม	2485

นายเรือเอก	1	กรกฎาคม	2487
นาวาตรี	1	มกราคม	2493
นาวาโท	1	มกราคม	2498
นาวาเอก	1	มกราคม	2500
พลเรือตรี	28	มกราคม	2512
พลเรือโท	19	เมษายน	2518

การรับราชการ

1) การรับราชการในช่วงต้นหลังจากสำเร็จการศึกษาแพทยศาสตร์บัณฑิต

- แพทย์ประจำบ้าน ในแผนกอายุรศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช	1 เม.ย. 2480 - 31 มี.ค. 2481
- อาจารย์ผู้ช่วยโท แผนกสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	1 เม.ย. 2481 - 31 พ.ค. 2482
- แพทย์ประจำกรมรถไฟ	1 มิ.ย. 2482 - 31 มี.ค. 2483

2) การรับราชการในกองทัพเรือและกองบัญชาการทหารสูงสุด

- ประจำหมวดเรือเล็ก ส.ก.	1 เม.ย. 2483

- ประจำป้อมพระจุล	18 เม.ย. 2483
- ประจำแผนกศัลยกรรม กองแพทย์ทหารเรือ	1 ต.ค. 2483
- พยาธิแพทย์ ร.พ.สส.	19 พ.ค. 2484
- นายแพทย์ประจำแผนก พยาธิวิทยากองแพทย์ ทหารเรือ	2 มี.ค. 2485
- นายแพทย์โรงพยาบาล รร.ชุมพลทหารเรือ	7 มี.ค. 2485
- นายแพทย์ประจำ แผนกพยาธิวิทยา และรักษาราชการ หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา อีกตำแหน่งหนึ่ง	19 พ.ค. 2485
- นายแพทย์แผนกพยาธิวิทยา กรมแพทย์ทหารเรือ	9 ก.ย. 2485
- นายแพทย์ประจำกองเรือที่ 3	12 ก.พ. 2486
- นายแพทย์แผนกพยาธิวิทยา รพ.ทร. สัตหีบ	15 ธ.ค. 2486

- รักษาราชการหัวหน้า
  แผนกพยาธิวิทยา พร. 1 ม.ค. 2489
- หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา
  รพ.ทร. กรุงเทพ 1 เม.ย. 2490
- หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา
  รพ.ทร. สัตหีบ 24 เม.ย. 2493
- หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา
  รพ.ทร.กรุงเทพ 16 เม.ย. 2494
- สำรองราชการ
  กรมเสนาธิการทหารเรือ
  เพื่อไปศึกษาวิชาในต่างประเทศ 1 มิ.ย. 2494
- ประจำ พร. 16 ส.ค. 2497
- รักษาราชการหัวหน้ากอง
  ชันสูตรโรค รพ.ทร. กรุงเทพฯ 14 ก.ย. 2498
- หัวหน้ากองชันสูตรโรค
  รพ.ทร. กรุงเทพฯ 7 เม.ย. 2501
- ทำหน้าที่รองผู้อำนวยการ
  โครงการวิจัยทางแพทย์ของ
  องค์การ ส.ป.อ. 6 ก.พ. 2505

- รองผู้อำนวยการโครงการวิจัย
  ทางแพทย์ขององค์การ ส.ป.อ.
  และรักษาราชการหัวหน้ากอง
  ชันสูตรโรค รพ.ทร. กรุงเทพ
  อีกตำแหน่งหนึ่ง 1 ต.ค. 2505

- ผู้อำนวยการสำนักงาน
  โครงการวิจัยทางแพทย์ของ
  องค์การ ส.ป.อ.
  สำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด 28 ม.ค. 2512

- ประจำสำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุด
  (อัตราพลเรือโท) 19 เม.ย. 2518

- รับราชการมาครบกำหนด
  เกษียณอายุแล้ว เป็นนายทหาร
  นอกราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ
  สังกัดสป. 1 ต.ค. 2518

ราชการทัพ

- ไปราชการทัพในกรณีพิพาท 29 พ.ย. 2483 -
  กับอินโดจีนฝรั่งเศส 30 เม.ย. 2484
  ในคราวเรียกร้องดินแดนคืน พ.ศ. 2484
  ในตำแหน่งนายแพทย์ประจำเรือหลวง
  ศรีอยุธยา

- ไปราชการทัพเรือคราวกรณีฉุกเฉิน	24 ส.ค. 2485 -	
เมื่อ พ.ศ. 2485 ในตำแหน่ง	4 มี.ค. 2486	
นายแพทย์ประจำกองเรือที่ 1		

ราชการทะเลหรือราชการสนาม

- ฝึกอาชีพนายแพทย์ประจำ	5 พ.ย. 2483 -
เรือหลวงพระร่วง	29 พ.ย. 2483
- ไปราชการทะเลในตำแหน่ง	15 ก.พ. 2486 -
นายแพทย์ประจำเรือหลวงบางระจัน	21 มี.ค. 2486
- ไปราชการทะเล	6 มิ.ย. 2489 -
ในตำแหน่งนายแพทย์ประจำ	5 ก.ค. 2489
เรือหลวงสุโขทัย	
- ไปราชการเปลี่ยนแก๊ส	10 ม.ค. 2492 -
ด้านภูเก็ตในตำแหน่ง	8 เม.ย. 2492
นายแพทย์ประจำเรือหลวงหนองสาหร่าย	

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ

- เหรียญชัยสมรภูมิ	31 ก.ค. 2484
- จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย	4 ธ.ค. 2491
- เหรียญบรมราชาภิเศก (เงิน)	5 พ.ค. 2493
- จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก	5 ธ.ค. 2494
- เหรียญจักรมาลา	5 ธ.ค. 2498

- ตริตราภรณ์มงกุฎไทย	5 ธ.ค.	2499
- ตริตราภรณ์ช้างเผือก	5 ธ.ค.	2504
- เหรียญชัยสมรภูมิมหาเอเชียบูรพา	3 ก.ย.	2505
- ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย	5 ธ.ค.	2506
- ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก	5 ธ.ค.	2508
- ประถมาภรณ์มงกุฎไทย	5 ธ.ค.	2512
- ประถมาภรณ์ช้างเผือก	5 ธ.ค.	2515
- มหาวชิรมงกุฎ	5 ธ.ค.	2518

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ได้เริ่มมีอาการของโรคระบบทางเดินหายใจ เมื่อมีอายุเข้าสู่วัยกลางคน จึงได้มาพบแพทย์ที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า แพทย์ได้ให้การดูแลรักษาเป็นอย่างดี จนสามารถควบคุมอาการหอบได้ และสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ

เมื่ออายุได้ประมาณ 80 ปีเศษ ปอดเริ่มมีอาการไม่แข็งแรง ติดเชื้อง่าย บางครั้งมีอาการปอดบวม หอบ จนต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าบ่อยครั้ง โดยมีนาวาเอกวิรัตน์ วัฒนาวงศ์ (ปัจจุบันคือพลเรือตรีกิติพัฒน์ วัฒนาวงศ์) ได้ให้การดูแลรักษาเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ต่อมาเมื่อกลางเดือนมกราคม 2551 พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ได้เกิดอาการหอบอย่างรุนแรง จนต้องเข้ารับการรักษาตัวในห้อง CCU โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า นาวาเอกสมชาย จันทโรธร แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบทางเดินหายใจได้ให้การ

ดูแลรักษาอย่างดียิ่ง ทั้งการให้ยา และการใช้เครื่องช่วยหายใจ จนผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นและสามารถกลับมารู้สึกตัวได้อีก จึงได้ออกจากห้อง CCU และกลับมาพักรักษาตัวที่หอผู้ป่วยพิเศษ 5

คณะแพทย์และพยาบาลได้ให้ความช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ โดยพยายามฝึกให้ผู้ป่วยหายใจเอง และลดการใช้เครื่องช่วยหายใจลง ซึ่งในระยะแรกผู้ป่วยพอจะหายใจเองได้บ้าง แต่ยังไม่สามารถหายใจได้เองทั้งหมด จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องช่วยหายใจต่อไป

ในระยะ 3 - 4 เดือนแรก ผู้ป่วยยังรับรู้และรู้สึกตัว สามารถพยักหน้าตอบรับได้ อ้าปากพูด (โดยไม่มีเสียง) ได้ ต่อมาในระยะหลัง ๆ การรับรู้น้อยลงเป็นลำดับ ไม่สามารถหายใจเองได้ ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจให้ทั้งหมด ร่างกายอ่อนแอลงจนถึงแก่กรรมอย่างสงบที่สุด เมื่อวันเสาร์ที่ 20 ธันวาคม 2551 เวลา 13.20 น. สิริรวมอายุได้ 94 ปี 10 เดือน

ขอขอบพระคุณ

คณะแพทย์และพยาบาล โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า

ครอบครัวของพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ขอขอบพระคุณคณะแพทย์และพยาบาลแห่งโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าทุกท่าน ที่ได้ให้ความเอาใจใส่ ดูแลรักษาอาการป่วยของพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เป็นอย่างดียิ่ง และเป็นระยะเวลานานกว่าสิบปี

ขอขอบพระคุณคณะแพทย์และพยาบาลดังต่อไปนี้

1) พลเรือตรีกิติพัฒน์ วัฒนาวงศ์
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า
2) พล ร.ต.สุวิทย์ ลิ้มประเสริฐ
แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกายภาพบำบัด
3) นาวาเอกสมชาย จันทโรธร
แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านระบบทางเดินหายใจ
4) นาวาเอกภิสักก์ ก้อนเมฆ
แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศัลยกรรม
5) คณะแพทย์ประจำห้อง CCU ทุกท่าน
6) คณะแพทย์ประจำหอผู้ป่วยพิเศษ 5 ทุกท่าน
7) คณะพยาบาลประจำห้อง CCU ทุกท่าน
8) คณะพยาบาลแผนกเครื่องช่วยหายใจทุกท่าน
9) นาวาโทหญิงผกากรอง เพิ่มพลัง
หัวหน้าหอผู้ป่วยพิเศษ 5

10) นาวาโทหญิงเบญจมาศ จันทโรธร

11) นาวาตรีหญิงอุไรพร พุทธวงศ์

12) คณะพยาบาลประจำหอผู้ป่วยพิเศษ 5 ทุกท่าน

13) คณะเจ้าหน้าที่ประจำหอผู้ป่วยพิเศษ 5 ทุกท่าน

นางบุญส่ง ชาตินันทน์ และครอบครัว

คำไว้อาลัย

คติธรรม

พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เป็นผู้ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างมาก นับตั้งแต่เข้ารับราชการเป็นทหารเรือก็ได้ทำหน้าที่ของความเป็นทหารเรืออย่างสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะการเป็นแพทย์ย่อมมีโอกาสช่วยชีวิตคนได้เป็นจำนวนมาก เป็นการสร้างเกียรติคุณความดีแก่ตนเองและวงศ์ตระกูลจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ นับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ แม้จะเกษียณอายุราชการแล้วก็ยังได้มาทำงานให้กับกรมแพทย์ทหารเรือ เป็นการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่ายิ่ง ไม่ยอมปล่อยให้วันเวลาและวัยผ่านพ้นไปโดยปราศจากประโยชน์ ก่อให้เกิดคุณค่าและคุณความดีต่อสังคมอย่างกว้างขวาง ถือเป็นกำลังส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญยิ่งขึ้น

การที่พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ต้องจากโลกนี้ไปอย่างไม่มีวันกลับ นับเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง นำมาซึ่งความเศร้าโศกเสียใจอาลัยรักแก่บุตรธิดาและบรรดาญาติ ๆ แต่ก็ทำให้พิจารณาเห็นถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตว่า คนเราทุกคนที่เกิดมาล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า แม้จะอยู่ในสถานะใดหรือสถานที่ไหน ก็ไม่อาจพ้นไปจากอำนาจของพญามัจจุราชซึ่งมีเสนามารหมู่มาก คอยหาช่องโอกาสอยู่ทุกเมื่อ มรณธรรมนี้คือความจริงของชีวิตที่จะคอยเตือนสติไม่ให้ประมาทพลาดพลั้งดังภาษิตที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

น. อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส
น วิชฺชติ โส ชคติปฺปเทโส
ยตฺรฏฺฐิตํ นปฺปสเหยฺย มจฺจุ

บุคคลถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากความตาย ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากความตาย ถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากความตาย เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่บุคคลยืนอยู่แล้ว จะไม่ถูกความตายครอบงำได้

ขออำนาจบุญกุศลราศีอันเกิดจากการบำเพ็ญกุศลอุทิศไปให้ จงสำเร็จแด่ท่านพลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ โดยสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพสมตามเจตปรารภ จงทุกประการ

พระธรรมสุธี

(พระธรรมสุธี)
เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร
อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ในความทรงจำ

พี่สัมฤทธิ์ (พล.ร.ท. สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์) เป็นลูกชายคนเดียวของคุณลุงซึ่งเป็นพี่ชายของคุณแม่ผม คุณลุงเป็นลูกชายคนเดียวของคุณตา - คุณยาย พี่สัมฤทธิ์จึงมีศักดิ์เป็นลูกผู้พี่ บ้านผมอยู่ติดกับบ้านคุณตา - คุณยาย ส่วนบ้านพี่สัมฤทธิ์อยู่ต่างตำบลใต้ลงไป บนริมฝั่งแม่น้ำน้อย การเดินทางไปมาหาสู่กันในสมัยนั้นต้องใช้เรือพาย เรือแจวเป็นพาหนะ พี่สัมฤทธิ์นอกจากเป็นลูกชายคนเดียวของคุณลุง - คุณป้าแล้ว ยังเป็นหลานชาย (หลานปู่) คนเดียวของคุณตา - คุณยาย ผมด้วย คุณลุง - คุณป้าจึงพาพี่สัมฤทธิ์มาหาคุณปู่ - คุณย่า (คุณตา - คุณยายผม) เสมอเป็นนิจ พี่สัมฤทธิ์เกิดก่อนผม 14 ปี เมื่อผมเริ่มจำความได้พี่สัมฤทธิ์จึงเข้ามาอยู่ในชีวิตผมเช่นเดียวกับพี่ชาย 2 คน และพี่สาวอีก 3 คนของผมแล้ว ผมได้ยินผู้หลักผู้ใหญ่พูดถึงความดีงามของพี่สัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ เสมอมา ความดีงามของพี่สัมฤทธิ์ยิ่งประจักษ์เมื่อผมโตขึ้น

ตลอดชีวิต พี่สัมฤทธิ์ให้ความรัก ความห่วงใยญาติพี่น้องทุกครอบครัวและทุกคน ยากที่ใครจะปฏิบัติได้เสมอเหมือน สมแล้วที่เป็นพี่ใหญ่ในตระกูลของพวกเรา การจากไปของพี่สัมฤทธิ์นอกจากจะยังความโศกเศร้าเสียดายแล้ว ยังทำให้พวกเราต่างสูญเสียญาติผู้ใหญ่ที่หาได้เสมอเหมือนได้ยากยิ่งด้วย

ขอให้พลานุภาพแห่งคุณงามความดี แรงกุศลกรรมที่พี่สัมฤทธิ์ได้กระทำและสะสมไว้ตลอดชีวิต จงประมวลกันเป็นพลังปัจจัยให้ดวงวิญญาณของพี่สัมฤทธิ์ได้สู่สุคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดร์

เฉลิมชัย วสีนนท์

รำลึกถึงอาจารย์หมอสัมฤทธิ์

เมื่อผมจบแพทยศาสตร์แล้วเข้ามารับราชการที่กรมแพทย์ทหารเรือในปี พ.ศ. 2518 นั้น เป็นปีสุดท้ายที่อาจารย์หมอสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ รับราชการอยู่ ผมจึงได้มีโอกาสเห็นอาจารย์ปฏิบัติราชการอยู่เพียงหกเดือนก่อนที่ท่านจะเกษียณอายุราชการ แต่ภายหลังเกษียณแล้ว อาจารย์ได้มาทำงานด้านพยาธิวิทยาคลินิกอันเป็นงานที่ท่านรักและผูกพันให้โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นปกติทุกวันเหมือนยังไม่ได้เกษียณเป็นเวลานับสิบปี จนเจ้าหน้าที่ของกรมแพทย์ทหารเรือรู้สึกว่าท่านยังคงรับราชการอยู่ รวมทั้งแพทย์ที่เพิ่งเข้ามารับราชการก็รู้สึกเหมือนกับว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งของกองพยาธิวิทยา โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าและกรมแพทย์ทหารเรือ เช่นกัน

อาจารย์หมอสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ นับเป็นบุคคลที่กล่าวได้ว่าเป็นอาจารย์แพทย์ตัวอย่างของแพทย์รุ่นหลังที่เข้ามารับราชการในกองทัพเรือ เพราะท่านได้สนใจติดตามวิทยาการด้านการแพทย์อย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ เราจะมีโอกาสพบท่านได้ในการประชุมวิชาการประจำเดือนและประจำปี ซึ่งท่านจะติดตามการประชุมด้วยความสนใจทุกสาขา ผมเข้าใจว่าท่านเข้าประชุมวิชาการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นที่กรมแพทย์ทหารเรือมากกว่าแพทย์ที่รับราชการอยู่เสียอีก และด้วยเหตุนี้ความรู้ทางการแพทย์ของท่านจึงทันสมัยอยู่เสมอแม้ว่าจะเกษียณอายุราชการไปนานแล้ว

ท่านอาจารย์หมอสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ เป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน

และมีเมตตาต่อบุคคลทั่วไปทุกคน ในโอกาสที่เราได้พบท่านทุกครั้ง จะเห็นรอยยิ้มของท่านเสมอ และแพทย์ทุกคนก็ได้รับความรู้สึกอบอุ่น และสัมผัสได้ถึงกระแสจิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา และความพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นของท่าน

อาจารย์หมอสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ทำงานให้แก่กรมแพทย์ทหารเรือที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า จนกระทั่งท่านเริ่มมีปัญหาสุขภาพ ในระยะแรกท่านก็ยังคงเดินทางมาทำงานเหมือนเป็นปกติด้วยความอดทน ต่อมาเมื่ออายุมากขึ้นและสุขภาพไม่อำนวย ท่านก็ยังต้องมาโรงพยาบาลเป็นประจำในฐานะผู้ใช้บริการ ซึ่งในหลายโอกาสท่านจะเข้าพักเป็นผู้ป่วยในของโรงพยาบาล ชีวิตของท่านผูกพันกับโรงพยาบาลมาโดยตลอดจนพวกเราคุ้นเคย เมื่อท่านอาจารย์หมอสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ได้จากพวกเราไป ชาวกรมแพทย์ทหารเรือจึงรู้สึกสูญเสียและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านเปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่ข้าราชการกรมแพทย์ทหารเรือทุกคนเคารพนับถือ และนับเป็นปูชนียบุคคลทางการแพทย์ของกองทัพเรือ

พลเรือโท สุริยา ณ นคร
เจ้ากรมแพทย์ทหารเรือ

จดหมายถึงลุงหมอ

หลานจากบ้านผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา เข้ามาเรียนหนังสือชั้นประถมปีที่ 1 ตอนอายุ 7 ปี ซึ่งขณะนั้นพี่สาว 2 คน (อ้อย - เอื้อย) ได้เข้ามาอยู่บ้านซอยสิทธิเกษมก่อนหน้านี้แล้ว หลานอยู่กับลุงหมอ จนปลายมัธยมศึกษาปีที่ 5 จึงย้ายมาอยู่บ้านประดิพัทธ์ ช่วงที่หลานอายุประมาณ 13 ปี เก๋ - ไก๋ ลูกของคุณลุงประสงค์ สุทธิประเสริฐได้ย้ายจากบ้านสะพานวันชาติมาอยู่กับลุงหมอด้วย

ช่วงชีวิตในวัยเด็กของพวกเราทุกคนเป็นช่วงที่อบอุ่นและทรงคุณค่าแห่งความทรงจำ ลุงหมอและคุณป้าบุญส่ง ตลอดจนพี่จิ๊ก พี่จิ๋ม พี่เจื้อยต่างมีความรักความเมตตาให้พวกเราอย่างทัดเทียมกัน

ลุงหมอเป็นตัวอย่างของหลานจากการประพฤติและปฏิบัติ หลานได้เห็นถึงความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน การดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอ และความมีคุณธรรมนำทางชีวิต

หลานจำได้ว่าช่วงที่พวกเรายังเป็นเด็กอยู่ ทุกวันอาทิตย์ ลุงหมอและคุณป้าบุญส่งจะพาไปวัดชลประทานฯ หรือไม่ก็วัดมหาธาตุ หลังจากเสร็จสิ้นจากการไปวัด รางวัลของความเป็นเด็กดีของพวกเราก็คืออาหารรสชาติอร่อยเลิศ โดยไม่รู้ว่านี่เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งของลุงหมอที่ค่อยปลูกฝังพวกเราให้ค่อย ๆ ซึมซาบในหลักธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนในปัจจุบันนี้หลาน

ทุกคนดำเนินรอยตามลุงหมอ คือเป็นพุทธมามกะที่ดี ซึ่งหลานเห็นว่าเป็นความสำคัญอันดับหนึ่งเพราะคนเราจะเป็นคนดีและประสบความสำเร็จได้ต้องมีคุณธรรมเป็นเครื่องนำทาง

ลุงหมอดูแลหลานทั้งยามสบายดีและยามป่วยไข้ ไม่ว่าจะปวดหัว ปวดท้อง เป็นไข้ ตัวร้อน ลุงหมอจะวัดไข้ ให้ยาตลอดจนฉีดยาให้พวกเราทุกคน แม้เวลาหลานโตขึ้น ได้มาดำเนินชีวิตในต่างแดน ลุงหมอจะคอยเป็นห่วงสุขภาพของหลานคอยเตือนให้ตรวจสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อหลานทุกคนจบการศึกษามีหน้าที่การงานและมีครอบครัว ลุงหมอและคุณป้าบุญส่งก็ทำหน้าที่ประดุจพ่อ - แม่ของเรา ทั้งการสู่ขอและเป็นเจ้าภาพงานแต่งงานให้เราทั้ง 3 คนพี่น้อง ลุงหมอคอยติดตามและเฝ้าดูแลพวกเราทุกคนด้วยความรักและเมตตาตลอดชีวิตของลุงหมอ ทุกครั้งที่พวกเรากลับมาหาลุงหมอที่บ้านซอยสิทธิเกษม ลุงหมอจะมีความสุขมาก นอกจากถามถึงทุกข์ - สุขของพวกเราแล้ว ลุงหมอยังมีเรื่องคุยกับพวกเราอีกมากมายทั้งเรื่องอดีตที่ผ่านมาและเรื่องปัจจุบันที่ยังดำเนินอยู่

จากการที่หลานได้จากลุงหมอมาไกลถึงสหรัฐอเมริกา หลานคิดอยู่ตลอดเวลาว่าถ้าวันหนึ่งหลานกลับมาเมืองไทยและไม่มีลุงหมอ หลานจะเสียใจและคิดถึงลุงหมอมากแค่ไหน แต่เมื่อวันจากพรากมาถึงจริง ๆ หลานกลับทำใจได้ระดับหนึ่ง คงเป็นเพราะหลานโตขึ้นจนเข้าใจสัจธรรมของชีวิตว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เกิดขึ้นเป็นธรรมดาของโลก...ลุงหมอขา หลานคิดถึงลุงหมอมากที่สุด แต่ลุงหมอจะอยู่ในใจของพวกเราทุกคน

ตราบใดที่เราดำเนินรอยตามสิ่งที่ลุงหมอเพียรกระทำให้เราเห็น โดยการประพฤติในทางที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีความรักและกตัญญูต่อบ้านเกิดเมืองนอน โดยเฉพาะความภาคภูมิใจและสำนึกในบุญคุณในบรรพบุรุษของเรา ชาววิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง

หลานขอให้บันทึกฉบับนี้เป็นการตอบแทนพระคุณและรำลึกถึงลุงหมอที่เป็นที่รักและเคารพอย่างสูงสุดของเราหลานลุงหมอทุกคน หลานขอสัญญาว่า พวกเราจะรักใคร่ปรองดองกัน และตั้งมั่นในความดี และจะขอถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติตนอันดีงามนี้ไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติสืบไป

หลาน ๆ บ้านประดิพัทธ์

อาลัยคุณปู่

ตั้งแต่ผมจำความได้ คุณแม่จะเล่าให้ฟังว่าคุณปู่อยากมีหลานมาก ตอนผมเกิด คุณปู่ดีใจมาก ได้โทรศัพท์ไปบอกเพื่อน ๆ ของคุณปู่ว่านามสกุลชาตินันทน์ไม่ด้วนมีหลานชายมาสืบสกุลแล้ว ตอนผมเด็ก ๆ ทุกเช้าคุณแม่จะพาผมไปส่งไว้ให้อยู่กับคุณปู่และคุณย่า ตอนเย็นจึงมารับกลับทุกวัน เมื่อขึ้นชั้นประถม การเดินทางจากบ้านไปโรงเรียนไม่ค่อยสะดวก เราจึงมาอยู่บ้านคุณปู่กัน ในวันเสาร์ - อาทิตย์จึงกลับบ้านของตนเอง เมื่ออยู่กับคุณปู่ คุณปู่ให้ความรัก ความอบอุ่น ห่วงใยมาโดยตลอด คุณปู่จะพร่ำสอนอยู่เสมอว่าให้เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์ กตัญญู มีระเบียบวินัย เข้มแข็งอดทน ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร รู้จักแบ่งปันและให้ตั้งใจเรียนหนังสือให้สูง ๆ เพื่อจะได้มีอนาคตที่ดีมีอาชีพการงานที่ดี เป็นหลักของชีวิต

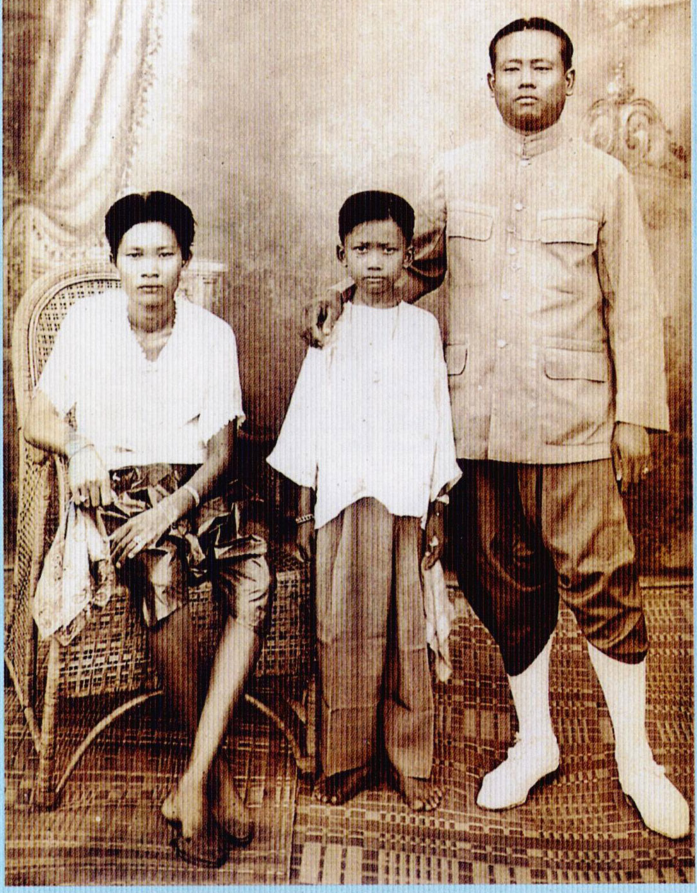
คุณปู่ได้เริ่มป่วยเป็นอัมพฤกษ์เมื่อผมอายุได้ 2 ขวบ และคุณปู่ก็พยายามทำตามคำแนะนำของคุณหมอที่รักษาให้ทุกอย่าง ทั้งฝังเข็ม กายภาพบำบัด และวิธีอื่น ๆ คุณปู่บอกว่า หลานมาเกิดช้า หลานยังเล็กอยู่ คุณปู่อยากที่จะอยู่ดูหลานจนโตและอยากเห็นความเจริญก้าวหน้าของหลานหลังจากนั้นคุณปู่ก็อาการดีขึ้นเป็นลำดับจนสามารถช่วยตนเองได้ และสามารถเดินได้โดยมีอุปกรณ์ช่วย เรามักไปพักตากอากาศที่หัวหินด้วยกัน และไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ คุณปู่จะชอบพาไปดูสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติของผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์

และปกป้องประเทศชาติให้เป็นเอกราชอยู่ได้จนทุกวันนี้ เช่น ไปหัวหินก็จะพาไปดูด่านสิงขรและเล่าประวัติศาสตร์ให้ฟัง และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็จะพาไปทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ตามวาระโอกาสของวันสำคัญนั้น ๆ มาระยะหลังคุณปู่เริ่มป่วยอีก เข้าและออกโรงพยาบาลบ่อยขึ้น มีครั้งหนึ่งคุณปู่ป่วยหนักต้องอยู่ห้อง CCU ผมก็สวดมนต์ภาวนาขอให้คุณปู่หายป่วย อยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลานไปนาน ๆ คุณปู่เริ่มมีอาการดีขึ้นเรื่อย ๆ จนออกจากโรงพยาบาลกลับมาอยู่บ้านได้ เวลาที่ผมไปเยี่ยมคุณปู่ ผมจะนั่งคุยกับคุณปู่ คุณปู่มักจะเล่าให้ฟังว่าเมื่อตอนคุณปู่เด็ก ๆ คุณปู่ต้องมาเรียนหนังสือที่ตัวจังหวัดอ่างทอง ต้องจากคุณพ่อคุณแม่มาอาศัยอยู่กับลุง ดังนั้นคุณปู่ต้องดูแลตัวเอง ต้องเอาใจใส่ในการเรียนโดยที่ไม่ต้องมีใครมาสั่ง คุณปู่จะสอบได้คะแนนเป็นที่ต้น ๆ ของห้องเสมอ คุณปู่ต้องการให้ผมเอาใจใส่ในการเรียนและเรียนเก่ง ๆ เหมือนคุณปู่ตอนเด็ก ๆ และต้องอยู่ในสังคมให้ได้ด้วยการเป็นคนดี แต่สุดท้ายนี้คุณปู่อยู่โรงพยาบาลเป็นระยะเวลานานมาก เนื่องจากออกจากโรงพยาบาลไม่ได้ เพราะเมื่อออกจากโรงพยาบาลกลับไปอยู่บ้านได้ 1 - 2 วัน ก็ต้องกลับเข้าโรงพยาบาลอีก ก็เลยต้องอยู่โรงพยาบาลมาโดยตลอด และแล้วเวลาที่ผมไม่อยากให้มาถึงก็มาถึงเมื่อคุณปู่ได้จากผมไปอย่างสงบ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2551 เวลา 13.20 น. ผมรู้สึกใจหายอย่างมาก ถึงแม้จะทราบว่าเรื่องเกิด แก่ เจ็บตาย เป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนห้ามหรือกำหนดไม่ได้

ผมขอให้ดวงวิญญาณของคุณปู่รับรู้ว่า ผมภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นหลานของคุณปู่ ความรัก ความผูกพัน ความห่วงใย และสิ่งดี ๆ ทั้งหลายที่คุณปู่มอบให้หลานคนนี้ ยังคงอยู่ในความทรงจำและหัวใจตลอดไป ผมจะเป็นคนดีของคุณปู่ ถึงแม้ว่าคุณปู่จะจากไปแล้ว

ขออำนาจกุศลกรรม คุณความดีที่คุณปู่ได้สร้างไว้ และขอเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายโปรดได้นำทางให้ดวงวิญญาณของคุณปู่จงไปสู่สุคติ ณ สรวงสรรค์และพบแต่สิ่งที่ดีด้วยเทอญ

รักและอาลัยคุณปู่
หลานใหม่
(อธิวัฒน์ ชาตินันทน์)

คุณพ่อในวัยเด็ก กับบิดามารดา
ที่บ้าน ต.บางจัก อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง

การศึกษาเล่าเรียน

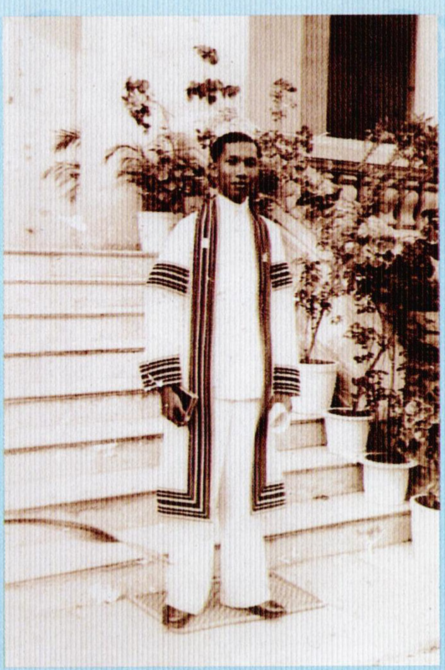

สมัยเรียนมัธยมปลายที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ กรุงเทพฯ

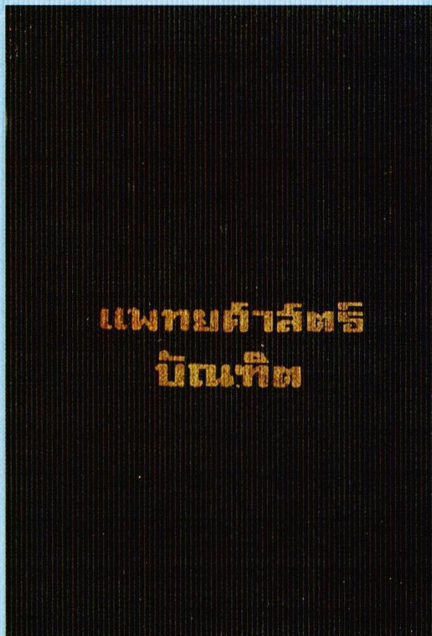

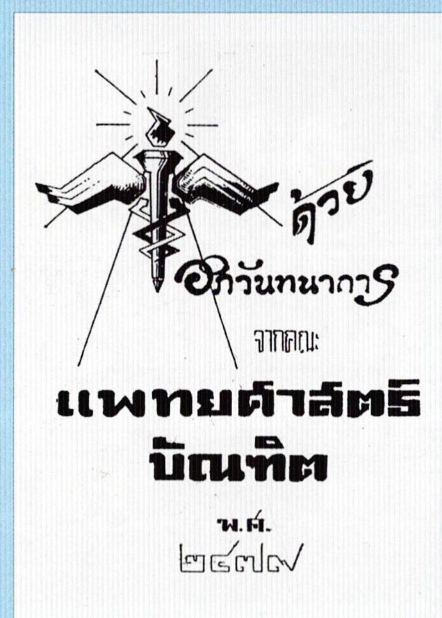
คุณพ่อกับเพื่อน ๆ นักเรียนแพทย์

คุณพ่อในวันรับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิต พ.ศ. 2479

หนังสือที่ระลึกในวันรับปริญญาแพทยศาสตร์บัณฑิต พ.ศ. 2479

สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์.

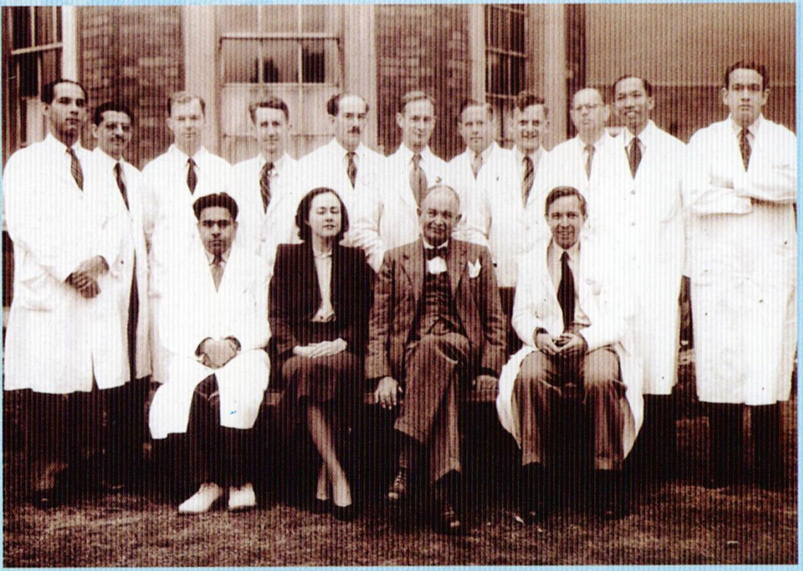
สัมฤทธิ ชาตินันทน์

ชาตินันทน์ คนนี้ ในทาง การเรียน อยู่ในชั้นอาจารย์ เขาเคยได้รับรางวัล ๓๐๐ บาท สำหรับคะแนนยอดเยี่ยมในชั้นปีที่ ๒ และเคยได้เหรียญสรีระวิทยาด้วย เขาสูงทั้งร่างกาย สูงทั้งความประพฤติ ศีลธรรม และสูงทั้งความรู้

อายุ ๒๒ ปี

ร.ร. เทพศิรินทร์

อ่างทอง

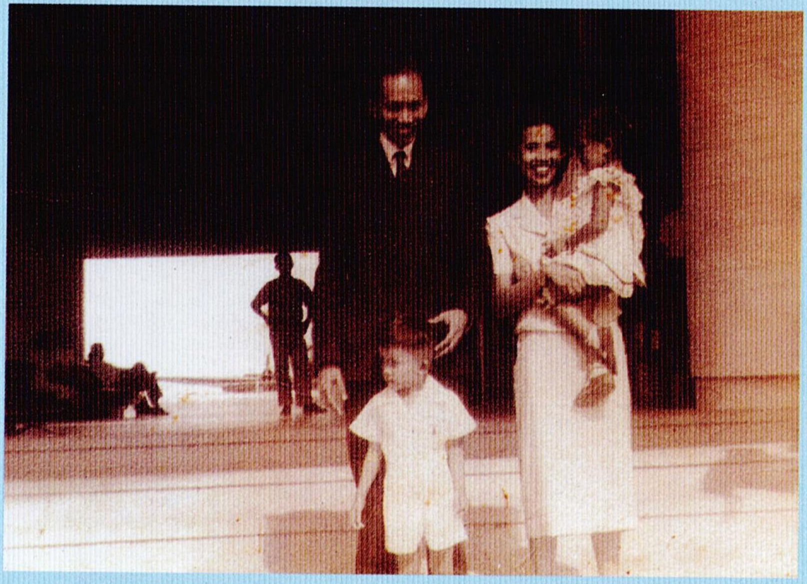
ศึกษาต่อด้านพยาธิวิทยา ณ ประเทศอังกฤษ

ศึกษาต่อด้านโรคประเทศร้อน ณ ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2496 - 2497

วันเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ
พร้อมกับ น.อ.สนิท โปษะกฤษณะ และ น.ท.เจริญ บำเพ็ญอยู่
พ.ศ. 2494

วันเดินทางกลับถึงประเทศไทยหลังจากสำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2497

การปฏิบัติงานที่สำนักงานโครงการวิจัยทางแพทย์ ของององค์การ ส.ป.อ.

งานเลี้ยงรับรองชาวต่างประเทศสมัยทำงานโครงการวิจัยทางแพทย์
ขององค์การ ส.ป.อ.

ต้อนรับชาวต่างประเทศที่สำนักงานโครงการวิจัยทางแพทย์ขององค์การ ส.ป.อ.

การทำงานหลังเกษียณอายุราชการ

เป็นแพทย์อาสาสมัครของพุทธสมาคมคลินิค ตรวจโรคให้พระภิกษุสามเณร
และบุคคลทั่วไป ณ วัดทุ่งครุ เขตราษฎร์บูรณะ กทม.

เป็นแพทย์อาสาสมัครของพุทธสมาคมคลินิค ตรวจโรคให้พระภิกษุสามเณร
และบุคคลทั่วไป ณ วัดบางเตยนอก จ.ปทุมธานี

งานชุมนุมเพื่อนร่วมรุ่นประจำปี แพทยศาสตร์บัณฑิต 2479

งานรวมญาติ ที่บ้านคุณอาเฉลิมชัย วสีนนท์

INTERNATIONAL · ACADEMY · OF PATHOLOGY ·
IAMM 1906

สมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทย

ขอมอบแด่

พลเรือโท สัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ร.น

เพื่อระลึกถึงคุณความดี

ของท่านที่ได้อุทิศตน เพื่อวิทยาการอันมีค่าแก่สมาคมฯ

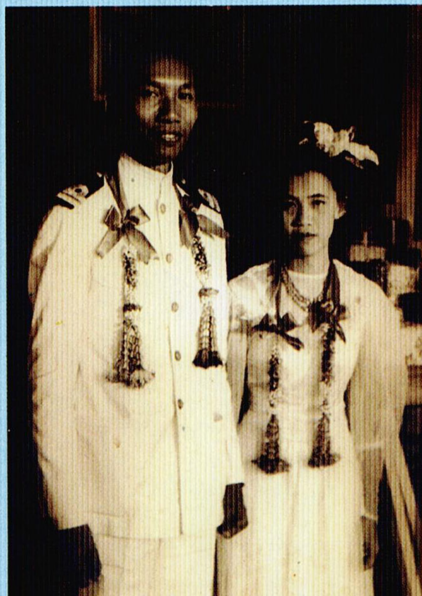
และผู้ร่วมวิชาชีพทั้งปวง

วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

นายกสมาคมฯ

โล่ประกาศเกียรติคุณที่ได้รับจากสมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทย พ.ศ. 2529

ชีวิตครอบครัว

พิธีมงคลสมรสของคุณพ่อ - คุณแม่ ที่บ้าน อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา
30 ธ.ค. 2492

คุณพ่อกับบุตรชายคนโต
ที่บ้านพักโรงพยาบาลทหารเรือ
สัตหีบ จ.ชลบุรี

คุณพ่อชอบจับลูกโยนเล่น

คุณพ่อ - คุณแม่กับบุตรชายคนโต
ที่บ้านพักโรงพยาบาลทหารเรือ
สัตหีบ จ.ชลบุรี

คุณแม่และบุตรธิดา 3 คน

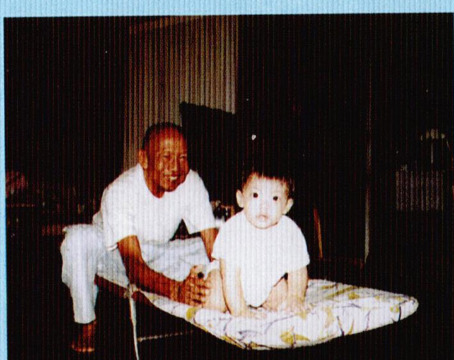
คุณพ่อ - คุณแม่
พร้อมบุตรธิดา 3 คน

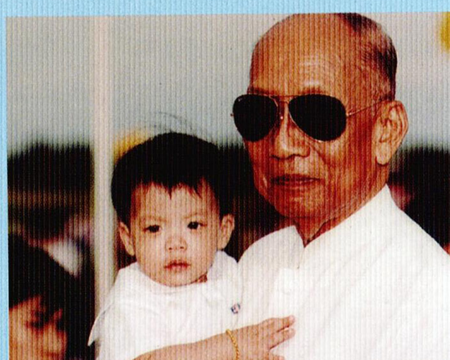

คุณพ่อ - คุณแม่
ก่อนส่งลูกไปโรงเรียน

งานบวชบุตรชายที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์

คุณพ่อกับหลานชายคนเดียว พ.ศ. 2536

การทำบุญในพระพุทธศาสนา

ไปนมัสการสังเวชนียสถานที่ประเทศอินเดีย

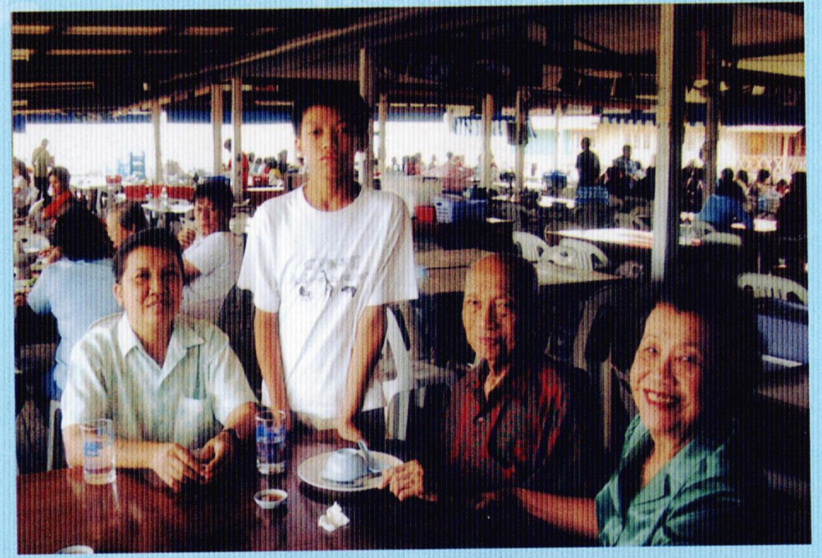

ไปไหว้พระกับครอบครัว

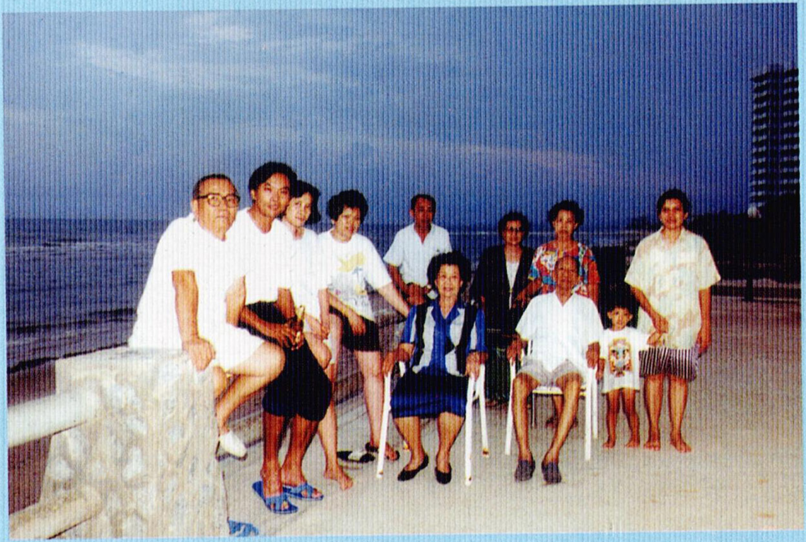

สร้างพระประธาน 2 องค์ให้แก่สำนักสงฆ์
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

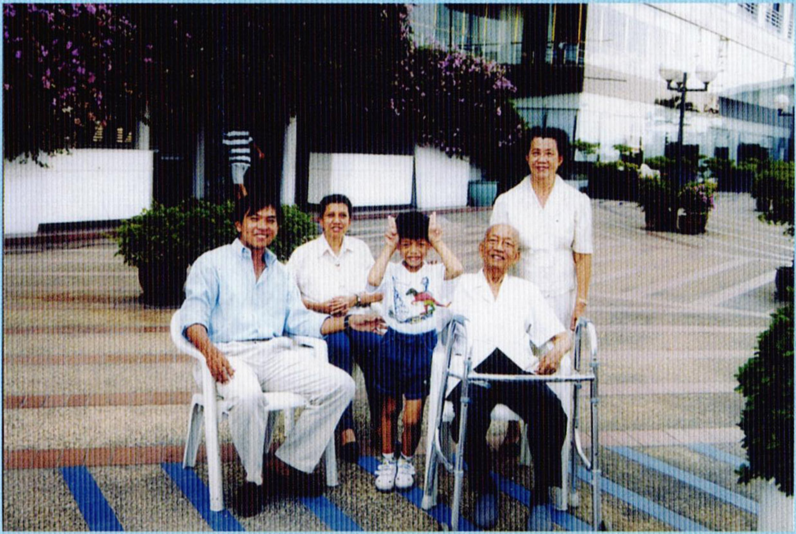
การพักผ่อนกับครอบครัวและญาติ

ไปรับประทานอาหารทะเลที่บางแสน

ไปพักผ่อนชายทะเลกับครอบครัวและญาติ

บริเวณที่พักชายทะเล ชายหาดชะอำ - หัวหิน

เดินลุยน้ำทะเลที่ชายหาดชะอำ - หัวหิน

ไปชมอุทยาน ร.2 อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

ณ อุทยาน ร.2 บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง จ.สมุทรสงคราม

คุณพ่อกับบุตรหลานที่บ้าน ต.อมฤต อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา

งานชุมนุมญาติที่บ้าน

ทำบุญสงกรานต์ ณ บ้านฝั่งธนบุรี

ทำบุญสงกรานต์ ร่วมกับบุตรหลานและญาติ

เลี้ยงฉลองวันเกิดหลานที่บ้านฝั่งธนบุรี

ทำบุญอายุครบ 90 ปี พ.ศ. 2547 ที่โรงพยาบาลสงฆ์

ถวายภัตตาหารเพล

คุณพ่อและญาติ ๆ ที่มาร่วมทำบุญอายุครบ 90 ปี

คุณพ่อและครอบครัว วันทำบุญอายุครบ 90 ปี

พิธีสวดพระอภิธรรม
ระหว่างวันที่ 22 - 28 ธันวาคม 2551
ณ ศาลา 3 วัดมกุฏกษัตริยาราม

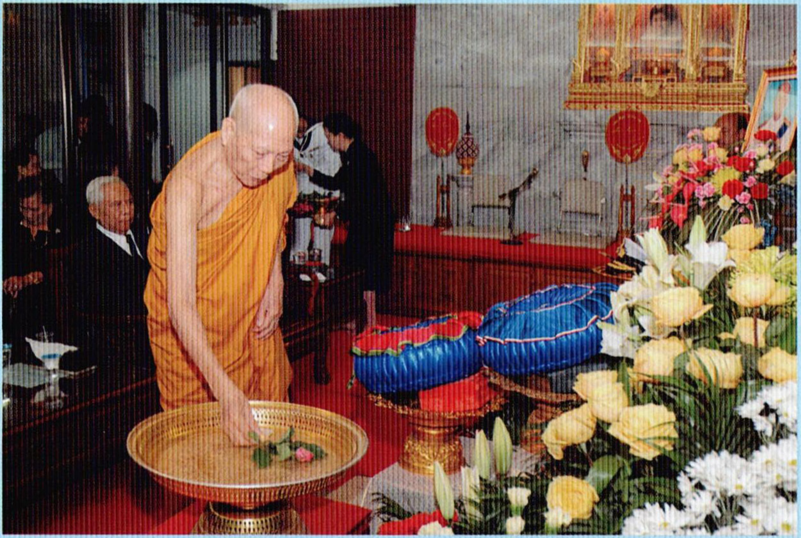

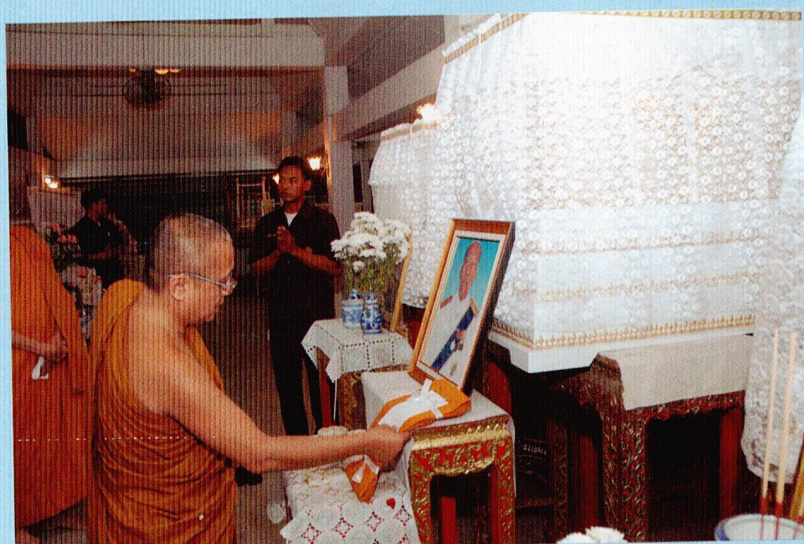

วันสวดพระอภิธรรมครบ 7 วัน
และพิธีบรรจุศพ
28 ธันวาคม 2551

บรรจุศพ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม
28 ธันวาคม 2551

ชีวิตของคุณพ่อ

*ชีวิตของคุณพ่อ**

คุณพ่อเป็นบุตรคนเดียวของบิดามารดาซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำน้อย ต.บางจัก อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง

บิดามารดาได้เลี้ยงดูคุณพ่ออย่างใกล้ชิดและมีกฎเกณฑ์ คุณพ่อได้ปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของบิดามารดามาโดยตลอด การออกไปนอกบ้านต้องได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาก่อน ดังนั้นชีวิตในวัยเด็กส่วนใหญ่จึงอยู่กับบิดามารดาที่บ้าน

สถานที่ที่คุณพ่อชอบไป คือ โรงสีข้าวและโรงเลื่อยของคุณตา ซึ่งอยู่ติดกับบ้านของบิดามารดา คุณพ่อชอบไปดูการทำงานของเครื่องจักรเครื่องกล ชอบดูวิธีการเลื่อยไม้ซึ่งในขณะนั้นยังใช้แรงงานคนในการเลื่อย ไม้ที่ใช้ในการเลื่อยมาจากทางภาคเหนือ โดยการล่องแพมาจนถึงแม่น้ำเจ้าพระยา และแยกเข้าแม่น้ำน้อย จนถึงหน้าโรงเลื่อยของคุณตา ที่ต.บางจัก

การศึกษาเล่าเรียน

เมื่อถึงวัยเรียน บิดามารดาได้พาคุณพ่อไปเรียนหนังสือขั้นต้น ที่โรงเรียนราษฎร์นิยม ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไป จะเรียกกันว่า โรงเรียนครูหยุด ตามชื่อของคุณครูหยุด ญาณโกมุท ผู้เป็นเจ้าของโรงเรียน

---

* เรียกลำดับศักดิ์ของญาติ ตามที่คุณพ่อเรียก

โรงเรียนครูหยุด เป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวในละแวก อ.วิเศษชัยชาญ โรงเรียนดังกล่าวนี้ อยู่ใกล้บ้านคุณพ่อ ใช้เวลาเดินเท้าจากบ้านไม่เกิน 10 นาที ก็ถึงโรงเรียน เด็ก ๆ ทุกคนในละแวกนั้น ต่างก็มาเรียนหนังสือที่โรงเรียนนี้ แม้กระทั่งเด็กจาก อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา ก็ยังต้องมาเรียนที่โรงเรียนนี้เช่นกัน

เมื่อคุณพ่อได้เรียนถึงขั้นอ่านออกเขียนได้ คุณลุงเกริ่น และคุณป้าเชื้อ แสนโกศิก ซึ่งเป็นคุณลุงเขย และคุณป้าแท้ ๆ ของคุณพ่อ และตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา อ.เมือง จ.อ่างทอง ได้มีจดหมายมาชักชวนให้บิดามารดาของคุณพ่อส่งคุณพ่อมาศึกษาต่อที่โรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทอง

ด้วยความรัก และต้องการเห็นความก้าวหน้าของบุตร บิดามารดาจึงยินยอมให้คุณพ่อจากบ้านที่ ต.บางจัก อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง มาศึกษาต่อตั้งแต่ยังเด็ก อายุไม่ถึง 10 ปี โดยพำนักอยู่ที่บ้านคุณลุงเกริ่นและคุณป้าเชื้อที่จังหวัดอ่างทอง ตั้งแต่เริ่มแรก จนจบชั้นมัธยมปีที่ 4 ซึ่งเป็นชั้นสูงที่สุดของโรงเรียนในขณะนั้น

เนื่องจากคุณลุงเกริ่น และคุณป้าเชื้อไม่มีบุตร จึงได้รับหลานชายจากครอบครัวของญาติ มาพำนักเพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนหลายคน ที่บ้านของคุณลุงคุณป้านี้ คุณพ่อได้รับการฝึกความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน และการช่วยเหลือตนเองตั้งแต่วัยเด็ก ดังเช่นในการเดินทางไปโรงเรียน หลาน ๆ ทุกคนจะถือห่อ

ผ้าสีแดงที่ได้ห่อหนังสือเรียนไว้อย่างเรียบร้อย เดินเป็นแถวเรียงหนึ่งอย่างเป็นระเบียบทั้งขาไปและขากลับจากโรงเรียน จนเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านแถบนั้นว่า ถ้าเห็นเด็กนักเรียนชายถือห่อผ้าแดงเดินเรียงแถวกันมาต้องเป็นหลาน ๆ ของคุณลุงเกริ่น และคุณป้าเชื้ออย่างแน่นอน

หลังจากกลับจากโรงเรียนแล้ว หลานทุกคนต้องนั่งประจำเสาของตน (บ้านเรือนไทยจะมีเสามาก เนื่องจากเป็นบ้านใต้ถุนสูง เพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วมตัวบ้านในหน้าน้ำ) เพื่อทำการบ้านและท่องหนังสือ โดยคุณลุงเกริ่นจะคอยเดินตรวจตราตลอด เมื่อหลานคนใดท่องหนังสือได้แล้ว ต้องไปท่องต่อให้คุณลุงฟัง เพื่อจะได้ทราบว่าหลานท่องหนังสือได้จริง

นอกจากเรื่องเรียนแล้ว คุณลุงเกริ่นยังฝึกหลานทุกคนให้รู้จักดูแลตนเองให้เป็น เช่น ต้องซักผ้าเอง ล้างชามเอง และต้องเข้านอนและตื่นนอนเป็นเวลา

เมื่อคุณพ่อเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 4 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทองในสมัยนั้น คุณย่า (นางสังวาลย์ ชาตินันทน์) และบิดา (ขุนบางจักรจิรกิจ) ได้นำคุณพ่อมาฝากไว้กับคุณพี่บุรินท์ สิมพะลิก ซึ่งเป็นทั้งญาติและเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนประจำมณฑลอยุธยา เพื่อให้คุณพ่อได้ศึกษาต่อในชั้นมัธยมปีที่ 5 และ 6 ที่โรงเรียนประจำมณฑลอยุธยา ในระหว่างปี พ.ศ. 2470 - 2471 โดยพำนักอยู่กับคุณพี่บุรินท์ที่บ้านในเกาะเมืองอยุธยา ตรงข้ามกับวัดพิชัย

ต่อมาเมื่อคุณพ่อจบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 6 ที่โรงเรียนประจำมณฑลอยุธยาแล้ว คุณพี่บุรินท์ สิมพะลิก ได้ให้ความอุปการะนำคุณพ่อมาฝากเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ 7 - 8 ที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ในกรุงเทพฯ ซึ่งนับว่าเป็นการเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกในชีวิตของคุณพ่อ

หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 ในปี พ.ศ. 2473 แล้ว คุณพ่อได้สอบเข้าศึกษาต่อในคณะแพทยศาสตร์ จุฬา-ลงกรณมหาวิทยาลัย

คุณพ่อได้ตั้งใจศึกษาวิชาแพทย์ด้วยใจรักและอย่างจริงจัง เพื่อตอบแทนพระคุณของบิดามารดาที่ได้ให้ความสนับสนุนในการศึกษาวิชาแพทย์อย่างเต็มที่ โดยบิดามารดาต้องประกอบอาชีพเพิ่มเติม เช่นล่องเรือค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่าง อ.วิเศษ-ชัยชาญ จ.อ่างทอง กับ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี และการสร้างตลาดบางจัก เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและเพียงพอที่จะส่งให้คุณพ่อได้ศึกษาวิชาแพทย์จนสำเร็จ

ผลจากการตั้งใจศึกษาวิชาแพทย์อย่างจริงจัง ทำให้คุณพ่อได้รับรางวัลผลการเรียนดีหลายครั้งดังนี้

- ได้รับรางวัล 300 บาท จากผลการเรียนยอดเยี่ยมในชั้นปีที่ 2

- ได้รับเหรียญรางวัลของคณะแพทยศาสตร์ "ผู้เป็นที่ 1 ในแผนกสรีรวิทยา พ.ศ. 2477"

- ได้รับเหรียญรางวัลของคณะแพทยศาสตร์ "ผู้เป็นที่ 1 ในแผนกศัลยศาสตร์"

การประกอบอาชีพ

หลังจากสำเร็จการศึกษาวิชาแพทย์ ในปี พ.ศ. 2479 แล้ว คุณพ่อได้ประกอบอาชีพรับราชการมาโดยตลอด เริ่มต้นด้วยการเป็นแพทย์ประจำบ้านในแผนกอายุรศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช เป็นเวลา 1 ปี ต่อมาได้เป็นอาจารย์ผู้ช่วยโท แผนกสรีรวิทยา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เป็นเวลา 1 ปี จากนั้นได้ย้ายไปเป็นแพทย์ประจำกรมรถไฟเป็นเวลาเกือบ 1 ปี

ต่อมาคุณหลวงประจญปัจจามิตร (พล.ร.ต.เจริญ นายเรือ) ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ที่เคารพอีกท่านหนึ่งของคุณพ่อ ได้ชักชวนให้คุณพ่อมารับราชการที่กรมแพทย์ทหารเรือ ซึ่งคุณพ่อก็เห็นชอบด้วย จึงได้ย้ายมาเป็นแพทย์ ที่กรมแพทย์ทหารเรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483

ในการเป็นแพทย์ทหารเรือนั้น ในระยะแรกคุณพ่อต้องฝึกการเป็นแพทย์ทหารเรือทั้งบนบกและในทะเล โดยเริ่มจากการเป็นแพทย์ประจำหมวดเรือเล็ก แพทย์ประจำป้อมพระจุล ฝึกเป็นนายแพทย์ประจำเรือหลวงโดยเริ่มจากเรือหลวงพระร่วง ต่อมาได้รับการมอบหมายให้เป็นแพทย์ประจำแผนกพยาธิวิทยา ทั้งที่โรงพยาบาลทหารเรือสัตหีบและโรงพยาบาลทหารเรือกรุงเทพ สลับกันไป

ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่แพทย์ในโรงพยาบาล ยังมีหน้าที่ปฏิบัติราชการทะเล ในตำแหน่งนายแพทย์ประจำเรือรบหลวง ประมาณ 3 ปีต่อครั้งครั้งละประมาณ 1 เดือน

นอกจากนี้คุณพ่อยังมีโอกาสไปราชการทัพในกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสในคราวเรียกร้องดินแดนคืน พ.ศ. 2484 โดยไปราชการในตำแหน่งนายแพทย์ประจำเรือหลวงศรีอยุธยาในระหว่างปี พ.ศ. 2483 - 2484 เป็นเวลาประมาณ 5 เดือน และไปราชการทัพเรือคราวกรณีฉุกเฉิน เมื่อ พ.ศ. 2485 ในตำแหน่งนายแพทย์ประจำกองเรือที่ 1 เป็นเวลาประมาณ 7 เดือน

คุณพ่อได้ปฏิบัติงานในกรมแพทย์ทหารเรือเรื่อยมา จนกระทั่งได้เป็นหัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลทหารเรือกรุงเทพ ในปี พ.ศ. 2494

จากนั้นคุณพ่อได้รับทุนจากกองทัพเรือให้ไปศึกษาต่อทางพยาธิวิทยาและโรคประเทศร้อน ณ ประเทศอังกฤษ เป็นเวลา 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 - 2497

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ คุณพ่อได้กลับมาปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลทหารเรือกรุงเทพ ในตำแหน่งรักษาราชการหัวหน้ากองชันสูตรโรค และเลื่อนขึ้นเป็นหัวหน้ากองชันสูตรโรค ปฏิบัติงานด้านพยาธิวิทยาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 คุณพ่อได้มีโอกาสปฏิบัติราชการร่วมกับองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งได้แก่ องค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (องค์การ ส.ป.อ.) โดยดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้อำนวยการสำนักงานโครงการวิจัยทางแพทย์ขององค์การ ส.ป.อ. และได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นผู้อำนวยการสำนักงานโครงการวิจัยทางแพทย์ขององค์การ ส.ป.อ. เมื่อเดือน

มกราคม พ.ศ. 2512 และได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งนี้จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2518 จากนั้นจึงเกษียณอายุราชการในวันที่ 1 ตุลาคม 2518

การปฏิบัติงานให้แก่สมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทย

คุณพ่อเป็นผู้หนึ่งที่ได้ร่วมก่อตั้งสมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทย สมาคมฯ ดังกล่าวได้รับการก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2504 โดยมีวัตถุประสงค์พอสรุปได้ว่าสมาคมนี้จัดตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงวิธีการสอนวิชาพยาธิวิทยาในโรงเรียนแพทย์ ในโรงพยาบาล และในห้องปฏิบัติการ ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยทางพยาธิวิทยา และส่งเสริมให้มีการจูงใจแพทย์ให้เข้ามาร่วมวิชาพยาธิวิทยาให้มากขึ้น

คุณพ่อได้เข้ามาช่วยงานของสมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทยในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

- เป็นกรรมการของสมาคมฯ ปี 2505 - 2506
- เป็นอุปนายกสมาคมฯ ปี 2509 - 2510
- เป็นนายกสมาคมฯ ปี 2511 - 2512

จากการร่วมงานกับสมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ สาขาประเทศไทยมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง และจากการปฏิบัติงานทางด้านพยาธิวิทยามาตลอดชีวิตการทำงาน ทำให้คุณพ่อได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ

สาขาประเทศไทย ในฐานะที่ได้อุทิศตนเพื่อวิทยาการอันมีค่าแก่สมาคมฯ และผู้ร่วมวิชาชีพทั้งปวง เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2529

โล่ประกาศเกียรติคุณที่ได้รับจากสมาคมฯ นี้ ถือได้ว่าเป็นรางวัลชิ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงถึงความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพพยาธิแพทย์ของคุณพ่อ

การทำงานหลังเกษียณอายุราชการ

หลังจากที่คุณพ่อได้เกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2518 แล้ว ในปี พ.ศ. 2518 นั้นเอง คุณพ่อได้รับเกียรติจากพลเรือโท ลักษณ์ บุญศิริ เจ้ากรมแพทย์ทหารเรือในขณะนั้น ให้มาปฏิบัติงานเป็นที่ปรึกษาพยาธิแพทย์ กองพยาธิวิทยา โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า คุณพ่อได้ปฏิบัติงานอยู่เป็นเวลาประมาณ 10 ปี โดยระยะแรกทำงานครึ่งวันเช้าทุกวัน ต่อมาในระยะหลังทำงานครึ่งวันเช้าวันเว้นวัน และได้ขอหยุดปฏิบัติงานดังกล่าวไปในที่สุดเพื่อพักผ่อนและใช้ชีวิตในบั้นปลายกับครอบครัวอย่างสงบสุข และเรียบง่าย ณ บ้านฝั่งธนบุรี

นอกจากปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าแล้ว ในปี พ.ศ. 2519 คุณพ่อยังได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นกรรมการพิเศษของ "พุทธสมาคมคลินิค" ซึ่งอยู่ในสังกัดของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธสมาคมคลินิค ในสมัยนั้นมีพลเรือโทลักษณ์ บุญศิริ เป็นหัวหน้าคณะ และคุณพ่อได้เข้าร่วมเป็นแพทย์อาสาสมัครช่วยในการตรวจโรคให้แก่พระภิกษุ

สามเณร และบุคคลทั่วไปโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ

การดำเนินงานของพุทธสมาคมคลินิคในสมัยนั้นได้จัดเป็น 2 รูปแบบ คือจัดให้มีการตรวจโรคที่สำนักงานของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยที่ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ และอีกรูปแบบหนึ่งคือจัดเป็นหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกไปตรวจโรคให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป ตามวัดและชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ เช่นกัน

นอกจากนี้ ยังมีการไปตรวจโรครวมทั้งตรวจเลือดให้แก่พระและเณร ก่อนที่จะเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยสงฆ์วังน้อย โดยมีสถานที่ตรวจอยู่ที่สถานพยาบาลมูลนิธิสิรินธร (ปัจจุบันคือโรงพยาบาลสิรินธร) อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยาฯ

การตรวจโรคจะทำทุกวันอาทิตย์ และวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระสังฆราช วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

คุณพ่อได้เข้าร่วมในกิจกรรมการกุศลของพุทธสมาคมคลินิคทุกรูปแบบดังกล่าวข้างต้น โดยได้ช่วยปฏิบัติงานตรวจโรคอยู่ประมาณ 10 ปีเศษ นับเป็นงานสำคัญอีกงานหนึ่งที่คุณพ่อมีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของสังคม

การดูแลบิดามารดา

ในขณะที่คุณพ่อศึกษาวิชาแพทย์ใกล้จะจบ บิดาได้ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะอย่างรุนแรง คุณพ่อจึงได้ขึ้นไปรับบิดาจากบ้านที่ ต.บางจัก อ.วิเศษชัยชาญ เพื่อนำมาให้อาจารย์แพทย์ที่โรงพยาบาลศิริราชช่วยตรวจและรักษาโรคให้ ในการรักษาโรคให้บิดาแพทย์ได้ทำการผ่าตัดและให้พักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลระยะหนึ่ง จากนั้นจึงได้นำบิดากลับมาพักผ่อนร่างกายที่บ้าน ต.บางจัก เป็นเวลาหลายเดือน บิดาได้ถึงแก่กรรมก่อนที่คุณพ่อจะสำเร็จการศึกษา

หลังจากคุณพ่อสำเร็จวิชาแพทย์และได้รับราชการมาสักระยะเวลาหนึ่ง มารดาได้เริ่มมีอาการป่วยด้วยโรคอัมพาตในระยะแรกแต่ยังพอเดินได้ คุณพ่อได้นำมารดามารักษาตัวที่กรุงเทพฯ จากนั้นจึงได้นำมารดากลับไปพักรักษาต่อที่บ้าน ต.บางจัก เช่นเดียวกับครั้งที่บิดาป่วย

คุณพ่อได้เดินทางไปเยี่ยมและดูแลอาการป่วยของมารดาที่บ้าน ต.บางจัก เป็นประจำทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยเดินทางด้วยเรือโดยสารที่ออกเดินทางจากท่าเตียนในเวลาเย็นวันศุกร์และเดินทางไปตลอดคืน จนถึงบ้านที่ ต.บางจัก ในเวลาเช้าของวันเสาร์ นับว่าเป็นการเดินทางที่สะดวกและได้พักค้างคืนในเรือไปด้วยในตัว

เมื่อถึงบ้านที่ ต. บางจัก คุณพ่อจะตรวจดูอาการป่วยของมารดา ดูแลเรื่องอาหารที่ให้มารดารับประทาน อยู่พูดคุยอยู่กับ

มารดาโดยตลอด รวมทั้งร่วมรับประทานอาหารกับมารดาทุกมื้อ โดยไม่ออกจากบ้านไปที่ใด ๆ เลย และเดินทางกลับทางเรือโดยสารในเวลาเย็นของวันอาทิตย์ ถึงกรุงเทพฯ เช้าวันจันทร์ทันไปปฏิบัติงานพอดี

ถ้าเป็นช่วงที่คุณพ่อปฏิบัติงานอยู่ที่โรงพยาบาลทหารเรือสัตหีบ คุณพ่อก็ยังคงเดินทางกลับมาเยี่ยมมารดาอยู่เสมอในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ถึงแม้การเดินทางจะค่อนข้างลำบาก ต้องขึ้นรถ ลงเรือ ลงแพขนานยนต์ข้ามแม่น้ำบางปะกง กว่าจะเดินทางถึงบ้านที่ ต.บางจัก ต้องใช้เวลาเดินทางประมาณครึ่งวันกับอีก 1 คืน

ด้วยการเอาใจใส่ดูแลมารดาเป็นอย่างดียิ่งและสม่ำเสมอ ทำให้มารดามีชีวิตอยู่ต่อมาอีกนาน จนทันได้เห็นคุณพ่อมีครอบครัวและมีบุตรธิดา และคุณพ่อก็ได้พาภรรยาและบุตรธิดาไปกราบไหว้มารดา (คุณย่า) อยู่เสมอ ๆ โดยเฉพาะในช่วงโรงเรียนปิดเทอม

มารดาได้ถึงแก่กรรมเมื่ออายุประมาณ 60 ปีเศษ คุณพ่อมีความเสียใจและอาลัยเป็นอย่างมาก ได้เก็บศพมารดาไว้ที่บ้าน ต.บางจัก เป็นเวลานานถึง 3 ปี ก่อนที่จะทำการฌาปนกิจ และในระหว่าง 3 ปีนั้น คุณพ่อจะพาครอบครัวไปเยี่ยมเคารพศพและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตามประเพณีเป็นประจำ

ชีวิตครอบครัว

คุณพ่อได้เริ่มชีวิตครอบครัว เมื่ออายุได้ 35 ปี คุณพ่อและคุณแม่มีบุตรธิดารวม 3 คน คุณพ่อได้ช่วยคุณแม่เลี้ยงดูบุตรธิดาอย่างใกล้ชิดตั้งแต่แรกเกิด โดยเน้นความสะอาดเป็นสำคัญ

เมื่อถึงวัยเรียน คุณพ่อจะไปส่งและรับลูกที่โรงเรียนด้วยตนเอง ดูแลการทำการบ้าน ช่วยสอนการบ้านลูกได้ทุกวิชา รวมทั้งการอบรมความประพฤติให้แก่ลูกตั้งแต่เยาว์วัย

ในการอบรมความประพฤติให้แก่บุตรธิดาในวัยเด็กนั้น คุณพ่อมีวิธีการอบรมหลายรูปแบบ แบบที่ใช้บ่อย ๆ ได้แก่การยกสุภาษิตง่าย ๆ ที่ลูกเคยเรียนกันมาแล้วมาใช้ประกอบการอบรม เช่น การยกสุภาษิต "อย่าทำตัวเป็นเด็กเลี้ยงแกะ" เพื่อสอนลูกไม่ให้พูดเท็จ ยกสุภาษิต "อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" เพื่อสอนลูกว่า เมื่อไปอยู่ที่ใดให้ทำตนให้เป็นประโยชน์ แม้สิ่งที่ทำนั้นจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ตาม และยกสุภาษิต "อย่ายืมจมูกคนอื่นหายใจ" เพื่อสอนให้ลูกมีความพยายามในการกระทำสิ่งที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง แทนที่จะเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือ เป็นต้น

การเล่าชีวิตในอดีตของคุณพ่อ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการอบรม คือการอบรมเรื่องความกตัญญูกตเวที โดยคุณพ่อจะพาลูก ๆ ไปกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่ทุกท่านของคุณพ่อที่เคยมีพระคุณต่อคุณพ่อ โดยเฉพาะในด้านการศึกษาเล่าเรียน ตั้งแต่

คุณพ่อยังเยาว์วัย จนสำเร็จการศึกษา ประกอบอาชีพแพทย์ได้ในที่สุด คุณพ่อจะพาลูกไปกราบไหว้ท่านทั้งในยามที่ท่านสุขสบายดีและในยามที่ท่านป่วย ส่วนตัวคุณพ่อเองนั้นจะไปดูแลให้ความช่วยเหลือท่านผู้ใหญ่อยู่เป็นประจำ ทั้งการไปพบปะพูดคุย การนำอาหารหรือสิ่งของไปฝาก การให้คำแนะนำเรื่องสุขภาพและการรักษาพยาบาล และเมื่อท่านถึงแก่กรรม ก็จะช่วยเป็นธุระช่วยเหลือเรื่องการจัดงานศพให้

นอกจากอบรมบุตรธิดาด้วยตนเองแล้ว ถ้าคุณพ่อเห็นผู้ใดปฏิบัติตนดีงาม คุณพ่อจะบอกให้ลูกดูไว้เป็นตัวอย่าง หรือนำมาเล่าให้ลูกฟัง เพื่อให้ลูกเข้าใจและปฏิบัติตามตัวอย่างดี ๆ เหล่านั้น

การฝึกให้ลูกทำงานบ้านเป็นตั้งแต่เด็ก ๆ เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คุณพ่อให้ความสำคัญ คุณพ่อจะให้ลูกฝึกจากงานง่าย ๆ ไปก่อน เช่นการล้างจาน การกวาดถูบ้าน การทำความสะอาดอ่างล้างมือ ตลอดจนการซักผ้า เป็นต้น คุณพ่อจะสอนโดยทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน จากนั้นจึงให้ลูกลองทำตาม แต่บางอย่างให้หัดทำไปพร้อม ๆ กับคุณพ่อ เช่น การซักผ้า

สิ่งต่าง ๆ ที่คุณพ่อได้สอนไว้ตั้งแต่ลูกยังเป็นเด็ก และสอนเรื่อยมาแม้กระทั่งลูกจบการศึกษาและประกอบอาชีพแล้วก็ตาม ล้วนเป็นคำสอนที่ลูกทุกคนยังคงจดจำอยู่เสมอ และสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือลูก ๆ ทุกคนได้เห็นคุณพ่อปฏิบัติตนเช่นเดียวกับที่ได้สอนลูกไว้ทุกอย่างเช่นกัน

การให้ความอนุเคราะห์แก่ญาติ

เนื่องจากคุณพ่อเคยได้รับความเมตตาจากญาติผู้ใหญ่หลายท่าน ในสมัยที่คุณพ่อต้องจากบ้าน จากบิดามารดา ตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อมาศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา จนถึงช่วงต้นของการเรียนแพทย์ คุณพ่อได้รับความอุปการะในด้านที่พักอาศัย ได้รับการฝึกความมีระเบียบวินัยตลอดจนการอบรมความประพฤติให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมไทย

เมื่อคุณพ่อได้มาทำงานอย่างถาวรในกรุงเทพฯ รวมทั้งการลงหลักปักฐานด้านที่อยู่อาศัยอย่างถาวรที่บ้านฝั่งธนบุรีแล้ว คุณพ่อก็ได้ปฏิบัติตนเฉกเช่นที่คุณพ่อเคยได้รับความอนุเคราะห์จากญาติผู้ใหญ่ในอดีต กล่าวคือคุณพ่อได้รับญาติและหลานจากต่างจังหวัดมาพำนักอาศัยที่บ้านฝั่งธนบุรีเพื่อศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ คุณพ่อได้ให้ความดูแลเอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ดูแลด้านสุขภาพ และให้การสั่งสอนอบรมแก่หลาน ๆ ประดุจคนในครอบครัวเดียวกัน จนกระทั่งญาติและหลาน ๆ ได้สำเร็จการศึกษาในระดับต่าง ๆ ทั่วกันทุกคน

การทำบุญในพระพุทธศาสนา

คุณพ่อมีความเคารพและศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง คุณพ่อศึกษาธรรมะจากการอ่าน การฟังอยู่เสมอ ในช่วงที่บุตรหลานมีอายุเข้าสู่วัยรุ่น คุณพ่อจะพาคุณแม่พร้อมบุตร

หลานไปฟังปาฐกถาธรรมของท่านปัญญานันทะภิกขุที่วัดชล-ประทานรังสฤษฏ์ เป็นประจำเกือบทุกวันอาทิตย์ เพื่อเป็นการอบรมกล่อมเกลาความประพฤติให้แก่บุตรหลานไปในตัว เนื่องจากท่านปัญญานันทะภิกขุสอนธรรมะโดยใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย มีการใช้ตัวอย่างจากชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไป นอกจากนั้นยังมีอารมณ์ขัน ชวนให้ผู้ฟังอยากปฏิบัติดีงามตามคำสอนของท่านปัญญาฯ ไปด้วย

ต่อมาเมื่อคุณพ่อมีอายุมากขึ้น คุณพ่อจะพาครอบครัวไปไหว้พระสวดมนต์ ฟังเทศน์ ในวันอาทิตย์ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งอยู่ใกล้บ้านมากกว่า

นอกจากนี้คุณพ่อและคุณแม่ยังไปร่วมงานทำบุญที่พุทธ-สมาคมแห่งประเทศไทยฯ ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ ซึ่งจัดเป็นประจำในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญตามประเพณีไทย เช่นวันสงกรานต์

การทำไปทำบุญที่พุทธสมาคมนี้ คุณพ่อชอบมาก เพราะมีการทำพิธีครบทุกอย่าง ได้แก่การสวดมนต์ของพระสงฆ์ 10 รูป ที่นิมนต์มาจากวัดต่าง ๆ มีการเทศน์ การถวายภัตตาหารเพล โดยให้ผู้ที่มาร่วมทำบุญกล่าวคำถวายอาหารเพลพร้อมกัน หลังภัตตาหารเพล จะมีการสวดมนต์ให้พร รวมทั้งการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ พุทธสมาคมฯ ได้จัดให้มีการรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งเป็นอาหารมังสวิรัติร่วมกัน

คุณพ่อจะมาทำบุญพร้อมกับคุณแม่อยู่เสมอ แม้แต่ในช่วงที่ชราภาพมากขึ้น คุณพ่อคุณแม่ยังคงให้บุตรพามาทำบุญเป็น

ประจำ คุณพ่อมีความสุขมากที่ได้มาทำบุญไหว้พระพร้อมทั้งบริจาคเงินทำบุญทุกครั้งตามกำลังศรัทธา

นอกจากทำบุญที่พุทธสมาคมฯแล้ว ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นช่วงที่คุณพ่อมีสุขภาพแข็งแรงดี บุตรชายจะพาคุณพ่อไปทำบุญและเวียนเทียนที่พุทธมณฑล โดยให้คุณพ่อนั่งรถเข็นและบุตรชายจะเข็นรถให้คุณพ่อได้เวียนเทียนจนครบ 3 รอบ

อีกสิ่งหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่คุณพ่อได้ปฏิบัติคือ การสร้างพระประธานจำนวน 2 องค์ ให้แก่สำนักสงฆ์ในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

ความภาคภูมิใจในความเป็นชาวอำเภอวิเศษชัยชาญ

คุณพ่อมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาวอำเภอวิเศษชัยชาญเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่ชาววิเศษชัยชาญในอดีตได้มีส่วนในการสู้รบเพื่อป้องกันบ้านเมืองหลายครั้ง มีเหตุการณ์สำคัญ 2 ครั้งที่ชาววิเศษชัยชาญได้แสดงความกล้าหาญในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูจนตัวตายเพื่อปกป้องแผ่นดินไทย จนได้รับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ชาติไทยดังนี้

ครั้งที่ 1 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พม่าจะยกทัพมาตีเมืองมะริด และตะนาวศรี ซึ่งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ทางกรุงศรีอยุธยาได้มอบให้ "ขุนรองปลัดชู" กรมการเมืองวิเศษชัยชาญ นำชาววิเศษชัยชาญจำนวน 400 คน เป็น

กองทหารอาทมาทซึ่งเก่งในการใช้ดาบ 2 มือไปช่วยกรุงศรีอยุธยาสู้รบในครั้งนี้ด้วย โดยได้ไปสกัดทัพพม่าที่อ่าวหว้าขาว จ.ประจวบ-คีรีขันธ์ ได้มีการต่อสู้กันจนถึงขั้นตะลุมบอน ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่จนถึงเที่ยงวัน แต่เนื่องจากฝ่ายพม่ามีกำลังมากกว่า และกองหนุนของไทยยกมาช่วยไม่ทัน ชาววิเศษชัยชาญทั้ง 400 คนจึงถูกพม่าฆ่าตายหมด

เมื่อชาววิเศษชัยชาญทราบข่าวดังกล่าวจึงมีความเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และได้ร่วมกันสร้างวัดชื่อ "วัดสี่ร้อย" ไว้เป็นอนุสรณ์แก่ผู้กล้าหาญทั้ง 400 คน ที่ได้ช่วยกันต่อสู้กับพม่าข้าศึกจนตัวตาย เพื่อรักษาแผ่นดินไทย

ครั้งที่ 2 ในคราวศึกชาวบ้านบางระจัน มีชาววิเศษชัยชาญ 2 ท่าน คือ นายดอก และนายทองแก้ว ได้เข้าร่วมกับชาวบ้านบางระจันในการสู้รบกับพม่า ท่านผู้กล้าทั้ง 2 ท่านนี้ได้ยอมสละชีวิตอย่างกล้าหาญในการต่อสู้กับพม่าเพื่อรักษาแผ่นดินไทย

งานอดิเรก

คุณพ่อมีงานอดิเรกหลายอย่าง งานที่ชอบเป็นพิเศษคืองานซ่อมอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า - ประปาในบ้าน เช่นการซ่อมพัดลม โคมไฟ เตารีด การทำปลั๊กไฟที่มีสายต่ออย่างยาว การวางรูปแบบการเดินท่อประปาในบ้าน และการซ่อมหน้าต่างมุ้งลวด เป็นต้น

ดังนั้นคุณพ่อจึงมีเครื่องมือช่างมากมายหลายชนิด และ

หลายขนาด เช่นไขควง สว่านชนิดเจาะด้วยมือ และสว่านไฟฟ้า ค้อน คีม กรรไกรตัดลวด ข้อต่อท่อน้ำประปาหลายชนิด รวมทั้งกระดาษทรายทั้งชนิดละเอียดและชนิดหยาบ ฯลฯ แม้แต่มุ้งลวดขาดก็จะซ่อมเอง ลูกเคยดูคุณพ่อซ่อมมุ้งลวด ก็ยังเห็นว่าสามารถทำได้โดยไม่ยาก

นอกจากนี้คุณพ่อยังสนใจในการอ่านหนังสือหลายประเภท เช่น หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และประวัติศาสตร์ไทย รวมทั้งข่าวต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ บทความใดที่คุณพ่อสนใจ คุณพ่อจะตัดเก็บและแยกไว้เป็นชุด ๆ ตามประเภทของเนื้อเรื่อง

การพักผ่อนกับครอบครัวและญาติมิตร

ในช่วงใดที่คุณพ่อมีสุขภาพแข็งแรงดี ลูก ๆ และครอบครัวจะพาคุณพ่อและคุณแม่ไปพักผ่อนที่ชายทะเลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ครั้งละประมาณ 3 - 4 วัน โดยบุตรสาวคนเล็กและบุตรเขยเป็นผู้จัดการเรื่องที่พักที่ชายหาดชะอำใกล้ ๆ หัวหิน รวมทั้งการจัดการเรื่องการเดินทางให้ด้วย คุณพ่อจะมีความสุขมากที่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันทั้งครอบครัว บางครั้งจะมีญาติและหลานมาร่วมพักผ่อนชายทะเลด้วย

พวกเราได้พาคุณพ่อไปสูดอากาศบริสุทธิ์พร้อมกับเดินย่ำน้ำทะเลตามชายหาดในช่วงเย็น ซึ่งคุณพ่อสามารถเดินได้เป็นระยะทางพอสมควรตามสภาพของร่างกาย หลังจากการเดินออกกำลังกายจะมีการรับประทานอาหารเย็นด้วยกันที่ชายทะเล

บางครั้งก็พาคุณพ่อไปรับประทานอาหารอร่อย ๆ บริเวณตลาดหัวหิน ถ้าเป็นช่วงกลางวันจะพาคุณพ่อไปซื้อขนมไทยชื่อดัง ๆ ของชาวหัวหิน รวมทั้งพาคุณพ่อไปสถานที่ต่าง ๆ นานาที่คุณพ่ออยากไป

นอกจากการไปพักผ่อนชายทะเลเป็นประจำทุกปีแล้ว ยังมีการพาคุณพ่อและคุณแม่ไปรับประทานอาหารอร่อย ๆ นอกบ้านเป็นครั้งคราวทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ทั้งคุณพ่อและคุณแม่จะมีความสุขมาก และรีบแต่งตัวคอยลูก ๆ ที่จะมารับและพาไปรับประทานอาหารอร่อยตามร้านในสมัยที่คุณพ่อและคุณแม่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาว หรือร้านอาหารเชลล์ชวนชิม หรือร้านอาหารอร่อยในยุคปัจจุบัน

มีกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คุณพ่อมีความสุข คือการได้ไปร่วมงานของญาติมิตรในโอกาสต่าง ๆ เช่นงานแต่งงาน งานบวช งานครบรอบวันเกิด งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานแสดงความยินดีต่าง ๆ และงานอื่น ๆ ตามประเพณีของไทย งานดังกล่าวนี้คืองานรวมญาติแบบไทย ๆ นั่นเอง คุณพ่อจะมีความสุขที่ได้พบปะพูดคุย ถามถึงเรื่องสุขภาพ ฯลฯ กับญาติที่เคารพนับถือและคุ้นเคย

อำลาและอาลัย

ถึงแม้คุณพ่อจะได้จากครอบครัวไปแล้ว แต่กุศลกรรมที่คุณพ่อได้ปฏิบัติมาตลอดชีวิตยังคงตราตรึงอยู่ในจิตใจของครอบครัว

ตลอดไป และยังคงเป็นที่สรรเสริญในหมู่ญาติ และผู้ที่เคารพนับถือทั้งปวง

ครอบครัวของคุณพ่อขอกราบคารวะดวงวิญญาณของบรรพ-บุรุษของคุณพ่อ อันได้แก่ บิดามารดา ปู่ย่าตายาย รวมทั้งญาติผู้ใหญ่และครูบาอาจารย์ทุกท่านของคุณพ่อ ที่ได้ช่วยกัน "ปั้น" คุณพ่อให้เป็นบุคคลที่ปฏิบัติตนได้งามพร้อมทั้ง กาย วาจา ใจ รวมทั้งได้ให้การสนับสนุนการศึกษาแก่คุณพ่อทั้งในด้านการจัดหาสถานที่เรียน การส่งเสริมให้ได้เรียนสูงขึ้นเป็นลำดับการให้ที่พำนักอาศัยระหว่างเรียน รวมทั้งการให้วิชาความรู้ จนกระทั่งสำเร็จเป็นแพทย์และได้ประกอบอาชีพเป็นประโยชน์ต่อสังคมในที่สุด

ขอกุศลผลบุญอันเกิดจากการที่คุณพ่อได้ปฏิบัติตนดี อยู่ในศีลในธรรมทั้งในชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน และการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาโดยตลอด รวมทั้งกุศลผลบุญที่ครอบครัว ญาติ และผู้ที่เคารพนับถือทุกท่าน ได้ร่วมกันบำเพ็ญอุทิศไปให้ จงเป็นพลวปัจจัยที่น้อมนำดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

ขอกราบคุณพ่อด้วยความเคารพรักและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง

จากครอบครัวของคุณพ่อ

นางบุญส่ง ชาตินันทน์

น.อ.อิทธิ - พ.อ.หญิงวาสนา - นายอธิวัฒน์ ชาตินันทน์

นางสาวพรพนิต ชาตินันทน์

นางวิศิษฏพรรณ และนายกวิน เจียมอุดม

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล
เพื่อประกอบการเขียนเรื่อง "ชีวิตของคุณพ่อ"

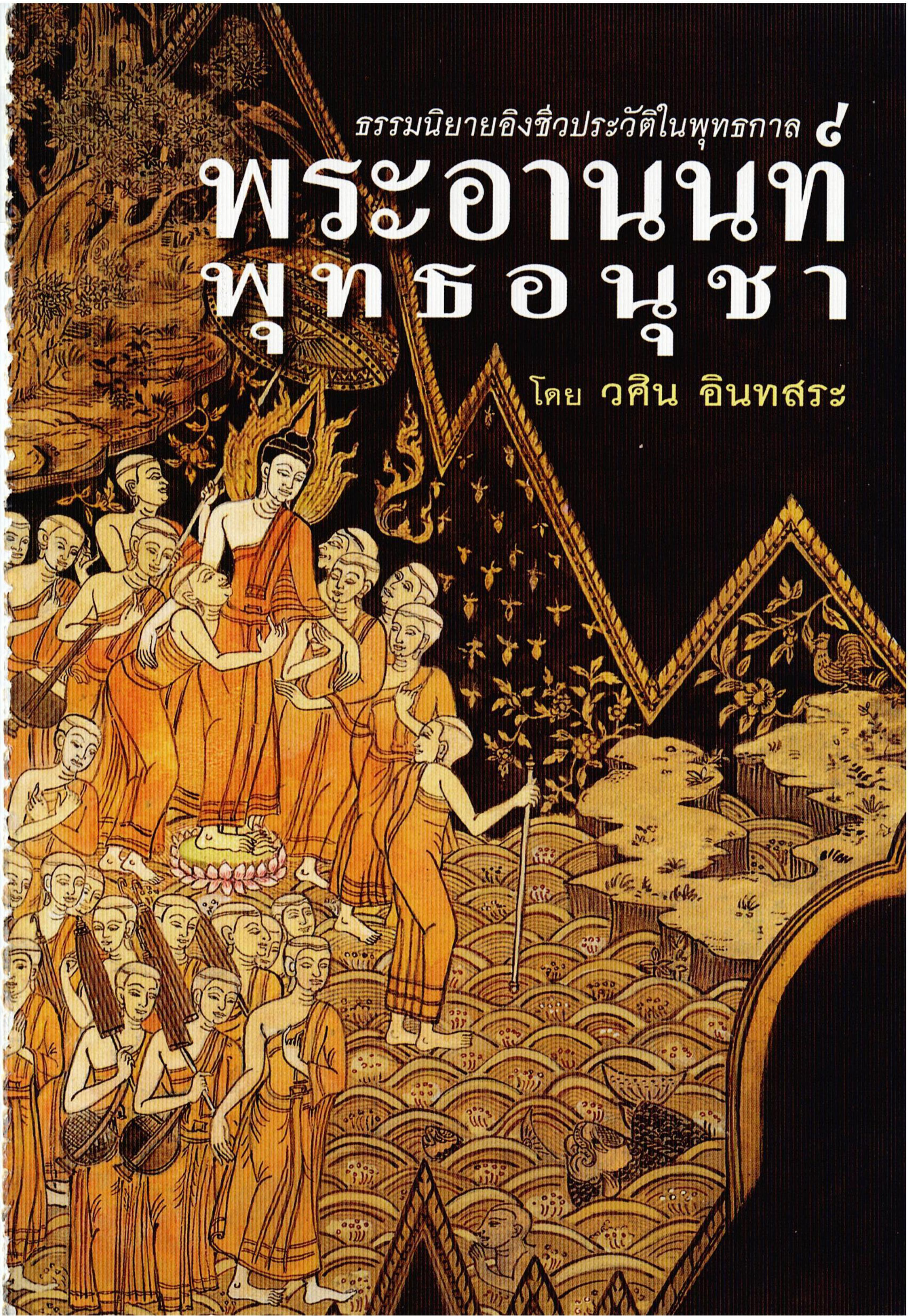
1) พระครูอภัยธรรมทัต
เจ้าอาวาสวัดสี่ร้อย ต.สี่ร้อย อ.วิเศษชัยชาญ
จ.อ่างทอง
2) นายกนก จันทร์ขจร
เลขาธิการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
3) นายสมเกียรติ สมบูรณ์ปัญญากุล
กรรมการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
4) นายเจริญ จาดเพ็ง
เจ้าหน้าที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
5) นาวาโทสุพจน์ วงษ์ปิ่น
กองพยาธิวิทยา โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า
6) คุณอาคำสิน รัตนเสถียร
ญาติอาวุโส ต.บางจัก อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง
7) คุณนิภาพร สอนโพนงาม
เจ้าหน้าที่สมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติ
สาขาประเทศไทย

นางบุญส่ง ชาตินันทน์ และครอบครัว

ธรรมนิยายอิงชีวประวัติในพุทธกาล ๘

พระอานนท์ พุทธอนุชา

โดย วศิน อินทสระ

จากผู้เขียน

คุณพรพนิต ชาตินันทน์ ในฐานะผู้แทนครอบครัว "ชาติ-นันทน์" ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง "พระอานนท์พุทธอนุชา" เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพผู้เป็นบิดา : พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ (ตามหนังสือลงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2552) ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง

เรื่อง "พระอานนท์พุทธอนุชา" ได้จัดพิมพ์จำหน่ายแล้วหลายครั้งโดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่พิมพ์แจกงานศพก็มีบ้าง ที่พิมพ์แจกแพร่หลายมากนับจำนวนครั้งไม่ถ้วนก็คือ ส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องราวก่อนปรินิพพาน จนถึงตอนปรินิพพานของพระพุทธเจ้า โดยให้ชื่อหนังสือว่า "พระพุทธโอวาทก่อนปรินิพพาน" ส่วนที่ขออนุญาตพิมพ์แจกงานศพหมดทั้งเล่มตั้งแต่ต้นจนจบนั้น นานๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง ทำได้ยากเพราะเป็นหนังสือเล่มใหญ่

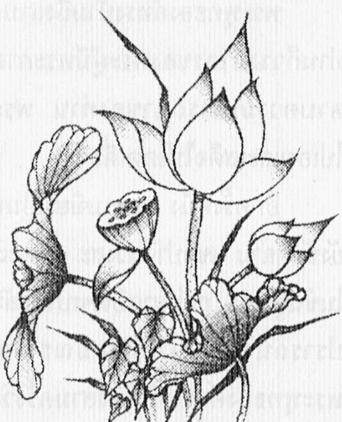
บัดนี้ครอบครัว "ชาตินันทน์" ขออนุญาตพิมพ์หมดทั้งเล่ม นับว่าเป็นผู้หนึ่งซึ่งทำสิ่งที่ทำได้ยาก ข้าพเจ้าปลื้มใจและอนุโมทนาอย่างยิ่ง บุญญกิริยานี้จักอำนวยผลเป็นสุขสมบัติแก่ครอบครัว "ชาตินันทน์" และผู้เกี่ยวข้องในงานนี้ไปอีกนานเท่านาน

บุญกุศลใดที่จะพึงบังเกิดมีแก่ข้าพเจ้าบ้างเพราะหนังสือเรื่องนี้ในการพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าน้อมจิตอธิษฐาน ขอบุญกุศลนั้นพึงเป็นพลวปัจจัยอำนวยผลเพิ่มพูนสุคติสมบัติแก่พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์ ตลอดกาลนาน

วศิน อินทสระ

(วศิน อินทสระ)

สารบัญ

๑

ในที่ประชุมสงฆ์ ณ เชตวันมหาวิหาร

สมณะทั้งสองเดินดุ่มผ่านทุ่งกว้างเข้าสู่เขตป่าโปร่ง มีทางพอเดินได้สะดวก สมณะซึ่งเดินนำหน้ามีอินทรีย์ผ่องใส มีสายตาทอดลงต่ำ ผิวขาวละเอียดอ่อน ลักษณะแสดงว่ามาจากวรรณะสูง อากัปกิริยาและท่าที่เยื้องย่างน่าทัศนา นำมาซึ่งความเลื่อมใสปีติปราโมชแก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก ผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกาย แม้จะทำขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มีรูปทรงอะไร แต่ก็มองดูสะอาดเรียบร้อยดี

ส่วนสมณะผู้เดินอยู่เบื้องหลังแม้จะมีส่วนสูงไม่เท่าองค์หน้า แต่ก็มีรูปร่างอยู่ในขนาดเดียวกัน ท่านเดินได้ระยะพองามไม่ห่างนักและไม่ชิดจนเกินไป

ทั้งสองเดินมาถึงทางสองแพร่ง เมื่อสมณะผู้เดินหน้ามีอาการว่าจะเลี้ยวไปทางขวา สมณะผู้เดินหลังก็กล่าวขึ้นว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ต้องการจะไปทางซ้ายพระเจ้าข้า ฯ"

"อย่าเลย นาคสมาละ ตถาคตต้องการไปทางขวา เรามีเรื่องสำคัญที่จะต้องไปโปรดสัตว์ทางนี้"

"ข้าพระองค์ต้องการไปทางซ้ายพระเจ้าข้า ฯ" พระนาคสมาละยืนยัน

"อย่าเลย นาคสมาละ มากับตถาคตทางขวานี่เถิด" พระผู้มีพระภาคขอร้อง

พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้ง แต่พระนาคสมาละก็หายอมไม่ ในที่สุดท่านก็วางบาตรของพระผู้มีพระภาคไว้ในทางสองแพร่ง แล้วเดินหลีกไปทางซ้ายตามความปรารถนาของท่าน พระจอมมุนีศากยบุตรต้องนำบาตรของพระองค์ไปเองและเสด็จไปโดดเดี่ยว

อีกครั้งหนึ่ง พระเมฆิยะเป็นพระอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค พระองค์เสด็จไปยังชันตุคาม เขตปาจีนวังสะ มีพระเมฆิยะตามเสด็จ เวลาเช้าพระเมฆิยะไปบิณฑบาตในชันตุคาม กลับจากบิณฑบาตแล้วท่านเดินผ่านสวนมะม่วงอันน่ารื่นรมย์แห่งหนึ่งปรารถนาจะไปบำเพ็ญสมณธรรมที่นั่น จึงกราบทูลขออนุญาตพระพุทธองค์พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้งว่า

"อย่าเพิ่งไปเลย เมฆิยะ เวลานี้เราอยู่คนเดียว ขอให้ภิกษุอื่นมาแทนเสียก่อนแล้วเธอจึงค่อยไป"

ความจริงพระพุทธองค์ทรงเห็นอุปนิสัยของพระเมฆิยะว่ายังไม่สมควรที่จะไปจึงไม่ทรงอนุญาต หาใช่เพราะทรงคำนึงถึงความลำบากไม่ และไม่ใช่พระองค์จะไม่ทรงเห็นความจำเป็นในการบำเพ็ญสมณธรรม เกี่ยวกับเรื่องสมณธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้ภิกษุกระทำอยู่เสมอ

พระเมฆิยะไม่ยอมฟังคำทัวงติงของพระพุทธองค์ ละทิ้งพระองค์ไว้แล้วไปสู่สวนมะม่วงอันร่มรื่น บำเพ็ญสมณธรรมทำจิตให้สงบ แต่ก็หาสงบไม่ ถูกวิตกทั้งสามรบกวนจนไม่อาจให้จิตสงบได้เลย วิตกทั้งสามนั้นคือกามวิตก ความตรึกเรื่องกาม พยาบาทวิตก ความตรึกในทางปองร้าย และวิหิงสาวิตก ความตรึกในทางเบียดเบียน ในที่สุดจึงกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงเตือนว่า

"เมฆิยะเอย จิตนี้เป็นสิ่งที่ดิ้นรนกวัดแกว่งรักษายาก ห้ามได้ยาก ผู้มีปัญญาจึงพยายามทำจิตนี้ให้หายดิ้นรน และเป็นจิตตรงเหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง

"เมฆิยะเอย จิตนี้คอยแต่จะกลิ้งเกลือกลงไปคลุกเคล้ากับกามคุณ เหมือนปลาซึ่งเกิดในน้ำ ถูกนายพรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำแล้ว คอยแต่จะดิ้นลงไปในน้ำอยู่เสมอ ผู้มีปัญญาจึงพยายามยกจิตขึ้นจากอาลัยในกามคุณ ให้ละบ่วงมารเสีย"

ภายใน ๒๐ ปีแรก จำเดิมแต่การตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค คือระหว่างพระชนมายุ ๓๕ ถึง ๕๔ พรรษา พระพุทธองค์ไม่มีพระสาวกผู้อยู่อุปฐากประจำ บางคราวก็เป็นพระอุปวาณะ บางคราวพระนาคิตะ บางคราวพระสุนักขัตตะ บางคราวพระสาคตะ บางคราวพระราธะ บางคราวพระนาคสมาละ และบางคราวพระเมฆิยะที่กล่าวแล้ว บางคราวก็เป็นสามเณรจุนทะน้องชายพระสารีบุตร

พระผู้มีพระภาคได้รับความลำบากด้วยการที่ภิกษุผู้อุปฐากไม่รู้พระทัยของพระองค์ ต้องเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ ถ้าจะมีผู้สงสัยว่าเหตุไฉนพระพุทธเจ้าจึงต้องมีพระอุปฐากประจำด้วย ดู ๆ จะมิเป็นการยังถือยศศักดิ์ถือฐานะอยู่หรือ ? เรื่องนี้ถ้าพิจารณาด้วยดี จะเห็นความจำเป็นที่พระองค์จะต้องมีพระอุปฐากประจำ หรือผู้รับใช้ใกล้ชิด เพราะพระองค์ต้องทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ต้องมีการประชุมสงฆ์เป็นคราว ๆ และต้องต้อนรับคฤหัสถ์บรรพชิตมากหลาย ที่มาเฝ้าเพื่อถวายปัจจัยบ้าง เพื่อทูลถามปัญหาข้อข้องใจบ้าง ในบรรดาผู้มาเฝ้าเหล่านั้น ที่เป็นมาตุคาม[๑]ก็มีมาก จะเห็นว่าพระองค์ไม่ควรประทับอยู่แต่ลำพัง แต่ก็มีนาน ๆ ครั้งที่พระศาสดาทรงปลีกพระองค์ไปประทับแต่ลำพัง ในระยะนั้นเป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ไม่ทรงต้อนรับผู้ใด ทรงหลีกเร้นเพื่ออยู่แสวงหาความสุขในปัจจุบัน ที่เรียกว่า "ทิฏฐธรรมสุขวิหาร"

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ จึงคราวหนึ่ง เมื่อพระองค์ประทับอยู่ ณ เชตวันมหาวิหาร ใกล้กรุงสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล พระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก มีพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น มาประชุมกันพร้อม พระผู้มีพระภาคทรงปรารภในท่ามกลางสงฆ์ว่า บัดนี้พระองค์ทรงพระชราแล้ว ภิกษุผู้อุปฐากพระองค์ บางรูปก็ทอดทิ้งพระองค์ไปเสียเฉย ๆ บางรูปวางบาตรและจีวรของพระองค์ไว้บนพื้นดินแล้วเดินจากไป จึงขอให้สงฆ์เลือกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งขึ้นรับตำแหน่งอุปฐากพระองค์เป็นประจำ

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสนี้แล้ว มีความสังเวชสลดจิตอย่างยิ่ง พระสารีบุตรกราบบังคมทูลขึ้นก่อนว่า

---

[๑] เพศหญิง

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลก ข้าพระพุทธเจ้าขออาสา รับเป็นอุปฐากปฏิบัติพระองค์เป็นประจำ ขอพระผู้มีพระภาคอาศัยความอนุเคราะห์รับข้าพระองค์เป็นอุปฐากเถิด"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบขอบใจพระสารีบุตรแล้วตรัสว่า "สารีบุตร อย่าเลย เธออย่าทำหน้าที่อุปฐากเราเลย เธออยู่ ณ ที่ใดนั้นก็มีประโยชน์มาก โอวาทคำสั่งสอนของเธอเป็นเหมือนโอวาทของพระพุทธเจ้า เธอสามารถหมุนธรรมจักรให้เป็นประโยชน์สุขแก่ปวงชนเช่นกับด้วยเรา ผู้ได้เข้าใกล้เธอเหมือนได้เข้าใกล้เรา ผู้ที่สนทนากับเธอเหมือนได้สนทนากับเรา"

ต่อจากนั้นพระมหาเถระรูปอื่น ๆ ต่างก็แสดงความจำนงจะเป็นอุปฐากปฏิบัติพระพุทธองค์เป็นประจำ แต่พระองค์ทรงห้ามเสียทั้งสิ้น เหลือแต่พระอานนท์เท่านั้นที่ยังคงนั่งเฉยอยู่ พระสารีบุตรจึงกล่าวเตือนพระอานนท์ขึ้นว่า

"อานนท์ เธอไม่เสนอเพื่อรับเป็นอุปฐากพระผู้มีพระภาคหรือ ทำไมจึงนั่งเฉยอยู่ ?"

"ข้าแต่ท่านธรรมเสนาบดี" พระอานนท์ตอบ "อันตำแหน่งที่ขอได้มานั้นจะประเสริฐอะไร อีกประการหนึ่งเล่า พระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบอัธยาศัยของข้าพเจ้าอยู่ ถ้าพระองค์ทรงประสงค์ ก็คงจะตรัสให้ข้าพเจ้าเป็นอุปฐากของพระองค์เอง ความรู้สึกของข้าพเจ้าที่มีต่อพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร พระองค์ก็ทรงทราบอยู่แล้ว"

ที่ประชุมเงียบไปครู่หนึ่ง ไม่มีผู้ใดไหวกายหรือวาจาเลย เงียบสงบเหมือนไม่มีพระภิกษุอาศัยอยู่ ณ ที่นั้นเลย ภิกษุทุกรูปนั่งสงบ ไม่มีแม้แต่เสียงไอหรือจามหรืออาการกระดุกกระดิก พระผู้มีพระภาคตรัสขึ้นท่ามกลางความเงียบนั้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์มีความประสงค์ที่จะอุปฐากเราอยู่แล้ว เป็นเพียงขอให้สงฆ์รับทราบเท่านั้น เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป อานนท์จักอุปฐากเรา"

เป็นความรอบคอบสุขุมของพระผู้มีพระภาคที่ตรัสเช่นนั้น ความจริงหากพระองค์จะไม่ตรัสในที่ประชุมสงฆ์ แต่ตรัสเฉพาะพระอานนท์เอง พระอานนท์ก็พอใจที่จะอุปฐากอยู่ใกล้ชิดพระองค์ตลอดเวลา แต่เพื่อจะยกย่องพระอานนท์ และให้สงฆ์

รับทราบในอัธยาศัยของพระอานนท์ พระองค์จึงปรารภเรื่องนี้ท่ามกลางสงฆ์ ความเป็นจริงพระอานนท์ได้สั่งสมบารมีมาเป็นเวลาหลายร้อยชาติเพื่อตำแหน่งอันมีเกียรตินี้

พระอานนท์เป็นผู้รอบคอบ มองเห็นการณ์ไกล เมื่อพระผู้มีพระภาคและสงฆ์มอบตำแหน่งนี้ให้แล้ว จึงทูลขอเงื่อนไขบางประการดังนี้-

"ข้าแต่พระผู้เป็นนาถาของโลก ! เมื่อข้าพระองค์รับเป็นพุทธุปฐากแล้ว ข้าพระองค์ทูลขอพระกรุณาบางประการ คือ

๑. ขอพระองค์อย่าได้ประทานจีวรอันประณีตที่มีผู้นำมาถวายแก่ข้าพระองค์เลย

๒. ขอพระองค์อย่าได้ประทานบิณฑบาตอันประณีตที่พระองค์ได้แล้วแก่ข้าพระองค์

๓. ขอพระองค์อย่าได้ให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ที่เดียวกันกับพระองค์ประทับ

๔. ขออย่าได้พาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์ซึ่งพระองค์รับไว้"

"ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไรจึงขอเงื่อนไข ๔ ประการนี้"

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลขอพร ๔ ประการนี้ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ข้าพระองค์รับตำแหน่งพุทธุปฐากเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ"

พระอานนท์ยังได้ทูลขึ้นอีกในบัดนั้นว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษสูงสุด ข้ออื่นยังมีอีกคือ

๕. ขอพระองค์โปรดกรุณา เสด็จไปสู่ที่นิมนต์ซึ่งข้าพระองค์รับไว้เมื่อพระองค์ไม่อยู่

๖. ขอให้ข้าพระองค์ได้พาพุทธบริษัทเข้าเฝ้าพระองค์ได้ในขณะที่เขามาเพื่อจะเฝ้า

๗. ถ้าข้าพระองค์มีความสงสัยเรื่องใด เมื่อใด ขอให้ได้เข้าเฝ้าทูลถามได้ทุกโอกาส"

"อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพร ๓ ประการนี้"

"ข้าพระองค์ทูลขอเพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ข้าพระองค์บำรุงพระองค์อยู่ทำไมกัน เรื่องเพียงเท่านี้พระองค์ก็ไม่ทรงสงเคราะห์ ข้าแต่

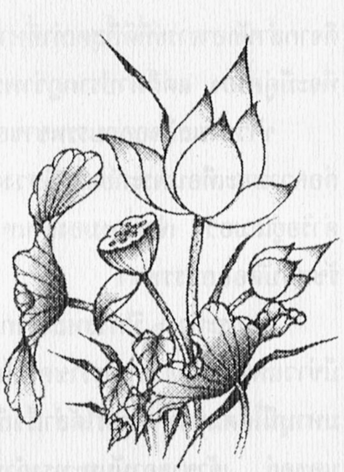
พระจอมมุนีข้ออื่นยังมีอีก คือ

๘. ถ้าพระองค์แสดงพระธรรมเทศนาในที่ใด แก่ผู้ใด ซึ่งข้าพระองค์มิได้อยู่ด้วย ขอได้โปรดเล่าพระธรรมเทศนานั้นแก่ข้าพระองค์อีกครั้งหนึ่ง”

“อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพรข้อนี้ ?”

“ข้าแต่พระจอมมุนี ข้าพระองค์ทูลขอพรข้อนี้เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายตำหนิได้ว่า ดูเถิด พระอานนท์เฝ้าติดตามพระศาสดาอยู่เหมือนเงาตามตัว แต่เมื่อถามถึงพระสูตรหรือชาดก หรือคาถา ว่าสูตรนี้ ชาดกนี้ คาถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ใครที่ไหนก็หารู้ไม่ เรื่องเพียงเท่านี้ยังไม่รู้ จะมัวติดตามพระศาสดาอยู่ทำไม เหมือนกบอยู่ในสระบัว แต่หารู้ถึงเกสรบัวไม่”

พระพุทธองค์ประทานพรทั้ง ๘ ประการแก่พระอานนท์พุทธอนุชาตามปรารถนา และพระอานนท์ก็รับตำแหน่งพุทธุปฐากตั้งแต่บัดนั้นมา พระผู้มีพระภาคมีพระชนมายุได้ ๕๕ พรรษาเป็นปีที่ ๒๐ จำเดิมแต่ตรัสรู้ ส่วนพระอานนท์มีอายุได้ ๕๕ ปีเช่นกัน แต่มีพรรษาได้ ๑๙ จำเดิมแต่อุปสมบท

๒

ณ สัณฐาคารแห่งนครกบิลพัสดุ์

นับถอยหลังจากเวลาที่พระอานนท์รับเป็นพุทธุปฐากไปเป็นเวลา ๕๕ ปี ใน พระราชวังอันโอ่อ่าของกษัตริย์ศากยราช มีการประดับประดาประทีปโคมไฟเป็นระย้าสว่างไสวไปทั่วเขตพระราชวัง พระเจ้าสุกโกทนะ อนุชาแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ มีพระพักตร์แจ่มใสตลอดเวลา ทรงทักคนนั้นคนนี้ด้วยความเบิกบานพระทัย พระประยูรญาติและเสนาข้าราชบริพารมีความปรีดาปราโมชอย่างยิ่งที่มีพระราชกุมารพระองค์หนึ่งอุบัติขึ้นในโลก เขาพร้อมใจกันถวายพระนามราชกุมารว่า "อานันทะ" เพราะนิมิตที่นำความปรีดาปราโมชและบันเทิงสุขมาให้ เจ้าชายอานันทะอุบัติขึ้นวันเดียวกับพระราชกุมารสิทธัตถะก้าวลงสู่โลกนั่นแล พระราช-กุมารทั้งสองจึงเป็นสหชาติกันมาสู่โลกพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย นับว่าเป็นคู่บารมีกันโดยแท้

เจ้าชายอานันทะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีที่สุดเท่าที่พระราชกุมารในราชสกุลจะพึงได้รับ พระองค์เติบโตขึ้นภายใต้ความชื่นชมโสมนัสแห่งพระราชบิดาและพระประยูรญาติ เจ้าชายเป็นผู้ถ่อมตน สุภาพอ่อนโยนและว่าง่ายมาแต่เล็กแต่น้อย พระฉวีผุดผ่อง พระวรกายงามสง่าสมสกุลกษัตริย์ ทรงได้รับการศึกษาอย่าง

ดีจากสำนักอาจารย์ที่ดีที่สุดเท่าที่หาได้ในแคว้นสักกะ จนกระทั่งพระชนมายุสมควรที่จะมีคู่ครอง แต่ก็หาปรากฏว่าพระองค์ทรงชอบพอสตรีคนใดเป็นพิเศษไม่

ข่าวการเสด็จออกบรรพชาของเจ้าชายสิทธัตถะ มกุฎราชกุมารแห่งกบิลพัสดุ์ก่อความสะเทือนพระทัยและพิศวงงงงวยแก่เจ้าชายอานันทะยิ่งนัก พระองค์ทรงดำริอยู่เสมอว่า เจ้าพี่คงมองเห็นทางปลอดโปร่งอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นแน่ จึงสละรัชสมบัติออกบรรพชา

จนกระทั่ง ๖ ปีภายหลังจากพระสิทธัตถกุมารออกแสวงหาโมกขธรรมแล้ว มีข่าวแพร่สะพัดจากนครราชคฤห์เข้าสู่นครหลวงแห่งแคว้นสักกะว่า บัดนี้พระมหามุนีโคตมะศากยบุตรได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เทศนาสั่งสอนปวงชนชาวมคธอยู่ เจ้าชายอานันทะทรงกำหนดพระทัยไว้ว่า เมื่อใดพระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่นครกบิลพัสดุ์ พระองค์จักขอบวชในสำนักของพระพุทธองค์

วันหนึ่ง ณ สัณฐาคารแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ศากยราชทั้งหลายประชุมกัน มีพระราชกุมารหลายพระองค์เข้าประชุมด้วย พระเจ้าสุทโธทนะซึ่งบัดนี้เป็นพุทธบิดาเป็นประธาน พระองค์ตรัสปรารภว่า

"ท่านทั้งหลาย บัดนี้ท่านคงได้ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มิใช่ใครอื่น คือสิทธัตถกุมารบุตรแห่งเรานั่นเอง ทราบว่ากำลังประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ราชธานีแห่งพระเจ้าพิมพิสาร ข้าพเจ้าขอปรึกษาท่านทั้งหลายว่าเราควรจะส่งคนของเราไปทูลเสด็จมาเมืองเรา หรือควรจะคอยจนกว่าพระองค์จะเสด็จมาเอง ผู้ใดมีความเห็นอย่างไรขอให้แสดงความคิดเห็นได้"

มีราชกุมารองค์หนึ่งชูพระหัตถ์ขึ้น เมื่อได้รับอนุญาตให้พูดได้แล้วพระองค์จึงแสดงความคิดเห็นว่า

"ข้าแต่ศากยราชทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าเราไม่ควรทูลเชิญเสด็จ ข้าพเจ้ามีเหตุผลว่าเมื่อตอนเสด็จออกบวช พระสิทธัตถะก็มิได้ทูลใครแม้แต่สมเด็จพระราชบิดาเอง อีกประการหนึ่ง กบิลพัสดุ์เป็นนครของพระองค์ เรื่องอะไรเราจะต้องเชิญเจ้าของบ้านให้เข้าบ้าน เมื่อพระสิทธัตถะโอ้อวดว่าเป็นพระพุทธเจ้าแล้วจะไม่กลับบ้านของตัวเองก็แล้วไป เมื่อพระองค์ไม่คิดถึงพระชนกหรือพระ-

ประยูรญาติทั้งหลาย เราจะคิดถึงพระองค์ทำไม ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าต้องถึงกับทูลเชิญเสด็จก็เป็นเรื่องมากเกินไป” ราชกุมารตรัสจบแล้วก็นั่งลง

ทันใดนั้น พระราชกุมารอีกองค์หนึ่งลุกขึ้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและศากยวงศ์ทั้งหลาย ข้อที่เจ้าชายเทวทัตกล่าวมานั้นไม่ชอบด้วยเหตุผล ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เจ้าชายสิทธัตถะแม้จะเป็นยุพราชมีพระชนมายุยังเยาว์ก็จริง แต่พระองค์บัดนี้เป็นนักพรตและมิใช่นักพรตธรรมดา ยังเป็นถึงพระพุทธเจ้าอีกด้วย แม้แต่นักพรตธรรมดาเราผู้ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ยังต้องให้เกียรติถวายความเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้เหตุไฉนเราจะให้เกียรติแก่พระสิทธัตถะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าและพระญาติของเราไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ตำแหน่งอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นตำแหน่งที่สูงส่งมาก พระมหาจักรพรรดิยังต้องถวายพระเกียรติ ทำไมคนขนาดเราจะถวายพระเกียรติไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะส่งทูตไปเชิญเสด็จพระองค์เข้าสู่กบิลพัสดุ์” พระราชกุมารนั่งลง

“การที่เจ้าชายอานันทะเสนอมานั้น” เจ้าชายเทวทัตค้าน “โดยอ้างตำแหน่งพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นที่ตั้ง ก็ความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ใคร ๆ ก็อาจเป็นได้ ถ้ากล้าโกหกชาวโลกว่าตัวเป็น พูดเอาเอง ใคร ๆ ก็พูดได้”

“เทวทัต” เจ้าศากยะสูงอายุผู้หนึ่งลุกขึ้นพูด “ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะลวงโลกว่าเป็นพระพุทธเจ้าอย่างที่เธอเข้าใจ เราก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องเชิญเสด็จยิ่งขึ้น เพื่อจะได้รู้ให้แน่นอนว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าจริงหรือพระพุทธเจ้าปลอม”

สัณฐาคารเงียบกริบ ไม่มีใครพูดขึ้นอีกเลย พระเจ้าสุทโธทนะจึงตรัสขึ้นว่า “ท่านทั้งหลาย ถ้าเราเถียงกันแบบนี้สักกี่วันก็ไม่อาจตกลงกันได้ ต่างคนต่างก็มีเหตุผลน่าฟังด้วยกันทั้งสิ้น ข้าพเจ้าอยากจะให้เรื่องจบลงโดยการฟังเสียงข้างมาก เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอถามที่ประชุมว่า ผู้ใดเห็นว่าสมควรเชิญเสด็จลูกของเรามาสู่เมือง ขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

จบพระสุรเสียงของพระเจ้าสุทโธทนะ มีพระหัตถ์ของศากยวงศ์ยกขึ้นสลอนมากมาย แต่ไม่ได้นับ เพราะเห็นว่ายังเหลืออยู่เป็นส่วนน้อยเหลือเกิน

“คราวนี้ ท่านผู้ใดเห็นว่าไม่สมควรจะเชิญเสด็จขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

ปรากฏว่ามีสองพระหัตถ์เท่านั้น คือเจ้าชายเทวทัตและพระสหายคู่พระทัย

เป็นอันว่าเสียงในที่ประชุมเรียกร้องให้ทูลเสด็จพระผู้มีพระภาคเข้าสู่กบิลพัสดุ์ เจ้าชายอานนท์พอพระทัยเหลือเกิน ทูลอาสาไปรับเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง แต่พระเจ้าสุทโธทนะทรงห้ามเสีย เจ้าชายเทวทัตคั่งแค้นพระทัยยิ่งนัก ตั้งแต่เป็นพระราชกุมารน้อย ๆ ด้วยกันมาไม่เคยมีชัยชนะเจ้าชายสิทธัตถะเลย

เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจากอุรุเวลาเสนานิคม ตำบลที่ตรัสรู้ไปสู่อิสิปตนมฤคทายะเพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ แล้วโปรดพระยสะและชฎิลสามพี่น้องพร้อมด้วยบริวารแล้วเสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารตามปฏิญาณที่ทรงให้ไว้ เมื่อเสด็จผ่านมาทางราชคฤห์สมัยเมื่อแสวงหาโมกขธรรม ได้รับวัดเวฬุวันสวนไม้ไผ่ เป็นอารามสงฆ์แห่งแรกในพระพุทธศาสนาแล้ว ข่าวกระฉ่อนทั่วไปทั้งพระนครราชคฤห์และเมืองใกล้เคียง ทรงได้อัครสาวกซ้ายขวาคือพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นกำลังสำคัญ ในเวลาเย็นชาวนครราชคฤห์มีมือถือดอกไม้ธูปเทียนและน้ำปานะ มีน้ำอ้อยเป็นต้น ไปสู่อารามเวฬุวันเพื่อฟังพระธรรมเทศนา และถวายน้ำปานะแก่พระภิกษุสงฆ์

พระเจ้าสุทโธทนะทรงส่งทูตมาเชิญพระผู้มีพระภาค เพื่อเสด็จกลับพระนคร แต่ปรากฏว่าทูต ๙ คณะแรกไปถึงแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนาเลื่อมใสศรัทธาขอบรรพชาอุปสมบท และมิได้ทูลเสด็จพระพุทธองค์ ต่อมาถึงทูตคณะที่ ๑๐ ซึ่งมีกาฬุทายีมหาอำมาตย์เป็นหัวหน้าไปถึงวัดเวฬุวัน ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาค แล้วจึงทูลอาราธนาพระองค์ตามพระดำรัสของพระพุทธบิดา

พระผู้มีพระภาคมีพระอรหันตขีณาสพจำนวนประมาณสองหมื่นเป็นบริวาร เสด็จจากกรุงราชคฤห์สู่นครกบิลพัสดุ์วันละโยชน์ ๆ รวม ๖๐ วัน ในระหว่างทางได้ประทานพระธรรมเทศนาโปรดประชาชนให้ดำรงอยู่ในคุณวิเสสนะต่าง ๆ ตามอุปนิสัย จนกระทั่งถึงนครกบิลพัสดุ์

พระพุทธบิดาเตรียมรับเสด็จพระพุทธองค์ โดยสร้างวัดนิโครธารามถวายเป็นพุทธนิวาส การเสด็จมาของพระพุทธองค์ครั้งนี้ เป็นที่ชื่นชมโสมนัสของพระประยูรญาติยิ่งนัก เพราะเป็นเวลา ๗ ปีแล้วที่พระองค์จากไป โดยพระญาติ

มิได้เห็นเลยแม้แต่เงาของพระองค์

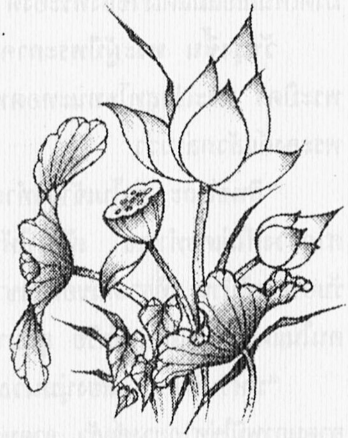
วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกบิณฑบาตผ่านมาทางปราสาทของพระบิดา พระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเห็นแล้วรีบเสด็จลงไปจับชายจีวรของพระองค์แล้วกล่าวว่า

"สิทธัตถะ ทำไมเจ้าจึงทำอย่างนี้ ตระกูลของเจ้าเป็นคนขอทานหรือ ? ศากยวงศ์ไม่เคยทำเลย เจ้าทำให้วงศ์ของพ่อเสีย บ้านของเจ้าก็มี ทำไมจึงไม่ไปรับอาหารที่บ้าน เที่ยวเดินขอทานชาวบ้านอยู่ พ่อจะเอาหน้าไปไว้ไหน พ่อเป็นจอมคนในแผ่นดิน เป็นกษัตริย์ ลูกมาทำตนเป็นขอทาน"

"มหาบพิตร" เสียงนุ่มนวลกังวานจากพระโอษฐ์พระผู้มีพระภาค "บัดนี้อาตมภาพมิใช่ศากยวงศ์แล้ว อาตมภาพเป็นอริยวงศ์ เป็นพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ พระองค์ทรงกระทำอย่างนี้ทั้งนั้น อาตมภาพทำเพื่อรักษาวงศ์ของอาตมภาพมิให้สูญหาย สำหรับบ้านอาตมภาพก็ไม่มี อาตมภาพเป็นอนาคาริกมุนี-ผู้ไม่มีเรือน"

"ช่างเถิดสิทธัตถะ เจ้าจะเป็นวงศ์อะไร จะมีเรือนหรือไม่มีเรือนพ่อไม่เข้าใจ แต่เจ้าเป็นลูกของพ่อ เจ้าจากไป ๗ ปีเศษ พ่อคิดถึงเจ้าสุดประมาณ พิมพาหรือก็คร่ำครวญถึงแต่เจ้า ราหุลเล่ามีบิดาเหมือนไม่มี เวลานี้เจ้าจะต้องไปบ้าน ไปพบลูก พบชายาและพระญาติที่แก่เฒ่า"

ว่าแล้วพระเจ้าสุทโธทนะก็นำเสด็จพระพุทธองค์ไปสู่พระราชวัง ถวายขาทนียโภชนียาหารอันประณีตสมควรแก่กษัตริย์ พระผู้มีพระภาคแสดงพระธรรมเทศนาโปรดให้พระบิดาเป็นพระสกทาคามี และพระนางมหาปชาบดีโคตมีพระน้านางเป็นพระโสดาบัน แล้วเสด็จกลับสู่นิโครธาราม

๓
พุทธุปฐากผู้เป็นบัณฑิต

ขณะที่พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีเจ้าชายในศากยวงศ์หลายพระองค์ได้เสด็จออกบรรพชา เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ตามทางแห่งพระพุทธองค์ พระโลกนาถสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ นิโครธารามตามพระอัธยาศัยพอสมควรแล้ว ทรงละกบิลพัสดุ์ไว้เบื้องหลัง เสด็จสู่แคว้นมัลละ สำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ อนุปปิยัมพวัน

เมื่อพระศาสดาจากไปแล้ว เจ้าศากยะทั้งหลายวิพากษ์วิจารณ์กันว่า เจ้าชายเป็นอันมากได้ออกบวชตามพระศาสดา ยังเหลือแต่เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายอนุรุทธ์ เจ้าชายมหานาม และเจ้าชายภัททิยะ เป็นต้น มิได้ออกบวชตาม ความจริงเจ้าชายเหล่านี้พระญาติได้ถวายให้เป็นเพื่อนเล่น เป็นบริพารของพระสิทธัตถะในวันขนานพระนาม เจ้าชายเหล่านี้คงมิใช่พระญาติของพระพุทธองค์กระมัง จึงเฉยอยู่มิได้ออกบวชตาม

เจ้าชายมหานามซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้ฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ดังนี้ รู้สึกละอายพระทัยจึงปรึกษากับพระอนุชาคือเจ้าชายอนุรุทธ์ ว่าเราสองคนพี่น้องควรจะออกบวชเสียคนหนึ่ง ในที่สุดตกลงกันว่าให้พระอนุชาออกบวช แต่พระมารดาไม่ทรงอนุญาต

"ลูกรัก" พระนางตรัส "เจ้าจะบวชได้อย่างไร การบวชมิใช่เป็นเรื่องง่าย เจ้าต้องเสวยวันละครั้ง ต้องเสด็จด้วยพระบาทเปล่า ต้องบรรทมอย่างง่าย ๆ ปราศจากฟูกหมอนอันอ่อนนุ่ม ใช้ไม้เป็นเขนย ต้องอยู่ตามโคนไม้หรือท้องถ้ำ เมื่อต้องการของร้อนก็ได้ของเย็น เมื่อต้องการของเย็นก็ได้ของร้อน ด้วยเหตุนี้ แม่จึงไม่ต้องการให้เจ้าบวช"

"ข้าแต่พระมารดา" เจ้าชายอนุรุทธ์ทูล "หม่อมฉันทราบว่าการบวชเป็นความลำบากและมิใช่เป็นเรื่องง่าย แต่เมื่อพระญาติหลายพระองค์ซึ่งเคยมีความสุขสบายอย่างหม่อมฉันนี่แหละยังสามารถบวชได้ ทำไมหม่อมฉันจะบวชบ้างไม่ได้ อีกประการหนึ่ง พูดถึงความสะดวกสบาย พระศาสดาเคยสะดวกสบายกว่าหม่อมฉันมากนัก พระองค์ยังสามารถอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ทำไมหม่อมฉันจะอยู่ไม่ได้ น่าจะมีความสุขอะไรสักอย่างหนึ่งมาทดแทนความสะดวกสบายที่เสียไป และเป็นความสุขที่ดีกว่าประณีตกว่า หม่อมฉันคิดว่าหม่อมฉันทนได้"

"ลูกรัก ถึงแม้เจ้าจะทนอยู่ในเพศบรรพชิตได้ แต่แม่ทนไม่ได้ แม่ไม่เคยเห็นลูกลำบาก และแม่ไม่ต้องการให้ลูกลำบาก ลูกเป็นที่รักสุดหัวใจของแม่ แม่ไม่อยากจะอยู่ห่างลูกแม้เพียงวันเดียว จะกล่าวไยถึงจะยอมให้ลูกไปบวช ซึ่งจะต้องอยู่ห่างแม่เป็นแรมปี อนึ่งเล่า แม่ไม่เห็นว่าจำเป็นอย่างไรที่จะต้องบวช ถ้าลูกต้องการจะทำความดีเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ก็ทำได้ และก็ดูเหมือนจะทำให้สะดวกกว่าด้วยซ้ำไป อย่าบวชเลย ลูกรัก เชื่อแม่เถอะ" ว่าแล้วพระนางก็เอาพระหัตถ์ลูบเส้นพระเกศาเจ้าชายด้วยความกรุณา

"ข้าแต่พระมารดา พูดถึงความลำบาก ยังมีคนเป็นอันมากในโลกนี้ที่ลำบากกว่าเรา หรืออย่างน้อยก็ลำบากกว่าบรรพชิต พูดถึงเรื่องการต้องจากกันระหว่างแม่กับลูกยังมีการจากกันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการจากไปบวช นั่นคือการต้องจากเพราะความตายมาถึงเข้า และทุกคนจะต้องตาย หลีกไม่พ้น ถูกแล้วที่มารดาบอกว่าการทำความดีนั้นอยู่ที่ไหนก็ทำได้ แต่การบวชอาจจะทำความดีได้มากกว่า เพราะมีโอกาสมากกว่า ถ้าเปรียบด้วยภาชนะสำหรับรองรับน้ำ ภาชนะใหญ่ย่อมรองรับน้ำได้มากกว่าภาชนะเล็ก และภาชนะที่สะอาดย่อมไม่ทำให้น้ำสกปรก เพราะฉะนั้น

ลูกจึงเห็นว่าการบวชเป็นเสมือนภาชนะใหญ่ที่สะอาด เหมาะสำหรับรองรับน้ำคือความดี”

“ลูกรู้ได้อย่างไร ในเมื่อลูกยังมิได้บวช ความคิดอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้” พระนางมีเสียงแข็งขึ้นเล็กน้อย

“ลูกยังไม่รู้ แต่ลูกอยากจะลอง”

“เอาอย่างนี้ดีไหม คือถ้าเจ้าชายภัททิยะ พระสหายของเจ้าบวช แม่ก็อนุญาตให้เจ้าบวชได้” พระนางเข้าพระทัยว่า อย่างไรเสียเจ้าชายภัททิยะคงไม่บวชแน่

เจ้าชายอนุรุทธ์ดีพระทัยมาก ที่พระมารดาตรัสคำนี้ พระองค์รีบเสด็จไปหาพระสหาย ตรัสว่า

“ภัททิยะ ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะบวชตามเสด็จพระศาสดา แต่การบวชของข้าพเจ้าเนื่องอยู่ด้วยท่าน คือพระมารดาตรัสว่าถ้าท่านบวช จึงจะอนุญาตให้ข้าพเจ้าบวช”

“สหาย” เจ้าชายภัททิยะตรัสตอบ “ข้าพเจ้าก็คิดจะบวชอยู่เหมือนกัน ได้ยินคนเขาวิพากษ์วิจารณ์กันแล้วรู้สึกไม่ค่อยจะสบายใจ พระศาสดายังบวชอยู่ได้ ทำไมพวกเราจะบวชไม่ได้”

เจ้าชายอนุรุทธ์ดีพระทัยเป็นที่สุด เมื่อทูลพระมารดาแล้วทั้งสองสหายก็ได้ชักชวนเจ้าชายอีกสี่พระองค์ คือ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตเป็น ๖ พระองค์ เสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ มุ่งสู่อนุปปิยัมพวันแคว้นมัลละ เมื่อเสด็จถึงพรมแดนระหว่างแคว้นสักกะและแคว้นมัลละ พระราชกุมารทั้งหกก็รับสั่งให้นายอุบาลี ภูษามาลาซึ่งตามเสด็จมาส่ง กลับไปสู่นครกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยเปลื้องพระภูษาซึ่งมีราคามาก มอบให้อุบาลีนำกลับไป

ในขณะที่ ๖ พระราชกุมารและนายอุบาลี ภูษามาลาจะแยกกันนั้น ราวป่าประหนึ่งว่าจะถึงซึ่งอาการร้องไห้ มหาปฐพีมีอาการสะท้านสะเทือนเหมือนจะแยกออกจากกัน อุบาลีจำใจจากพระราชกุมารกลับมาทางเดิมได้หน่อยหนึ่งจึงคิดว่า การที่จะนำเครื่องประดับอันมีค่าซึ่งเจ้าของสละแล้วโดยปราศจากความไยดีไปขายเลี้ยงชีพตามคำของพระราชกุมารนั้น ปานประหนึ่งผู้กลืนน้ำลายซึ่งเจ้าของถ่มแล้ว จะ

ประโยชน์อะไรที่จะทำอย่างนั้น เกิดสังเวชสลดจิต จึงเอาเครื่องประดับเหล่านั้นแขวนไว้กับกิ่งไม้แห่งหนึ่ง แล้ววิ่งกลับไปแจ้งความประสงค์กับพระราชกุมารว่า

"ข้าแต่นาย ข้าพเจ้าขอตามเสด็จไปด้วย เพื่อจะได้รับใช้พระองค์ต่อไป"

พระราชกุมารทั้งหกทรงปรึกษากันอยู่ครู่หนึ่งจึงยินยอมให้อุบาลีตามเสด็จด้วย

พระกุมารทั้งหกพระองค์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลขอบรรพชาอุปสมบทและทูลว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายมีทิฏฐิมานะมาก เมื่อบวชพร้อมด้วยอุบาลีซึ่งเป็นคนรับใช้มาก่อน ถ้าข้าพระองค์ทั้งหลายบวชก่อนก็จะพึงใช้อำนาจกับเขาอีก เพราะฉะนั้นขอให้พระผู้มีพระภาคให้การอุปสมบทแก่อุบาลีก่อนเถิด เพื่อข้าพระองค์ทั้งหลายจักได้อภิวาทลุกรับเขาเมื่ออุปสมบทแล้ว เป็นการทำลายทิฏฐิมานะไปในตัวเพื่อประโยชน์แก่การประพฤติพรหมจรรย์"

เมื่อบวชแล้วไม่นาน พระภัททิยะ พระภคุ พระกิมพิละ และพระอนุรุทธ์ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระเทวทัตได้สำเร็จฌาณแห่งปุถุชน ส่วนพระอานนท์ซึ่งมีพระเพลัฏฐสะสีเป็นอุปัชฌายะ และมีพระปุณณะ มันตานีบุตรเป็นพระอาจารย์ได้สำเร็จเป็นโสดาบันหลังจากอุปสมบทแล้ว ๓๘ พรรษา พระอานนท์ได้รับตำแหน่งเป็นพุทธุปฐากดังกล่าวแล้วแต่หนหลัง

หน้าที่ประจำของพระอานนท์ คือ

๑. ถวายน้ำ ๒ ชนิด คือทั้งน้ำเย็นและน้ำร้อน

๒. ถวายไม้สีฟัน ๓ ขนาด (ขนาดเล็ก, กลางและใหญ่)

๓. นวดพระหัตถ์และพระบาท

๔. นวดพระปฤษฎางค์

๕. ปัดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณพระคันธกุฎี

ในราตรีกาล ท่านกำหนดในใจว่าเวลานี้พระผู้มีพระภาคคงจะทรงต้องการสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือรับสั่งนั้น รับสั่งนี้ แล้วท่านก็เข้าไปเฝ้าเป็นระยะๆ เมื่อเสร็จกิจแล้วจึงออกมาอยู่ยามหน้าพระคันธกุฎี กล่าวกันว่าท่านถือประทีปด้ามใหญ่เดินวนเวียนพระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาคถึงคืนละ ๘ ครั้ง

อันว่าท่านอานนท์นี้ สามารถทำงานที่ได้มอบหมายดียิ่งนัก เมื่อได้รับมอบหมายสิ่งใดจากพระพุทธองค์แล้ว ท่านทำไม่เคยบกพร่อง

เช่น ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงศรัทธาปรารถนาจะถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประจำ และทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้เสด็จเข้าวังทุก ๆ วัน พระจอมมุนีทรงปฏิเสธอย่างละมุนละม่อมว่า

"มหาบพิตร ธรรมดาว่าพระพุทธเจ้านั้นย่อมเป็นที่ต้องการของคนทั้งหลายเป็นอันมาก ผู้จำนงหวังเพื่อทำบุญกับพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากอยู่ อนึ่งพระพุทธเจ้าไม่ควรนิมนต์เพียงแห่งเดียว ควรสงเคราะห์แก่คนทั่วไป"

"ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์ทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นประมุข นำพระสงฆ์มารับโภชนาหารในนิเวศน์ของข้าพระองค์เป็นประจำเถิด" พระเจ้าปเสนทิโกศลทูล

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระอานนท์ นำภิกษุจำนวนมากไปสู่ราชนิเวศน์เป็นประจำ ในสองสามวันแรกพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงอังคาสภิกษุด้วยโภชนาหารอันประณีตด้วยพระองค์เอง แต่ระยะหลัง ๆ มาพระองค์ทรงลืม ภิกษุทั้งหลายคอยจนสายพระองค์ก็ยังไม่ทรงตื่นบรรทม ภิกษุทั้งหลายจึงกลับไปเสียเป็นส่วนมาก และเมื่อเป็นเช่นนี้บ่อยเข้า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่มา คงเหลือแต่พระอานนท์องค์เดียวเท่านั้น

เป็นธรรมเนียมในพระราชวัง ถ้าพระราชาไม่สั่งใครจะทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นราชบริพารจึงไม่สามารถจัดอาหารถวายพระสงฆ์ได้

วันหนึ่งพระราชาตื่นบรรทมแต่เช้า สั่งจัดอาหารถวายพระเป็นจำนวนร้อย เมื่อถึงเวลาพระองค์เสด็จออกเพื่อถวายพระกระยาหาร ทอดพระเนตรไม่เห็นพระอื่นเลย นอกจากพระอานนท์ซึ่งอดทนมาทุกวัน

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพิโรธยิ่งนัก เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทันทีกราบทูลว่า

"พระองค์ผู้เจริญ สาวกของพระองค์ไม่เห็นว่าการนิมนต์ของข้าพระองค์เป็นเรื่องสำคัญเลย ข้าพระองค์นิมนต์พระไว้เป็นจำนวนร้อย แต่มีพระอานนท์

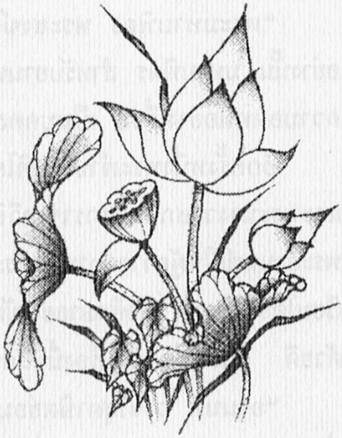
องค์เดียวเท่านั้นที่ไปรับอาหารจากพระราชวัง ข้าวของจัดไว้เสียหายหมด"

"พระมหาบพิตร พระสงฆ์คงจะไม่คุ้นเคยกับราชตระกูลกระมังจึงกระทำอย่างนั้น มหาบพิตร สำหรับอานนท์นั้นเป็นบัณฑิต เป็นผู้เข้าใจเหตุการณ์ และมีความอดทนอย่างเยี่ยม เป็นบุคคลที่หาได้โดยยาก"

อีกครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระประสงค์ให้พระนางมัลลิกาอัครมเหสีและพระนางวาสภขัตติยาราชเทวีศึกษาธรรม พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระอานนท์เป็นผู้ถวายความรู้ พระนางวาสภขัตติยาพระญาติของพระผู้มีพระภาคเรียนโดยไม่เคารพ คือศึกษาอย่างขัดไม่ได้ ส่วนพระนางมัลลิกาทรงตั้งพระทัยศึกษาด้วยดี พระอานนท์นำเรื่องนี้ขึ้นกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"อานนท์ วาจาสุภาษิตย่อมไม่มีประโยชน์แก่ผู้ไม่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่มีสีสวย สัณฐานดี แต่หากลิ่นมิได้ แต่วาจาสุภาษิตจะมีประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ทำตาม เหมือนดอกไม้ซึ่งมีสีสวย มีสัณฐานงาม และมีกลิ่นหอม

"อานนท์เอย ธรรมที่เรากล่าวดีแล้วนั้น ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มากแก่ผู้ไม่ทำตามโดยเคารพ ไม่สาธยายโดยเคารพ และไม่แสดงโดยเคารพ แต่จะมีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลแก่ผู้ซึ่งกระทำโดยนัยตรงกันข้าม มีการฟังโดยเคารพเป็นต้น"

๔

มหามิตร

พูดถึงความจงรักภักดีและความเคารพรักในพระผู้มีพระภาค พระอานนท์มีอยู่อย่างสุดพรรณนา ยอมสละแม้แต่ชีวิตของท่านเพื่อพระพุทธองค์ได้ อย่างเช่นครั้งหนึ่ง พระเทวทัตร่วมกับพระเจ้าอชาตศัตรู วางแผนสังหารพระจอมมุนีโดยการปล่อยช้างนาฬาคีรีซึ่งกำลังตกมัน และมอมเหล้าเสีย ๑๖ หม้อ ช้างนาฬาคีรียิ่งคะนองมากขึ้น

วันนั้นเวลาเช้า พระพุทธองค์มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าสู่นครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ในขณะที่พระองค์กำลังรับอาหารจากสตรีผู้หนึ่งอยู่นั้น เสียงแปร๋นแปร๋นของนาฬาคีรีดังขึ้น ประชาชนที่คอยดักถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคแตกกระจายวิ่งเอาตัวรอด ทิ้งภาชนะอาหารเกลื่อนกลาด พระพุทธองค์เหลียวมาทางซึ่งช้างใหญ่กำลังวิ่งมาด้วยอาการสงบ พระอานนท์พุทธอนุชาเดินล้ำมายืนเบื้องหน้าของพระผู้มีพระภาค ด้วยคิดจะป้องกันชีวิตของพระศาสดาด้วยชีวิตของท่านเอง

"หลีกไปเถิด อานนท์ อย่าป้องกันเรา" พระศาสดาตรัสอย่างปกติ

"พระองค์ผู้เจริญ" พระอานนท์ทูล "ชีวิตของพระองค์มีค่ายิ่งนัก พระองค์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก เป็นดวงประทีปของโลก เป็นที่พึ่งของโลก ประดุจโพธิ์และไทรเป็นที่พึ่งของหมู่นก เหมือนน้ำเป็นที่พึ่งของหมู่ปลา และป่าเป็นที่พึ่งอาศัย

ของสัตว์จตุบททวิบาท พระองค์อย่าเสี่ยงกับอันตรายครั้งนี้เลย ชีวิตของข้าพระองค์มีค่าน้อย ขอให้ข้าพระองค์ได้สละสิ่งซึ่งมีค่าน้อยเพื่อรักษาสิ่งซึ่งมีค่ามาก เหมือนสละกระเบื้อง เพื่อรักษาไว้ซึ่งแก้วมณีเถิดพระเจ้าข้า ฯ”

“อย่าเลย อานนท์ บารมีเราได้สร้างมาดีแล้ว ไม่มีใครสามารถปลงตถาคตลงจากชีวิตได้ ไม่ว่าสัตว์ดิรัจฉานหรือมนุษย์หรือเทวดามารพรหมใด ๆ”

ขณะนั้นนาฬาคีรีวิ่งมาจวนจะถึงองค์พระจอมมุนีอยู่แล้ว เสียงร้องกรีดของหมู่สตรีดังขึ้นเป็นเสียงเดียวกัน ทุกคนอกสั่นขวัญหนี นึกว่าครั้งนี้แล้วเป็นวาระสุดท้ายที่เขาจะได้เห็นพระศาสดาผู้บริสุทธิ์ดุจดวงตะวัน พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตา ซึ่งทรงอบรมมาเป็นเวลายืดยาวนานหลายแสนชาติซ่านออกจากพระหฤทัย กระทบเข้ากับใจอันคลุกอยู่ด้วยความมึนเมาของนาฬาคีรี ช้างใหญ่หยุดชะงักเหมือนกระทบกับเหล็กท่อนใหญ่ ใจซึ่งเร่าร้อนกระวนกระวายเพราะโมหะของมันสงบเย็นลงเหมือนไฟน้อยกระทบกับอุทกธารา พลันก็ดับวูบลง มันหมอบลงแทบพระมงคลบาทของพระศาสดา พระพุทธองค์ทรงใช้ฝ่าพระหัตถ์อันวิจิตรซึ่งสำเร็จมาด้วยบุญญาธิการ ลูบศีรษะของพญาช้าง พร้อมด้วยตรัสว่า

“นาฬาคีรีเอย เธอถือกำเนิดเป็นดิรัจฉานในชาตินี้ เพราะกรรมอันไม่ดีของเธอในชาติก่อนแต่งให้ เธออย่าประกอบกรรมหนัก คือทำร้ายพระพุทธเจ้าเช่นเราอีกเลย เพราะจะมีผลเป็นทุกข์แก่เธอตลอดกาลนาน”

นาฬาคีรีสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วใช้งวงเคล้าเคลียพระชงฆ์ของพระผู้มีพระภาคเหมือนสารภาพผิด ความมึนเมาและตกมันปลาสนาการไปสิ้น

นี่แล พุทธานุภาพ

ประชาชนเห็นเป็นอัศจรรย์ พากันสักการบูชาพระศาสดาด้วยดอกไม้และของหอมจำนวนมาก

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวรด้วยโรคลมในพระอุทร พระอานนท์เป็นห่วงยิ่งนัก จึงได้ปรุงยาคู (ข้าวต้ม ต้มจนเหลว) ด้วยมือของท่านเอง แล้วน้อมนำเข้าไปถวาย เพราะพระพุทธองค์เคยตรัสว่า ยาคูเป็นยาไล่ลมในท้องในลำไส้ได้ดี พระพุทธองค์ตรัสถามว่า

"อานนท์ เธอได้ยาคูมาจากไหน ?"

"ข้าพระองค์ปรุงเองพระเจ้าข้า ฯ"

"อานนท์ ทำไมเธอจึงทำอย่างนี้ เธอทำสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ เธอทราบมิใช่หรือว่าสมณะไม่ควรปรุงอาหารเอง ทำไมเธอจึงมักมากถึงปานนี้ เอาไปเทเสียเถิดอานนท์ เราไม่รับยาคูของเธอดอก"

พระอานนท์คงก้มหน้านิ่ง ท่านมิได้ปริปากโต้แย้งเลยแม้แต่น้อย ท่านเป็นผู้น่าสงสารอะไรเช่นนั้น

ครั้งหนึ่ง พระกายของพระผู้มีพระภาคหมักหมมด้วยสิ่งเป็นโทษ เป็นเหตุให้ทรงอึดอัด มีพุทธประสงค์จะเสวยยาระบาย พระอานนท์ทราบแล้วจึงไปหาหมอชีวกโกมารภัจจ์แจ้งเรื่องนี้ให้ทราบ หมอเรียนท่านว่าขอให้ท่านกราบทูลให้พระองค์ทรงพักผ่อน เพื่อให้พระกายชุ่มชื่นสัก ๒-๓ วัน พระอานนท์ก็กระทำตามนั้น ได้เวลาแล้วท่านก็ไปหาหมออีก หมอชีวกได้ปรุงยาระบายพิเศษอบด้วยก้านอุบลสามก้านถวายให้พระผู้มีพระภาคสูดดมมิใช่เสวย ปรากฏว่าทรงระบายถึงสามสี่ครั้ง

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิโครธารามนครกบิลพัสดุ์ พระองค์เพิ่งทรงฟื้นจากไข้หนักไม่นาน ท้าวมหานามเข้าเฝ้าและทูลถามปัญหาหนัก ๆ เช่น ปัญหาว่า ฌานเกิดก่อนสมาธิหรือสมาธิเกิดก่อนฌาน ท่านอานนท์เห็นว่าจะเป็นการลำบากแก่พระผู้มีพระภาค จึงจับพระหัตถ์ท้าวมหานาม นำเสด็จออกไปข้างนอกและแก้ปัญหานั้นเสียเอง

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ นครเวสาลี ทรงประชวรหนัก และทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้นจนหาย พระอานนท์ทูลความในใจของท่านแด่พระผู้มีพระภาคว่า

พระองค์ผู้ทรงเจริญ เมื่อพระองค์ทรงประชวรอยู่นั้น ข้าพระองค์กลุ้มใจเป็นที่สุด กายของข้าพระองค์เหมือนงอมระงมไปด้วยความรู้สึกเหมือนว่า ทิศทั้งหลายมืดมน แต่ข้าพระองค์ก็เบาใจอยู่หน่อยหนึ่ง ว่าพระองค์คงจักไม่ปรินิพพาน จนกว่าจะได้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสพระพุทธพจน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

พระอานนท์นี่เอง เป็นผู้ออกแบบจีวรของพระสงฆ์ ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัย

พระพุทธเจ้าดำรงชีวิตอยู่มาจนบัดนี้ นับว่าเป็นแบบเครื่องแต่งกายเก่าแก่ที่สุดในโลก และยังทันสมัยอยู่เสมอ เข้าได้ทุกการทุกงาน

ครั้งหนึ่งท่านตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปสู่ทักขิณาคีรีชนบท พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นคันนาของชาวมคธเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีคันนาสั้น ๆ คั่นในระหว่าง แล้วตรัสถามพระอานนท์ว่า

"อานนท์ เธอจะทำจีวรแบบนาของชาวมคธนี้ได้หรือไม่ ?"

"ลองทำดูก่อนพระเจ้าข้า ฯ" ท่านทูลตอบ

ต่อมา ท่านได้ทำการตัดเย็บจีวรแบบคันนาของชาวมคธนั้น แล้วนำขึ้นทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณา พระพุทธองค์ทอดพระเนตรแล้วเห็นชอบด้วย รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายใช้จีวรที่ตัดและเย็บแบบที่ท่านอานนท์ออกแบบนั้น พร้อมกันนั้นได้ตรัสชมเชยท่านอานนท์ท่ามกลางสงฆ์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นคนฉลาดมีปัญญา สามารถเข้าใจในคำที่เราพูดแต่โดยย่อได้โดยทั่วถึง"

พูดถึงเรื่องประหยัด หรือใช้สิ่งของให้คุ้มค่า พระอานนท์ก็เป็นผู้ประหยัดและฉลาดในเรื่องนี้มาก ดังครั้งหนึ่งหลังพุทธปรินิพพาน ท่านเดินทางโดยทางเรือไปสู่นครโกสัมพี เพื่อประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะพระหัวดื้อตามรับสั่งของพระผู้มีพระภาค ขึ้นจากเรือแล้วท่านเข้าอาศัยพัก ณ อุทยานของพระเจ้าอุเทนราชาแห่งนครนั้น ขณะนั้นพระเจ้าอุเทนและพระมเหสีประทับอยู่ ณ พระราชอุทยาน พระมเหสีทรงทราบว่าพระอานนท์มาก็ทรงโสมนัส ทูลลาพระสวามีไปเยี่ยมพระอานนท์สนทนาพอเป็นสัมโมทนียกถาแล้ว พระอานนท์แสดงธรรมเป็นที่เลื่อมใสจับจิตยิ่งนัก พระ-นางได้ถวายจีวรจำนวน ๕๐๐ ผืน ในเวลาต่อมาแด่อานนท์ พระเจ้าอุเทนทรงทราบเรื่องนี้ แทนที่จะทรงพิโรธพระมเหสี กลับทรงตำหนิท่านอานนท์ว่ารับจีวรไปทำไมมากมายหลายร้อยผืน จะไปตั้งร้านขายจีวรหรืออย่างไร เมื่อมีโอกาสได้พบพระอานนท์ พระองค์จึงเรียนถาม

"พระคุณเจ้า ทราบว่าพระมเหสีถวายจีวรพระคุณเจ้า ๕๐๐ ผืน พระคุณเจ้ารับไว้ทั้งหมดหรือ ?"

"ขอถวายพระพร อาตมภาพรับไว้ทั้งหมด" พระอานนท์ทูล

"พระคุณเจ้ารับไว้ทำไมมากมายนัก ?"

"เพื่อแบ่งถวายภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่าคร่ำคร่า"

"จะเอาจีวรเก่าคร่ำคร่าไปทำอะไร ?"

"เอาไปทำเพดาน"

"จะเอาผ้าเพดานเก่าไปทำอะไร ?"

"เอาไปทำผ้าปูที่นอน"

"จะเอาผ้าปูที่นอนเก่าไปทำอะไร ?"

"เอาไปทำผ้าปูพื้น"

"จะเอาผ้าปูพื้นเก่าไปทำอะไร ?"

"จะเอาไปทำผ้าเช็ดเท้า"

"จะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าไปทำอะไร ?"

"จะเอาไปทำผ้าเช็ดธุลี"

"จะเอาผ้าเช็ดธุลีเก่าไปทำอะไร ?"

"เอาไปโขลกขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝา"

พระเจ้าอุเทนทรงเลื่อมใสว่าสมณศากยบุตรเป็นผู้ประหยัด ใช้ของไม่ให้เสียเปล่า จึงถวายจีวรแด่พระอานนท์อีก ๕๐๐ ผืน

พระอานนท์นอกจากเป็นผู้กตัญญูต่อผู้ใหญ่แล้ว ยังสำนึกแม้ในอุปการะของผู้น้อยด้วย ศิษย์ของท่านเองที่กระทำดีต่อท่านเป็นพิเศษ ท่านก็อนุเคราะห์เป็นพิเศษ เช่น คราวหนึ่งท่านได้จีวรมาเป็นจำนวนร้อย ๆ ผืน ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลถวาย ท่านระลึกถึงศิษย์รูปหนึ่งของท่าน ซึ่งทำอุปการะปฏิบัติต่อท่านดี มีการถวายน้ำล้างหน้า ไม้ชำระฟัน ปัดกวาดเสนาสนะ ที่อาศัย เวจจกุฎี เรือนไฟ นวดมือนวดเท้า เป็นต้น แปลว่าศิษย์ผู้นี้ปฏิบัติดีต่อท่านมากกว่าศิษย์อื่น ๆ และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ท่านจึงมอบจีวรที่ได้มาทั้งหมดแก่ศิษย์รูปดังกล่าวนี้

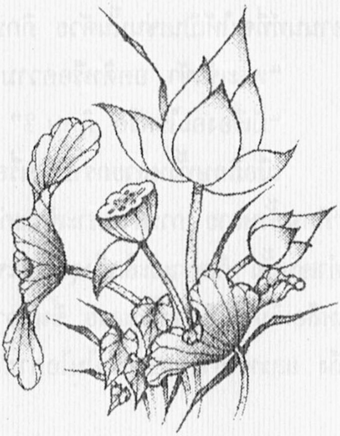
เนื่องจากพระภิกษุรูปนี้เป็นพระดีจริง ๆ จึงนำจีวรที่อุปัชฌายะมอบให้ไปแจกภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะเดียวกันจนหมดสิ้น ดูเหมือนจะเป็นความประสงค์ของพระ-

อานนท์ที่จะให้เป็นเช่นนั้นด้วย ภิกษุทั้งหลายไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามว่า

"พระเจ้าข้า อคติหรือความเห็นแก่หน้ายังมีแก่พระโสดาบันหรือ ?"

"มีเรื่องอะไรหรือ ภิกษุ ?"

เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย การทำเพราะเห็นแก่หน้าหรืออคติหามีแก่อานนท์ไม่ แต่ที่อานนท์ทำเช่นนั้น ก็เพราะระลึกถึงอุปการะของศิษย์ผู้นั้น ซึ่งเป็นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อเธอเหลือเกิน ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าอุปการะผู้อื่นแม้แต่น้อย อันบัณฑิตพึงระลึกถึง และหาทางตอบแทนในโอกาสอันควร"

๕

กับพระนางมหาปชาบดี

พระอานนท์เป็นผู้มีจิตเมตตากรุณา ทนเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นไม่ได้ คอยเป็นธุระช่วยเหลือเท่าที่สามารถ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใคร ดังเช่น เรื่องเกี่ยวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นต้น

พระนางทรงเลื่อมใสและรักใคร่ในพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก คราวหนึ่งทรงปรารภว่า ศากยวงศ์อื่นๆ ได้ถวายสิ่งของแด่พระผู้มีพระภาคบ้าง ได้ออกบวชตามบ้าง แต่ส่วนพระนางเองยังมิได้ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเพื่อพระพุทธองค์เลย จึงตัดสินพระทัยจะถวายจีวรแด่พระผู้มีพระภาค พระนางเริ่มตั้งแต่ปั่นฝ้ายเอง ทอเอง ตัดและเย็บเอง ย้อมเอง เสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปถวายพระศาสดา

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทำจีวรผืนนี้ด้วยมือของตนเองโดยตลอดตั้งแต่เริ่มต้น ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับเพื่ออนุเคราะห์หม่อมฉันด้วยเถิด"

"อย่าเลย อย่าถวายตถาคตเลย ขอพระนางได้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่นเถิด ตถาคตมีจีวรใช้อยู่แล้ว" พระศาสดาทรงปฏิเสธอย่างอ่อนโยน

พระนางอ้อนวอนถึงสามครั้ง แต่พระศาสดาก็หาทรงรับไม่ คงยืนยันอย่างเดิม พระนางถึงแก่โทมนัสเป็นอย่างยิ่ง ไม่อาจทรงกลั้นอัสสุชลไว้ได้ ทรงน้อยพระทัยที่

อุตส่าห์ตั้งพระทัยทำเองโดยตลอด ยิ่งระลึกถึงความหลังครั้งอดีต ที่เคยโอบอุ้มเลี้ยงดูพระพุทธองค์มาตั้งแต่เยาว์วัยด้วยแล้ว ยิ่งน้อยพระทัยหนักขึ้น พระนางทรงกันแสงนำจีวรผืนนั้นไปสู่สำนักพระสารีบุตร เล่าเรื่องให้ท่านทราบและกล่าวว่า

"ขอพระคุณเจ้าได้โปรดรับจีวรผืนนี้ไว้ด้วยเถิด เพื่ออนุเคราะห์ข้าพเจ้า"

พระสารีบุตรทราบเรื่องแล้วก็หารับไม่ แนะนำให้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่นและปรากฏว่าไม่มีใครรับจีวรผืนนั้นเลย พระนางยิ่งเสียพระทัยเป็นพันทวี

ในที่สุดพระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วให้พระนางถวายแก่ภิกษุบวชใหม่รูปหนึ่ง แล้วทรงปลอบให้พระนางคลายจากความเศร้าโศก และให้ร่าเริงบันเทิงด้วยบุญกิริยาอันยิ่งใหญ่นั้นว่า

"ดูก่อนโคตมี ผ้าที่ท่านถวายแล้วนี้ได้ชื่อว่าถวายสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ผลานิสงส์มีมากกว่าการถวายเป็นส่วนบุคคล แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือกว่าการถวายแก่พระพุทธเจ้าเอง โคตมีเอย การที่ตถาคตไม่รับจีวรของท่านนั้น มิใช่เพราะใจไม้ไส้ระกำอะไร แต่เพราะมุ่งประโยชน์อันสูงสุดที่จะพึงมีแก่ท่านเอง ปาฏิบุคลิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานหาได้ไม่

"อานนท์เอย" พระพุทธองค์ทรงผินพระพักตร์มาตรัสแก่พระอานนท์ "ข้อที่เธออ้อนวอนเราเพื่อรับจีวรของพระนางโคตมี โดยอ้างว่าพระนางมีอุปการะมากแก่เราเคยเลี้ยงดู เคยให้น้ำนม และถือว่าเป็นผู้มีอุปการะมากนั้น เราก็เห็นอยู่ แต่เพราะเห็นอย่างนั้นนั่นเอง เราจึงต้องการให้พระนางได้รับประโยชน์อันไพศาล โดยการนำจีวรถวายแก่สงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข อานนท์เอย การที่บุคคลได้อาศัยผู้ใดแล้วถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ได้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น การที่จะตอบแทนผู้นั้นมิใช่เป็นสิ่งที่ทำได้โดยง่ายเลย การทำตอบแทนด้วยการถวายข้าวน้ำและเครื่องใช้ต่าง ๆ และการเคารพกราบไหว้ เป็นต้น ยังเป็นสิ่งเล็กน้อยคือไม่สามารถตอบแทนคุณความดีของท่านผู้นั้นได้ ด้วยเหตุผลเพียงเท่านี้

"อานนท์ ปาฏิบุคลิกทานมีอยู่ ๑๔ ชนิดคือ

๑. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. ของที่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสาวก

๔. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุอรหัตตผล

๕. ของที่ถวายแก่พระอนาคามี

๖. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุอนาคามิผล

๗. ของที่ถวายแก่พระสกทาคามี

๘. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุสกทาคามิผล

๙. ของที่ถวายแก่พระโสดาบัน

๑๐. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุโสดาปัตติผล

๑๑. ของที่ให้แก่คนภายนอกพุทธศาสนา ซึ่งปราศจากกามราคะ

๑๒. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้มีศีล

๑๓. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้ทุศีล

๑๔. ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน

"อานนท์ ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉานยังมีผลมากผลไพศาล อานนท์ คราวหนึ่งเราเคยกล่าวแก่ปริพพาชกผู้หนึ่งว่า บุคคลเทน้ำล้างภาชนะลงในดินด้วยตั้งใจว่าขอให้สัตว์ในดินได้อาศัยอาหารที่ติดน้ำล้างภาชนะนี้ได้ดื่มกินเถิด แม้เพียงเท่านี้เรายังกล่าวว่าผู้กระทำได้ประสบบุญแล้วเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจะกล่าวไปไย ในทานที่บุคคลให้แล้วแก่ปุถุชนผู้มีศีล หรือผู้ทุศีล จนถึงแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่มีผลมากเล่า แต่ทั้งหมดนี้เป็นปาฏิบุคลิกทาน คือทานที่ให้เจาะจงบุคคล เรากล่าวว่า ปาฏิบุคลิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานมิได้เลย

"อานนท์เอย ต่อไปเบื้องหน้าจักมีแต่โคตรภูสงฆ์ คือสงฆ์ผู้ทุศีล มีธรรมทรามสักแต่ว่ามีกาสาวพัสตร์พันคอ การให้ทานแก่ภิกษุผู้ทุศีลเห็นปานนั้นแต่อุทิศสงฆ์ก็ยังเป็นทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลประมาณมิได้"

แล้วทรงหันไปตรัสแก่พระนางผู้มีจีวรอันจักถวายว่า

"ดูก่อนโคตมี เพราะฉะนั้นการที่ท่านได้ถวายจีวรแก่สงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในครั้งนี้ จึงจัดเป็นโชคลาภอันประเสริฐยิ่งแล้ว"

พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงเลื่อมใสศรัทธา ปรารถนาจะบวชในสำนักของ

พระผู้มีพระภาค เคยทูลอ้อนวอนขออนุญาตบวชเป็นภิกษุณี ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ทรงอ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่า พระพุทธองค์ก็หาทรงอนุญาตไม่ จนกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากนครกบิลพัสดุ์ไปประทับ ณ กรุงเวสาลี ประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน

พระนางโคตมีพร้อมด้วยสตรีศากยวงศ์หลายพระองค์ทรงตัดสินพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะบวชเป็นภิกษุณี จึงพร้อมกันปลงพระเกศา นุ่งผ้าห่มกาสาวะเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยพระบาทเปล่า ไปสู่นครเวสาลีที่ประทับของพระศาสดา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาตตามเคย พระนางเสียพระทัยและขมขื่นยิ่งนัก มาประทับยืนร้องไห้อยู่ที่ประตูป่ามหาวัน

พระอานนท์มาพบพระนางเข้า ทราบเรื่องโดยตลอดแล้วมีใจกรุณาปรารถนาจะช่วยเหลือ จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลอ้อนวอนเพื่อประทานอุปสมบทแก่พระ-นางโคตมี

"พระองค์ผู้เจริญ" ตอนหนึ่งพระอานนท์ทูล "พระนางโคตมีพระน้านางของพระองค์ บัดนี้ปลงพระเกศาแล้วนุ่งห่มผ้ากาสาวะ มีพระวรกายขะมุกขะมอมเพราะเสด็จโดยพระบาทมาจากนครกบิลพัสดุ์ พระวรกายแปดเปื้อนไปด้วยธุลี แต่ก็หาคำนึงถึงความลำบากเรื่องนี้ไม่ มุ่งพระทัยแต่ในเรื่องบรรพชาอุปสมบท พระนางเป็นผู้มีอุปการะมากต่อพระองค์ เป็นผู้ประทานขีรธาราแทนพระมารดา ขอพระองค์ได้ทรงอนุเคราะห์พระนางเถิด ขอให้พระนางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีตามพระประสงค์เถิด"

พระผู้มีพระภาคประทับนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า "อานนท์ เรื่องที่พระนางมีอุปการะมากต่อเรานั้น เราสำนึกอยู่ แต่เธอต้องไม่ลืมว่าเราเป็นธรรมราชาต้องรับผิดชอบในสังฆมณฑล จะเอาเรื่องส่วนตัวมาปะปนกับเรื่องความเสื่อมความเจริญของส่วนรวม ก็ต้องตรองให้ดีก่อน อานนท์ ถ้าเปรียบสังฆมณฑลของเราเป็นนาข้าว การที่ยอมให้สตรีมาบวชในธรรมวินัยนี้ ก็เหมือนปล่อยตัวเพลี้ยตัวแมลงลงในนาข้าวนั้น รังแต่จะทำความพินาศวอดวายให้แก่นาข้าวอย่างไม่ต้องสงสัย อานนท์ เราเคยพูดเสมอมิใช่หรือว่าสตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปข้องนั้น เป็นมลทินอย่างยิ่งของพรหมจรรย์ อานนท์เอย ถ้าศาสนาของเราจะพึงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี แต่หากมีสตรีมาบวชด้วย

จะอยู่ได้ ๕๐๐ ปีเท่านั้น หรือสมมติว่าศาสนาของเราจะพึงดำรงอยู่ได้ ๕๐๐ ปี เมื่อมีสตรีมาบวชในธรรมวินัยด้วยก็จะทอนลงเหลือเพียงครึ่งเดียว คือ ๒๕๐ ปี อย่าเลย อานนท์ เธออย่าพอใจขวนขวายให้มีภิกษุณีขึ้นในศาสนาเลย จะเป็นเรื่องลำบากในภายหลัง”

พระอานนท์ผู้มีเมตตา กรุณา เตือนอยู่เสมอ กระทำความพยายามต่อ ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าสตรีได้บวชในธรรมวินัยของพระองค์ นางจะสามารถหรือไม่ที่จะบรรลุคุณวิเศษมีโสดาปัตติผลเป็นต้น”

“อาจทีเดียว อานนท์ นางสามารถจะทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ มีโสดาปัตติผลเป็นต้น”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์โปรดประทานอนุญาตให้พระนางโคตมีบวชเถิด พระเจ้าข้า ฯ”

พระพุทธองค์ประทับนิ่งอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า “อานนท์ ถ้าพระนางโคตมีสามารถรับครุธรรม ๘ ประการได้ ก็เป็นอันว่าพระนางได้บรรพชาอุปสมบทสมปรารถนา ครุธรรม ๘ ประการนั้นมีดังนี้

๑. ภิกษุณีแม้บวชแล้วตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ต้องทำการอภิวาท การลุกขึ้นต้อนรับ อัญชลีกรรมและสามีจิกรรมแก่ภิกษุแม้ผู้บวชแล้วในวันนั้น

๒. ภิกษุณีต้องไม่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ

๓. ภิกษุณีต้องถามวันอุโบสถ และเข้าไปรับโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วต้องปวารณา คือเปิดโอกาสให้ตักเตือนสั่งสอนจากสำนักทั้งสอง คือทั้งจากภิกษุณีสงฆ์และจากภิกษุสงฆ์

๕. ภิกษุณีต้องอาบัติหนัก เช่น สังฆาทิเสสแล้ว ต้องประพฤติมานัตตลอด ๑๕ วันในสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือทั้งในภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

๖. นางสิกขมานา คือสตรีที่เตรียมจะบวชเป็นภิกษุณี จะต้องประพฤติปฏิบัติศีล ๖ ข้อคือตั้งแต่ข้อ ๑ ถึง ๖ ให้ครบบริบูรณ์ตลอดเวลา ๒ ปี ขาดไม่ได้ ถ้าขาดจะต้องตั้งต้นใหม่ เมื่อทำได้ครบแล้วต้องอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๗. ภิกษุณีต้องไม่ด่าว่าเปรียบเปรย หรือบริภาษภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ

๘. ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุ ให้ภิกษุว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว

"ดูก่อนอานนท์ นี่แลครุธรรมทั้ง ๘ ประการ ซึ่งภิกษุณีจะต้องสักการะเคารพนับถือ บูชาตลอดชีวิตจะล่วงละเมิดมิได้"

พระอานนท์จำครุธรรม ๘ ประการได้แล้ว ทูลลาพระผู้มีพระภาคไปเฝ้าพระนางโคตมี เล่าบอกถึงเงื่อนไข ๘ ประการตามพระพุทธดำรัส แล้วกล่าวว่า

"โคตมี ท่านพอจะรับครุธรรม ๘ ประการนี้ได้อยู่หรือ ? ถ้าท่านรับได้ อันนี้แหละเป็นบรรพชาอุปสมบทของท่าน พระผู้มีพระภาคตรัสมาอย่างนี้"

พระนางโคตมีปลื้มพระทัยยิ่งนัก พระนางเป็นเหมือนสุภาพสตรีซึ่งอาบน้ำชำระกายอย่างดีแล้ว นุ่งห่มด้วยผ้าใหม่มีราคาแพง ประพรมน้ำหอมเรียบร้อยแล้ว มีพวงมาลัยซึ่งทำด้วยดอกไม้หอมลงสวมศีรษะ สตรีนั้นหรือจะไม่พอใจ ฉันใดก็ฉันนั้น พระนางทรงรับครุธรรม ๘ ประการทันที และปฏิญาณว่าจะประพฤติปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอดชีวิต

ทำไมพระพุทธองค์จึงไม่ทรงประสงค์ให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณี ? เหตุผลแจ่มแจ้งอยู่แล้วในพระดำรัสของพระองค์ น่าจะทรงเกรงความยุ่งเหยิงอันจะพึงเกิดขึ้นในภายหลัง ในครุธรรม ๘ ก็มีอยู่ข้อหนึ่งซึ่งบัญญัติว่าภิกษุณีจะต้องอยู่อาวาสเดียวกับพระสงฆ์ แยกสำนักไปตั้งเป็นอิสระอยู่ต่างหากไม่ได้ แต่คงจะให้แบ่งเขตกันมิใช่อยู่ปะปนกัน เรื่องที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุณีแยกไปตั้งสำนักต่างหากนั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย คือภิกษุณีคุ้มครองรักษาตัวเองไม่ได้ พวกอันธพาลอาจจะบุ่มบ่ามเข้าไปก่อกวนให้ได้รับความเดือดร้อน

คราวนี้มาถึงปัญหาอีกข้อหนึ่งว่า ทีแรกดูเหมือนจะเป็นความประสงค์ของพระพุทธองค์จริง ๆ ที่จะไม่ยอมให้ภิกษุณีมีขึ้นในศาสนา แต่มายอมจำนนต่อเหตุผลของพระอานนท์หรืออย่างไรจึงยอมในภายหลัง

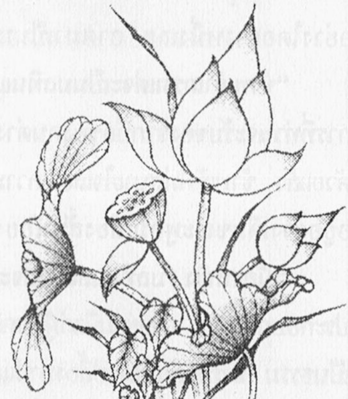
เรื่องนี้กล่าวแก้กันว่า พระพุทธองค์จะยอมจำนนต่อเหตุผลของพระอานนท์ก็หามิได้ แต่พระองค์ต้องการให้เป็นเรื่องยาก คือให้บวชได้โดยยาก เพื่อภิกษุณีจะได้ถนอมสิ่งที่ตนได้มาโดยยากนั้น และต้องการพิสูจน์ความแน่วแน่เด็ดเดี่ยวของพระนาง

โคตมีด้วยว่าจะจริงแค่ไหน

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้พระพุทธองค์น่าจะไม่ประสงค์ให้ภิกษุณีมีขึ้นในศาสนาจริง ๆ แต่ที่ยอมนั้นยอมอย่างขัดไม่ได้ และจะเห็นว่า เมื่อยอมโดยขัดไม่ได้แล้ว พระองค์ก็ทรงวางระเบียบไว้อย่างถี่ยิบ เพื่อบีบคั้นให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์มีเพียง ๑๕๐ ข้อหรือที่รู้ๆ กันว่า พระสงฆ์มีศีล ๒๒๗ ข้อ แต่ภิกษุณีมีถึง ๓๑๑ ข้อ อาบัติเบา ๆ ของพระ แต่เมื่อภิกษุณีทำเข้ากลายเป็นเรื่องหนัก แปลว่าพระพุทธองค์ประสงค์ให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว และความประสงค์ของพระองค์ก็สัมฤทธิผล ปรากฏว่าในสมัยที่พระองค์นิพพานนั้น มิได้มีเรื่องกล่าวถึงภิกษุณีเลย สันนิษฐานกันว่าภิกษุณีอาจจะหมดแล้วก็ได้ มาโผล่ขึ้นอย่างไรในสมัยพระเจ้าอโศกอีกไม่ทราบ ข้อที่น่าคิดอีกอย่างหนึ่งก็คือปวัตตินี (หมายถึงอุปัชฌายะผู้ให้ภิกษุณีบวช) รูปหนึ่งบวชภิกษุณีได้ ๑ รูปต่อ ๑ ปีและต้องเว้นไป ๑ ปีจึงจะบวชได้อีกรูปหนึ่ง แบบนี้หมดแน่ บางท่านให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การที่พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์ให้มีภิกษุณีนั้น เพราะต้องการให้สตรีเป็นกองเสบียงการบวชเหมือนการออกรบ กองทัพถ้าไม่มีเสบียงก็ไปไม่ไหว ให้ผู้หญิงอยู่เป็นกองเสบียงบำรุงศาสนจักร ซึ่งมีพระเป็นทหารและพระพุทธองค์นั้นเป็นพระธรรมราชา

อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ทรงยอมให้บวช ก็เพราะมีพระกรุณาต่อสตรี ไม่ต้องการให้สตรีต้องลำบาก การบวชเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องผจญภัยนานาประการ ผู้บวชอยู่ได้ต้องเป็นคนเข้มแข็งมิใช่คนอ่อนแอ สตรีเป็นเพศอ่อนแอ พระพุทธองค์ไม่ต้องการให้ลำบาก

เรื่องที่มีสิกขาบทบัญญัติมากสำหรับภิกษุณีนั้น บางท่านให้เหตุผลว่าเพราะภิกษุณีเป็นลูกหญิงของพระพุทธเจ้า ธรรมดาลูกหญิงพ่อต้องเป็นห่วงมากกว่าลูกชายและมีข้อห้ามมากกว่า จะปล่อยเหมือนลูกชายไม่ได้ ทั้งนี้ก็ด้วยความหวังดีหวังความสุขความเจริญนั่นเอง

๖
ความรัก-ความร้าย

นอกจากมีเมตตากรุณา หวั่นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่นแล้ว พระอานนท์ยังเป็นผู้สุภาพอ่อนโยนอย่างยิ่งอีกด้วย ความสุภาพอ่อนโยนและลักษณะอันน่ารัก มีรูปงาม ผิวพรรณดีนี่เองได้เคยคล้องเอาดวงใจน้อยๆ ของสตรีผู้หนึ่งให้หลงใหลใฝ่ฝัน โดยที่ท่านมิได้มีเจตนาเลย เรื่องเป็นดังนี้

คราวหนึ่ง ท่านเดินทางจากที่ไกลมาสู่วัดเชตวัน อากาศซึ่งร้อนอบอ้าวในเวลาเที่ยงวันทำให้ท่านมีเหงื่อโซมกาย และรู้สึกกระหายน้ำ พอดีเดินมาใกล้บ่อน้ำแห่งหนึ่งเห็นนางทาสีกำลังตักน้ำ ท่านจึงกล่าวขึ้นว่า

“น้องหญิง อาตมาเดินทางมาจากที่ไกล รู้สึกกระหายน้ำ ถ้าไม่เป็นการรบกวนอาตมาขอบิณฑบาตน้ำจากท่านดื่มพอแก้กระหายด้วยเถิด”

นางทาสีได้ยินเสียงอันสุภาพอ่อนโยนจึงเงยหน้าขึ้นดู นางตะลึงอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอยออกห่างท่านสองสามก้าวพลางกล่าวว่า

“พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าถวายน้ำแก่ท่านมิได้ดอก ท่านไม่ควรดื่มน้ำจากมืออันต่ำช้าของข้าพเจ้า ท่านเป็นวรรณะกษัตริย์ ข้าพเจ้าเป็นเพียงนางทาสี”

“อย่าคิดอย่างนั้นเลย น้องหญิง ! อาตมาไม่มีวรรณะแล้ว อาตมาเป็น

สมณศากยบุตร อาตมามิได้เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ ศูทร หรือจัณฑาล อย่างใดอย่างหนึ่งเลย อาตมาเป็นมนุษย์เหมือนน้องหญิงนี่แหละ"

"ข้าพเจ้าเกรงแต่จะเป็นมลทินแก่พระคุณเจ้า และเป็นบาปแก่ข้าพเจ้าที่ถวายน้ำ การที่ท่านจะรับของจากมือของคนต่างวรรณะ และโดยเฉพาะวรรณะที่ต่ำอย่างข้าพเจ้าด้วยแล้ว ข้าพเจ้าไม่สบายใจเลย ความจริงข้าพเจ้ามิได้หวงน้ำดอก" นางยังคงยืนกรานอยู่อย่างเดิมขณะพูดมีเสียงสั่นน้อย ๆ

"น้องหญิง มลทินและบาปจะมีแก่ผู้มีเมตตากรุณาไม่ได้ มลทินย่อมมีแก่ผู้ประกอบกรรมชั่ว บาปย่อมมีแก่ผู้ไม่สุจริต การที่อาตมาขอน้ำ และน้องหญิงจะให้น้ำนั้นเป็นธรรม ธรรมย่อมปลดเปลื้องบาปและมลทิน เหมือนน้ำสะอาดชำระสิ่งสกปรกฉะนั้น น้องหญิง บัญญัติของพราหมณ์เรื่องบาปและมลทิน อันเกี่ยวกับวรรณะนั้นเป็นบัญญัติที่ไม่ยุติธรรม เป็นการแบ่งแยกมนุษย์ให้เหินห่างจากมนุษย์ เป็นการเหยียดหยามมนุษย์ด้วยกัน เรื่องนี้อาตมาไม่มีแล้ว อาตมาเป็นสมณศากยบุตร สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ไม่มีวรรณะ เพราะฉะนั้น ถ้าน้องหญิงต้องการจะให้น้ำก็จงเทลงในบาตรนี้เถิด"

นางรู้สึกจับใจในคำพูดของพระอานนท์ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตของนางที่ได้ยินคำอันระรื่นหู จากชนซึ่งสมมติเรียกกันว่า "ชั้นสูง" มืออันเรียวงามสั่นน้อย ๆ ของนางค่อย ๆ ประจงเทน้ำในหม้อลงในบาตรของท่านอานนท์ ในขณะนั้นนางนั่งคุกเข่า พระอานนท์ยืนโน้มตัวลงรับน้ำจากนาง แล้วดื่มด้วยความกระหาย นางช้อนสายตาขึ้นมองดูพระอานนท์ซึ่งกำลังดื่มน้ำ ด้วยความรู้สึกปีติซาบซ่าน แล้วยิ้มอย่างเอียงอาย

"ขอให้มีความสุขเถิด น้องหญิง" เสียงอันไพเราะจากพระอานนท์ หน้าของท่านยิ่งแจ่มใสขึ้นเมื่อได้ดื่มน้ำระงับความกระหายแล้ว

"พระคุณเจ้าดื่มอีกหน่อยเถิด" นางพูดพลางเอียงหม้อน้ำในท่าจะถวาย

"พอแล้วน้องหญิง ขอให้มีความสุขเถิด"

"พระคุณเจ้า ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะทราบนามของพระคุณเจ้าพอเป็นมงคลแก่โสต และความรู้สึกของข้าพเจ้าบ้าง" นางพูดแล้วก้มหน้าด้วยความขวยอาย

"น้องหญิง ไม่เป็นไรดอก น้องหญิงเคยได้ยินชื่อพระอานนท์ อนุชาของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ?"

"เคยได้ยิน พระคุณเจ้า"

"เคยเห็นท่านไหม ?"

"ไม่เคยเลย พระคุณเจ้า เพราะข้าพเจ้าทำงานอยู่เฉพาะในบ้าน และมาตักน้ำที่นี่ ไม่มีโอกาสไปที่ใดเลย"

"เวลานี้ น้องหญิงกำลังสนทนากับพระอานนท์อยู่แล้ว"

นางมีอาการตะลึงอยู่ครู่หนึ่ง แล้วแววแห่งปีติค่อย ๆ ฉายออกมาทางดวงหน้าและแววตา

"พระคุณเจ้า" นางพูดด้วยเสียงสั่นน้อย ๆ "เป็นมงคลแก่โสตและดวงตาของข้าพเจ้ายิ่งนักที่ได้ฟังเสียงของท่าน และได้เห็นท่านผู้มีศีล ผู้มีเกียรติศัพท์ระบือไปไกล ข้าพเจ้าเพิ่งได้เห็นและได้สนทนากับท่านโดยมิรู้มาก่อน นับเป็นบุญอันประเสริฐของข้าพเจ้ายิ่งแล้ว"

แลแล้วพระอานนท์ก็ลานางทาสีเดินมุ่งหน้าสู่วัดเชตวัน อันเป็นที่ประทับของพระศาสดา เมื่อท่านเดินมาได้หน่อยหนึ่ง ได้ยินเสียงเหมือนมีคนเดินตามมาข้างหลัง ท่านเหลียวดู ปรากฏว่าเป็นนางทาสีที่ถวายน้ำนั่นเองเดินตามมา ท่านเข้าใจว่าบ้านของนางคงจะอยู่ทางเดียวกับที่ท่านเดินมา จึงมิได้สงสัยอะไรและเดินมาเรื่อย ๆ จนจวนจะถึงซุ้มประตูไม่มีทางแยกไปที่อื่นอีกแล้วนอกจากทางเข้าสู่วัด ท่านเหลียวมาเห็นนางทาสีเดินตามมาอย่างกระชั้นชิด นัยน์ตาก็จ้องมองดูท่านตลอดเวลา ท่านหยุดอยู่ครู่หนึ่ง พอนางเข้ามาใกล้ท่านจึงกล่าวว่า

"น้องหญิง เธอจะไปไหน ?"

"จะเข้าไปในวัดเชตวันนี่แหละ" นางตอบ

"เธอจะเข้าไปทำไม ?"

"ไปหาพระคุณเจ้า สนทนากับพระคุณเจ้า"

"อย่าเลยน้องหญิง เธอไม่ควรจะเข้าไป ที่นั่นเป็นที่อาศัยอยู่ของพระสงฆ์ เธอไม่มีธุระอะไร อย่าเข้าไปเลย เธอกลับบ้านเสียเถิด"

"ข้าพเจ้าไม่กลับ ข้าพเจ้ารักท่าน ข้าพเจ้าไม่เคยพบใครดีเท่าพระคุณเจ้าเลย"

"น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่าปกติของคนเราอาจจะรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และ

ต้องอยู่ร่วมกันนานๆ ต้องมีโยนิโสมนสิการ และต้องมีปัญญา จึงจะรู้ว่าคนนั้นคนนี้มีปกติอย่างไร คือดีหรือไม่ดี ที่น้องหญิงพบเราเพียงครู่เดียวจะตัดสินได้อย่างไรว่าอาตมาเป็นคนดี อาตมาอาจจะเอาชื่อท่านอานนท์มาหลอกเธอก็ได้ อย่าเข้ามาเลยกลับเสียเถิด”

“พระคุณเจ้าจะเป็นใครก็ช่างเถิด” นางคงพร่ำต่อไป มือหนึ่งถือหม้อน้ำซึ่งบัดนี้นางได้เทน้ำออกหมดแล้ว “ข้าพเจ้ารักท่านซึ่งข้าพเจ้าสนทนาอยู่ด้วยเวลานี้”

“น้องหญิง ความรักเป็นเรื่องร้ายมิใช่เป็นเรื่องดี พระศาสดาตรัสว่าความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์โศก และทรมานใจ เธอชอบความทุกข์หรือ ?”

“ข้าพเจ้าไม่ชอบความทุกข์เลยพระคุณเจ้า และความทุกข์นั้นใคร ๆ ก็ไม่ชอบ แต่ข้าพเจ้าชอบมีความรัก โดยเฉพาะรักพระคุณเจ้า”

“จะเป็นไปได้อย่างไร น้องหญิง ! ในเมื่อทำเหตุก็ต้องได้รับผล การที่จะให้มีรักแล้วมิให้มีทุกข์ติดตามมานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เป็นไปไม่ได้เลย”

“แต่ข้าพเจ้ามีความสุข เมื่อได้เห็นพระคุณเจ้า ได้สนทนากับพระคุณเจ้าผู้เป็นที่รักอย่างยิ่งของข้าพเจ้า รักอย่างสุดหัวใจเลยทีเดียว”

“ถ้าไม่ได้เห็นอาตมา ไม่ได้สนทนากับอาตมา น้องหญิงจะมีความทุกข์ไหม ?”

“แน่นอนทีเดียว ข้าพเจ้าจะต้องมีความทุกข์อย่างมาก”

“นั่นแปลว่าความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วใช่ไหม ?”

“ไม่ใช่พระคุณเจ้า นั่นเป็นเพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักต่างหากเล่า มิใช่เพราะความรัก”

“ถ้าไม่มีรัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักจะมีได้หรือไม่ ?”

“มีไม่ได้เลย พระคุณเจ้า”

“นี่แปลว่าน้องหญิงยอมรับแล้วใช่ไหม ว่าความรักเป็นสาเหตุชั้นที่หนึ่งที่จะให้เกิดทุกข์” พระอานนท์พูดจบแล้วยิ้มน้อย ๆ ด้วยรู้สึกว่ามีชัย แต่ใครเล่าจะเอาชนะความปรารถนาของหญิงได้ง่ายๆ ลงจะเอาอะไรก็จะเอาให้ได้ เพราะธรรมชาติของเธอมักจะใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ถ้าผู้หญิงคนใดใช้เหตุผลในการตัดสินปัญหาชีวิตหรือในการดำเนินชีวิต หญิงคนนั้นจะเป็นสตรีที่ดีที่สุดและน่ารักที่สุด เหตุผลที่กล่าวนี้

มิใช่มากมายอะไรเลย เพียงไม่ถึงกึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้แม้นางจะมองเห็นเหตุผลของพระอานนท์ว่าคมคายอยู่ แต่นางก็หายอมไม่ นางกล่าวต่อไปว่า

"พระคุณเจ้า ความรักที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ดังที่พระคุณเจ้ากล่าวมานั้น เห็นจะเป็นความรักของคนที่รักไม่เป็นเสียละกระมัง คนที่รักเป็นย่อมรักได้โดยมิให้เป็นทุกข์"

"น้องหญิงเคยรักหรือ หมายถึงเคยรักใครคนใดคนหนึ่งมาบ้างหรือไม่ในชีวิตที่ผ่านมา"

"ไม่เคยมาก่อนเลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก และคงจะเป็นครั้งสุดท้ายอีกด้วย"

"เมื่อไม่เคยมาเลย ทำไมเธอจึงจะรักให้เป็นโดยมิต้องเป็นทุกข์เล่าน้องหญิง คนที่จับไฟนั้นจะจับเป็นหรือจับไม่เป็น จะรู้หรือไม่รู้ ถ้าลงได้จับไฟด้วยมือแล้วย่อมร้อนเหมือนกันใช่ไหม ?"

"ใช่ พระคุณเจ้า"

"ความรักก็เหมือนการจับไฟนั่นแหละ ทางที่จะไม่ให้มือพองเพราะไฟเผามีอยู่ทางเดียว คืออย่าจับไฟ อย่าเล่นกับไฟ ทางที่จะปลอดภัยจากรักก็ฉันนั้น มีอยู่ทางเดียวคืออย่ารัก"

"พระคุณเจ้าจะว่าอย่างไรก็ตามเถิด แต่ข้าพเจ้าหักรักจากพระคุณเจ้ามิได้เสียแล้ว แม้พระคุณเจ้าจะไม่ปรานีข้าพเจ้าเยี่ยงคนรัก ก็ขอให้พระคุณเจ้ารับข้าพเจ้าไว้ในฐานะผู้ซื่อสัตย์ ข้าพเจ้าจักปฏิบัติพระคุณเจ้า บำรุงพระคุณเจ้าเพื่อความสุขของท่านและของข้าพเจ้าด้วย"

"น้องหญิง ประโยชน์อะไรที่เธอจะมารักคนอย่างอาตมา อาตมารักพระศาสดาและพรหมจรรย์หมดหัวใจเสียแล้ว ไม่มีหัวใจไว้รักอะไรได้อีก แม้เธอจะขอสมัครอยู่ในฐานะเป็นทาสก็ไม่ได้ พระศาสดาทรงห้ามมิให้ภิกษุในพระศาสนามีทาสไว้ใช้ ยิ่งเธอเป็นทาสหญิงด้วยแล้วยิ่งเป็นการผิดมากขึ้น แม้จะเป็นศิษย์คอยปฏิบัติก็ไม่ควรจะเป็นที่ตำหนิของวิญญูชน เป็นทางแห่งความเสื่อมเสีย อาตมาเห็นใจน้องหญิง แต่จะรับไว้ในฐานะใดฐานะหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น กลับเสียเถิดน้องหญิง พระศาสดาหรือภิกษุสามเณรเห็นเข้าจะตำหนิอาตมาได้ นี่ก็จวนจะถึงพระคันธกุฎีแล้ว อย่าเข้ามานะ" พระอานนท์ยกมือขึ้นห้ามในขณะที่นางทาสีจะก้าวตามท่านเข้าไป

พระผู้มีพระภาคทรงสดับเสียงเถียงกันระหว่างพระอานนท์กับสตรี จึงตรัสถามมาจากภายในพระคันธกุฎีว่า

"อะไรกันอานนท์ ?"

"ผู้หญิงพระเจ้าข้า เขาจะตามข้าพระองค์เข้ามายังวิหาร"

"ให้เขาเข้ามาเถอะ พามานี่ มาหาตถาคต" พระศาสดาตรัส

พระอานนท์พานางทาสีเข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคมีพระวาจาว่า "อานนท์ เรื่องราวเป็นมาอย่างไร ทำไมเขาจึงตามเธอมาถึงนี่ ?" เมื่อพระอานนท์ทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า

"ภคินี เธอรักใคร่พอใจในอานนท์หรือ ?"

"พระเจ้าข้า" นางทาสียกมือแค่อกรับตามเป็นจริง

"เธอรักอะไรในอานนท์ ?"

"ข้าพระพุทธเจ้ารักนัยน์ตาพระอานนท์ พระเจ้าข้า"

"นัยน์ตานั้นประกอบขึ้นด้วยเส้นประสาทและเนื้ออ่อน ต้องหมั่นเช็ดสิ่งสกปรกในดวงตาอยู่เป็นนิตย์ มีขี้ตาไหลออกจากนัยน์ตาอยู่เสมอ ครั้นแก่ลงก็จักฝ้าฟางขุ่นมัวไม่แจ่มใส อย่างนี้เธอยังรักนัยน์ตาของอานนท์อยู่หรือ ?"

"ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์รักหูของพระอานนท์ พระเจ้าข้า"

"ภคินี หูนั้นประกอบด้วยเส้นเอ็นและเนื้อ ภายในช่องหูมีของโสโครกเป็นอันมาก มีกลิ่นเหม็นต้องแคะได้อยู่เสมอ ครั้นชราลงก็หนวก จะฟังเสียงอะไรก็ไม่ถนัดหรืออาจไม่ได้ยินเลย ดังนี้แล้ว เธอยังจะรักอยู่หรือ ?"

นางเอียงอายเล็กน้อย แล้วตอบเลี่ยงต่อไปว่า "ถ้าอย่างนั้นข้าพระองค์รักจมูกอันโด่งงามของพระอานนท์ พระเจ้าข้า"

"ภคินี จมูกนั้นประกอบขึ้นด้วยกระดูกอ่อนที่มีโพรง ภายในมีน้ำมูกและเส้นขนกับของโสโครกมีกลิ่นเหม็นเป็นก้อนๆ อย่างนี้เธอยังจะรักอยู่อีกหรือ ?"

ไม่ว่านางจะตอบเลี่ยงไปอย่างไร พระพุทธองค์ก็ทรงชี้แจงให้พิจารณาเห็นความเป็นจริงของร่างกายอันสกปรกเปื่อยเน่านี้ ในที่สุดนางก็นั่งก้มหน้านิ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า

"ภคินีเอย อันร่างกายนี้สะสมไว้แต่ของสกปรกโสโครก มีสิ่งปฏิกูลไหลออกจากทวารทั้ง ๙ มีช่องหู ช่องจมูก เป็นต้น เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นป่าช้าแห่งซากสัตว์นานาชนิด เป็นรังแห่งโรค เป็นที่เก็บมูตรและกรีส อุปมาเหมือนถุงหนังซึ่งบรรจุเอาสิ่งโสโครกต่าง ๆ เข้าไว้ และซึมออกมาเสมอ ๆ เจ้าของกายจึงต้องชำระล้างขัดถูวันละหลาย ๆ ครั้ง เมื่อเว้นจากการชำระล้างแม้เพียงวันเดียวหรือสองวัน กลิ่นเหม็นก็ปรากฏเป็นที่รังเกียจ เป็นของน่าขยะแขยง

"ภคินี ร่างกายนี้เป็นเหมือนเรือนซึ่งสร้างด้วยโครงกระดูก มีหนังและเลือดเป็นเครื่องฉาบทา ที่มองเห็นเปล่งปลั่งผุดผาดนั้น เป็นเพียงผิวหนังเท่านั้น เหมือนมองเห็นความงามแห่งหีบศพ อันวิจิตรตระการตา ผู้ไม่รู้ก็ติดในหีบศพนั้น แต่ผู้รู้เมื่อทราบว่าเป็นหีบศพ แม้ภายนอกจะวิจิตรตระการตาเพียงไร ก็หาพอใจยินดีไม่ เพราะทราบชัดว่าภายในแห่งหีบอันสวยงามนั้นมีสิ่งปฏิกูลพึงรังเกียจ"

แม้พระศาสดาตรัสอยู่อย่างนี้ ความรักของเธอที่มีต่อพระอานนท์ก็หาลดลงไม่ บางคราวแสงสว่างฉายวูบเข้ามาสู่หทัยของนาง จะทำให้นางมองเห็นความเป็นจริงตามพระศาสดาตรัสก็ตาม แต่มันมีน้อยเกินไป ไม่สามารถจะข่มความเสน่หาที่เธอมีต่อพระอานนท์เสียได้ เหมือนน้ำน้อยไม่พอที่จะดับไฟโดยสิ้นเชิง ไฟคือราคะในจิตใจของนางก็ฉันนั้น คุกรุ่นอยู่ตลอดเวลา นางคิดว่าจะทำไฉนหนอจักสามารถอยู่ใกล้พระอานนท์ได้ เมื่อไม่ทราบจะทำประการใด จึงทูลลาพระศาสดาและพระอานนท์กลับบ้าน ก่อนกลับนางไม่ลืมที่จะชำเลืองมองพระอานนท์ด้วยความเสน่หา

เนื่องจากมาเสียเวลาในวัดเชตวันเสียนาน นางจึงกลับไปถึงบ้านเอาจวนค่ำ นางรู้สึกตะครั่นตะครอทั้งกายและใจ เกรงว่าระหว่างที่นางหายไปนานนั้นนายอาจจะเรียกใช้ เมื่อไม่พบนางคงถูกลงโทษอย่างหนักอย่างที่เคยถูกมาแล้ว อนิจจา ! ชีวิตของคนทาส ช่างไม่มีอิสระและความสุขเสียเลย

เป็นการบังเอิญอย่างยิ่งปรากฏว่า ตลอดเวลาที่นางหายไปนั้นนายมิได้เรียกใช้เลย ผิดจากวันก่อน ๆ นี่เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากพุทธานุภาพ โอ ! พุทธานุภาพช่างน่าอัศจรรย์อะไรเช่นนั้น !

คืนนั้นนางนอนกระวนกระวายอยู่ตลอดคืน จะข่มตาให้หลับสักเท่าใดก็หา

สำเร็จไม่ พอเคลิ้มๆ นางต้องผวาตื่นขึ้นด้วยภาพแห่งพระอานนท์ ปรากฏทางประสาทที่ ๖ หรือมโนทวาร นางนอนภาวนาชื่อของพระอานนท์เหมือนนามเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธคุณก็คอยไหลวนเวียนเข้ามาสู่ความสำนึกอันลึกซึ้ง นางคิดว่าภายใต้พุทธฉายาน่าจะมีความสงบเย็นและบริสุทธิ์น่าพึงใจเป็นแน่แท้ แต่จะทำอย่างไรหนอจึงจะประสบความสงบเย็นเช่นนั้น

เสียงไก่โห่อยู่ไม่นาน ท้องฟ้าก็เริ่มสาง ลมเย็นตอนรุ่งอรุณพัดแผ่วเข้ามาทางช่องหน้าต่าง นางสลัดผ้าห่มออกจากกาย ลุกขึ้นเพื่อเตรียมอาหารไว้สำหรับนาย นางภาวนาอยู่ในใจว่าเช้านี้ขอให้พระอานนท์บิณฑบาตผ่านมาทางนี้เถิด

แสงแดดในเวลาเช้าให้ความชุ่มชื่นพอสบาย นางเสร็จธุระอย่างอื่นแล้ว ออกมายืนเหม่ออยู่หน้าบ้าน มองไปเบื้องหน้าเห็นภิกษุณีรูปหนึ่ง มีบาตรในมือ เดินผ่านบ้านของนางไป ทันใดนั้นความคิดก็แวบเข้ามา ทำให้นางดีใจจนเนื้อเต้น ภิกษุณี ! โอ ! ภิกษุณี เราบวชเป็นภิกษุณีซิ จะได้อยู่ในบริเวณวัดเชตวันกับภิกษุณีทั้งหลาย และคงมีโอกาสได้อยู่ใกล้ และพบเห็นพระคุณเจ้าอันเป็นที่รักของเราเป็นแน่แท้

นางลานายไปเฝ้าพระศาสดา และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งนางแล้ว ประทานอนุญาตให้อุปสมบทอยู่ ณ สำนักแห่งภิกษุณีในวัดเชตวันนั่นเอง

เมื่อบวชแล้วภิกษุณีรูปใหม่ก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นพระธรรมวินัย ตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยดี สำรวมอยู่ในสิกขาบทปาฏิโมกข์ มีสิกขาและอาชีพเสมอด้วยภิกษุณีทั้งหลาย เป็นที่รักใคร่ชอบพอของภิกษุณีอื่นๆ ทั้งนี้เพราะนางเป็นผู้เสงี่ยมเจียมตนและพอใจในวิเวกอีกด้วย

ถึงกระนั้นก็ตาม ทุกเวลาบ่ายเมื่อนางได้เห็นพระอานนท์ ขณะให้โอวาทแก่ภิกษุณีบริษัท ความรัญจวนใจก็ยังเกิดขึ้นรบกวนนางอยู่มิเว้นวาย จะพยายามข่มด้วยอสุภกรรมฐานสักเท่าใดก็หาสงบราบคาบอย่างภิกษุณีอื่นๆ ไม่

คราวหนึ่งนางได้ฟังโอวาทจากพระศาสดาเรื่องกิเลส ๓ ประการ คือ ราคะ โทสะ และโมหะ พระพุทธองค์ตรัสว่า

"กิเลสทั้งสามประการนี้ย่อมเผาบุคคลผู้ยอมอยู่ใต้อำนาจของมัน ให้รุ่มร้อน

กระวนกระวายเหมือนไฟเผาไหม้ท่อนไม้และแกลบให้แห้งเกรียม ข้อแตกต่างแห่งกิเลสทั้งสามประการนี้ก็คือ ราคะนั้นมีโทษน้อยแต่คลายช้า โทสะมีโทษมากแต่คลายเร็ว โมหะมีโทษมากด้วยคลายช้าด้วย บุคคลซึ่งออกบวชแล้วประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีเรือนเรียกว่า ได้ชักกายออกห่างจากกามราคะ แต่ถ้าใจยังหมกมุ่นพัวพันอยู่ในกามก็หาสำเร็จประโยชน์แห่งการบวชไม่ คือเขาไม่สามารถจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบได้ อุปมาเหมือนไม้สดชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้จะวางอยู่บนบก บุคคลผู้ต้องการไฟก็ไม่อาจนำมาสีให้เกิดไฟได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุ ภิกษุณีผู้ชักกายออกจากกามแล้ว ควรพยายามชักใจออกจากกามความเพลิดเพลินหลงใหลเสียด้วย”

นางได้ฟังพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ให้รู้สึกละอายใจตนเองสุดประมาณ ที่นางเข้ามาบวชก็มิได้มุ่งหมายเพื่อกำจัดทุกข์ให้สูญสิ้น หรือเพื่อทำลายกองตัณหาอะไรเลย แต่เพื่อให้มาอยู่ใกล้คนอันเป็นที่รัก คิดดูแล้วเหมือนนำน้ำมันมาวางไว้ใกล้เพลิง มันมีแต่จะลุกเป็นไฟกองมหึมาขึ้นสักวันหนึ่ง

เมื่อปรารภดังนี้ นางยิ่งกระวนกระวายใจมากขึ้น พระอานนท์หรือก็ไม่เคยทักทายปราศรัยเป็นส่วนตัวเลย การได้เห็นคนอันเป็นที่รักเป็นความสุขก็จริง แต่มันเล็กน้อยเกินไป เมื่อนำมาเทียบกับความทรมานในขณะที่ต้องจากอยู่โดดเดี่ยวและว้าเหว่ กาสาวพัสตร์เป็นกำแพงเหลืองมหึมาที่คอยกันมิให้ความรักเดินถึงกัน ถึงกระนั้นก็ยังมีภิกษุและภิกษุณีบางท่านกระโดดข้ามกำแพงนี้ ล่วงละเมิดสิกขาบทวินัยของพระพุทธองค์จนได้ นางคิดมาถึงเรื่องนี้แล้วเสียวสันหลังวาบเหมือนถูกก้อนหิมะอันเยือกเย็นโดยไม่รู้สึกตัวมาก่อน

นางพยายามสะกดใจมิให้คิดถึงพระอานนท์ พยายามท่องบ่นสาธยายพระธรรมวินัย แต่ทุกขณะจิตที่ว่างลง ดวงใจของนางก็จะคร่ำครวญรำพันถึงพระอานนท์อีก นางรู้สึกปวดศีรษะและวิงเวียน เพราะความคิดหมกมุ่นสับสน นี่เองกระมังที่พระอานนท์พูดไว้แต่แรกที่พบกันว่าความรักเป็นความร้าย

วันหนึ่ง นางชวนเพื่อนภิกษุณีรูปหนึ่งไปหาพระอานนท์ พระอานนท์เป็นผู้มีอัธยาศัยงามจึงต้อนรับนางด้วยเมตตาธรรม นางรู้สึกชุ่มชื่นขึ้นบ้างเหมือนข้าวกล้าที่จวนจะแห้งเกรียมเพราะขาดน้ำชุ่มชื่นขึ้น เพราะฝนผิดฤดูกาลหลั่งลงมา แต่เมื่อ

นางจะลากลับนั่นเอง พระอานนท์พูดว่า

"น้องหญิง ต่อไปเมื่อไม่มีธุระอะไรก็อย่ามาอีก ถ้ามีความสงสัยเกี่ยวกับข้อธรรมวินัยอันใด ก็ให้ถามเมื่ออาตมาไปสู่สำนักภิกษุณีเพื่อให้โอวาท"

คืนนั้นนางนอนร้องไห้ตลอดคืน น้อยใจเสียใจและเจ็บใจตนเอง "พระอานนท์หรือก็ช่างใจไม้ไส้ระกำเสียเต็มประดา จะเห็นแก่ความรักของเราบ้างก็ไม่มีเลย" นางยิ่งคิดยิ่งช้ำและน้อยใจ

ภิกษุณีผู้พักอยู่ ณ ที่ใกล้ได้ยินเสียงสะอื้นในยามดึก จึงลุกมาหาด้วยความเป็นห่วง ถามนางว่า

"โกกิลา มีเรื่องอะไรหรือ ?"

"อ้อ ไม่มีอะไรหรอก สุมิตรา ข้าพเจ้าฝันร้ายไป รู้สึกตกใจมากเลยร้องไห้ออกมา ขอบใจมาก ที่ท่านเป็นห่วงข้าพเจ้า" นางตอบฝืนสีหน้าให้ชุ่มชื่นขึ้น

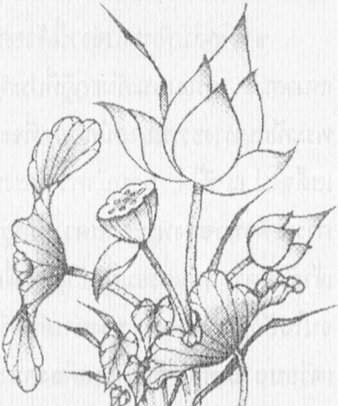
"พระศาสดาสอนว่าให้เจริญเมตตา แล้วจะไม่ฝันร้าย ท่านเจริญเมตตาหรือเปล่าก่อนนอนน่ะ" ภิกษุณีสุมิตราถามอย่างกันเอง

"อือ เมื่อเจริญเมตตาแล้วจะไม่ฝันร้ายอย่างนั้นหรือ ?"

"ใช่"

"ก่อนนอนคืนนี้ ข้าพเจ้าลืมไป ท่านกลับไปนอนเถิด ข้าพเจ้าขออภัยด้วยที่ร้องไห้ดังไปจนท่านตื่น"

เมื่อภิกษุณีสุมิตรากลับไปแล้ว ภิกษุณีโกกิลาก็คิดถึงชีวิตของตัว ชีวิตของนางเต็มไปด้วยความเป็นทาส เมื่อก่อนบวชก็เป็นทาสทางกาย พอปลีกจากทาสทางกายมาได้ก็มาตกเป็นทาสทางใจเข้าอีก แน่นอนทีเดียว ผู้ใดตกอยู่ในความรักดวงใจของผู้นั้นย่อมเป็นทาส ทาสของความรัก ทาสรักนั้น จะไม่มีใครสามารถช่วยปลดปล่อยได้ นอกจากเจ้าของดวงใจจะปลดปล่อยเอง นางหลับไปด้วยความอ่อนเพลียเมื่อจวนจะรุ่งสางอยู่แล้ว

๗

กับโกกิลาภิกษุณี

ในที่สุดเมื่อเห็นว่าจะสะกดใจไว้ไม่อยู่แน่แล้ว นางจึงตัดสินใจลาพระศาสดา พระอานนท์ และเพื่อนภิกษุณีอื่นๆ จากวัดเชตวันเมืองสาวัตถี มุ่งหน้าสู่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ด้วยคิดว่า "การอยู่ห่างอาจจะเป็นยารักษาโรคได้บ้างกระมัง"

นางจากเชตวันด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นที่ยิ่ง อุปมาเหมือนมารดาต้องจำใจจากบุตรสุดที่รักของตัวฉันใดก็ฉันนั้น นางอยู่จำพรรษา ณ โฆสิตารามซึ่งโฆสิตมหาเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธองค์ สามเดือนที่อยู่ห่างพระอานนท์ ดวงจิตของนางผ่องแผ้วแจ่มใสขึ้น การท่องบ่นสาธยายและการบำเพ็ญสมณธรรมก็ดีขึ้นตามไปด้วย นางคิดว่าคราวนี้คงตัดอาลัยในพระอานนท์ได้เป็นแน่แท้

แต่ความรักย่อมมีวงจรของมัน จนกว่ารักนั้นจะสิ้นสุดลง ชีวิตมักจะเป็นอย่างนี้เสมอ เมื่อใครคนหนึ่งพยายามดิ้นรนหาความรัก เขามักจะไม่สมปรารถนา แต่พอเขาทำท่าจะหนี ความรักก็ตามมา ความรักจึงมีลักษณะคล้ายเงา เมื่อบุคคลวิ่งตามมันจะวิ่งหนี แต่เมื่อเขาวิ่งหนี มันจะวิ่งตาม

ด้วยกฎอันนี้กระมัง เมื่อนางหนีรักออกจากเชตวันและมาสงบอยู่ ณ กรุงโกสัมพีนี้ เมื่อออกพรรษาแล้ว ข่าวการเสด็จสู่กรุงโกสัมพีของพระผู้มีพระภาคก็

แพร่สะพัดมา ซึ่งเป็นการแน่นอนว่าพระอานนท์จะต้องตามเสด็จมาด้วย

ชาวโกสัมพีทราบข่าวนี้ด้วยความชื่นชมโสมนัส ภิกษุสงฆ์ต่างจัดแจงปัดกวาดเสนาสนะ เตรียมพระคันธกุฎีที่ประทับของพระศาสดา พระเจ้าอุเทนเองซึ่งไม่ค่อยจะสนพระทัยในทางธรรมมากนักก็อดที่จะทรงปรีดาปราโมชมิได้ เพราะถือกันว่าพระศาสดาเสด็จไป ณ ที่ใด ย่อมนำความสงบสุขและมงคลไปสู่ที่นั้นด้วย การสนทนาเรื่องการเสด็จมาของพระศาสดา มีอยู่ทุกหัวระแหงแห่งกรุงโกสัมพี ศาสดาคณาจารย์เจ้าลัทธิต่าง ๆ ก็เตรียมผูกปัญหาเพื่อทูลถาม บางท่านก็เตรียมถามเพื่อให้พระศาสดาจนในปัญหาของตน บางท่านก็เตรียมถามเพื่อความรู้ความเข้าใจจริง และบางท่านก็เตรียมถามเพียงเพื่อเทียบเคียงความคิดเห็นเท่านั้น หมู่ภิกษุสงฆ์ปีติปราโมชเป็นอันมาก เพราะการเสด็จมาของพระศาสดาย่อมหมายถึงการได้ยินได้ฟังมธุรภาษิตจากพระองค์ด้วย และบางท่านอาจจะได้บรรลุคุณวิเศษเบื้องสูง เพราะธรรมเทศนานั้น

ใครจะทราบบ้างเล่าว่า ดวงใจของโกกิลาภิกษุณีจะเป็นประการใด เมื่อบ่ายวันหนึ่งเพื่อนภิกษุณีนำข่าวมาบอกนางว่า

"นี่ โกกิลา ท่านทราบไหมว่าพระศาสดาจะเสด็จมาถึงนี่เร็ว ๆ นี้ ?"

"อย่างนั้นหรือ ?" นางมีอาการตื่นเต้นเต็มที่ "เสด็จมาองค์เดียวหรืออย่างไร ?"

"ไม่องค์เดียวดอก ใคร ๆ ก็รู้ว่าเมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาจะต้องมีพระเถระผู้ใหญ่มาด้วย หรืออาจจะมาสมทบทีหลังก็ได้ แต่ท่านที่ต้องตามเสด็จแน่คือพระอานนท์พุทธอนุชา"

"พระอานนท์ !" นางอุทาน พร้อมด้วยเอามือทาบอก

"ทำไมหรือ โกกิลา ดูท่านตื่นเต้นมากเหลือเกิน ?" ภิกษุณีรูปนั้นถามอย่างสงสัย

"เปล่าดอก ข้าพเจ้าดีใจที่จะได้เฝ้าพระศาสดา และฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ ดีใจจนควบคุมตัวไม่ได้" นางตอบเลี่ยง

"ใคร ๆ เขาก็ดีใจกันทั้งนั้นแหละโกกิลา คราวนี้เราคงได้ฟังธรรมกถาอันลึกซึ้งและได้ฟังมธุรภาษิตของพระมหาเถระเช่นพระสารีบุตร และพระมหากัสสป หรือพระอานนท์เป็นต้น" ภิกษุณีรูปนั้นกล่าว

วันที่รอคอยก็มาถึง พระศาสดามีพระภิกษุสงฆ์อรหันต์หมู่ใหญ่แวดล้อมเสด็จถึงกรุงโกสัมพี พระราชาธิบดีอุเทน และเสนามหาอำมาตย์ พ่อค้าประชาชน สมณ-พราหมณาจารย์ ถวายการต้อนรับอย่างมโหฬารยิ่ง ก่อนถึงซุ้มประตูโฆสิตาราม ประมาณกึ่งโยชน์ มีประชาชนจำนวนแสนคอยรับเสด็จ มรรคาดารดาษไปด้วยกลีบดอกไม้นานาพันธุ์หลากสี ที่ประชาชนนำมาโปรยปรายเพื่อเป็นพุทธบูชา

ในบริเวณอารามก่อนเสด็จถึงพระคันธกุฎี มีภิกษุและภิกษุณีจำนวนมากรอรับเสด็จ ทุกท่านมีแววแห่งปีติปราโมช ถวายบังคมพระศาสดาด้วยความเคารพอันสูงสุด พระอานนท์ตามเสด็จพระพุทธองค์ด้วยกิริยาที่งดงามมองดูน่าเลื่อมใส ทุกคนต่างชื่มชมพระศาสดาและพระอานนท์ และผู้ที่ชื่นชมในพระอานนท์เป็นพิเศษ ก็เห็นจะเป็นโกกิลาภิกษุณีนั่นเอง

ทันใดที่นางได้เห็นพระอานนท์ ความรักซึ่งสงบตัวอยู่ก็ฟุ้งขึ้นมาอีก คราวนี้ดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งกว่าคราวก่อน เพราะเป็นเวลาสามเดือนแล้วที่นางมิได้เห็นพระอานนท์ ความรักที่ทำท่าจะสงบลงนั้น มันเป็นเหมือนติณชาติซึ่งถูกลิดรอน ณ เบื้องปลาย เมื่อขึ้นใหม่ย่อมขึ้นได้สวยกว่า มากกว่า และแผ่ขยายโตกว่า ฉะนั้น

นางรีบกลับสู่ห้องของตน บัดนี้ ใจของนางเริ่มปั่นป่วนรวนเรอีกแล้ว จริงทีเดียว ในจักรวาลนี้ไม่มีไฟอะไรร้อนแรงและดับยากเท่าไฟรัก ความรักเป็นความเรียกร้องของหัวใจ มนุษย์เราทำอะไรลงไปเพราะเหตุเพียงสองอย่างเท่านั้น คือเพราะหน้าที่อย่างหนึ่ง และเพราะความเรียกร้องของหัวใจอีกอย่างหนึ่ง ประการแรก แม้จะทำสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง มนุษย์ก็ไม่ค่อยจะเดือดร้อนเท่าใดนัก เพราะคนส่วนมากหาได้รักหน้าที่เท่ากับความสุขส่วนตัวไม่ แต่สิ่งที่หัวใจเรียกร้องนี่ซิ ถ้าไม่สำเร็จ หรือไม่สามารถสนองได้ หัวใจจะร่ำร้องอยู่ตลอดเวลา มันจะทรมานไปจนกว่าจะหมดฤทธิ์ของมันหรือมนุษย์ผู้นั้นตายจากไป

โกกิลาภิกษุณีกำลังต่อสู้กับสิ่งสองอย่างนี้อย่างน่าสงสาร หน้าที่ของนางคือการทำลายความรักความใคร่ บัดนี้นางเป็นภิกษุณี มิใช่หญิงชาวบ้านธรรมดา นางจึงต้องพยายามกำจัดความรักความใคร่ระหว่างเพศให้หมดไป แต่หัวใจของนางกำลังเรียกร้องหาความรัก หน้าที่กับความเรียกร้องของหัวใจอย่างไหนจะแพ้

จะชนะก็แล้วแต่ความเข้มแข็งของอำนาจฝ่ายสูงหรือฝ่ายต่ำ ผู้หญิงนั้นลงได้ทุ่มเทความรักให้แก่ใครแล้ว ก็มั่นคงเหนียวแน่นยิ่งนัก ยากที่จะไถ่ถอน และความรักที่ไม่มีทางสมปรารถนาเลยนั้นเป็นความปวดร้าวอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิง ดวงใจของเธอจะระบมบ่มหนอง ในที่สุดก็แตกสลายลงด้วยความชอกช้ำนั้น อนิจจา ! โกกิลา แม้เธอจะรู้ว่าความรักของเธอไม่มีทางจะสมปรารถนาได้เลย แต่เธอก็ยังรักสุดที่จะหักห้ามและไถ่ถอนได้

อีกคืนหนึ่งที่นางต้องกระวนกระวายรัญจวนจิตถึงพระอานนท์ นอนพลิกไปพลิกมา นัยน์ตาเหม่อลอยอย่างไร้จุดหมาย นานๆ จึงจะจับนิ่งอยู่ที่เพดานหรือขอบหน้าต่าง นางรู้สึกว้าเหว่เหมือนอยู่ท่ามกลางป่าลึกเพียงคนเดียว ทำไมนางจึงว้าเหว่ในเมื่อคืนนั้นเป็นคืนแรกที่พระศาสดาเสด็จมาถึง ราชามหาอำมาตย์และพ่อค้าคหบดีมากหลายมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเหมือนสายน้ำที่หลั่งไหลอยู่มิได้ขาดระยะ มันเป็นเรื่องของผู้หญิงที่ผู้ชายน้อยคนนักจะเข้าใจและเห็นใจ

ภิกษุณีโกกิลาถอนสะอื้นเบาๆ เมื่อเร่าร้อนและกลัดกลุ้มถึงที่สุด น้ำตาเท่านั้นที่จะช่วยบรรเทาความระทมขมขื่นลงได้บ้าง เพื่อนที่ดีในยามทุกข์สำหรับผู้หญิงก็คือน้ำตา ดูเหมือนจะไม่มีอะไรอีกแล้วจะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจได้เท่าน้ำตา แม้มันจะหลั่งไหลจากขั้วหัวใจ แต่มันก็ช่วยบรรเทาความอึดอัดลงได้บ้าง

เนื่องจากผู้หญิงถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของความรัก ตรงกันข้ามกับผู้ชายซึ่งมักจะเห็นว่าความรักเป็นเพียงบางส่วนของชีวิตเท่านั้น เมื่อเกิดความรักผู้หญิงจึงทุ่มเททั้งชีวิตและจิตใจให้แก่ความรักนั้น ทุ่มเทอย่างยอมเป็นทาส โกกิลาเป็นผู้หญิงคนหนึ่งในโลก เธอจะหลีกเลี่ยงความจริงในชีวิตหญิงไปได้อย่างไร

พระดำรัสของพระศาสดาซึ่งทรงแสดงแก่พุทธบริษัทเมื่อสายัณห์ ยังคงแว่วอยู่ในโสตของนาง พระองค์ตรัสว่า

"ไม่ควรปล่อยตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความรัก เพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นเรื่องทรมาน และเรื่องที่จะบังคับมิให้พลัดพรากก็เป็นสิ่งสุดวิสัย ทุกคนจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ ไม่วันใดวันหนึ่ง" พระพุทธดำรัสนี้ช่างเป็นความจริงเสียนี่กระไร แต่เธอจะพยายามหักห้ามใจมิให้คิดถึงพระอานนท์สัก

เท่าใดก็หาสำเร็จไม่ เธอตกเป็นทาสแห่งความรักแล้วอย่างหมดสิ้นหัวใจ

รุ่งขึ้นเวลาบ่ายนางเที่ยวเดินชมโน่นชมนี่ในบริเวณโฆสิตาราม เพื่อบรรเทาความกระวนกระวายกลัดกลุ้มรุ่มร้อน เธอเดินมาหยุดยืนอยู่ริมสระซึ่งมีบัวบานสะพรั่งรอบ ๆ สระมีม้านั่งทำด้วยไม้และมีพนักพิงอย่างสบาย เธอชอบมานั่งเล่นบริเวณสระนี้เสมอ ๆ ดูดอกบัว ดูแมลงซึ่งบินวนไปเวียนมาอยู่กลางสระ ลมพัดเฉื่อยฉิวหอบเอากลิ่นดอกบัวและกลิ่นน้ำคละเคล้ากันมาทำให้นางมีความแช่มชื่นขึ้นบ้าง ธรรมชาติเป็นสิ่งมีคุณค่าต่อชีวิตเสมอ มันเป็นเพื่อนที่ดีทั้งยามสุขและยามทุกข์ ชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติมักจะเป็นชีวิตที่ชื่นสุขเบาสบาย ยิ่งมนุษย์ทอดทิ้งห่างเหินจากธรรมชาติมากเท่าใด เขาก็ยิ่งห่างความสุขออกไปทุกทีมากเท่านั้น

ขณะที่นางกำลังเพลินอยู่กับธรรมชาติอันสวยงาม และดูเหมือนความรุ่มร้อนจะลดลงได้บ้างนั่นเอง นางได้ยินเสียงเหมือนมีคนเดินอยู่เบื้องหลัง ทันทีที่นางเหลียวไปดู ภาพ ณ เบื้องหน้านางเข้ามาทำลายความสงบราบเรียบเสียโดยพลัน พระอานนท์และโฆสิตมหาเศรษฐีเจ้าของอารามนั่นเอง นางรู้สึกตะครั่นตะครอ มือและริมฝีปากนางเริ่มสั่นน้อย ๆ เหมือนคนเริ่มจะจับไข้ เมื่อพระอานนท์เข้ามาใกล้ นางถอยหลังไปนิดหนึ่งโดยมิได้สำนึกว่าเบื้องหลังของนาง ณ บัดนี้คือสระน้ำ บังเอิญเท้าข้างหนึ่งของเธอเหยียบดินแข็งก้อนหนึ่งเธอเสียหลักและล้มลง

พระอานนท์และโฆสิตมหาเศรษฐีตกตะลึงจังงังยืนนิ่งเหมือนรูปปั้นศิลาสักครู่หนึ่งจึงได้สติ แต่ไม่ทราบจะช่วยเธอประการใด เธอเป็นภิกษุณีอันใคร ๆ จะถูกต้องมิได้ อย่าพูดถึงพระอานนท์เลย แม้โฆสิตมหาเศรษฐีเองก็ไม่กล้ายื่นมือประคองนางให้ลุกขึ้น นางพยายามช่วยตัวเองจนสามารถลุกขึ้นมาสำเร็จ แล้วคุกเข่าลงเบื้องหน้าพระอานนท์ ก้มหน้านิ่งด้วยความละอาย

"น้องหญิง" เสียงทุ้ม ๆ นุ่มนวลของพระอานนท์ปรากฏแก่โสตของนางเหมือนแว่วมาตามสายลมจากที่ไกล "อาตมาขออภัยด้วยที่ทำให้เธอตกใจและลำบาก เธอเจ็บบ้างไหม ?"

เสียงเรียบ ๆ แต่แฝงไว้ด้วยความห่วงใยของพระอานนท์ได้เป็นเหมือนน้ำทิพย์ชโลมใจนางให้ชื่นบาน อะไรเล่าจะเป็นความชื่นใจของสตรีมากเท่ารู้สึกว่าชาย

ที่ตนพะวงรักมีความห่วงใยในตน สตรีเป็นเพศที่จำความดีของผู้อื่นได้เก่ง พอ ๆ กับการให้อภัยและลืมความผิดพลาดของชายอันตนรัก เหมือนเด็กน้อยแม้จะถูกเฆี่ยนมาจนปวดร้าวไปทั้งตัว แต่พอมารดาผู้เพิ่งจะวางไม้เรียวแล้วหันมาปลอบด้วยคำอันอ่อนหวานสักครู่หนึ่ง และแถมด้วยขนมชิ้นน้อย ๆ บ้างเท่านั้น เด็กน้อยจะลืมเรื่องไม้เรียว กลับหันมาชื่นชมยินดีกับคำปลอบโยนและขนมชิ้นน้อย เขาจะซุกตัวเข้าสู่อ้อมอกของมารดา และกอดรัดเหมือนอาลัยอย่างที่สุด การให้อภัยแก่คนที่ตนรักนั้น ไม่มีที่สิ้นสุดในหัวใจของสตรี และบางทีก็เป็นเพราะธรรมชาติอันนี้ด้วยที่ทำให้เธอชอกช้ำแล้วชอกช้ำอีก แต่มนุษย์ทั้งบุรุษและสตรีเป็นสัตว์โลกที่ไม่ค่อยรู้จักเข็ดหลาบ จึงต้องชอกช้ำด้วยกันอยู่เนือง ๆ

นางช้อนสายตาขึ้นมองพระอานนท์แวบหนึ่งแล้ว คงก้มหน้าต่อไปไม่มีเสียงตอบจากนาง เหมือนมีอะไรมาจุกที่คอหอย เธอพูดไม่ออกบอกไม่ถูกว่าเธอดีใจหรือเสียใจที่เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

"น้องหญิง" เสียงพระอานนท์ถามขึ้นอีก "เธอเจ็บบ้างไหม ? อาตมาเป็นห่วงว่าเธอจะเจ็บ"

"ไม่เป็นไร พระคุณเจ้า" เสียงตอบอย่างยากเย็นเต็มที

"เธอมาอยู่ที่นี่สบายดีหรือ ?"

"พอทนได้ พระคุณเจ้า"

"แม่นางต้องการอะไรเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ขอให้บอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอปวารณาไว้" ท่านเศรษฐีพูดขึ้นบ้างแล้วพระอานนท์และโฆสิตเศรษฐีก็จากไป

นางมองตามพระอานนท์ด้วยความรัญจวนพิศวาส นางรู้สึกเหมือนอยากให้หกล้มวันละห้าครั้ง ถ้าการหกล้มนั้นเป็นเพราะเธอได้เห็นพระอานนท์อันเป็นที่รัก นางเดินตามพระอานนท์ไปเหมือนถูกสะกด ความรักทำให้บุคคลทำสิ่งต่าง ๆ อย่างครึ่งหลับครึ่งตื่น ครู่หนึ่งนางจึงหยุดเหมือนนึกอะไรขึ้นได้ แล้วเหลียวหลังกลับสู่ที่อยู่ของนาง

นางกลับสู่ภิกขุนูปัสสยะที่พักของภิกษุณี ด้วยหัวใจที่เศร้าหมอง ความอยากพบและอยากสนทนาด้วยพระอานนท์นั้นมีมากสุดประมาณ บุคคลเมื่อมีความ

ปรารถนาอย่างรุนแรง ย่อมคิดหาอุบายเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ปรารถนานั้น เมื่อไม่ได้โดยอุบายที่ชอบก็พยายามทำโดยเล่ห์กลมารยา แล้วแต่ว่าความปรารถนานั้นจะสำเร็จได้โดยประการใด โดยเฉพาะความปรารถนาในเรื่องรักด้วยแล้ว ย่อมหันเหบิดเบือนจิตใจของผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของมันให้กระทำได้ทุกอย่าง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อใดความรักและความหลงครอบงำ เมื่อนั้นบุคคลก็มืดมนเสมือนคนตาบอด

นางปิดประตูกุฏินอนเหมือนคนเจ็บหนัก ภิกษุณีผู้อยู่ห้องติดกันได้ยินเสียงครางจึงเคาะประตูเรียก

"ท่านเป็นอะไรไปหรือ โกกิลา ?" สุนันทาภิกษุณีถามด้วยความเป็นห่วง

"ไม่เป็นไรมากดอกสุนันทา ปวดศีรษะเล็กน้อยแต่ดูเหมือนจะมีอาการไข้ตะครั่นตะครอ เนื้อตัวหนักไปหมด" โกกิลาตอบ

"ฉันยาแล้วหรือ ?"

"เรียบร้อยแล้ว"

"อ้อ มีอะไรจะให้ข้าพเจ้าช่วยท่านบ้าง ไม่ต้องเกรงใจนะ ข้าพเจ้ายินดีเสมอ"

"มีธุระบางอย่าง ถ้าท่านเต็มใจจะช่วยเหลือก็พอทำได้" โกกิลาพูดมีแววแช่มชื่นขึ้น

"มีอะไรบอกมาเถิด ถ้าข้าพเจ้าช่วยได้ก็ยินดี" สุนันทาตอบด้วยความจริงใจ

"ท่านรู้จักพระอานนท์มิใช่หรือ ?"

"รู้ซิ โกกิลา พระอานนท์ใครๆ ก็ต้องรู้จักท่าน เว้นแต่ผู้ไม่รู้จักพระผู้มีพระภาคเจ้าเท่านั้น ท่านมีธุระที่พระอานนท์หรือ ?"

"ถ้าไม่เป็นการลำบากแก่ท่าน ข้าพเจ้าอยากวานให้ท่านช่วยนิมนต์พระอานนท์มาที่นี่ ข้าพเจ้าอยากฟังโอวาทจากท่าน เวลานี้ข้าพเจ้ากำลังป่วย ชีวิตเป็นของไม่แน่ พระพุทธองค์ตรัสไว้มิใช่หรือว่า ความแตกดับแห่งชีวิต ความเจ็บป่วย กาลเป็นที่ตาย สถานที่ทิ้งร่างกายและคติในสัมปรายภพเป็นสิ่งที่ไม่มีเครื่องหมาย ใครๆ รู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นขอท่านอาศัยความอนุเคราะห์ เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าไปหาพระอานนท์ แล้วเรียนท่านตามคำของข้าพเจ้าว่าโกกิลาภิกษุณีขอนมัสการท่านด้วยเศียรเกล้า เวลานี้นางป่วยไม่สามารถลุกขึ้นได้ ถ้าพระคุณเจ้าจะอาศัยความกรุณาไป

เยี่ยมไข้ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่นางหาน้อยไม่”

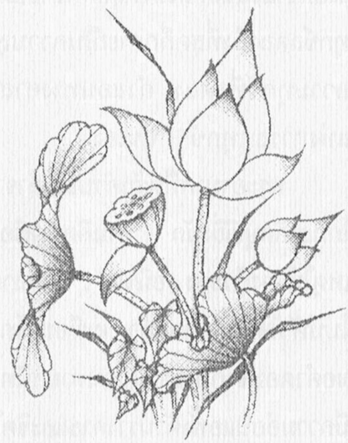
เวลานั้นบ่ายมากแล้ว ความอบอ้าวลดลง บริเวณอารามซึ่งมีพันธุ์ไม้หลายหลากดูร่มรื่นยิ่งขึ้น นกเล็ก ๆ บนกิ่งไม้วิ่งไล่กันอย่างเพลิดเพลิน บางพวกร้องทักทายกันอย่างสนิทสนมและชื่นสุข ดิรัจฉานเป็นสัตว์โลกที่มีความรู้น้อยและความสามารถน้อย มันมีความรู้ความสามารถแต่เพียงหากินและหลบหลีกภัยเฉพาะหน้า แต่ดูเหมือนมันจะมีความสุขยิ่งกว่ามนุษย์ซึ่งถือตนว่าฉลาด และมีความสามารถเหนือสัตว์โลกทั้งมวล เป็นความจริงที่ว่าความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจ มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในเพศไหนและภาวะอย่างใด ถ้าสามารถพอใจในภาวะนั้นได้ เขาก็มีความสุข คนยากจนหาเช้ากินค่ำ อาจจะมีความสุขกว่ามหาเศรษฐีหรือมหาราชาผู้เร่าร้อนอยู่เสมอ เพราะความปรารถนาและทะยานอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุด มนุษย์เราจะมีสติปัญญาฉลาดปานใดก็ตาม ถ้าไร้เสียแล้วซึ่งปัญญาในการหาความสุขให้แก่ตนโดยทางที่ชอบ เขาผู้นั้นควรจะทะนงตนว่า ฉลาดกว่าสัตว์ละหรือ ? มนุษย์ส่วนใหญ่มักจะปล่อยให้ความอยากความดิ้นรนออกหน้า แล้ววิ่งตามเหมือนวิ่งตามเงาของตนเองในเวลาบ่าย ยิ่งวิ่งตามก็ดูเหมือนเงาจะห่างตัวออกไปทุกที ทุกคนต้องการและมุ่งมั่นในความสุข แต่ความสุขก็เป็นเหมือนเงานั่นเอง ความสุขมิใช่เป็นสิ่งที่เราจะต้องแสวงหาและมุ่งมองหน้าที่โดยตรงที่มนุษย์ควรทำนั้นคือการมองทุกข์ให้เห็น พร้อมทั้งตรวจสอบพิจารณาสาเหตุแห่งทุกข์นั่น แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์เสีย โดยนัยนี้ความสุขก็จะเกิดขึ้นเอง เหมือนผู้ปรารถนาความสุขความเจริญแก่ประเทศชาติ ถ้าปราบเสี้ยนหนามและเรื่องร้ายในประเทศมิได้ ก็อย่าหวังเลยว่าประชาชาติจะเจริญและผาสุก หรือเหมือนผู้ปรารถนาสุขแก่ร่างกาย ถ้ายังกำจัดโรคในร่างกายมิได้ ความสุขกายจะมีได้อย่างไร แต่ถ้าร่างกายปราศจากโรคมีอนามัยดี ความสุขกายก็มีมาเอง ด้วยประการฉะนี้ปรัชญาเถรวาทจึงให้หลักเราไว้ว่า “มองทุกข์ให้เห็นจึงเป็นสุข” อธิบายว่า เมื่อเห็นทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์และค้นหาสมุฏฐานของทุกข์ แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์นั้นเสีย เหมือนหมอทำลายเชื้ออันเป็นสาเหตุแห่งโรค ยิ่งทุกข์ลดน้อยลงเท่าใดความสุขก็ยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น ความทุกข์ที่ลดลงนั่นเองคือความสุข เหมือนทรรศนะทางวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าความเย็นไม่มี มีแต่ความร้อน ความเย็นคือความร้อนที่ลดลง

เมื่อความร้อนลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความเย็นที่สุด ทำนองเดียวกัน เมื่อความทุกข์ลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความสุขที่สุด ขั้นแห่งความสุขนั้นมีขึ้นตามขั้นแห่งความทุกข์ที่ลดลง คำสอนทางศาสนาเมื่อว่าโดยนัยหนึ่งจึงเป็นเรื่องของ "ศิลปะแห่งการลดทุกข์" นั่นเอง

พระอานนท์ได้รับคำบอกเล่าจากสุนันทาภิกษุณีแล้ว ให้รู้สึกเป็นห่วงกังวลถึงโกกิลาภิกษุณียิ่งนัก ท่านคิดว่าหรือจะเป็นเพราะนางหกล้มเมื่อบ่ายนี้กระมัง จึงเป็นเหตุให้นางป่วยลง อนิจจา ! โกกิลาเธอรักเรา เราหรือจะไม่รู้ แต่เธอมาหลงรักคนที่ไม่มีหัวใจจะรักเสียแล้ว เหมือนเด็กน้อยผู้ไม่ประสาต่อความตาย นั่งร่ำร้องเร่งเร้าขอคำตอบจากมารดาผู้นอนตายสนิทแล้ว ช่างน่าสงสารสังเวชเสียนี่กระไร ผู้หญิงมีความอ่อนแอทั้งด้านร่างกายและจิตใจ พระศาสดาจึงกีดกันหนักหนาในเบื้องแรกที่จะให้สตรีบวชในศาสนา ทั้งนี้เป็นเพราะพระมหากรุณาของพระองค์ที่ไม่ต้องการให้สตรีลำบาก มีเรื่องเดียวเท่านั้นที่สตรีทนได้ดีกว่าบุรุษ นั้นคือการทนต่อความเจ็บปวด

พระอานนท์มีพระรูปหนึ่งเป็นปัจฉาสมณะไปสู่สำนักภิกษุณีเพื่อเยี่ยมไข้ แต่เมื่อเห็นอาการไข้ของโกกิลาภิกษุณีแล้วความสงสารและกังวลของท่านก็ค่อย ๆ คลายตัวลง ความฉลาดอย่างเลิศล้ำของพระพุทธอนุชาแทงทะลุความรู้สึกและเคลัญญาการของนาง ท่านรู้สึกว่าท่านถูกหลอก ท่านไม่เชื่อเลยว่านางจะเป็นไข้จริง

"แต่เอาเถิด" พระอานนท์ปรารภกับตัวท่านเอง "โอกาสนี้ก็เป็นโอกาสดีเหมือนกันที่จะแสดงบางอย่างให้นางทราบ เพื่อนางจะได้ละความพยายาม เลิกรัก เลิกหมกมุ่นในโลกียวิสัย หันมาทำความเพียรเพื่อละสิ่งที่ควรละ และเจริญสิ่งที่ควรทำให้เจริญให้เหมาะสมกับเพศภิกษุณีแห่งนางคงจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่นางไปตลอดกาลนาน คงจะเป็นปฏิการอันประเสริฐสำหรับความรักของนางผู้ภักดีต่อเราตลอดมา"

๘

โกกิลาผู้ประหารกิเลส

แลแล้วพระอานนท์ก็กล่าวว่า

"น้องหญิง ชีวิตนี้เริ่มต้นด้วยเรื่องที่น่าละอาย ทรงตัวอยู่ด้วยเรื่องที่ยุ่งยากสับสน และจบลงด้วยเรื่องเศร้า อนึ่ง ชีวิตนี้เริ่มต้นและจบลงด้วยเสียงคร่ำครวญ เมื่อลืมตาขึ้นดูโลกเป็นครั้งแรกเราก็ร้องไห้ และเมื่อจะหลับตาลาโลกเราก็ร้องไห้อีก หรืออย่างน้อยก็เป็นสาเหตุให้คนอื่นหลั่งน้ำตา เด็กร้องไห้ พร้อมด้วยกำมือแน่นเป็นสัญลักษณ์ว่าเขาเกิดมาเพื่อจะหน่วงเหนี่ยวยึดถือ แต่เมื่อหลับตาลาโลกนั้น ทุกคนแบมือออกเหมือนจะเตือนให้ผู้อยู่เบื้องหลังสำนึก และเป็นพยานว่าเขามิได้เอาอะไรไปเลย

"น้องหญิง อาตมาขอเล่าเรื่องส่วนตัวให้ฟังสักเล็กน้อย อาตมาเกิดแล้วในศากยวงศ์อันมีศักดิ์ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่าบริสุทธิ์ยิ่งในเรื่องตระกูล อาตมาเป็นอนุชาแห่งพระบรมศาสดา และออกบวชติดตามพระองค์เมื่ออายุได้ ๓๖ ปี ราชกุมารผู้มีอายุถึง ๓๖ ปีที่ยังมีดวงใจผ่องแผ้ว ไม่เคยผ่านเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มาเลยนั้นเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก หรืออาจจะหาไม่ได้เลยก็ได้ น้องหญิงอย่านึกว่าอาตมาจะเป็นคนวิเศษเลิศลอยกว่าราชกุมารทั้งหลาย อาตมาเคยผ่านความรักมาและประจักษ์

ว่าความรักเป็นความร้าย ความรักเป็นสิ่งทารุณและเป็นเครื่องทำลายความสุขของปวงชน อาตมากลัวต่อความรักนั้น ทุกคนต้องการความสมหวังในชีวิตรัก แต่ความรักไม่เคยให้ความหวังแก่ใครถึงครึ่งหนึ่งแห่งความต้องการ ยิ่งความรักที่ฉาบทาด้วยความเสน่หาด้วยแล้วจะเป็นพิษแก่จิตใจ ทำให้ทุรนทุรายดิ้นรนไม่รู้จักจบสิ้น ความสุขที่เกิดจากความรักนั้นเหมือนความสบายของคนป่วยที่ได้กินของแสลง เธออย่าพอใจในเรื่องความรักเลย เมื่อหัวใจถูกลูบไล้ด้วยความรัก หัวใจนั้นจะสร้างความหวังขึ้นอย่างเจิดจ้า แต่ทุกครั้งที่เราหวัง ความผิดหวังก็จะรอเราอยู่ น้องหญิง อย่าหวังอะไรให้มากนัก จงมองดูชีวิตอย่างผู้ช่ำชอง อย่าวิตกกังวลอะไรล่วงหน้า ชีวิตนี้เหมือนเกลียวคลื่นซึ่งก่อตัวขึ้นแล้วม้วนเข้าหาฝั่ง และแตกกระจายเป็นฟองฝอย จงยืนมองดูชีวิต เหมือนคนผู้ยืนอยู่บนฝั่งมองดูเกลียวคลื่นในมหาสมุทรฉะนั้น

"โกกิลาเอย เมื่อความรักเกิดขึ้น ความละอายและความเกรงกลัวในสิ่งที่ควรกลัวก็พลันสิ้นไป เหมือนก้อนเมฆมหึมาเคลื่อนตัวเข้าบดบังดวงจันทร์ให้อับแสง ธรรมดาสตรีนั้นควรจะยอมตายเพราะความละอาย แต่แทนที่จะเป็นเช่นนั้น ความละอายมักจะตายไปก่อนเสมอ เมื่อความใคร่เกิดขึ้นความละอายก็หลบหน้า เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ความใคร่ทำให้คนมืดบอด อนึ่งโลกมนุษย์ของเรานี้เต็มไปด้วยชีวิตอันประหลาดพิสดารต่างชนิดและต่างรส ชีวิตของแต่ละคนได้ผ่านมาและผ่านไป ด้วยความระกำลำบากทุกข์ทรมาน ถ้าชีวิตมีความสุขก็เป็นความหวาดเสียวที่จะต้องจากชีวิตอันรื่นรมย์นั้นไป

"โกกิลาเอย มนุษย์ทั้งหลายผู้ยังมีอวิชชาเป็นผ้าบังปัญญาจักษุนั้น เป็นเสมือนทารกน้อยผู้หลงเข้าไปในป่าใหญ่อันรกทึบ ซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายอันน่าหวาดเสียวและว้าเหว่เงียบเหงา มนุษย์ส่วนใหญ่แม้จะร่าเริงแจ่มใสอยู่ในหมู่ญาติและเพื่อนฝูง แต่ใครเล่าจะทราบว่าในส่วนลึกแห่งใจเขาจะว้าเหว่ และเงียบเหงาสักปานใด แทบทุกคนว้าเหว่ไม่แน่ใจว่าจะยึดเอาอะไรเป็นหลักของชีวิตที่แน่นอน เธอปรารถนาจะเป็นอย่างนั้นด้วยหรือ ?

"น้องหญิง บัดนี้เธอมีธรรมเป็นเกาะที่พึ่งแล้ว จงยึดธรรมเป็นที่พึ่งต่อไปเถิด อย่าหวังอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย โดยเฉพาะความรักความเสน่หาไม่เคยเป็นที่พึ่ง

จริงจังให้แก่ใครได้ มันเป็นเสมือนตอที่ผุ จะล้มลงทันทีเมื่อถูกคลื่นซัดสาด

"ธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าเขาจะอยู่ในเพศใดภาวะใด การกระทำที่นึกขึ้นภายหลังแล้วต้องเสียใจนั้น พระศาสดาทรงสอนให้เว้นเสีย เพราะฉะนั้นแม้จะประสบปัญหาหัวใจ หรือได้รับความทุกข์ยากลำบากสักปานใด ก็ต้องไม่ทิ้งธรรม มนุษย์ที่ยังมีอาสวะอยู่ในใจนั้น ย่อมจะมีวันพลั้งเผลอประพฤติผิดธรรมไปบ้าง เพราะยังมีสติไม่สมบูรณ์ แต่เมื่อได้สติในภายหลังแล้ว ก็ควรจะตั้งใจประพฤติธรรมสั่งสมความดีกันใหม่ ยิ่งพวกเรานักบวชด้วยแล้วจำเป็นต้องมีอุดมคติ การตายด้วยอุดมคตินั้นมีค่ากว่าการเป็นอยู่โดยไร้อุดมคติ

"น้องหญิง ธรรมดาว่าไม้จันทน์นั้น แม้จะแห้งก็ไม่ทิ้งกลิ่น หัสดินก้าวลงสู่สงครามก็ไม่ทิ้งลีลา อ้อยแม้เข้าสู่หีบยนต์แล้วก็ไม่ทิ้งรสหวาน บัณฑิตแม้ประสบทุกข์ก็ไม่ทิ้งธรรม พระศาสดาทรงย้ำว่าพึงสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อรักษาธรรม

"โกกิลาเอย เธอได้สละเพศฆราวาสมาแล้ว ซึ่งเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ยากที่ใคร ๆ จะสละได้ ขอให้เธอเสียสละต่อไปเถิด และสละให้ลึกกว่านั้น คือไม่สละแต่เพียงเพศอย่างเดียว แต่จงสละความรู้สึกอันจะเป็นข้าศึกต่อเพศเสียด้วย เธอเคยฟังสุภาษิตอันกินใจยิ่งมาแล้วมิใช่หรือ ในคนร้อยคนหาคนกล้าได้หนึ่งคน ในคนพันคนหาคนเป็นบัณฑิตได้หนึ่งคน ในคนแสนคนหาคนพูดจริงได้เพียงหนึ่งคน ส่วนคนที่เสียสละได้ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่ คือไม่ทราบจะคำนวณเอาจากคนจำนวนเท่าใดจึงจะเฟ้นได้หนึ่งคน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นนักเสียสละตัวอย่างของโลก เคยมีกษัตริย์องค์ใดบ้างทำได้เหมือนพระพุทธองค์ ยอมเสียสละความสุขความเพลินใจทุกอย่างที่ชาวโลกปองหมายมาอยู่กลางดินกินกลางทราย ก็เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มนุษยชาติ การเสียสละของพวกเรา เมื่อนำไปเทียบกับการเสียสละของพระบรมศาสดาแล้ว ของเราช่างเล็กน้อยเสียนี่กระไร

"น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่าบุคคลอาจอาศัยตัณหาละตัณหาได้ อาจอาศัยมานะละมานะได้ อาจอาศัยอาหารละอาหารได้ แต่เมถุนธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ชักสะพานเสีย คืออย่าทอดสะพานเข้าไปเพราะอาศัยละไม่ได้

"ข้อว่าอาศัยอาหารละอาหารนั้น คือละความพอใจในรสของอาหาร จริงอยู่

สัตว์โลกทั้งมวลดำรงชีพอยู่ได้เพราะอาหาร ข้อนี้พระศาสดาก็ตรัสไว้ แต่มนุษย์และสัตว์เป็นอันมากติดข้องอยู่ในรสแห่งอาหาร จนต้องกระเสือกกระสนกระวนกระวาย และต้องทำชั่วเพราะรสแห่งอาหารนั้น ที่ว่าอาศัยอาหารละอาหารนั้น คืออาศัยอาหารละความพอใจในรสแห่งอาหารนั้น บริโภคเพียงเพื่อยังชีพให้ชีวิตนี้เป็นไปได้เท่านั้น เหมือนคนเดินทางข้ามทะเลทรายเสบียงอาหารหมด และบังเอิญลูกน้อยตายลงเพราะหิวโหย เขาจำใจต้องกินเนื้อบุตรเพียงเพื่อให้ข้ามทะเลทรายได้เท่านั้น หาติดในรสแห่งเนื้อบุตรไม่

"ข้อว่าอาศัยตัณหาละตัณหานั้นคือ เมื่อทราบว่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาชื่อโน้นได้สำเร็จเป็นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ก็มีความทะยานอยากที่จะเป็นบ้าง เมื่อพยายามจนได้เป็นแล้ว ความทะยานอยากอันนั้นก็หายไป อย่างนี้เรียกว่าอาศัยตัณหาละตัณหา

"ข้อว่าอาศัยมานะละมานะนั้นคือ เมื่อได้ยินได้ฟังภิกษุหรือภิกษุณี หรืออุบาสกอุบาสิกาชื่อโน้นได้สำเร็จเป็นโสดาบันเป็นต้น ก็มีมานะขึ้นว่า เขาสามารถทำได้ ทำไมเราซึ่งเป็นมนุษย์ และมีอวัยวะทุกส่วนเหมือนเขาจะทำไม่ได้บ้าง จึงพยายามทำความเพียร เผากิเลสจนได้บรรลุโสดาปัตติผลบ้าง อรหัตตผลบ้าง อย่างนี้เรียกว่าอาศัยมานะละมานะ เพราะเมื่อบรรลุแล้วมานะนั้นย่อมไม่มีอีก

"ดูก่อนน้องหญิง ส่วนเมถุนธรรมนั้น ใครๆ จะอาศัยละมิได้เลย นอกจากจะพิจารณาเห็นโทษของมันแล้วเลิกละเสีย ห้ามใจมิให้เลื่อนไหลไปยินดีในกามสุขเช่นนั้น น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่ากามคุณนั้นเป็นของไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน มีสุขน้อยแต่มีทุกข์มาก มีโทษมากมีความคับแค้นเป็นมูล มีทุกข์เป็นผล"

พระอานนท์พูดจบ คอยจับกิริยาของโกกิลาภิกษุณีว่าจะมีความรู้สึกอย่างไร ธรรมกถาของท่านได้ผล ภิกษุณีค่อยๆ ลุกจากเตียงสลัดผ้าห่มออก คลานมาหมอบลงแทบเท้าของพระอานนท์ สะอึกสะอื้นจนสั่นเทิ้มไปทั้งตัว นางพูดอะไรไม่ออก นางเสียใจอย่างสุดซึ้ง อันความเสียใจและละอายนั้น ถ้ามันแยกกันเกิดคนละครั้งก็ดูเหมือนจะไม่รุนแรงเท่าใดนัก แต่เมื่อใดทั้งความเสียใจ และความละอายเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน และในกรณีเดียวกันด้วยแล้ว ย่อมเป็นความทรมานสำหรับสตรีอย่าง

ยวดยิ่ง นางเสียใจเหลือเกินที่ความรักของนางมิได้รับสนองเลยแม้แต่น้อย คำพูดของพระอานนท์ล้วนแต่เป็นคำเสียดแทงใจสำหรับนางผู้ยังหวังความรักจากท่านอยู่ ยิ่งกว่านั้นเมื่อนางทราบว่าพระอานนท์มิได้เชื่อในอาการลวงของนางเลย นางจึงรู้สึกเหมือนถูกตบหน้าอย่างแรง ละอายสุดที่จะประมาณได้ นางจึงไม่สามารถพูดคำใดได้เลย นอกจากถอนสะอื้นอยู่ไปมา

ครู่หนึ่งพระอานนท์จึงพูดว่า "น้องหญิง หยุดร้องไห้เสียเถิด การร้องไห้ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ช่วยเรื่องหนักใจของเธอให้คลายลงได้" อนิจจา พระอานนท์ช่างพูดอย่างพระอริยะแท้

"ข้าแต่พระคุณเจ้า" นางพูดทั้งเสียงสะอื้น ภิกษุผู้เป็นปัจฉาสมณะของพระอานนท์ต้องเบือนหน้าไปเสียทางหนึ่ง เกรงว่าไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาได้ "ข้าพเจ้าจะพยายามกล้ำกลืนฝืนใจปฏิบัติตามโอวาทของท่าน แม้จะเป็นความทรมานสักปานใด ข้าพเจ้าก็จะอดทนและขอเทิดทูนบูชาพระพุทธอนุชาไว้ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง ข้าพเจ้าไม่เจียมตัวเอง จึงต้องทุกข์ทรมานถึงปานนี้ ข้าพเจ้าเป็นเพียงหญิงทาสทูนหม้อน้ำ ข้าพเจ้าเพิ่งสำนึกตนเวลานี้เอง ความรักความอาลัยทำให้ข้าพเจ้าลืมกำเนิดชาติตระกูลและความเหมาะสมใด ๆ ทั้งสิ้น มาหลงรักพระพุทธอนุชาผู้ทรงศักดิ์

"ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ กายกรรม วจีกรรมที่ข้าพเจ้าล่วงเกินท่าน และจะพึงขอโทษนั้นไม่มีส่วนมโนกรรมนั้นมีอยู่ ข้าพเจ้ารักท่าน และรักอย่างสุดหัวใจ ถ้าการที่ข้าพเจ้ารักท่านนั้นเป็นความผิด ขอท่านผู้ประเสริฐโปรดให้อภัยในความผิดพลาดอันนั้นด้วย" นางพูดจบแล้วนั่งก้มหน้า น้ำตาของนางหยดลงบนจีวรผืนบางเสมือนหยดน้ำค้างถูกสลัดลงจากใบหญ้า เมื่อลมพัดเป็นครั้งคราว

"น้องหญิง เรื่องชาติเรื่องตระกูลนั้นอย่านำมาปรารมภ์เลย อาตมามิได้เคยคิดถึงมันเป็นเวลานานมาแล้ว ที่อาตมาไม่รักน้องหญิง มิใช่เพราะอาตมามาเกิดในตระกูลอันสูงศักดิ์ ส่วนเธอเป็นทาสีดอก แต่เป็นเพราะอาตมาเห็นโทษแห่งความรักความเสน่หา ตามที่พระศาสดาทรงสอนอยู่เสมอ เวลานี้อาตมามีหน้าที่ต้องบำรุงพระศาสดาผู้เป็นนาถะของโลก และพยายามทำหน้าที่กำจัดอาสวะในจิตใจ มิใช่เพิ่ม

อาสวะให้มากขึ้น เมื่ออาสวะยังไม่สิ้นย่อมจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอีกจะเป็นเวลานานเท่าใดก็สุดจะคำนวณ พระศาสดาตรัสว่าการเกิดบ่อย ๆ เป็นความทุกข์ เพราะเมื่อมีการเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความทรมานอื่น ๆ ก็ติดตามมาเป็นสาย นอกจากนี้ผู้วนเวียนอยู่ในวัฏสงสารอาจจะมีบางชาติที่ประมาทพลาดพลั้งไปแล้ว ต้องตกไปในอบายเป็นการถอยหลังไปอีกมาก กว่าจะตั้งต้นได้ใหม่ก็เป็นการเสียเวลาของชีวิตไปมิใช่น้อย

"น้องหญิง เธออย่าน้อยใจในชาติตระกูลอันต่ำต้อยของเธอเลย บุคคลจะเกิดในตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ หรือศูทรก็ตาม ย่อมตกอยู่ภายใต้กฎธรรมดาเหมือนกันหมดคือ เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ต้องเจ็บ และในที่สุดก็ต้องตาย ความตายย่อมกวาดล้างสรรพสัตว์ไปโดยมิละเว้นใครไว้เลย และใคร ๆ ไม่อาจต่อสู้ด้วยวิธีใด ๆ ได้

"นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนล้วนมีเลือดสีแดง รู้จักกลัวภัยและใคร่ความสุขเสมอกัน เหมือนไม้นานาชนิดเมื่อนำมาเผาไฟย่อมมีเปลวสีเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้จะมัวมาแบ่งแยกกันอยู่ทำไมว่า คนนั้นเป็นวรรณะสูง คนนี้เป็นวรรณะต่ำ มาช่วยกันกระพือสันติสุขให้แก่โลกที่ร้อนระอุนี้จะมิดีกว่าหรือ มนุษย์ไม่ว่าจะเกิดในวรรณะใด เมื่อประพฤติดีก็เป็นคนดีเหมือนกันหมด เมื่อประพฤติชั่วก็เป็นคนชั่วเหมือนกันหมด

"เพราะฉะนั้นขอให้น้องหญิงเลิกน้อยใจในเรื่องชาติตระกูลของตัว และตั้งหน้าพยายามทำความดีเถิด ขอให้น้องหญิงเชื่อว่าการที่อาตมาไม่สามารถสนองความรักของน้องหญิงได้นั้น มิใช่เป็นเพราะอาตมารังเกียจเรื่องชาติเรื่องตระกูลของเธอเลย แต่มันเป็นเพราะอาตมารังเกียจตัวความรักนั่นต่างหาก

"ภคินีเอย อันธรรมดาว่าความรักนั้นมันเป็นธรรมชาติที่เร่าร้อนอยู่แล้ว ถ้ายิ่งมันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดที่ไม่เหมาะสมเข้าอีก มันก็จะยิ่งเพิ่มแรงร้อนมากขึ้น การที่น้องหญิงจะรักอาตมา หรืออาตมาจะรักเธออย่างเสน่หาอาลัยนั้นแลเรียกว่าความรักอันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดหรือไม่เหมาะสม ขอให้เธอตัดความรักความอาลัยเสียเถิด แล้วเธอจะพบความสุขความปลอดโปร่งอีกแบบหนึ่ง ซึ่งสูงกว่าประณีตกว่า"

พระอานนท์ละภิกขุนูปัสสยะไว้เบื้องหลังด้วยความรู้สึกที่แปลกประหลาด ท่านเดินลัดเลาะมาทางริมสระแล้วนั่งลง ณ ม้ายาวมีพนักตัวหนึ่ง ภิกษุเป็นปัจฉาสมณะ

ก็นั่งลง ณ ริมสุดข้างหนึ่ง พระอานนท์ถอนหายใจยาวและหนักหน่วงเหมือนจะระบายความหนักอกหนักใจออกมาเสียบ้าง ครู่หนึ่งท่านจึงบอกให้ภิกษุรูปนั้นกลับไปก่อน ท่านต้องการจะนั่งพักผ่อนอยู่ที่นั่นสักครู่ ถ้าพระศาสดาเรียกหาก็ให้มาตามที่ริมสระนั้น

ท่านนั่งคิดทบทวนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บางครั้งรู้สึกสงสารภิกษุณีโกกิลาอย่างจับใจ แต่ด้วยอัธยาศัยแห่งมหาบุรุษประดับด้วยบารมีธรรมนั้นต่างหากเล่าจึงสามารถข่มใจและสลัดความรู้สึกสงสารอันนั้นเสีย ท่านปรารภกับตนเองว่า "อานนท์ เธอเป็นเพียงโสดาบันเท่านั้น ราคะ โทสะ และโมหะยังมิได้ละเลย เพราะฉะนั้นอย่าประมาท อย่าเข้าใกล้ หรือยอมพบกับภิกษุณีโกกิลาอีก ธรรมชาติของจิตเป็นสิ่งดิ้นรนกลับกลอกง่าย บางคราวปรากฏเหมือนช้างตกมัน อานนท์ จงเอาสติเป็นขอสำหรับเหนี่ยวรั้งช้าง คือจิตที่ดิ้นรนนี้ให้อยู่ในอำนาจ บุคคลผู้มีอำนาจมากที่สุด และควรแก่การสรรเสริญนั้นคือผู้ที่สามารถเอาตนของตนเองไว้ในอำนาจได้ สามารถชนะตนเองได้ พระศาสดาตรัสว่าผู้ชนะตนเองได้ชื่อว่าเป็นยอดนักรบในสงคราม เธอจงเป็นยอดนักรบในสงครามเถิด อย่าเป็นผู้แพ้เลย"

พระอานนท์ตรึกตรองและให้โอวาทตนเองอยู่พอสมควรแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านไม่มีอะไรปิดบังสำหรับพระผู้มีพระภาค เพราะฉะนั้น ท่านจึงกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้พระจอมมุนีทรงทราบ รวมทั้งที่ท่านปรารภกับตนเอง และให้โอวาทตนเองนั้นด้วย พระมหาสมณะทรงทราบเรื่องนี้แล้ว ทรงประทานสาธุการแก่พระอานนท์ แล้วตรัสให้กำลังใจว่า

"อานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีอันได้สั่งสมมาดีแล้ว ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายแห่งเธอ เรื่องที่เธอจะตกไปสู่ฐานะที่ต่ำกว่านี้นั้นเป็นไม่มีอีก" แล้วพระศากยมุนีก็ทรงแย้มพระโอษฐ์น้อยๆ เมื่อพระอานนท์ทูลถามสาเหตุที่ทรงแย้มพระโอษฐ์นั้น จึงตรัสว่า

"อานนท์ เธอคงลืมไปว่าพระโสดาบันนั้นมีการไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา จะต้องได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอนไม่วันใดวันหนึ่ง เธออย่าวิตกทุกข์ร้อนไปเลย"

พระอานนท์มีอาการแช่มชื่นแจ่มใสขึ้น เพราะพระดำรัสประโลมใจของพระศาสดานั้น

เย็นวันนั้นเอง พุทธบริษัทแห่งนครโกสัมพีผู้ใคร่ต่อธรรม ในมือถือดอก

ไม้ธูปเทียนและสุคันธชาติหลากหลายต่างมุ่งหน้าสู่โฆสิตาราม เพื่อฟังธรรมรสจากพระพุทธองค์ เมื่อพุทธบริษัทพรั่งพร้อมนั่งอย่างมีระเบียบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก (สบง=ผ้าสำหรับนุ่ง) ซึ่งย้อมไว้ด้วยดีแล้ว ทรงคาดพระกายพันธนะ (ประคตเอว=ผ้ารัดเอว) อันเป็นประดุจสายฟ้า ทรงครองสุคตมหาบังสุกุลจีวรอันเป็นประดุจผ้ากัมพลสีเหลืองหม่น เสด็จออกจากพระคันธกุฎีสู่ธรรมสภาด้วยพุทธลีลาอันงามยิ่งหาที่เปรียบมิได้ ประดุจวิลาสแห่งพระยาช้างตัวประเสริฐ และประดุจอาการเยื้องกรายแห่งไกรสรสีหราชเสด็จขึ้นสู่บวรพุทธอาสน์ ที่ปูลาดไว้ดีแล้วท่ามกลางมณฑลมาล ซึ่งประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตา ทรงเปล่งพระฉัพพรรณ-รังสีประดุจพระอาทิตย์เปล่งแสงอ่อนๆ บนยอดเขายุคันธร เมื่อสมเด็จพระจอมมุนีเสด็จมาถึง พุทธบริษัทก็เงียบกริบ พระพุทธองค์ทรงมองดูพุทธบริษัทด้วยพระหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยเมตตา ทรงดำริว่า "ชุมนุมนี้ช่างงามน่าดูจริง จะหาคนคะนองมือคะนองเท้า หรือมีเสียงไอเสียงจามไม่ได้เลย ชนทั้งหมดนี้มีคารวะต่อเรายิ่งนัก ถ้าเราไม่พูดขึ้นก่อน แม้จะนั่งอยู่นานสักเท่าใดก็จะไม่มีใครพูดอะไรเลย แต่เวลานี้เป็นเวลาแสดงธรรม"

พระองค์ทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงส่งข่ายแห่งพระญาณของพระองค์ไปสำรวจพุทธบริษัท ว่าใครหนอจะสามารถบรรลุธรรมเบื้องสูงได้บ้างในวันนี้ ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแห่งภิกษุณีโกกิลาว่ามีญาณแก่กล้าพอจะบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะกังวาน ดังนี้

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย ทางสองสายคือกามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขสายหนึ่ง และอัตตกิลมถานุโยค การทรมานกายให้ลำบากเปล่าสายหนึ่งอันผู้หวังความเจริญในธรรมพึงละเว้นเสีย ควรเดินทางสายกลาง คือเดินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ คือความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การทำชอบการประกอบอาชีพในทางสุจริต ความพยายามในทางที่ชอบ การตั้งสติชอบและการทำสมาธิชอบ

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย ความทุกข์เป็นความจริงประการหนึ่งที่ชีวิตทุกชีวิตจะต้องประสบบ้างไม่มากก็น้อย ความทุกข์ที่กล่าวนี้มีอะไรบ้าง ? ท่านทั้งหลาย

ความเกิดเป็นความทุกข์ ความแก่ ความเจ็บ ความตายก็เป็นความทุกข์ ความแห้งใจ หรือความโศกความร่ำไรรำพันจนน้ำตานองหน้า ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งของอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับบุคคลหรือสิ่งของอันไม่เป็นที่พอใจ ปรารถนาอะไรไม่ได้ดังใจ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความทุกข์ที่บุคคลต้องประสบทั้งสิ้น เมื่อกล่าวโดยสรุป การยึดมั่นในขันธ์ ๕ ด้วยตัณหาอุปาทานนั่นเอง เป็นความทุกข์อันยิ่งใหญ่

"ท่านทั้งหลาย เราตถาคตกล่าวว่าความทุกข์ทั้งมวลย่อมสืบเนื่องมาจากเหตุ ก็อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งทุกข์นั้น เรากล่าวว่าตัณหานั้นเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ ตัณหาคือความทะยานอยากดิ้นรน ซึ่งมีลักษณะเป็นสาม คือดิ้นรนอยากได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา เรียกกามตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกภวตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากผลักสิ่งที่มีแล้วเป็นแล้ว เรียกวิภวตัณหาอย่างหนึ่ง นี่แลคือสาเหตุแห่งทุกข์ขั้นมูลฐาน

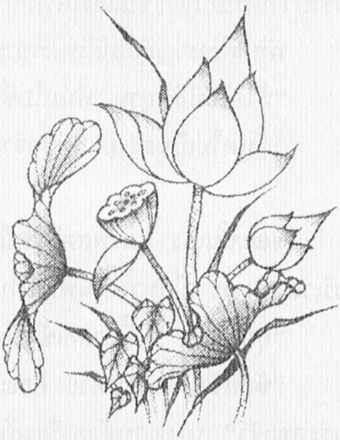
"ท่านทั้งหลาย การสละคืนโดยไม่เหลือซึ่งตัณหาประเภทต่าง ๆ ดับตัณหา คลายตัณหาโดยสิ้นเชิงนั่นแลเราเรียกว่านิโรธ คือความดับทุกข์ได้

"ทางที่จะดับทุกข์ดับตัณหานั้นเราตถาคตแสดงไว้แล้ว คืออริยมรรคมีองค์ ๘

"ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย เราตถาคตเองเป็นที่พึ่งแก่ท่านทั้งหลายไม่ได้ ตถาคตเป็นแค่เพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น ส่วนความเพียรพยายามเพื่อเผาบาปอกุศล ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ทางมีอยู่ เราชี้แล้วบอกแล้ว ท่านทั้งหลายต้องเดินเอง"

พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าในวันนั้น เหมือนเจาะจงเทศนาแก่ภิกษุณีโกกิลาโดยเฉพาะ นางรู้สึกเหมือนพระองค์ประทับแก้ปัญหาหัวใจของนางให้หลุดร่วง สมแล้วที่ใคร ๆ พากันชมพระพุทธองค์ว่าเป็นเหมือนดวงจันทร์ ซึ่งทุกคนรู้สึกเหมือนว่าจงใจจะส่องแสงสีนวลไปให้แก่ตนเพียงคนเดียว

โกกิลาภิกษุณีส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนา ปลดเปลื้องสังโยชน์ คือกิเลสเครื่องร้อยรัดจิตใจทีละชั้น จนสามารถประหารกิเลสทั้งมวลได้สำเร็จมรรคผลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งด้วยประการฉะนี้

๘

พันธุละกับพระราชา

วันหนึ่งเวลาเช้า มันเป็นฤดูใบไม้ผลิ ใบเก่าของพฤกษชาติถูกสลัดร่วงลง และเหี่ยวแห้งอยู่บริเวณโคนต้น ที่เน่าเปื่อยไปแล้วก็มีเป็นจำนวนมาก ใบอ่อนซึ่งผลิออกใหม่ดูสวยงามสล้างเสลามองดูเรียงรายเป็นทิวแถวน่าชื่นชม เมื่อฤดูนี้มาถึงเข้า แทบทุกคนรู้สึกว่าเหมือนได้อาศัยอยู่ในโลกใหม่ น้ำค้างบนยอดหญ้าและใบไม้ยังไม่ทันเหือดแห้ง เพราะยังเช้าอยู่ พระอาทิตย์เพิ่งจะทอแสงสาดพื้นพิภพมาไม่นานนัก ลมอ่อนในยามเช้าพัดเฉื่อยฉิว หอบเอากลิ่นน้ำและกลิ่นดอกไม้นานาพันธุ์ติดมาด้วย นกเล็ก ๆ กระโดดโลดเต้นด้วยความสำราญจากกิ่งนี้สู่กิ่งโน้น และจากกิ่งโน้นสู่นั้น พลางก็ร้องเหมือนเสียงทักทายกันด้วยความสุขสดชื่นรับอรุณรุ่ง

พระอานนท์พุทธอนุชาเดินจงกรมพิจารณาธรรมอยู่ท่ามกลางบรรยากาศอันสดชื่นนี้ พลางท่านก็คิดถึงสุภาษิตเก่า ๆ บทหนึ่งว่า

"กาก็ดำ นกดุเหว่าก็ดำ อะไรเราเล่าเป็นเครื่องแตกต่างระหว่างกาและนกดุเหว่านั้น

"แต่เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึงเข้า กาก็คงเป็นกา นกดุเหว่าก็คงเป็นนกดุเหว่า

"สาธุชนและทุรชนก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อเปล่งวาจาปราศรัย จึง

ทราบว่าใครเป็นสาธุชนและใครเป็นทุรชน”

ท่านใคร่ครวญต่อไปถึงพระพุทธภาษิตที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธองค์เคยตรัสว่า

“ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่นั่นไม่ชื่อว่าสภา

“ผู้พูดไม่เป็นธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ”

ฯลฯ

ขณะนั้นเอง สุภาพสตรีผู้หนึ่งถือดอกไม้ธูปเทียนและข้าวยาคูเดินเข้ามาในบริเวณอาราม เมื่อนางเห็นพระอานนท์ จึงวางของลงแล้วนั่งลงไหว้

“อุบาสิกา วันนี้มาแต่เช้าเทียวหรือ ?” พระอานนท์ทักอย่างสนิทสนม

“ข้าพเจ้ามีกิจพิเศษด้วย คือจะมาทูลลาพระศาสดากลับไปอยู่บ้านเดิม-กุสินารา พระคุณเจ้า” นางตอบด้วยเสียงสั่นเครือ “และตั้งใจว่าจะลาพระคุณเจ้าด้วย ก็พอดีพบพระคุณเจ้าที่นี่”

“ทำไมหรือ อุบาสิกา ?” พระอานนท์ถามด้วยความสงสัย

“ท่านเสนาบดีให้กลับพระคุณเจ้า”

เมื่อพระอานนท์ไม่ซักถามอะไรอีก นางก็นมัสการลาแล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ใจนางไม่สบายเลย ไหนจะเป็นห่วงท่านเสนาบดี ที่จะต้องอยู่โดยปราศจากนาง และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือนางปรารถนาที่จะอยู่สาวัตถี เพราะเป็นราชธานีที่พระพุทธองค์ประทับอยู่บ่อยที่สุดและนานที่สุด การได้อยู่เมืองที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้น เป็นกำไรชีวิตอย่างมากสำหรับความรู้สึกของนาง เมื่อนางถวายบังคมแล้ว พระศาสดาจึงทักว่า

“มัลลิกา วันนี้มาแต่เช้า มีธุระอะไรพิเศษหรือ ?”

“หม่อมฉันมาทูลลาพระองค์ เพื่อไปกุสินารา พระเจ้าข้า ฯ” นางทูลตอบ

“ทำไมหรือ ?”

“ท่านเสนาบดีให้กลับไปอยู่กุสินารา พระเจ้าข้า ฯ”

“มีเรื่องอะไรรุนแรงถึงต้องให้กลับเทียวหรือ ?”

“เรื่องก็มีเพียงว่าหม่อมฉันไม่มีบุตร ท่านพันธุละเสนาบดีจึงให้กลับไปอยู่บ้านเดิม เขาบอกว่าหม่อมฉันเป็นหมัน เขาต้องการลูก เมื่อไม่สามารถมีลูกให้เขาได้

จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะอยู่ต่อไป”

“เท่านี้เองหรือ มัลลิกา”

“เท่านี้เองพระเจ้าข้า ฯ”

“ถ้าเพียงแต่เท่านี้ก็อย่าไปเลย อยู่ที่สาวัตถีนี่แหละ ขอให้บอกท่านเสนาบดีตามคำของตถาคต”

นางมัลลิกาได้ฟังพุทธดำรัสแล้วดีใจ และโปร่งใจเหมือนนักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้ว และพระราชารับสั่งให้ปล่อยฉะนั้น นางถวายบังคมลาพระศาสดาเดินอย่างร่าเริงกลับออกมาทางเดิม พบพระอานนท์ยังเดินจงกรมอยู่ จึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระอานนท์ทราบ ท่านกล่าวว่า

“อุบาสิกา ท่านเป็นผู้มีโชคดี ต่อไปนี้ท่านปรารถนาสิ่งใดคงได้สิ่งนั้นสมประสงค์ พระศาสดาไม่เคยตรัสอะไรที่ปราศจากเหตุ การห้ามของพระองค์น่าจะมีเหตุผลที่จะเป็นประโยชน์แก่ท่าน จงเบาใจเถิด”

นางมัลลิกาภรรยาแห่งท่านพันธุละเสนาบดีนี้เป็นสตรีมีบุญผู้หนึ่งในสมัยพุทธกาล มีเครื่องประดับที่มีค่าและทรงเกียรติล้ำ ซึ่งเรียกว่า “มหาลดาปสาธน์” ในสมัยเดียวกัน มีสตรีอยู่สามคนเท่านั้นที่สามารถมีเครื่องประดับนี้ คือนางวิสาขามหาอุบาสิกาคนหนึ่ง นางมัลลิกาภรรยาพันธุละเสนาบดีคนหนึ่ง และธิดาแห่งเศรษฐีกรุงพาราณสีอีกคนหนึ่ง

นางกลับไปหาท่านพันธุละด้วยอาการลิงโลดใจ แจ้งเรื่องที่พระศาสดาทัดทานมิให้กลับไปกุสินารา พันธุละคิดว่าพระศาสดาทรงเห็นเหตุสำคัญเป็นแน่จึงทรงห้ามไว้ เขาเชื่อในพระสัพพัญญุตญาณแห่งพระพุทธองค์ จึงพลอยดีใจกับชายาด้วย เข้าประคองมัลลิกาด้วยความถนอมรักใคร่พลางกล่าวว่า

“ที่รัก การที่พี่บอกให้น้องกลับกุสินารานั้นเป็นเพราะไม่รักน้องก็หามิได้ น้องก็คงทราบว่าวงศ์ตระกูลเป็นสิ่งสำคัญ ตระกูลที่ไม่มีบุตรสืบต่อ ย่อมขาดสูญ พี่ไม่ปรารถนาเช่นนั้น พี่เพียงทำตามประเพณีของพวกเราเท่านั้น หญิงที่เป็นหมันย่อมให้สิทธิแก่สามีตนเพื่อมีหญิงอื่นเป็นภรรยาสำหรับมีบุตรสืบสกุลวงศ์ เพราะพี่รักน้อง จึงไม่อยากให้น้องอยู่อย่างหน้าชื่นอกตรม พี่ทราบกฎธรรมดาดีว่า ไม่

มีสตรีคนใดอยากเห็นสามีของตนมีภรรยาอื่นอย่างตำหูตำตา น้องเป็นสุดที่รักของพี่ แต่ความจำเป็นควรจะอยู่เหนือความรักมิใช่หรือ ?"

มัลลิกาซบอยู่กับอกของพันธุละ น้ำตาไหลพรากลงอาบแก้ม นางจะสะกดกลั้นอย่างไรก็สุดที่จะห้ามมิให้มันพรั่งพรูออกมา ความรู้สึกของนางสับสนวุ่นวายทั้งดีใจและเสียใจ ดีใจที่มีโอกาสได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดสามีอันเป็นที่รัก เสียใจที่นางไม่สามารถให้บุตรสืบสกุลแก่เขาได้ ความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งสอดแทรกเข้ามาคือรู้สึกสงสารและเห็นใจสามี นางพูดทั้งน้ำตาว่า

"น้องเข้าใจพี่ดี และพร้อมที่จะทำตามคำบัญชาของพี่ น้องได้มอบทั้งร่างกายและจิตใจให้พี่แล้ว สิ่งที่น้องให้พี่ไม่ได้นั้น เป็นสิ่งที่สุดวิสัยจริง ๆ เท่านั้น ในโลกนี้มีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมาก ที่เราปรารถนาเหลือเกินเพื่อจะได้ แต่ก็ไม่ได้สมดังใจ ตรงกันข้าม มีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมากที่เราอยากจะหลีกเลี่ยงและไม่พึงปรารถนา แต่ก็ประสบเข้าจนได้ ที่รัก ในโลกนี้มีใครเล่าที่จะสมปรารถนาไปเสียทุกอย่าง ทุกชีวิตล้วนคลุกเคล้าไปด้วยยาพิษและน้ำตาล ชีวิตมีทั้งความหวานชื่น และขื่นขม เรามิได้เป็นเจ้าของชีวิต แต่ทุกคนเกิดมาเพื่อเป็นทาสของชีวิต...เป็นไปจนกว่าชีวิตนี้จะสลาย"

"ทำไมน้องพูดรุนแรงถึงปานนั้น" พันธุละทักท้วง เชยคางนางอันเป็นที่รักให้เงยหน้าขึ้น มองซึ้งลงไปในดวงตาอันเศร้าซึมของมัลลิกา ซึ่งยังมีน้ำตาคลออยู่ ก้มลงจุมพิตเบา ๆ เพื่อปลอบใจให้นางสร่างโศก มือหนึ่งลูบไล้ไปตามเรือนเกศาอันอ่อนนุ่มสลวยเป็นเงางามเรื่อยลงมาถึงแผ่นหลังซึ่งอวบเต็ม "ชีวิตนี้ไม่มีอะไรรุนแรงนักดอก ความผิดหวังและความขมขื่นซึ่งมีเป็นครั้งเป็นคราวนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นคุณค่าของความสมหวังและความหวานชื่น ที่รัก ถ้าไม่มีรสขมอยู่ในโลกนี้ มนุษย์จะรู้จักคุณค่าแห่งรสหวานได้อย่างไร ถ้าไม่มีบรรยากาศที่ร้อนอบอ้าว คนจะรู้จักคุณค่าแห่งร่มพฤกษ์อันรื่นรมย์ได้อย่างไร ถ้าไม่มีสิ่งที่ชั่ว มนุษย์จะรู้คุณค่าของสิ่งที่ดีละหรือ ? น้องควรจะมองชีวิตในฐานะเป็นสิ่งรื่นรมย์ และสร้างความหวังอันสดชื่นไว้เสมอเพื่อชีวิตนี้จะได้สดชื่นขึ้น"

"จะไม่เป็นการหลอกลวงตัวเองไปหรือ ?" มัลลิกาเงยหน้าสบตาสามี "ในเมื่อ

ชีวิตมิได้รื่นรมย์ จะมิเป็นการระบายสีให้แก่ชีวิตจนมองชีวิตที่แท้จริงไม่เห็นไปหรือ ?"

"น้องรัก ถ้าการหลอกตัวเองนั้นเป็นไปทางที่ดี ในทางสร้างสรรค์ให้ชีวิตนี้ชื่นสุข เราก็ควรจะหลอกลวง มนุษย์เราชอบหลอกลวงตัวเองไปในทางร้าย และเหตุร้ายก็อาจจะเกิดขึ้นได้จริง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำไมเราจะไม่ลองหลอกตัวเองไปในทางดีเพื่อผลดีจะเกิดขึ้นจริง ๆ บ้าง พระบรมศาสดาก็ตรัสไว้มิใช่หรือว่า 'สำคัญที่ใจ' ถ้าใจดี คิดดี ทำดี และพูดดี ผลดีก็ย่อมติดตามมาเหมือนเงาตามตัว บางทีพี่มีความเห็นรุนแรงถึงกับว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรเลว แต่ความคิดหรือความรู้สึกของเราต่างหากที่ไปรู้สึกเช่นนั้นเข้าเอง ด้วยกฎอันนี้น้องจะเห็นว่าคนคนเดียวกันหรือในสิ่ง ๆ เดียวกัน บางคนอาจจะชอบ แต่บางคนอาจจะชัง บางคนว่าดีพี่เป็นอยู่อย่างนี้ รูปร่างหน้าตาอย่างนี้เป็นที่รักของน้อง แต่น้องก็คงทราบว่ายังมีคนเป็นอันมากที่ไม่รักพี่ไม่ชอบพี่ ไม่เพียงแต่ไม่รักชอบเท่านั้นดอก ถึงกับเกลียดเอามาก ๆ ก็มีอยู่มิใช่น้อย ถ้าพี่เป็นอย่างอื่น อาจจะเป็นที่รักที่พอใจของพวกหนึ่ง แต่อาจจะเป็นที่เกลียดชังของน้องก็ได้ แต่พี่ยอมนะน้อง ยอมให้ใคร ๆ เกลียดได้โดยไม่สะทกสะท้าน แต่ขอให้เป็นที่รักของมัลลิกาเท่านั้น"

มัลลิกายิ้มทั้งน้ำตา

คืนนั้นพระจันทร์เต็มดวง พอพระอาทิตย์อัสดงครู่หนึ่ง ดวงรัชนีก็โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันออก ลมต้นปฐมยามให้ความชุ่มชื่นมิใช่น้อย กลิ่นดอกไม้จากอุทยานปลิวมาตามสายลม กระทบฆานประสาทอันไวต่อความรู้สึกของปุถุชนผู้ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

บนปราสาทชั้นที่สามจะมองเห็นมนุษย์คู่หนึ่ง เขายืนเคียงกันมองผ่านหน้าต่างออกไปทางทิศตะวันออกครู่หนึ่ง บุรุษผู้มีร่างกายกำยำสมเป็นนักรบกางแขนประคองสตรีผู้ยืนอยู่เคียงข้าง

"มัลลิกาที่รัก ท่ามกลางสายลม แสงจันทร์และกลิ่นดอกไม้จากอุทยาน ซ้ำยังมีมัลลิกาอยู่เคียงใกล้เช่นนี้ พี่มีความสุขเหลือเกิน ดูเหมือนวันนี้เป็นอีกวันหนึ่ง ที่พี่มีความรู้สึกเหมือนวันแรกที่พี่และน้องอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ที่รัก พี่ขอพูดซ้ำอีกครั้งเถิดว่า พี่รักน้องเหลือเกิน" เขาดึงภรรยายอดรักเข้าสวมกอดด้วยความถนอม

ต่อมามัลลิกาตั้งครรภ์และคลอดบุตรครั้งละสองๆ ถึง ๑๖ ครั้ง รวม ๓๒ คน เป็นที่ชื่นชมสมใจของพันธุละและมัลลิกาเองยิ่งนัก บุตรเหล่านี้ล้วนแข็งแรงมีพลานามัยสมบูรณ์ และสำเร็จวิทยาการอันสูงยิ่ง สมเป็นบุตรแห่งเสนาบดีแคว้นมคธอันเกรียงไกร

ปลายรัชกาลแห่งพระเจ้าปเสนทิโกศลนั่นเอง ข่าวใหญ่ก็เกิดขึ้นในราชธานีสาวัตถี เป็นข่าวที่แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว จากแคว้นหนึ่งสู่แคว้นหนึ่ง จากเมืองน้อยสู่ตำบล และหมู่บ้านทุกแห่ง ประชาชนต่างโจษจันกันถึงข่าวนี้...พันธุละเสนาบดีและบุตร ๓๒ คนถูกฆ่าตาย

ภิกษุในอารามเชตวันกลุ่มหนึ่งนั่งสนทนากันอยู่ วิพากษ์วิจารณ์ถึงมรณกรรมของท่านพันธุละ ขณะนั้นนั่นเองพระอานนท์พุทธอนุชาเดินผ่านมา ภิกษุเหล่านั้นลุกขึ้นยืนรับ แล้วปูลาดอาสนะเป็นทำนองเชื้อเชิญพุทธอนุชา พระอานนท์เมื่อนั่งลงเรียบร้อย แล้วจึงกล่าวว่า

"อาวุโส ท่านทั้งหลายกำลังสนทนาเรื่องอะไรค้างอยู่ ?"

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายกำลังสนทนากันถึงเรื่องมรณกรรมของท่านพันธุละเสนาบดี"

พระอานนท์มีอาการตรองเหมือนจะปลงธรรมสังเวชอยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า "อาวุโส ! มรณกรรมของท่านพันธุละเสนาบดีซึ่งความจริงท่านผู้นี้คือเจ้าชายแห่งนครกุสินารานั้น ก่อความสะเทือนใจแก่ข้าพเจ้ามาก ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้วว่าครอบครัวแห่งท่านเสนาบดี รวมทั้งท่านเสนาบดีเองมีความสนิทสนมต่อข้าพเจ้าเพียงไร อนึ่ง ข้าพเจ้านั้นแม้จะเป็นพระอริยบุคคลก็จริง แต่ก็เป็นเพียงอริยะขั้นต้นเท่านั้น ยังหาตัดความโศกและความสะเทือนใจได้ไม่ แต่ที่ยับยั้งอยู่ได้ก็ด้วยมีสติคอยเหนี่ยวรั้งอยู่"

ภิกษุกลุ่มนั้นมีอาการสงสัย เมื่อพระอานนท์พูดว่า "พันธุละเสนาบดีเป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา" ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีลักษณะอาวุโสกว่ารูปอื่นๆ ถามขึ้นอย่างนอบน้อมว่า "ข้าแต่ท่านผู้ทรงธรรม ข้าพเจ้าสงสัยในคำกล่าวของท่านที่ว่า ท่านพันธุละเสนาบดีเป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา เท่าที่ข้าพเจ้าทราบและเห็น

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านพันธุละเป็นเชื้อไขแห่งราชธานีสาวัตถีนี่เอง เพราะเป็นเสนาบดีแห่งนครนี้ และเป็นที่รักของทวยนครแคว้นโกศลเหลือเกิน ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่าพันธุละเสนาบดีเป็นชาวกุสินาราโดยกำเนิด"

"ดูก่อนศากยบุตร" พระอานนท์กล่าวอย่างช้า ๆ "ท่านทั้งหลายยังมีอายุน้อยและเป็นชาวแคว้นอื่น เพิ่งเดินทางมาสู่ราชธานีแห่งแคว้นโกศลไม่นานนัก จึงยังหาทราบความเดิมแห่งท่านเสนาบดีไม่ ถ้าท่านทั้งหลายประสงค์ ข้าพเจ้าก็จะเล่าให้ท่านฟังแต่เพียงสังเขป"

เมื่อภิกษุเหล่านั้นแสดงอาการยอมตาม และวิงวอนเพื่อให้ท่านเล่าความเป็นมาแห่งพันธุละเสนาบดีแล้ว พระอานนท์จึงกล่าวว่า

ภราดร นับถอยหลังไปจากนี้ประมาณ ๓๐ ปีเศษ เมื่อท่านพันธุละเสนาบดียังอยู่ในวัยหนุ่ม และสำเร็จการศึกษาจากสำนักตักสิลา แล้วกลับสู่กุสินารานครนั้น ได้รับการต้อนรับจากพระชนกชนนี และพระประยูรญาติอย่างมโหฬารยิ่ง สมพระเกียรติแห่งพระราชกุมาร พันธุละเป็นเจ้าชายรูปงาม เสียสละ อดทน และรักเกียรติ เป็นราชประเพณีที่ราชกุมารผู้สำเร็จการศึกษามาจะต้องแสดงศิลปศาสตร์ให้ปรากฏแก่พระประยูรญาติและทวยนาคร วิชาที่พันธุละชำนาญมากก็คือวิชาฟันดาบและยิงธนู

เมื่อมีการทดลองฟันดาบ พระญาติได้นำไม้ไผ่มามัดรวมเข้าด้วยกันมัดละหลายลำ และยกให้สูงขึ้น แล้วให้พันธุละกุมารกระโดดขึ้นไปฟัน พันธุละฟันมัดไม้ไผ่เหล่านั้นขาดสะบั้นเหมือนฟันต้นกล้วย แต่บังเอิญได้ยินเสียงดังกริกในไม้ไผ่มัดสุดท้าย เมื่อพันธุละกระโดดลงมาแล้ว ถามทราบความว่าเสียง 'กริก' นั้นเป็นเสียงของซี่เหล็กที่พระญาติแกล้งใส่ไว้ในมัดไม้ไผ่ทุก ๆ ลำ พันธุละเสียใจว่าพระญาติของพระองค์ไม่มีใครหวังดีกับพระองค์เลย จึงไม่บอกล่วงหน้าว่าได้สอดซี่เหล็กไว้ในลำไม้ไผ่ด้วย ถ้าพระองค์ทรงทราบล่วงหน้า จะฟันไม่ให้มีเสียงดังเลย จึงกราบทูลพระชนกชนนีว่า จะฆ่ามัลลกษัตริย์แห่งกุสินาราให้หมดแล้วจะเป็นกษัตริย์เอง เมื่อถูกพระมารดาทัดทานไว้และตรัสว่า เป็นสิทธิของพระประยูรญาติที่จะทำอย่างนั้นได้ พันธุละจึงไม่ปรารถนาจะอาศัยในกุสินาราต่อไป เพราะรู้สึกอับอายที่ฟันไม้ไผ่ให้มีเสียงดัง

อาวุโส ธรรมดาของชายใจสิงห์นั้นย่อมรักเกียรติและศักดิ์ยิ่งนัก จะไม่ยอมอยู่ในที่ไร้เกียรติ เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกตัวว่าไม่มีเกียรติพอในกุสินารา ท่านพันธุละจึงตั้งใจจะไปอยู่เมืองอื่น แต่จะไปไหน ทรงระลึกถึงพระสหายร่วมสำนักศึกษารุ่นเดียวกันอยู่หลายคน ในที่สุดทรงมองเห็นปเสนทิกุมารแห่งสาวัตถี ว่าน่าจะพออาศัยอยู่ได้ เพราะเป็นพระสหายที่รักใคร่กันมาก และปเสนทิกุมารก็ทรงมีอัธยาศัยดี จึงส่งสาส์นไปทูลความทั้งหมดให้ปเสนทิราชาทรงทราบ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพอพระทัยยิ่งนัก ที่จะได้พระสหายร่วมสำนักศึกษาและปรากฏเป็นผู้มีฝีมือเป็นเลิศมาทำราชการในราชสำนักแห่งพระองค์ อย่างน้อยๆ พันธุละคงจะเป็นที่ปรึกษาของพระองค์อย่างดีเลิศ

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงให้จัดการต้อนรับพระสหายอย่างมโหฬาร และทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเสนาบดี เป็นที่ปรึกษาราชการทั้งปวง พันธุละทำราชการด้วยความรู้ความสามารถดีเยี่ยม

วันหนึ่งขณะที่พันธุละกลับจากธุรกิจบางอย่าง และผ่านมาทางโรงวินิจฉัย เมื่อประชาชนเห็นท่านพันธุละ จึงขอร้องให้หยุดและให้ช่วยวินิจฉัยความ เพราะคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาไม่เป็นที่พอใจของคู่ความ ผู้พิพากษากินสินบน ใครสามารถให้เงินทองแก่คู่ความข้างใดข้างนั้นก็จะชนะ ส่วนฝ่ายที่ยากจนไม่มีเงินทองแม้จะถูกก็กลับกลายเป็นฝ่ายผิด ประชาชนทนเดือดร้อนและขมขื่นมาเป็นเวลานานจนสุดที่จะทนได้ อาวุโส ธรรมดาว่าความอดทนของปุถุชนนั้นย่อมมีขอบเขต เมื่อเลยขอบเขตที่จะทนได้ต่อไป ก็จะระเบิดออกมา และจะกลายเป็นผลร้ายอย่างยิ่งแก่ผู้กดขี่ทารุณ จะมีความชอกช้ำและขมขื่นใดเล่าเสมอด้วยการไม่ได้รับความยุติธรรม อยุติธรรมนั้น จะถูกจดจำฝังใจของผู้ได้รับไปตลอดชีวิต นึกขึ้นทีไรมันเหมือนปลายหอกขวางอยู่ที่อก แต่ผู้เป็นใหญ่ที่จะทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น ก็คือผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม รู้จักละอายใจในการแสวงหาความสุขสำราญบนความเดือดร้อนของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้พระศาสดาจึงตรัสว่า ความละอายใจในการทำชั่ว และความกลัวต่อผลอันเผ็ดร้อนของความชั่ว ๒ ประการนี้ เป็นธรรมคุ้มครองโลกให้สงบสุข โอกาสสำหรับการทำชั่วนั้น ย่อมมีอยู่เสมอสำหรับผู้ขาดธรรม ปราศจากธรรม พระศาสดาตรัสว่า

"เมื่อฝูงโคกำลังว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคนายฝูงนำดี โคทั้งหลายก็จะปลอดภัยขึ้นสู่ท่าที่ถูกต้อง ไม่ถูกน้ำพัด แต่ถ้าโคนายฝูงนำไม่ดี โคทั้งหลายย่อมเดือดร้อนได้รับอันตรายฉันใด

"ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ผู้ใดถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะ ถ้าเขาตั้งอยู่ในธรรมซื่อสัตย์สุจริต ประชาชนผู้เดินตามก็น่าจะตั้งอยู่ในธรรมและซื่อสัตย์สุจริตด้วย รัฐจะมีความสุข ถ้าผู้เป็นใหญ่ประพฤติธรรม"

ท่านพันธุละเสนาบดีแม้จะไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการวินิจฉัยความ แต่เมื่อประชาชนขอร้องท่านก็ต้องทำ และเมื่อวินิจฉัยไปแล้วปรากฏว่าเป็นที่พอใจของมหาชนอย่างยิ่ง ทำเจ้าของทรัพย์ให้เป็นเจ้าของ ทำผู้ทุจริตให้พ่ายแพ้ ประชาชนชื่นชมยินดีโห่ร้องขึ้นอึงคะนึง จนได้ยินถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสถามเรื่อง ทรงทราบความแล้วทรงโสมนัสยิ่งนัก จึงทรงตั้งท่านพันธุละไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษาอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

เรื่องร้ายในโรงวินิจฉัยสงบเรียบร้อยตลอดมา แต่ท่านทั้งหลายก็ต้องไม่ลืมว่าคนดีก็มีศัตรูเหมือนกัน และคนที่เป็นศัตรูของคนดีนั้นคือคนร้าย เมื่อคณะผู้พิพากษาผู้กินสินบนชุดเก่าถูกถอดออก ก็โกรธเคืองและเกลียดชังท่านพันธุละ ยิ่งมหาชนเคารพยกย่องท่านพันธุละมากเท่าใด คนพวกนั้นก็ยิ่งเกลียดชังท่านพันธุละมากขึ้นเท่านั้น ความเกลียดชังที่เกิดจากความไม่ดีของผู้อื่น เป็นความเกลียดชังที่พอจะระงับได้บ้าง แต่ความเกลียดชังที่มีแรงริษยาผสมอยู่ด้วยนั้นจะคอยเร่งเร้าให้บุคคลหาช่องทางทำลายผู้ที่ตนเกลียดชังอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้คณะผู้พิพากษาชุดนั้นจึงพยายามแหย่ให้พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เกลียดชังท่านพันธุละ โดยคาดหมายว่าอย่างไรเสีย เรื่องจะต้องถึงพระกรรณพระเจ้าปเสนทิโกศล และก็เป็นจริงสมคะเน เรื่องที่ยุแหย่ให้เกลียดชังก็คือเรื่องรัชสมบัติ 'พันธุละต้องการจะแย่งรัชสมบัติ'

"ดูก่อนท่านผู้สืบอริยวงศ์" พระอานนท์กล่าวต่อไป "เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับสตรียิ่งไปกว่าทราบว่าสามีอันเป็นที่รักของตนแบ่งใจให้หญิงอื่น เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับบุรุษยิ่งไปกว่าถูกหยามเกียรติว่า เป็นผู้ไร้ความสามารถ เรื่องใด

เล่าจะร้ายแรงสำหรับคชสาร ยิ่งไปกว่าถูกเห็นร่วมสังวาสกับนางพัง เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับแม่งูยิ่งไปกว่าถูกช่วงชิงไข่ เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับพระราชายิ่งไปกว่าถูกแย่งรัชสมบัติ

"อาวุโส ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อทรงเชื่อว่าท่านพันธุละคิดกบฏก็ทรงวางแผนสังหารท่านพันธุละทันที พระองค์ประสงค์จะยืมมือทหารของพระองค์ให้ฆ่าท่านพันธุละ จึงกุข่าวขึ้นว่าปัจจันตชนบทแห่งแคว้นโกศลมีโจรกลุ่มหนึ่ง กำเริบใจเที่ยวปล้นและฆ่าชาวบ้านอย่างทารุณ ทำบ้านมิให้เป็นบ้าน ทำนิคมไม่ให้เป็นนิคม พระองค์ทรงมองไม่เห็นใครอื่นที่จะปราบได้นอกจากพันธุละเสนาบดี"

เมื่อท่านพันธุละพร้อมด้วยบุตร ๓๒ คนเตรียมเดินทางไปปัจจันตชนบทนั่นเอง นางมัลลิการู้สึกสังหรณ์ใจอย่างบอกไม่ถูก

"พี่ คนอื่นในเมืองสาวัตถีนี่ไม่มีอีกแล้วหรือนอกจากท่านพันธุละ" นางถามอย่างกังวล

"เมื่อเป็นพระบรมราชโองการ เราก็ต้องไป" ท่านพันธุละพูดอย่างเครียด

"ทำไมเรื่องโจรปล้นชาวบ้านเท่านี้เอง จะต้องสั่งเสนาบดีไปปราบ เพียงแต่ตำรวจหรือทหารธรรมดาก็น่าจะเพียงพอแล้ว" มัลลิกาท้วง

"น้องรัก" ท่านพันธุละยังคงพูดอย่างเคร่งขรึม "นี่ว่าพระองค์ส่งพี่ไปปราบโจร แม้พระองค์ทรงเห็นว่าพี่สมควรจะปราบควายเปลี่ยวแล้วสั่งพี่ไป พี่ก็จะต้องไป ยิ่งกว่านั้น ถ้าพระองค์จะส่งพี่ไปต่อสู้กับความตาย พี่ก็ต้องไป พระราชาเป็นเจ้าชีวิต น้องรัก ชีวิตของเราเป็นของพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงต้องการเมื่อไรเราก็ต้องถวายทันที"

"แต่น้องรู้สึกสังหรณ์ใจอย่างไรพิกล พี่เคยจากน้องไปราชการอยู่เสมอมิใช่ไม่เคยไป น้องไม่เคยสังหรณ์และวิตกกังวลเหมือนครั้งนี้ พี่ไม่ไปไม่ได้หรือ ?" นางพร่ำพลางกอดเอวของท่านเสนาบดีไว้

"พี่บอกน้องแล้วว่าเมื่อเป็นพระบรมราชโองการ พี่ก็ต้องทำตาม คงไม่เป็นไรดอกน้อง อย่ากังวลเลย" พันธุละปลอบ

"แล้วทำไมต้องเอาลูก ๆ ไปทั้งหมดด้วย ลูกไม่ต้องไปไม่ได้หรือ ?"

"นี่ก็เป็นพระบรมราชโองการอีกเหมือนกัน" เมื่อนึกถึงลูก ท่านเสนาบดีก็มีสีหน้าหม่นหมองลงเล็กน้อย แต่ก็กลับแช่มชื่นขึ้นอย่างเดิม ในชั่วระยะเวลาเล็กน้อย

"ไม่เอาทีฆการายนะหลานชายไปด้วยหรือ ?"

"ไม่มีพระบรมราชโองการให้พาไป"

"น้องขอไปด้วย"

"อย่าไปเลย ที่รัก เป็นเรื่องของพี่และลูก ๆ เท่านั้น"

"อาวุโส" พระอานนท์เล่าต่อ "ท่านพันธุละพูดเหมือนรู้เรื่องล่วงหน้าอยู่ตลอดเวลา นางมัลลิกาสังหรณ์ใจ เป็นความสังหรณ์ที่มีเหตุผลเหลือเกิน ภราดรความสังหรณ์ใจของสตรีนั้นมักจะมีมูลเหตุเสมอ สภาพดวงจิตของสตรีหวั่นไหวง่าย ดังนี้จึงสามารถรับอารมณ์อันเร้นลับได้ง่าย เหมือนน้ำตื้นย่อมกระเพื่อมได้เร็ว ประสาทที่ ๖ ของคนไวต่ออารมณ์อันเร้นลับเสมอ

"อาวุโส เมื่อมีข่าวท่านพันธุละออกปราบโจรด้วยตนเอง โจรที่ก่อความวุ่นวายก็หลบหนีไป ความจริงโจรพวกนี้ก็คือราชบุรุษที่พระเจ้าปเสนทิทรงแต่งไปนั่นเอง และก็หาได้ปล้นหรือทำร้ายชาวบ้านอย่างข่าวลือไม่ เมื่อท่านพันธุละเดินทางกลับมานครสาวัตถีนั่นเอง ทหารที่พระเจ้าปเสนทิแต่งตั้งไว้ให้ไปในขบวนของท่านพันธุละ ได้ลอบฆ่าท่านเสนาบดีและลูก ๆ ทั้งหมด"

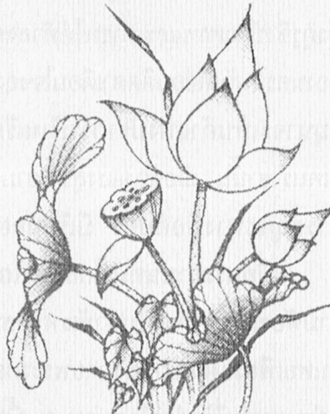
"ท่านผู้เจริญ" ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวขึ้น "ไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่ท่านพันธุละจะไม่ทราบแผนการของพระเจ้าปเสนทิ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าท่านพันธุละเป็นเสนาบดีใจสิงห์ พลัดพรากบ้านเมืองมา และหวังจะพึ่งร่มเงาของเพื่อน เมื่อเพื่อนคิดฆ่าก็ไม่ทราบจะอยู่ไปทำไม ตายเสียดีกว่า

"อนึ่ง ตามเค้าเรื่อง ถ้าท่านพันธุละปรารถนารัชสมบัติในกรุงสาวัตถี ท่านก็สามารถเอาได้โดยง่าย แต่ความจงรักภักดีและซื่อสัตย์กตัญญู ทำให้ท่านยอมตายดีกว่าที่จะทำการอสัตย์อกตัญญู พระเจ้าปเสนทินั้นเป็นที่รู้ ๆ กันอยู่แล้วว่าเป็นกษัตริย์ที่โง่เขลา และพระกรรณเบาด้วย ข้าพเจ้าไม่ปลงใจเชื่อเลยว่า ท่านพันธุละจะไม่ทราบถึงแผนการของพระเจ้าปเสนทิ" ภิกษุรูปนั้นพูด เสียงเครียดเหมือนจะเจ็บร้อนแทนท่านพันธุละเสนาบดี

พระอานนท์นิ่งอึ้งในท่าตรอง ท่านมองเหม่อไปข้างหน้าอย่างไร้จุดหมาย ทุกคนเงียบ ทุกคนคิด นิ่งและนาน

"อาวุโส" พระพุทธอนุชากล่าวขึ้น "ในที่สุดพระเจ้าปเสนทิก็ทราบความจริงภายหลังว่าพันธุละมิได้คิดแย่งรัชสมบัติเลย ทรงเสียพระทัยอย่างใหญ่หลวงจนหาความสุขในรัชสมบัติมิได้ แต่พระองค์ทรงรู้พระองค์ เมื่อได้เสียคนดีไปอย่างจะเรียกกลับคืนมาไม่ได้อีกแล้ว และสมัยที่พระองค์ทรงระลึกถึงพันธุละมากที่สุด ก็คือสมัยที่มีราชกิจสำคัญ ๆ ซึ่งพระองค์ไม่สามารถวินิจฉัยได้ด้วยพระสติปัญญาของพระองค์เอง

"อาวุโส คนสอพลอนั้นนอกจากหาความสุขให้แก่ตนมิได้แล้ว ยังจะก่อความยุ่งยากแก่คนดีคนบริสุทธิ์มากมาย แต่โลกก็ไม่เคยขาดแคลนคนประเภทนี้ เขาแสดงอาการพินอบพิเทาต่อหน้าเจ้านายเสียจนออกหน้าออกตา และเหมือนแสร้งทำ เมื่อใดมีโอกาสอยู่ตามลำพังกับเจ้านาย เขาก็เริ่มลงมือทับถมความดีของเพื่อน และคุ้ยเขี่ยความร้ายต่าง ๆ ของเพื่อนขึ้นเสนอนาย คนประเภทนี้อยู่ที่ใดก็เดือดร้อนที่นั้น แต่ก็ดูเหมือนจะซอกแซกอยู่ทุกหนทุกแห่ง ถ้าไม่มีคนประเภทดังกล่าวนี้ ไฉนเลยท่านพันธุละจะต้องตายอย่างหน้าเศร้าและสังเวชใจ" พระอานนท์พูดจบแล้วบอกลาภิกษุเหล่านั้น แถลงว่าถึงเวลาที่จะต้องเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค

๑๐

ณ ป่าประดู่ลาย

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้อนาวรณญาณทรงสละละทิ้ง สังขารอันประกอบขึ้น เหมือนสัมภาระที่ใช้สอยเช่นเกวียนเป็นต้น เข้าสู่มหาปริ-นิพพานอันบรมสุขเกษมศานต์จากความทรมานทั้งปวงแล้ว พระอานนท์พุทธอนุชาซึ่งบัดนี้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระตถาคตเจ้า ก็จาริกไปในที่ต่าง ๆ โดยโดดเดี่ยวเดียวดาย จากแคว้นสู่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี และบทจรสู่คามนิคมชนบทต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความวิเวกบ้าง เพื่อโปรดให้ประชานิกรดำรงในคุณธรรมสัมมาปฏิบัติบ้าง เป็นเวลาถึง ๔๐ ปีหลังพุทธปรินิพพาน

สมัยหนึ่ง พระพุทธอนุชาออกจากสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล มุ่งหน้าลงสู่ทิศใต้ถึงลำน้ำยมุนา เดินเลียบลำน้ำนี้ลงตอนใต้ อันเป็นที่ตั้งแห่งโกสัมพีราชธานีแห่งแคว้นวังสะ

อันว่านครโกสัมพีนี้ รุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาการมากหลาย นอกจากนี้ยังเป็นย่านกลางแห่งการเดินทางและการขนส่งสินค้าระหว่างโกศล มคธ และเมืองผ่านต่าง ๆ ทางใต้และทางตะวันออกอีกด้วย

ลำน้ำยมุนาอันสวยงามตระการยิ่งนักนั้น ก็ไหลมาจากแดนอันขจรนามแต่

กาลไกลสมัยมหาภารตยุทธ นั่นคือหัสดินปุระนครซึ่งปรักหักพังแล้ว และท่วมท้นทุ่งกุรุซึ่งปาณฑพและเการพได้ทำสงคราม เพื่อชิงชัยความเป็นใหญ่กัน ความงามของนครโกสัมพีย่อมติดตาเตือนใจของอาคันตุกะผู้มาเยือนไปตลอดชีวิต มองไปจากฝั่งยมุนาจะเห็นกำแพงปราการบ้านเรือนสลับสล้าง ดูเป็นลดหลั่นยอดปราสาทแห่งอุเทนราชานั้น เมื่อต้องแสงสุริยายามจะอัสดง ก็ส่องแสงเหมือนมีอาทิตย์อยู่หลายดวง การสัญจรทางเรือคับคั่ง มีเรือน้อยใหญ่ประดับด้วยธงทิวสีต่าง ๆ ดูงามตา

เมื่อพระอานนท์มาใกล้นครโกสัมพีนั้น เป็นเวลาเย็นมากแล้ว ทุ่งสาลีเกษตรยามต้องแสงอาทิตย์ในสายัณหกาลมองดูประหนึ่งปูลาดด้วยแผ่นทอง พระพายรำเพยเพียงแผ่วเบาต้องกายพระมหาเถระ ก่อให้เกิดความชุ่มเย็น เฉกมารดาลูบคลำบุตรสุดที่รักด้วยใจถนอม ณ เบื้องบนก้อนเมฆสลับซับซ้อนเป็นทิวแถวลอยละลิ่วตามแรงลม มองดูเป็นสีม่วงสลับฟ้าตระการตายิ่งนัก

พระผู้เป็นพหูสูตหาได้มุ่งเข้าสู่เขตนครโกสัมพีไม่ ท่านต้องการแสวงหาที่สงัด และ ณ ที่นั้นแห่งใดเล่าจะสงัดเท่าป่าไม้ประดู่ลาย เพราะฉะนั้นพระมหาเถระจึงเยื้องย่างด้วยลักษณะการอันน่าทัศนาเข้าสู่ป่านั้นด้วยหทัยที่แช่มชื่นเบิกบาน

เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้วไม่นาน ดวงจันทร์แจ่มจรัสก็โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ด้านตะวันออก ป่าประดู่ลายเงียบสงัดวังเวง เหมาะสำหรับผู้แสวงหาวิเวกอย่างแท้จริง เนื่องจากมีภิกษุแวะเวียนมาพักอยู่เสมอ ป่านี้จึงมีเสนาสนะน้อย ๆ อยู่หลายหลังสำหรับพักอาศัย หลังหนึ่งเพียงผู้เดียว พระเถระเลือกได้กระท่อมหลังหนึ่ง เมื่อปูลาดนิสีทนะลงแล้วก็นั่งขัดสมาธิ หลับตาอยู่ตลอดปฐมยามแห่งราตรี และพักผ่อนเมื่อกึ่งมัชฌิมยามล่วงไปแล้ว

ปัจจุสกาล แสงสีขาวทางทิศตะวันออกเริ่มทาบขอบฟ้าจากทิศเหนือตลอดไปทางทิศใต้ ลมรุ่งอรุณพัดเฉื่อยฉิว เสียงกาซึ่งเพิ่งออกจากรวงรังเพื่อแสวงภักษาหารบินผ่านป่าประดู่ลายพร้อมด้วยเสียงร้องกา ๆ บริเวณป่าประดู่ลายยังคงเงียบสงัด ได้ยินแต่เพียงเสียงใบไม้ไหวกระทบกันเป็นครั้งคราว พระพุทธอนุชาผู้ประเสริฐเดินวนเวียนมาอยู่หน้ากระท่อมน้อย โดยอาการที่เรียกกันว่าเดินจงกรม เพื่อพิจารณาหัวข้อธรรม

ท้องฟ้าสางแล้ว แสงสว่างสาดไปทั่วบริเวณไพรโน้มน้อมมนัสแห่งพระอานนท์ให้แจ่มใสชื่นบาน ท่านเตรียมนุ่งอันตรวาสก และครองอุตตราสงค์เป็นปริมณฑลเรียบร้อย ถือบาตรเข้าสู่นครโกสัมพีเพื่อบิณฑบาต

มีผู้คอยดักถวายอาหารแก่มุนีอยู่เป็นแห่ง ๆ สมณศากยบุตรเป็นที่คุ้นตาของประชาชนชาวโกสัมพีแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่พระตถาคตเจ้าเสด็จเข้าสู่นครโกสัมพีเป็นครั้งแรก เมื่อพระอานนท์ได้อาหารพอสมควรแล้ว ท่านก็เดินดุ่มมุ่งเข้าสู่ป่าประดู่ลายตามเดิม ฉันอาหารตามที่ประชาชนศรัทธาถวายด้วยอาการแห่งสามีบริโภคอันเป็นแบบอย่างแห่งพระอรหันต์ทั้งหลาย เสร็จแล้วท่านก็ยับยั้งอยู่ ณ ที่นั่นด้วยวิหารธรรมอันประเสริฐ

จนกระทั่งวัฒนฉายากาล พระอาทิตย์โคจรผ่านกึ่งกลางฟ้าไปแล้ว เงาไม้ประดู่ลายที่อยู่โดดเดี่ยวทอดยาวไปทางทิศตะวันออก บรรยากาศรื่นรมย์สงบเหมาะแก่อนาคาริกมุนี

ภิกษุรูปหนึ่งร่างกายสูงใหญ่มีสง่าเดินเข้ามาสู่ป่าอันเงียบสงบนี้ เมื่อท่านผ่านมาทางพระอานนท์นั่งอยู่ เห็นเป็นสมณะแบบเดียวกัน จึงเข้าไปหาด้วยอาการแห่งมิตร แต่ท่านหาได้รู้จักพระอานนท์ไม่

"ท่านผู้ทรงพรต" ภิกษุรูปนั้นกล่าวขึ้น "ข้าพเจ้าไม่คิดว่าจะพบท่านผู้ใดในป่าอันวิเวกแห่งนี้ ท่านคงมุ่งแสวงสันติวรบทเช่นเดียวกับข้าพเจ้า จึงมานั่งอยู่ ณ ที่นี้แต่ผู้เดียว"

"ท่านผู้บำเพ็ญตบะ" พระอานนท์ตอบ "ข้าพเจ้าทราบจากเครื่องนุ่งห่มและบริขารอื่น ๆ ที่ติดตัวท่านมาว่าท่านเป็นสมณะแบบเดียวกับข้าพเจ้า สมณะแบบเรานี้มีพระผู้มีพระภาคเป็นศาสดาด้วยกัน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้มิใช่หรือ ว่าความวิเวกเป็นสหายอันประเสริฐ"

"ท่านผู้ทรงพรต" ภิกษุรูปนั้นกล่าว "พระดำรัสนี้ช่างเป็นพระพุทธภาษิตที่กระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้พุทธสาวกพอใจในวิเวกเสียนี่กระไร ขอประทานโทษเถิด จากลักษณะอาการและคำกล่าวของท่าน ข้าพเจ้าพออนุมานได้ว่าท่านคงจะมาสู่ธรรมวินัยนี้นานแล้ว ส่วนข้าพเจ้าเอง แม้จะมีอายุเหยียบย่างเข้าสู่วัยชรามาหลายปีแล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าเพิ่งจะอุปสมบทอุทิศพระผู้มีพระภาคเมื่อไม่นานนี่เอง คือเมื่อ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้าเพิ่งจะบวชได้ ๕ พรรษาเท่านั้น"

"อาวุโส" พระอานนท์เปลี่ยนคำแทนชื่อของภิกษุรูปนั้น "ข้าพเจ้าอุปสมบทในสมัยที่พระตถาคตยังทรงพระชนม์อยู่ และได้เห็นได้เฝ้าพระองค์เสมอ ๆ ข้าพเจ้าถือเป็นลาภอันประเสริฐที่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค มิใช่แต่ข้าพเจ้าเท่านั้น ใคร ๆ ก็ปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าและสนทนาด้วย พระองค์เป็นผู้สูงสุดอย่างแท้จริง"

ภิกษุรูปนั้นแสดงอาการสนใจอย่างเห็นได้ชัด และมีนัยน์ตาวาวด้วยปีติพร้อมด้วยกล่าวว่า "ท่านผู้ทรงพรต ข้าพเจ้าปรารถนาอย่างยิ่ง ปรารถนาเหลือเกินที่จะทราบพระพุทธจริยาโดยละเอียดจากผู้ซึ่งเคยเข้าเฝ้า เคยฟังธรรมของพระศาสดา ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะได้บรรลุผลสำเร็จแห่งความปรารถนานั้น แต่ก่อนอื่นข้าพเจ้าปรารถนาใคร่ทราบนามของท่านผู้มีโชคดี พอเป็นเครื่องประดับความรู้ไว้ก่อน ส่วนข้าพเจ้าเองมีนามว่ากัมโพชะ ชื่อเดียวกับแคว้นที่ข้าพเจ้าเกิดซึ่งอยู่ทางเหนือขึ้นไป ท่านเองก็คงทราบว่าแคว้นกัมโพชะมีชื่อเสียงที่สุดเรื่องพันธุ์ม้าดี"

พระอานนท์นิ่งอยู่ครู่หนึ่ง หาได้ตอบคำของพระกัมโพชะทันทีไม่ ท่านกำลังตรึกตรองว่าควรจะบอกนามของท่านแก่ภิกษุรูปนี้หรือไม่หนอ ภิกษุรูปนี้มีความเลื่อมใสในพระศาสดาเป็นอย่างยิ่ง กระหายใคร่ฟังพระพุทธจริยา และเรื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ ภิกษุรูปนี้คงจะต้องเคยได้ยินเกียรติคุณของท่านในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งกับพระศาสดา ถ้าเธอทราบนามของท่านแล้ว และได้ฟังพุทธจริยาบางตอนจากท่านเอง คงจะเพิ่มพูนปีติปราโมชแก่เธอหาน้อยไม่ อาจจะเป็นทางให้เธอได้ธรรมจักษุในไม่ช้า เมื่อคิดถึงประโยชน์ดังกล่าวนี้เป็นที่ตั้งแล้ว พระพุทธอนุชาสุกโกทนบุตรจึงกล่าวว่า

"ภราดา ข้าพเจ้ายินดีจะเล่าพุทธจริยาและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระองค์บางประการบางตอนให้ท่านฟัง เท่าที่ข้าพเจ้ารู้เห็นมาด้วยตนเองบ้าง ที่พระศาสดาโปรดประทานเล่าให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง อนึ่ง ข้อที่ท่านอยากทราบนามของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าบอกท่านได้แต่เพียงว่า เมื่อข้าพเจ้ายังครองฆราวาสอยู่ พระญาติวงศ์เรียกข้าพเจ้าว่า 'เจ้าชายอานันทะ' และเมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว เพื่อนพรหมจารีเรียกข้าพเจ้าว่า 'พระอานันทะ' พระศาสดาเรียกว่า 'อานนท์ อานนท์' อยู่เสมอ ๆ"

พอพระมหาเถระกล่าวจบลง พระกัมโพชะมีอาการตะลึงอยู่ครู่หนึ่ง แล้วอาการแห่งปีติซาบซ่านก็เข้ามาแทนที่ ท่านลุกขึ้นนั่งกระโหย่งประนมมือกราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์ ซบศีรษะอยู่นิ่งและนาน เมื่อท่านเงยหน้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธอนุชาสังเกตเห็นน้ำตาเอ่อเบ้าตาของภิกษุผู้อยู่ในวัยชรารูปนั้น นั่นเป็นสัญลักษณ์แห่งปีติปราโมชอันหลั่งไหลจากความรู้สึกที่ลึกซึ้ง แลปรากฏออกมาทางกรัชกาย และแล้วพระกัมโพชะก็กล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร เป็นลาภอันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าที่ได้มาพบท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐเหมือนองค์แทนแห่งพระตถาคตเจ้า ข้าพเจ้าเดินทางมาหลายเมืองด้วยจุดประสงค์ที่จะได้พบและสนทนากับท่าน ข้าพเจ้าทราบว่าท่านเดินทางมาโกสัมพี ข้าพเจ้าก็ติดตามมา แต่ก็หาได้รู้จักท่านไม่ แม้จะสนทนาอยู่กับท่านที่กระหายใคร่พบอยู่ตลอดเวลาก็ตาม โอ ! ช่างเป็นลาภของข้าพเจ้าเสียนี่กระไร อุปมาเหมือนลูกโคซึ่งเที่ยวติดตามหาแม่ในป่ากว้าง และได้พบแม่สมประสงค์ ความรู้สึกของลูกโคนั้นเป็นฉันใด ความรู้สึกของข้าพเจ้าก็เป็นฉันนั้น" แล้วพระกัมโพชะก็กราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์อีกครั้งหนึ่ง

"ช่างเถิดผู้มีอายุ" พระอานนท์กล่าว "เรื่องของข้าพเจ้าไม่มีความสำคัญเท่าเรื่องของพระศาสดา อนึ่ง ท่านบวชอุทิศพระพุทธเจ้าแม้จะนิพพานไปแล้วก็ตาม แต่เรื่องของพระองค์ยังเป็นเครื่องเพิ่มพูนปีติปราโมชแก่ผู้สดับอยู่เสมอ ท่านได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเล่าถึงพุทธจริยาบางตอนเพื่อเป็นเครื่องประดับความรู้ และประคับประคองศรัทธาปสาทะ ข้าพเจ้าจะขอเล่าให้ท่านฟังเป็นปฏิการแก่ความปรารถนาดีของท่าน" แล้วพระอานนท์ก็กล่าวสืบไปว่า

"ดูก่อนภราดา ณ ป่าไม้ประดู่ลายนี่เอง สมัยหนึ่งพระตถาคตเจ้าประทับอยู่ด้วยหมู่ภิกษุนับจำนวนร้อย พระองค์หยิบใบไม้มากำพระหัตถ์หนึ่ง แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในกำพระหัตถ์ของพระองค์กับใบไม้ในป่านี้ทั้งหมด ไหนจะมากกว่ากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ในป่ามีมากกว่าเหลือหลาย ใบไม้ในกำพระหัตถ์มีน้อยนิดเดียว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ฉันเดียวกันนั่นแล ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลายนั้นเพียงเล็กน้อย เหมือนใบไม้ในกำมือของเรา

ส่วนธรรมที่เรายังมิได้แสดงมีมากหลายเหมือนใบไม้ในป่า ภิกษุทั้งหลาย ทำไมเราจึงไม่แสดงสิ่งที่เรารู้เราเข้าใจอีกมากหลายเล่า ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตแสดงแต่ธรรมที่จำเป็นเพื่อระงับดับทุกข์เท่านั้น สิ่งนอกจากนี้รู้ไปก็ทำให้เสียเวลาเปล่า ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งเข้ามาหาเรา และถามปัญหา ๑๐ ข้อ ขอให้เราแก้ปัญหาข้อข้องใจนั้น ถ้าเราไม่แก้ปัญหาให้คลายสงสัย เขาจะละเพศพรหมจรรย์ ปัญหา ๑๐ ข้อนั้นล้วนเป็นปัญหาที่ไร้สาระ ไม่เป็นไปเพื่อระงับดับทุกข์ รู้แล้วก็ไม่ทำให้อะไรดีขึ้น เช่นปัญหาว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ตายแล้วเกิดหรือไม่ ดังนี้เป็นต้น เราไม่ยอมแก้ปัญหานั้น ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่าอย่าว่าแต่เธอจะละเพศพรหมจรรย์เลย แม้เธอจะตายไปต่อหน้าต่อตาเรา เราก็หายอมแก้ปัญหาเหล่านั้นของเธอไม่ ภิกษุทั้งหลาย ปัญหาที่เผชิญอยู่เบื้องหน้าของทุก ๆ คน คือปัญหาเรื่องทุกข์และความดับทุกข์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายถูกความทุกข์เสียบอยู่ทั้งทางกายและทางใจ อุปมาเหมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรซึ่งกำซาบด้วยยาพิษแล้ว ญาติมิตรเห็นเข้าเกิดความกรุณาจึงพยายามจะช่วยกันถอนลูกศรนั้น แต่บุรุษผู้โง่เขลาบอกว่าต้องไปสืบให้ได้เสียก่อนว่าใครเป็นคนยิง และยิงมาจากทิศไหน ลูกศรทำด้วยไม้อะไร แล้วจึงจะค่อยมาถอนลูกศรออก ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้นั้นจะต้องตายเสียก่อนเป็นแน่แท้ ความจริงเมื่อถูกยิงแล้ว หน้าที่ของเขาก็คือควรพยายามถอดลูกศรออกเสียทันที ชำระแผลให้สะอาดแล้วใส่ยาและรักษาแผลให้หายสนิท หรืออีกอุปมาหนึ่งเหมือนบุคคลที่ไฟไหม้อยู่บนศีรษะ ควรรีบดับเสียโดยพลัน ไม่ควรเที่ยววิ่งหาคนผู้เอาไฟมาเผาศีรษะตน ทั้ง ๆ ที่ไฟลุกไหม้อยู่

"ภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้โพลงอยู่ด้วยเพลิง ทุกข์นานาประการโหมให้ร้อนอยู่ทั่ว สัตว์ทั้งหลายดิ้นทุรนทุรายอยู่ในกองทุกข์แห่งสังสารวัฏนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ดับ ถ้าทุกคนไม่ช่วยกันดับทุกข์แห่งตน อุปมาเหมือนบุรุษสตรีผู้รวมกันอยู่ในบริเวณกว้างแห่งหนึ่ง และต่างคนต่างถือดุ้นไฟใหญ่อันโพลงอยู่ทั่วแล้ว ต่างคนต่างก็วิ่งวนกันอยู่ในบริเวณนั้น และร้องกันว่า 'ร้อน ร้อน' ภิกษุทั้งหลาย คราวนั้นมีบุรุษผู้หนึ่งเป็นผู้ฉลาด ร้องบอกให้ทุก ๆ คนทิ้งดุ้นไฟในมือของตนเสีย ผู้ที่ยอม

เชื่อทิ้งดุ้นไฟก็ได้ประสบความเย็น ส่วนผู้ไม่เชื่อก็ยังคงวิ่งถือดุ้นไฟ พร้อมด้วยร้องตะโกนว่า 'ร้อน ร้อน' อยู่นั่นเอง

"ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตได้ทิ้งดุ้นไฟแล้ว และร้องบอกให้เธอทั้งหลายทิ้งเสียด้วย ดุ้นไฟที่กล่าวถึงนี้คือกิเลสทั้งมวล อันเป็นสิ่งที่เผาลนสัตว์ให้เร่าร้อนกระวนกระวาย ภิกษุทั้งหลาย อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือ ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง

"ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะใด ๆ ที่จะครอบงำรึงรัดใจของบุรุษได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะแห่งสตรี ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะใด ๆ ที่สามารถครอบงำรัดรึงใจของสตรีได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะแห่งบุรุษ

"ภิกษุทั้งหลาย กามคุณนี้เรากล่าวว่าเป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นพวงดอกไม้แห่งมาร เป็นกำลังพลแห่งมาร ภิกษุผู้ปรารถนาจะประหารมาร พึงสลัดเหยื่อแห่งมาร ขยี้พวงดอกไม้แห่งมาร และทำลายกำลังพลแห่งมารเสีย

"ภิกษุทั้งหลาย เราเคยเยาะเย้ยกามคุณ ณ โพธิมณฑลในวันที่เราตรัสรู้นั้นเอง ดูก่อนกาม เราได้เห็นต้นเค้าของเจ้าแล้ว เจ้าเกิดจากความดำริคำนึงถึงนั่นเอง เราจักไม่ดำริถึงเจ้าอีก ด้วยประการฉะนี้ กามเอย เจ้าจะเกิดขึ้นอีกไม่ได้

"ดูก่อนภราดา" พระอานนท์กล่าวต่อไป "ครั้งนั้น ณ ป่าไม้ประดู่ลายนี้ ภิกษุจำนวนมากได้ดวงตาเห็นธรรมและอริยคุณสูง ๆ ขึ้นไปด้วยพระพุทธภาษิตอันลึกซึ้งจับใจนี้ พระองค์ทรงใช้อุปมาอุปไมยอันคมคายแยบยล และขมวดพระธรรมเทศนาให้เห็นจุดเด่นที่ทรงประสงค์เหมือนนายช่างผู้ฉลาดเมื่อจะสร้างปราสาท หรือกูฏาคารย่อมจะลงรากปราสาทนั้นให้แน่นหนา และวางเสาอันมั่นคง และสร้างเรือนยอดตะล่อมขึ้นให้ยอดเด่นเห็นสง่างาม รุ่งเรืองด้วยพระธรรมเทศนาโกศลแห่งพระทศพล วิมลอนาวรณญาณอันหาใครเปรียบปานมิได้ในสามภพ

"ดูก่อนอาคันตุกะ" พระอานนท์กล่าวต่อไป "ณ กรุงโกสัมพีนี่เอง พระตถาคตเจ้าเคยประทับรอยพระบาท คือพระพุทธจริยาอันประเสริฐ ไว้สำหรับให้

คนภายหลังถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตาม”

คือสมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงโกสัมพี และสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ โฆสิตาราม ตอนเช้าพระพุทธองค์จะเสด็จออกบิณฑบาต มีประชาชนผู้เลื่อมใสคอยดักถวายเป็นทิวแถว แต่ก็มีกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งคอยตามด่าว่ากระทบกระแทกเสียดสีอยู่ตลอดเวลา เมื่อพระองค์เสด็จกลับโฆสิตาราม ก็ตามไปด่าถึงพระคันธกุฎีด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ ประการ เช่น ท่านเป็นโค เป็นลา เป็นอูฐ เป็นสัตว์นรก เป็นต้น เรื่องนี้มีเบื้องหลังคือ

สมัยหนึ่ง ก่อนหน้าที่เรื่องนี้จะเกิดขึ้นไม่นานนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จสู่แคว้นกุรุ ณ ที่นั้นมีหมู่บ้านพราหมณ์อยู่แห่งหนึ่ง พราหมณ์นายบ้านมีธิดาสาวทรงสิริโสภาคยิ่งนัก นามว่ามาคันทิยา ความงามแห่งนางระบือไปทั่ว ชายหนุ่มผู้มั่งคั่งต่างเดินทางโดยเกวียนบ้าง โดยรถม้าบ้างมาสู่คันทิยคามนี้ เพื่อทัศนามาคันทิยานารีบางคนก็แต่งผู้ใหญ่มาสู่ขอ แต่พราหมณ์ผู้บิดายังมองไม่เห็นใครเหมาะสมแก่ธิดาของตน จึงยังไม่ยอมยกให้ใคร มาคันทิยาเป็นที่กล่าวขวัญถึงแห่งปวงชนชาวกุรุอย่างแพร่หลาย จนเมื่อธิดาของสกุลใดเกิดใหม่ ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะให้พรว่าขอให้สวยเหมือนมาคันทิยา

“ดูก่อนอาคันตุกะ แต่ท่านต้องระลึกไว้อย่างหนึ่งว่า ความงามกับอันตรายนั้นมักจะมาด้วยกันเสมอ ที่ใดมีความงามที่นั่นย่อมมีอันตรายแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วยจะมากหรือน้อยแล้วแต่ขนาดแห่งความงามนั้น และมีอยู่บ่อยครั้งที่เป็นอันตรายไม่เพียงแต่ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องเท่านั้น แต่แก่เจ้าของความงามนั่นเองอีกด้วย

“พระศาสดาเสด็จไปถึงบ้านมาคันทิยพราหมณในเช้าวันหนึ่ง ขณะที่เขาบูชาไฟอยู่ที่ประตูบ้าน เมื่อได้ทัศนาเห็นพระศาสดาแล้ว พราหมณ์ก็ตะลึงในความงามแห่งพระองค์ ถึงแก่อุทานออกมาว่า ชายผู้นี้งามจริงหนอ เขาเข้าไปหาพระตถาคตเจ้าแล้วกล่าวว่า

“สมณะ ข้าพเจ้ามองหาชายอันจะคู่ควรแก่บุตรีของข้าพเจ้ามาเป็นเวลานานแล้ว แต่จะหาใครงามคู่ควรแก่บุตรีของข้าพเจ้าเสมอท่านไม่ได้ ขอท่านโปรดยืนอยู่ตรงนี้สักครู่หนึ่ง แล้วข้าพเจ้าจะนำบุตรีมามอบให้ท่าน”

พระศาสดาแสดงอาการดุษณีภาพ ทรงเหยียบรอยพระบาทให้ปรากฏไว้ด้วยแรงอธิษฐานอันสำเร็จมาจากพระบารมีแต่ปางบรรพ์ แล้วเสด็จหลีกไปประทับ ณ ใต้ต้นไม้งามครึ้มต้นหนึ่ง

พราหมณ์แจ้งข่าวแก่พราหมณี และให้ตบแต่งลูกสาวให้สวยงาม เพื่อนำไปมอบให้ชายผู้หนึ่งอันตนเห็นว่าคู่ควรกัน แล้วพากันออกจากเรือน เมื่อไม่เห็นพระตถาคต ณ ที่เดิม พราหมณ์ก็ประหลาดใจ บังเอิญพราหมณีได้เหลือบเห็นรอยเท้าที่พระพุทธองค์ทรงเหยียบไว้ จึงกล่าวกับพราหมณ์ผู้สามีว่า อย่าติดตามมหาบุรุษผู้นี้เลย ผู้มีรอยเท้าอย่างนี้เป็นผู้สละแล้วซึ่งโลกิยารมณ์ทั้งปวง พราหมณ์เอยอันบุคคลผู้เจ้าราคะนั้นมีเท้าเว้ากลางมาก คนเจ้าโทสะหนักส้น ส่วนคนเจ้าโมหะนั้นปลายเท้าจิกลง ส่วนรอยเท้าของบุรุษผู้นี้เป็นผู้เพิกกิเลสได้แล้วอย่างแท้จริง พราหมณ์ต่อว่าภรรยาว่าอวดรู้อวดดี ทำตนเหมือนจระเข้นอนในตุ่ม จึงพาบุตรีและภรรยาเที่ยวตามหาพระศาสดา มาพบเข้าใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง พราหมณ์ดีใจนักหนาแต่ได้ต่อว่าเป็นเชิงพ้อว่า "สมณะ ข้าพเจ้าบอกให้ท่านยืนรอที่โน้นแต่หายืนคอยไม่เหมือนไม่ยินดีจะรับบุตรีของข้าพเจ้า สมณะ บุตรีของข้าพเจ้านี้งามเลิศกว่านารีใด ๆ ทั้งปวงในถิ่นนี้ เป็นที่ปองหมายแห่งเศรษฐีคหบดี และแม้แห่งพระราชาแต่ข้าพเจ้าหาพอใจใครเสมอด้วยท่านไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าได้นำนางผู้งามพร้อมมามอบ ณ เบื้องบาทของท่านแล้ว ขอจงรับไว้ และครองกันฉันสามีภรรยาเถิด" พราหมณ์กล่าวจบแล้วสั่งให้บุตรีถวายบังคมพระศาสดา

พระโลกนาถศากยบุตรยังคงประทับดุษณีอยู่ครู่หนึ่ง พระองค์ทรงรำพึงว่า "พราหมณ์ผู้นี้มีความหวังดีต่อเรา ต้องการสงเคราะห์เราด้วยสิ่งอันเป็นที่รักที่หวงแหนที่สุดแห่งตน แต่สิ่งนี้มีความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดา เราจักปฏิการพราหมณ์ผู้นี้ด้วยอมตธรรม และพราหมณ์ พราหมณีทั้งสองนี้มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมของเราได้ เป็นการมอบสภาพอันไม่แก่และไม่ตายแก่เขา" ดำริดังนี้แล้ว พระตถาคตเจ้าจึงเอื้อนโอษฐ์ว่า

"พราหมณ์ ถ้าเราจะเล่าเรื่องบางเรื่องให้ท่านฟัง ท่านจะพอใจฟังหรือไม่ ?"

"เล่าเถิดสมณะ ข้าพเจ้าพร้อมอยู่แล้ว ท่านมีบุตรภรรยาอยู่แล้วหรือ ?"

นางมาคันทิยาบุตรีแห่งพราหมณ์นั่งเพ่งพิศพระตถาคตเจ้าเหมือนเด็กมองดูตุ๊กตาซึ่งตนไม่เคยเห็น พร้อม ๆ กันนั้นมารยาแห่งสตรีซึ่งปรากฏอยู่ในเรือนร่างและนิสัยแห่งอิตถีเพศก็เริ่มฉายแวววาวออกมาทางสายตา และริมฝีปากอันบางงามเต็มอิ่มนั้น

พระตถาคตเจ้าชายพระเนตรดูนางมาคันทิยาหน่อยหนึ่ง ทรงรู้ถึงจิตใจอันปั่นป่วนของนาง แล้วตรัสว่า

"พราหมณ์ เมื่อเราอยู่ในวัยหนุ่ม มีเกศายังดำสนิท ถูกแวดล้อมด้วยสตรีล้วนแต่สะคราญตา เป็นที่ปรารถนาของบุรุษเพศผู้ยังตัดอาลัยในบ่วงกามมิได้ แต่เราเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย จึงสละสมบัติบรมจักร และนางผู้จำเริญตา ออกแสวงหาโมกขธรรมแต่เดียวดาย เที่ยวไปอย่างไม่มีอาลัย ปลอดโปร่งเหมือนบุคคลที่เป็นหนี้แล้วพ้นจากหนี้ เคยถูกคุมขังแล้วพ้นจากที่คุมขัง เคยเป็นโรคแล้วหายจากโรค หลังจากท่องเที่ยวอยู่เดียวดายและทำความเพียรอย่างเข้มงวดไม่มีใครจะทำได้ยิ่งกว่าเป็นเวลา ๖ ปี เราก็ได้ประสบชัยชนะอย่างใหญ่หลวงในชีวิต ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สงบเยือกเย็นถึงที่สุด ล่วงพ้นบ่วงแห่งมารทั้งปวงทั้งที่เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ มาร และธิดามาร คือนางตัณหา นางราคา และนางอรดีได้พยายามยั่วยวนเราด้วยวิธีแปลก ๆ เพื่อให้เราตกอยู่ในอำนาจ แต่เราก็หาสนใจไยดีไม่ ในที่สุดพวกมารก็ถอยหนีไปเอง เราชนะมารอย่างเด็ดขาด จนมีนามก้องโลกว่า 'ผู้พิชิตมาร'"

พระตถาคตหยุดอยู่ครู่หนึ่ง ทรงกวาดสายพระเนตรดูทุกใบหน้า ในที่สุดพระองค์ตรัสว่า

"พราหมณ์ เมื่อได้เห็นนางตัณหา นางราคา และนางอรดีซึ่งทรงความงามเหนือสามโลก เราก็หาพอใจแต่น้อยไม่ ก็ทำไมเล่าเราจะพอใจในสรีระแห่งธิดาของท่านซึ่งเต็มไปด้วยมูตรและคูถ พราหมณ์เอย อย่าว่าแต่จะให้แตะต้องด้วยมือเลย เราไม่ปรารถนาจะแตะต้องธิดาของท่านแม้ด้วยเท้า"

๑๑
บนกองกระดูกแห่งตัณหานุสัย

"ดูก่อนภราดา" พระอานนท์เล่าต่อไป "พระดำรัสตอนสุดท้ายของพระผู้มีพระ-ภาคเป็นเสมือนสายฟ้าฟาดเปรี้ยงลงบนใบหน้าของบุตรีพราหมณ์ นางรู้สึกร้อนผ่าวไปหมดทั้งร่าง สำหรับสตรีสาว อะไรจะเป็นเรื่องเจ็บปวดยิ่งไปกว่าการเสนอตัวให้ชายแล้วถูกเขาเขี่ยทิ้งอย่างไม่ใยดี ดังนั้นนัยน์ตาซึ่งเคยหวานเยิ้มของนางจึงถูกเคี่ยวให้เหือดแห้งไปด้วยไฟโทสะ ใบหน้าซึ่งเคยถูกชมว่างามเหมือนจันทร์เพ็ญนั้น บัดนี้ได้ถูกเมฆคือความโกรธเคลื่อนเข้ามาบดบังเสียแล้ว นางผูกใจเจ็บในพระศาสดาสุดประมาณ

"พระตถาคตเจ้าสังเกตเห็นกิริยาอาการของนางโดยตลอด แต่หาสนพระทัยอันใดไม่ ทรงแสดงอนุปุพพิกถาพรรณนาถึงเรื่องทาน ศีล ผลแห่งทาน ศีล โทษของกามและอานิสงส์แห่งการหลีกเร้นออกจากกาม ที่เรียกว่าเนกขัมมะ ฟอกอัธยาศัยแห่งพราหมณ์และพราหมณี จนทรงเห็นว่ามีจิตอ่อน ควรแก่พระธรรมเทศนาชั้นสูง แล้วพระผู้มีพระภาคก็ทรงประกาศสามุกกังสิกาธรรมเทศนา คือ อริยสัจ ๔ ประหนึ่งว่าช่างย้อมผู้ฉลาดฟอกผ้าให้สะอาดแล้วนำมาย้อมสีที่ตนต้องการ

"พระธรรมเทศนาจบลงด้วยการสำเร็จมรรคผลของพราหมณ์และพราหมณี พระพุทธองค์เสด็จลุกจากอาสนะ ทิ้งมาคันทิยคามไว้เบื้องหลัง มุ่งสู่ชนบทอื่น

เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ต่อไป

"ความงามแห่งสตรีมักจะเป็นเหมือนดาบสองคม คือให้ทั้งคุณและโทษแก่เธอ และมีสตรีน้อยคนนักที่จะจับแต่เพียงคมเดียว เพราะฉะนั้นเธอจึงมักประสบทั้งความสุขและความเศร้า เพราะความงามเป็นมูลเหตุ กฎข้อนี้พิสูจน์ได้ด้วยชีวิตของนางมาคันทิยาซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังต่อไป

"ด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวดในการที่จะแก้แค้นพระศาสดา เครื่องมือในการใช้ความพยายามของนางมีอย่างเดียวคือความงาม เมื่อมีความพยายาม ความสำเร็จย่อมตามมาเสมอ และในความพยายามนั้น ถ้าจังหวะดีก็จะทำให้สำเร็จเร็วขึ้น ดังนั้นต่อมาไม่ช้านัก นางได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งโกสัมพี โดยวิธีใดไม่แจ้ง นับว่าได้เป็นใหญ่เป็นโตพอที่จะหาทางแก้แค้นพระศาสดาได้โดยสะดวก ดังนั้นเมื่อนางทราบว่าพระตถาคตเจ้าเสด็จมาโกสัมพี นางจึงยินดียิ่งนัก "คราวนี้แหละพระสมณโคดมผู้จองหองจะได้เห็นฤทธิ์ของมาคันทิยา" นางปรารภเรื่องนี้ด้วยความกระหยิ่มใจ จึงจ้างบริวารของนางบ้าง ทาสและกรรมกรบ้าง ให้เที่ยวติดตามด่าพระศาสดาทุกมุมเมือง ทุกหนทุกแห่งที่พระองค์ทรงเหยียบย่างไป

"ดูก่อนภราดา ข้าพเจ้าตามเสด็จไปทุกหนทุกแห่งเหมือนกัน ถูกด่าแรงๆ จิตใจของข้าพเจ้าก็กระวนกระวาย แต่พระตถาคตเจ้าทรงมีอาการแช่มชื่นอยู่เสมอ สีพระพักตร์ยังคงสงบนิ่ง เช่นเดียวกับเวลาได้รับคำสรรเสริญ จิตใจที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมคือนินทาและสรรเสริญนั้น เป็นจิตที่ประเสริฐยิ่ง พระองค์ตรัสไว้อย่างนี้ และพระองค์ก็ทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อาวุโส ตราบใดที่บุคคลยังพอใจด้วยคำสรรเสริญ เขาย่อมยังต้องหวั่นไหวเพราะถูกนินทา นี่เป็นกฎที่แน่นอน พระตถาคตเจ้าทรงทำพระมนัสให้เป็นเช่นแผ่นดิน หนักแน่นและไม่ยินดียินร้ายว่าใครจะไปโปรยปรายของหอมดอกไม้ลงไป หรือใครจะทิ้งเศษขยะของปฏิกูลอย่างไรลงไป ข้าพเจ้าเองสุดที่จะทนได้ จึงกราบทูลพระองค์ว่า

"พระองค์ผู้เจริญ อย่าอยู่เลยที่นี่ คนเขาด่ามากเหลือเกิน"

"จะไปไหน อานนท์" พระศาสดาตรัส มีแววแห่งความเด็ดเดี่ยวฉายออกมาทางพระเนตร และสีพระพักตร์

"ไปเมืองอื่นเถิดพระเจ้าข้า สาวัตถี ราชคฤห์ สาเกต หรือเมืองไหนๆ ก็ได้ ที่ไม่ใช่โกสัมพี"

"ถ้าเขาด่าเราที่นั่นอีก"

"ก็ไปเมืองอื่นอีกพระเจ้าข้า"

"ถ้าที่เมืองนั้นเขาด่าเราอีก ?"

"ไปต่อไปพระเจ้าข้า"

"อย่าเลย อานนท์ เธออย่าพอใจให้ตถาคตทำอย่างนั้น ถ้าจะต้องทำอย่างเธอว่า เราจะไม่มีแผ่นดินอยู่ มนุษย์เราอยู่ที่ไหนจะไม่ให้มีคนรักคนชังนั้น เห็นจะไม่ได้ เรื่องเกิดขึ้นที่ใดควรให้ระงับลง ณ ที่นั่นเสียก่อน แล้วจึงค่อยไป อานนท์ เรื่องที่เกิดขึ้นแก่ตถาคตนั้นจะไม่ยืดยาวเกิน ๗ วัน คือจะต้องระงับลงภายใน ๗ วันเท่านั้น"

แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสต่อไปว่า

"อานนท์ เราจะอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นเหมือนช้างศึกก้าวลงสู่สงครามต้องทนต่อลูกศรซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ เพราะคนในโลกนี้ส่วนมากเป็นคนชั่วคอยแส่หาแต่โทษของคนอื่น เธอจงดูเถิด พระราชาทั้งหลายย่อมทรงราชพาหนะตัวที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ชุมนุมชน เป็นสัตว์ที่ออกชุมนุมชนได้ อานนท์เอย ในหมู่มนุษย์นี้ผู้ใดฝึกตนให้เป็นคนอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นได้ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ม้าอัสดร ม้าสินธพ พญาช้างตระกูลมหานาคที่ได้รับฝึกแล้ว จัดเป็นสัตว์อาชาไนย สัตว์อาชาไนยเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนดีแล้วยังประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้น

"ดูก่อนอานนท์ ผู้อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้สูงกว่าก็เพราะความกลัว อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้เสมอกัน เพราะเห็นว่าพอสู้กันได้ แต่ผู้ใดอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้ซึ่งด้อยกว่าตน เราเรียกความอดทนนั้นว่าสูงสุด ผู้มีความอดทน มีเมตตาย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศ อยู่เป็นสุข เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เปิดประตูแห่งความสุขความสงบได้โดยง่าย สามารถขุดมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทเสียได้ คุณธรรมทั้งมวล มีศีลและสมาธิเป็นต้น ย่อมเจริญงอกงามแก่ผู้มีความอดทนทั้งสิ้น"

"ในที่สุด ทาสและกรรมกรที่พระนางมาคันทิยาว่าจ้างมาด่าพระมหาสมณะก็เลิกราไปเอง เพราะเขาทั้งหลายรู้สึกว่าเขากำลังด่าเสาศิลาแท่งทึบ ซึ่งไม่หวั่นไหวเลย

ความพยายามของพระนางมาคันทิยาเป็นอันล้มเหลว อาวุโส พระศาสดาเคยตรัสไว้ว่า ภูเขาศิลาล้วนย่อมไม่หวั่นไหวด้วยลมจากทิศทั้ง ๔ ฉันใด บัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหวเพราะคำนินทาและคำสรรเสริญฉันนั้น

"ในพระดำรัสของพระศาสดาตอนต้น ท่านคงจำได้ว่าพระองค์ตรัสถึงม้าอัสดร ม้าสินธพ และสัตว์อาชาไนยรวมทั้งพญาช้างตระกูลมหานาค ข้าพเจ้าขอไขความเรื่องนี้สักเล็กน้อย

"ม้าอัสดรนั้น คือสัตว์ผสมระหว่างม้าและลา คือแม่ม้า พ่อลา ลูกออกมาจึงได้ลักษณะที่ดีเยี่ยม คือได้ลักษณะเร็วจากแม่ และได้ลักษณะทนทานจากพ่อ ม้าเป็นสัตว์ที่มีฝีเท้าเร็วมาก จนได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า 'มโนทัย' หมายความว่า 'สำเร็จดังใจ' ส่วนลานั้นทนทานมาก ในการนำภาระหนัก ปีนที่โกรกชันก็เก่ง เมื่อลักษณะทั้ง ๒ ประการมารวมกันคือทั้งเร็วและทน ก็เป็นคุณลักษณะที่ดีเยี่ยม

"หันมามองดูมนุษย์เราผู้ใดมีคุณลักษณะ ๒ อย่างคือทั้งเร็วและทนทาน ผู้นั้นก็จัดได้ว่าประเสริฐ คนบางคนมีสติปัญญาดี รู้อะไรได้เร็ว แต่ไม่ทนทาน อ่อนแอ เบื่อหน่ายงานง่าย จับจด ในที่สุดก็เอาดีไม่ค่อยได้ ส่วนบางคนทนทาน บึกบึน แต่ขาดสติปัญญา รู้อะไรได้ช้า จึงทำให้เสียเวลามากเกินไปในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และคนในโลกส่วนมากก็มักจะได้ลักษณะเดียว แต่ดูเหมือนพระศาสดาจะทรงสรรเสริญความเพียรพยายามมากอยู่ เมื่อได้พยายามแล้วไม่สำเร็จสมประสงค์ ใครเล่าจะลงโทษผู้นั้นได้

"ม้าสินธพนั้นเป็นพันธุ์ม้าซึ่งเกิด ณ ลุ่มแม่น้ำสินธุ เป็นม้าพันธุ์ดีมาก แคว้นกัมโพชะถิ่นกำเนิดของท่าน ก็เป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องมีม้าพันธุ์ดีตามที่ท่านกล่าวแล้วแต่หนหลัง ส่วนช้างตระกูลมหานาคก็เป็นช้างตระกูลดี

"กล่าวถึงสัตว์อาชาไนย หมายถึงสัตว์ที่ได้รับการฝึกฝนแล้วให้ควรแก่การงานประเภทนั้นๆ โดยนัยนี้สัตว์ทุกประเภทสามารถเป็นอาชาไนย ถ้าได้รับการฝึกให้เหมาะแก่การใช้งาน แต่บรรดาอาชาไนยด้วยกัน บุรุษอาชาไนยหรือคนอาชาไนยประเสริฐที่สุด เพราะเหตุนี้พระตถาคตเจ้าจึงตรัสว่าบรรดามนุษย์ด้วยกัน คนที่ฝึกตนแล้วประเสริฐที่สุด

"คำว่าฝึกตนนั้น หมายถึงฝึกจิตของตนให้ดีงาม รับได้ ทนได้แม้ในภาวะที่คนทั่วๆ ไปรู้สึกว่าไม่น่าจะทนได้ การฝึกจิตก็เหมือนการฝึกยกน้ำหนัก ต้องค่อยทำค่อยไป เมื่อได้ที่แล้วก็เป็นจิตที่ทนทาน และมีอภินิหารเป็นอัศจรรย์

"นางมาคันทิยาเป็นมเหสีรองของพระเจ้าอุเทน พระมเหสีใหญ่คือพระนางสามาวดี พุทธสาวิกาเลื่อมใสในพระตถาคตเจ้ามาก เมื่อพระนางมาคันทิยากลั่นแกล้งพระศาสดาไม่สมประสงค์ ก็หันมาริษยาหาโทษให้พระนางสามาวดี พระนางถูกกล่าวหาหลายเรื่องจนพระเจ้าอุเทนทรงเชื่อ และจะประหารชีวิตพระนางสามาวดี แต่พระองค์ทรงทราบข้อเท็จจริงภายหลัง จึงสั่งประหารชีวิตพระนางมาคันทิยาพร้อมทั้งบริวารและญาติ ด้วยวิธีเรียกได้ว่าทารุณอย่างยิ่ง

"คือพระองค์ให้ขุดหลุมฝังพระนางมาคันทิยาและบริวารเพียงแค่คอ แล้วให้ไถจนอวัยวะขาดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย พระนางมาคันทิยาจบชีวิตลงด้วยเรื่องที่พระนางก่อขึ้นเอง

"ดูก่อนภราดา การคิดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นเหมือนการถ่มน้ำลายรดฟ้า หรือการปาธุลีทวนลม ผู้กระทำย่อมได้รับโทษเอง

"ดูก่อนท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ" พระอานนท์กล่าวต่อไป "พระผู้มีพระภาคเจ้าสำราญพระอิริยาบถ ณ โกสัมพีตามพระอัธยาศัย พอสมควรแล้วก็เสด็จจาริกไปสู่คามนิคมชนบทราชธานีน้อยใหญ่ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ผู้พอแนะนำได้ให้ดำรงอยู่ในกุศลบถจนกระทั่งหวนกลับไปประทับ ณ กรุงสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล อันเป็นดินแดนแถบเชิงเขาหิมาลัย ความจริงพระพุทธองค์ประทับ ณ กรุงสาวัตถีเป็นเวลาหลายปีที่สุด คือถึง ๒๕ พรรษา แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าประทับอยู่รวดเดียว ๒๕ พรรษา พระองค์เสด็จไปๆ มาๆ แต่เมื่อคิดรวมแล้วได้ ๒๕ ปีพอดี คือประทับอยู่ ณ บุพพารามของนางวิสาขา ๖ ปี และประทับ ณ เชตวันอารามของท่านอนาถปิณฑิกะ ๑๙ ปี

"อันว่าพระนครสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศลนี้ ตั้งอยู่ทางเหนือแห่งแคว้นกาสี มีอาณาเขตไปจนถึงหิมาลัยบรรพต มีแคว้นศากยะอยู่ทางทิศเหนือ โกลิยะอยู่ทางทิศตะวันออก แคว้นโกศลซึ่งมีสาวัตถีเป็นราชธานีนี้เป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่

คู่แข่งกับแคว้นมคธ

"โกศลมีเมืองสำคัญสามเมือง คือสาวัตถี อโยธยาซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสรายุ เป็นเมืองสำคัญมาก่อนสมัยพระพุทธองค์ ต่อมาถูกรวมเข้ากับโกศล ส่วนอีกเมืองหนึ่งคือสาเกต อยู่ใกล้กับอโยธยา เจริญขึ้นเวลาเดียวกับที่อโยธยาเสื่อมลง จึงคล้ายเป็นเมืองแทนอโยธยา สาเกตมีความสำคัญสำหรับโกศลมาก เป็นเมืองบิดาแห่งนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งข้าพเจ้าจะขอไว้เล่าให้ท่านฟังในภายหลัง ระหว่างสาวัตถีถึงสาเกตมีรถด่วนเดินทางวันเดียวถึง รถด่วนนั้นคือรถเทียมม้า ตั้งสถานีไว้ ๗ แห่ง พอถึงสถานีหนึ่งก็เปลี่ยนม้าครั้งหนึ่ง ม้าชุดหนึ่งวิ่งเป็นระยะทางกว่ากึ่งโยชน์เล็กน้อย แปลว่าต้องเปลี่ยนม้าถึง ๗ ครั้ง เรื่องนี้เองที่พระ-ปุณณะมันตานีบุตรอาจารย์ของข้าพเจ้า เมื่อสนทนากับพระสารีบุตรถึงเรื่องวิสุทธิ ๗ อันจะนำบุคคลไปสู่พระนิพพาน จึงเปรียบวิสุทธิ ๗ เหมือนรถ ๗ ผลัดจากสาวัตถี ถึงสาเกต

"ครั้งแรกที่พระตถาคตเจ้าเหยียบพระมงคลบาทลงสู่สาวัตถีนั้น เป็นเพราะการอาราธนาของท่านอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี ซึ่งเวลานั้นยังมิได้มีเนมิตตกนามอันไพเราะอย่างนี้เลยเรื่องเป็นดังนี้

"สมัยหนึ่ง เมื่อตรัสรู้แล้วไม่นาน พระตถาคตเจ้าประทับอยู่ ณ สีตวันใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้งนั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐียังมิได้รู้จักพระพุทธเจ้า ได้เดินทางไปกรุงราชคฤห์เพื่อเยี่ยมเยียนสหาย และเพื่อกิจการค้าด้วย เมื่อไปถึง เศรษฐีผู้สหายต้อนรับพอสมควรแล้ว ก็ขอตัวไปสั่งงานคนทั้งหลายให้ทำนั่นทำนี่จนไม่มีโอกาสได้สนทนากับอาคันตุกะ อนาถปิณฑิกะประหลาดใจจึงถามว่า

"สหาย ครั้งก่อน ๆ เมื่อข้าพเจ้ามา ท่านกระวีกระวาดต้อนรับอย่างดียิ่ง สนทนาปราศรัยเป็นที่บันเทิงจิตตามฐานะมิตรอันเป็นที่รัก ท่านละงานอื่น ๆ ไว้สิ้น มาต้อนรับข้าพเจ้า แต่คราวนี้ท่านละข้าพเจ้าแล้วสั่งงานยุ่งอยู่ ท่านมีงานอาวาห-วิวาหมงคล หรือพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแห่งแคว้นมคธจะเสด็จมาเสวยที่บ้านของท่านในวันพรุ่งหรืออย่างไร ?"

"สหาย" เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ "อภัยข้าพเจ้าด้วยเถิด ข้าพเจ้าจะไม่สนใจไยดีในการมาของท่านก็หามิได้ ท่านก็คงทราบอยู่แก่ใจแล้วว่า ข้าพเจ้ามีความรักในท่านอย่างไร แต่พรุ่งนี้ข้าพเจ้าอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จำนวนร้อย เพื่อเสวยและฉันอาหารที่นี่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมัวสั่งงานยุ่งอยู่"

"สหาย ท่านกล่าวว่าพระพุทธเจ้าหรือ ? โอ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลกหรือนี่"

"ใช่ พระพุทธเจ้า พระโคตมะพุทธะออกบวชจากศากยตระกูล มีข่าวแพร่สะพัดไปทุกหนทุกแห่งว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ คือมีความรู้ดีและความประพฤติดี เสด็จไปที่ไหนก็อำนวยโชคให้ที่นั่น เป็นผู้ฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นผู้รู้จักโลก เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นจากกิเลสนิทรา รู้อริยสัจอย่างแจ่มแจ้ง และมีพระทัยเบิกบานด้วยพระมหากรุณาต่อมวลสัตว์ เป็นผู้หักราคะ โทสะ และโมหะพร้อมทั้งบาปธรรมทั้งมวลแล้ว เสด็จเที่ยวจาริกสั่งสอนเวไนยสัตว์ แสดงธรรมอันไพเราะ ทั้งเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง เต็มบริบูรณ์ทั้งหัวข้อและความหมาย สหาย ท่านไม่ทราบการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าดอกหรือ ?"

"ดูก่อนภราดา คำว่า 'พุทโธ' นั้น เป็นคำที่ก่อความตื่นเต้นให้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐียิ่งนัก อุปมาเหมือนคนเป็นโรคซึ่งทรมานมานานปี เมื่อทราบว่ามีหมอสามารถจะบำบัดโรคนั้นได้จะดีใจสักเพียงใด ดังนั้นอนาถปิณฑิกะจึงกล่าวว่า

"สหาย ค่าอาหารสำหรับเลี้ยงพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สำหรับพรุ่งนี้เป็นจำนวนเท่าใด ข้าพเจ้าขอออกให้ทั้งหมด"

"อย่าเลย สหาย" เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ "อย่าว่าแต่ท่านจะจ่ายค่าอาหารเลย แม้ท่านจะมอบสมบัติในกรุงราชคฤห์ทั้งหมดให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็หายอมให้ท่านเป็นเจ้าภาพสำหรับเลี้ยงพระพุทธเจ้าไม่ กว่าข้าพเจ้าจะจองได้ก็เป็นเวลานานเหลือเกิน ข้าพเจ้าคอยโอกาสนี้มานานนักหนาแล้ว สมบัติบรมจักรข้าพเจ้ายังปรารถนาน้อยกว่าการได้เลี้ยงพระพุทธเจ้า ๗ วันนี้เป็นวันของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ใครเป็นอันขาด”

เมื่ออนาถปิณฑิกะวิงวอนว่า ขอออกค่าใช้จ่ายสักครึ่งหนึ่ง เศรษฐีกรุงราชคฤห์ก็หายอมไม่

ดูก่อนภราดา พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้น ทรงมีปุพเพกตปุญญตาอย่างล้นเหลือ กุศลธรรมทั้งมวลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญกระทำมาตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ มารวมกันให้ผลในปัจฉิมภพของพระองค์นี้ ประดุจสายธารซึ่งยังเอ่ออยู่ในทำนบ และบังเอิญทำนบพังทลายลง อุทกธาราก็ไหลหลากท่วมท้น ดังนั้นไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไป ณ ที่ใด พระราชา เสนาบดี พ่อค้า ประชาชนจึงต้องการถวายปัจจัยแก่พระองค์จนถึงกับต้องแย่ง ต้องจองกันล่วงหน้าเป็นเวลานาน ๆ

อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้อันกุศลธรรมแต่ปางบรรพ์ตักเตือนแล้ว เมื่อได้ยินคำ “พุทโธ” เท่านั้น ปีติก็ซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์ ปรารถนาเหลือเกินที่จะได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลานั้น แต่บังเอิญเป็นเวลาค่ำ ประตูเมืองปิดเสียแล้ว จิตใจของเขาจึงกังวลถึงแต่เรื่องที่จะเฝ้าพระศาสดา ไม่อาจหลับลงได้อย่างปกติ เขาลุกขึ้นถึง ๓ ครั้งด้วยสำคัญว่าสว่างแล้ว แต่พอเดินออกไปภายนอกเรือน ความมืดยังปรากฏปกคลุมอยู่ทั่วไป ครานั้นความสะดุ้งหวาดเสียว และความกลัวก็เกิดขึ้นแก่เขา เขากลับมานอนรำพึงถึงพระศาสดาอยู่ด้วยความกระวนกระวายใจ

ในที่สุดเวลาก็มาถึง ท้องฟ้าเริ่มสาง เสียงไก่ขันรับอรุณแว่วมาตามสายลม เศรษฐีเดินออกจากตัวเรือนมุ่งสู่ประตูเมือง ประตูยังไม่เปิด อนาถปิณฑิกะต้องขอร้องวิงวอนคนเฝ้าประตูเสียนานเขาจึงยอมเปิดให้ เมื่อออกจากประตูเมืองแล้ว ทางที่จะไปสู่ป่าสีตวันก็เป็นทางเปลี่ยว การสัญจรยังไม่มี การเดินออกจากเมืองเข้าไปในป่านั้นเป็นการยากมากสำหรับคนขลาด เศรษฐีเกือบจะหมดความพยายาม มีหลายครั้งที่เขาจะถอยกลับเข้าสู่เมือง แต่พอเขาหยุดยืนนั่นเอง เสียงปรากฏขึ้นเหมือนหวาดแว่วมาจากอากาศว่า “เศรษฐี ม้าตั้งร้อย ช้างตั้งร้อย โค แพะ แกะ เป็ด ไก่ อย่างละร้อย ๆ ถ้าท่านได้เพราะถอยกลับเพียงก้าวเดียว ก็จะไม่ประเสริฐเหมือนก้าวไปข้างหน้าเพียงก้าวเดียว จงก้าวต่อไปเถิดเศรษฐี การก้าวไปข้างหน้าของท่าน จะเป็นประโยชน์แก่ท่านและแก่โลกมาก”

เศรษฐีมุ่งหน้าเข้าสู่ป่าสีตวัน อันเป็นที่ประทับแห่งพระศาสดา เวลานั้น พระพุทธองค์ตื่นบรรทมแล้ว ทรงแผ่ข่ายพระญาณ พิจารณาดูสัตวโลกที่พระองค์ควรจะโปรด เห็นอุปนิสัยของอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่าเป็นผู้ควรแก่การบรรลุธรรม จึงทรงจงกรม คือดำเนินกลับไปกลับมาอยู่ ณ บริเวณที่ประทับ เมื่อเศรษฐีเข้ามาใกล้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"เข้ามาเถิด สุทัตตะ ตถาคตอยู่นี่"

ดูก่อนภราดา พระดำรัสตรัสเรียกเศรษฐีโดยชื่อว่า "สุทัตตะ" โดยถูกต้องนั้นนำความปราโมชมาให้เศรษฐีอย่างเหลือล้น เขาไม่เคยรู้จักพระศาสดา และพระศาสดาก็ไม่เคยทรงรู้จักเขา แต่พระองค์สามารถเรียกชื่อเขาได้ เศรษฐีหรือจะไม่ปลื้มใจ เขาซบหน้าลงแทบบาทมูลแห่งพระตถาคตเจ้า แล้วกราบทูลว่า

"ข้าแต่พระศากยมุนี เป็นโชคดีของข้าพระพุทธเจ้ายิ่งแล้วที่ได้มาเฝ้าพระองค์สมปรารถนา ข้าพระองค์รอคอยจนพระองค์เสด็จเข้าไปในเมือง เพื่อเสวยภัตตาหารไม่ไหว จึงออกมาเฝ้าแต่เช้ามืด พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ราตรีช่างยาวนานเสียเหลือเกิน ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าเหมือนหนึ่งเดือน เป็นเวลานานเหลือเกินที่สัตวโลกจะได้สดับคำว่า 'พุทโธ พุทโธ'"

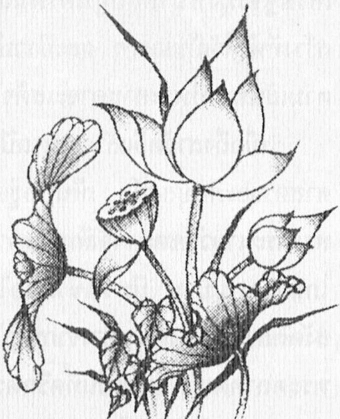
"ดูก่อนสุทัตตะ ผู้ตื่นอยู่มิได้หลับย่อมรู้สึกว่าราตรีหนึ่งยาวนาน ผู้ที่เดินทางจนเมื่อยล้าแล้วรู้สึกว่าโยชน์หนึ่งเป็นหนทางที่ยืดยาว แต่สังสารวัฏคือการเวียนเกิดเวียนตายของสัตว์ผู้ไม่รู้พระสัทธรรมยังยาวนานกว่านั้น ดูก่อนสุทัตตะ สังสารวัฏนี้หาเบื้องต้นเบื้องปลายได้โดยยาก สัตว์ผู้พอใจในการเกิดย่อมเกิดบ่อย ๆ และการเกิดบ่อย ๆ นั้น ตถาคตกล่าวว่าเป็นความทุกข์ เพราะสิ่งที่ติดตามความเกิดมาก็คือความแก่ชรา ความเจ็บปวด ทรมาน และตาย ความต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความแห้งใจ ความคร่ำครวญ ความทุกข์กายทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ อุปมาเหมือนเห็ดซึ่งโผล่ขึ้นจากดินและนำดินติดขึ้นมาด้วย หรืออุปมาเหมือนโคซึ่งเทียมเกวียน แล้วจะเดินไปไหนก็มีเกวียนติดตามไปทุกหนทุกแห่ง สัตว์โลกเกิดมาก็นำทุกข์ประจำสังขารติดมาด้วย ตราบใดที่เขายังไม่สลัดความพอใจในสังขารออก ความทุกข์ก็ย่อมติดตามไปเสมอ

เหมือนโคที่ยังมีแอกเกวียนครอบคออยู่ ล้อเกวียนย่อมติดตามไปทุกฝีก้าว

"ดูก่อนสุทัตตะ เมื่อรากยังมั่นคง แม้ต้นไม้จะถูกตัดแล้ว มันก็สามารถขึ้นได้อีก ฉันเดียวกัน เมื่อบุคคลยังไม่ถอนตัณหานุสัยขึ้นเสียจากดวงจิต ความทุกข์ก็เกิดขึ้นได้บ่อยๆ

"สุทัตตะเอย น้ำตาของสัตว์ผู้ต้องร้องไห้เพราะความทุกข์โทมนัสทับถมในขณะที่ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารนี้มีจำนวนมากเหลือคณา สุดที่จะกล่าวได้ว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้ กระดูกที่เขาทอดทิ้งลงทับถมปฐพีดลเล่า ถ้านำมากองรวมๆ กันมิให้กระจัดกระจาย คงจะสูงเท่าภูเขา บนพื้นแผ่นดินนี้ไม่มีช่องว่างเลยแม้แต่นิดเดียวที่สัตว์ไม่เคยตาย ปฐพีนี้เกลื่อนกล่นไปด้วยกระดูกแห่งสัตว์ผู้ตายแล้วตายเล่า เป็นที่น่าสังเวชสลดจิตยิ่งนัก ทุกย่างก้าวของมนุษย์และสัตว์เหยียบย่ำไปบนกองกระดูก เขานอนบนกองกระดูก นั่งบนกองกระดูก สนุกสนานเพลิดเพลินอยู่บนกองกระดูกทั้งสิ้น

"ดูก่อนสุทัตตะ ไม่ว่าภพไหนๆ ล้วนแต่มีลักษณะเหมือนกองเพลิงทั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายดิ้นรนอยู่ในกองเพลิง คือทุกข์ เหมือนเต่าอันเขาโยนลงไปแล้วในกองไฟใหญ่ฉะนั้น"

๑๒

สุทัตตะผู้สร้างอารามเชตวัน

พระศาสดาทรงเทศนาอริยสัจแต่โดยย่อ แก่ท่านสุทัตตะ จนเศรษฐีได้ดวงตา เห็นธรรม เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแล้ว ทรงย้ำในตอนสุดท้ายว่า

"ดูก่อนสุทัตตะ การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็นของยาก การดำรงชีพอยู่แห่งสัตว์ทั้งหลายเป็นของยาก การได้ฟังธรรมของสัตบุรุษเป็นของยาก และการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เป็นของยาก ดูก่อนสุทัตตะ เพราะเหตุนั้น การแสดงธรรมของสัตบุรุษก็ตาม การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าก็ตาม ล้วนเป็นเหตุนำความสุขความสงบมาสู่โลก"

"ดูก่อนผู้สืบอริยวงศ์" พระอานนท์กล่าวต่อไป "พระธรรมเทศนาของพระศาสดานั้น ไพเราะจับใจและแจ่มแจ้งยิ่งนัก เพราะเหตุนี้เมื่อพระองค์แสดงจบลงจึงมักมีผู้ชมเชยเสมอว่า 'แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า ฯ เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้ผู้มีตาดีได้มองเห็นรูป' ดังนี้"

อนาถปิณฑิกเศรษฐีหรืออีกนัยหนึ่งคือสุทัตตะคฤหบดี ซึ่งบัดนี้ได้เป็นโสดาบันแล้ว ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาครั้งเดียว ทูลอาราธนาพระตถาคตเจ้าเพื่อเสด็จสู่กรุงสาวัตถี ราชธานีแห่งโกศลรัฐ เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับแล้ว

เศรษฐีจึงมุ่งหน้ากลับสู่นครตนล่วงหน้าไปก่อน ตามรายทาง เศรษฐีให้คนสร้างที่พักไว้เป็นแห่งๆ และป่าวประกาศให้ประชาชนสร้างที่พักเพื่อพระสงฆ์สาวกตามเส้นทางที่พระศาสดาจะเสด็จไป

เมื่อถึงสาวัตถีแล้ว อนาถปิณฑิกะก็มองหาสถานที่จะสร้างอารามถวายพระ-ศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นสวนของเจ้าชายในราชตระกูล ผู้ทรงพระนามว่าเชตะ ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิวาส คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึกในเวลากลางวัน และเงียบสงัดในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคตเจ้า และเป็นที่ตรึกตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับภิกษุสงฆ์

อนาถปิณฑิกะได้เข้าเฝ้าเจ้าชายเชตะขอซื้อสวนสร้างอาราม เบื้องแรกเจ้าชายทรงปฏิเสธ แต่เมื่อเศรษฐีขอร้องวิงวอนหนักเข้า ก็ทรงยอม แต่ทรงโก่งราคาแพงเหลือหลาย ถึงกับว่าถ้าจะซื้อให้ได้ก็ต้องให้ราคาเท่ากับเอาทองไปปูลงให้เต็มสวนนั้น ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงดำริว่าถ้าราคาแพงเกินไป เศรษฐีคงไม่ซื้อ แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยผิดไป เศรษฐียอมตกลงซื้อ เมื่อตกลงแล้วก็วัดเนื้อที่ชำระเงินเป็นตอนๆ ไป เหลือเนื้อที่อยู่อีกนิดหน่อย ซึ่งเศรษฐีกำหนดไว้ว่าจะทำซุ้มประตูตรงนั้น พอดีเงินหมด เศรษฐีกำลังจะไปยืมเพื่อนที่สนิทไว้ใจกันคนหนึ่งมา เจ้าชายเชตะทรงเห็นใจและสงสารเศรษฐี จึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้ เมื่อสร้างอารามเสร็จแล้วก็ถึงเวลาทำซุ้มประตู เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเชตะมีคนเคารพนับถือมากในพระนครสาวัตถี ถ้ามีชื่อเจ้าชายอยู่ด้วยจะเป็นประโยชน์มาก จึงให้ยกป้ายขึ้นว่า “เชตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี” ด้วยประการฉะนี้

อันว่าเชตวันนี้เป็นอารามที่สวยงามที่สุด และใหม่ที่สุด อนาถปิณฑิกะให้สร้างกุฎิวิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุดสระใหญ่ปลูกบัวขาว บัวขาบ บัวหลวง บัวเขียว บานสะพรั่งชูดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลายหลากเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นซุ้มเป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผล อันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณร รวมความว่าเชตวันเป็นอารามที่น่าอยู่น่าอาศัย มีสัปปายธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการคือ

๑. เสนาสนสัปปายะ ที่อยู่อาศัยสบาย

๒. ปุคคลสัปปายะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร

๓. อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์

๔. ธัมมสัปปายะ มีธรรมเป็นที่สบาย ข้อนี้หมายความว่า ธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูง เหมาะแก่จริตอัธยาศัย และมีเรื่องราวต่าง ๆ โน้มน้อมใจไปเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อพยายามมิให้อกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดมี และเพื่อรักษากุศลที่เกิดแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

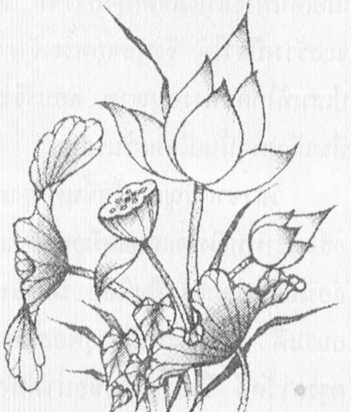
"ดูก่อนอาคันตุกะ กล่าวเฉพาะอย่างยิ่งประการที่ ๒ คือ ปุคคลสัปปายะนั้น ท่านอนาถปิณฑิกะนอกจากจะถวายอารามแล้ว ยังบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น จีวร อาหาร และยารักษาโรค ท่านจะไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็น เมื่อไปตอนเช้าก็จะนำอาหารเป็นต้นว่ายาคู และภัตต์ เมื่อไปในเวลาเย็นก็จะนำปานะชนิดต่าง ๆ ไป เป็นต้นว่า น้ำผึ้งและน้ำอ้อย ท่านไม่เคยไปมือเปล่าเลย ด้วยละอายว่าภิกษุหนุ่มและสามเณรจะดูมือ เมื่อไปเฝ้าก็ไม่เคยทูลถามปัญหาพระศาสดาเลย เพราะท่านคิดว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าเคยเป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ และบัดนี้ก็เป็นพระพุทธเจ้าสุขุมาล ถ้าจะถามปัญหาพระองค์ก็จะทรงดำริว่า เศรษฐีเป็นผู้มีอุปการะมากต่อเรา แล้วจะทรงแก้ปัญหาด้วยความตั้งพระทัย จะทำให้พระองค์ทรงลำบาก

"ดูก่อนอาคันตุกะ พระศาสดาทรงทราบอัธยาศัยอันนี้ของเศรษฐีแล้วทรงดำริว่า เศรษฐีนี้เกรงใจเราในฐานะที่ไม่ควรจะเกรง ก็เราบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลายืดยาวนาน เคยควักลูกนัยน์ตา เคยตัดศีรษะอันประดับประดาแล้วด้วยมงกุฎ และเคยสละอวัยวะอื่น ๆ ตลอดถึงชีวิตให้เป็นทาน บารมี ๑๐ เราบำเพ็ญมาแล้วอย่างเข้มงวดและบริบูรณ์ ก็ด้วยจุดประสงค์ที่จะขนสัตว์ในสังสารสาครขึ้นสู่ที่อันเกษม คือ พระนิพพาน ทรงดำริเช่นนี้ก็แสดงธรรมแก่เศรษฐีพอสมควรทุกครั้งที่เขาไปเฝ้า

"ดูก่อนพงศ์พันธุ์แห่งอารยะ นอกจากท่านอนาถปิณฑิกะแล้ว ยังมีคนอื่น ๆ อีกมากที่เคารพเลื่อมใสในพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นกำลัง

สำคัญแห่งพระพุทธศาสนา ช่วยบำรุง รักษา และการเผยแพร่คำสอนของพระ-ตถาคตเจ้า เป็นต้นว่า นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางสุปปวาสา นางสุปปิยา ตลอดไปถึงพระราชาธิบดีปเสนทิโกศล และพระนางมัลลิกาอัครราชเทวี"

"ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรตอันประเสริฐ" พระกัมโพชะกล่าวขึ้น "ข้าพเจ้าเคยได้ยินชื่อเสียงของท่านเหล่านี้บ้างเป็นบางท่าน แต่ไม่ทราบรายละเอียด ถ้าท่านจะกรุณาอนุเคราะห์เล่าแก่ข้าพเจ้าบ้าง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง"

๑๓

เบญจกัลยาณีนามวิสาขา

ดูก่อนภราดา สำหรับท่านแรกคือนางวิสาขามหาอุบาสิกานั้น มีเรื่องค่อนข้างจะมากอยู่ เป็นสตรีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพุทธจักร เป็นผู้มีบุญ และรูปงามสมบูรณ์ด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี ๕ ประการคือ ผมงาม หมายถึงผมซึ่งยาวสลวยลงมา แล้วมีปลายช้อนขึ้นเองโดยธรรมชาติ ฟันงาม หมายถึงฟันขาวสะอาดเป็นระเบียบ เรียงรายประดุจไข่มุกที่นายช่างจัดเข้าระเบียบ ริมฝีปากงาม หมายถึงริมฝีปากบาง โค้งเป็นรูปกระจับ สีชมพูเรื่อคล้ายผลตำลึงสุก เป็นเองโดยธรรมชาติ มิใช่เพราะตกแต่งแต้มทา ผิวงาม หมายถึงผิวขาวละเอียดอ่อนเหมือนสีดอกกรรณิการ์ ลักษณะนี้มี ๒ อย่าง คือถ้าผิวดำก็ดำอย่างดอกอุบลเขียว อมเลือดอมฝาด เปล่งปลั่งคล้ายสีน้ำผึ้งซึ่งนำมาจากรังผึ้งใหม่ ๆ วัยงาม หมายถึงเป็นคนงามตามวัย งามทุกวัย เมื่ออยู่ในวัยเด็กก็งามอย่างเด็ก เมื่ออยู่ในวัยสาวก็งามอย่างหญิงสาว เมื่ออยู่ในวัยชราก็งามอย่างคนชรา

นางวิสาขามิใช่ชาวสาวัตถีโดยกำเนิด แต่เป็นชาวสาเกต ต้นตระกูลดั้งเดิมของนางอยู่กรุงราชคฤห์ สมัยเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปขอเศรษฐีจากกรุงราชคฤห์นั้น จอมเสนาแห่งแคว้นมคธได้มอบธนัญชัยเศรษฐีบิดาวิสาขาให้มา

เมื่อเดินทางมาถึงเขตกรุงสาวัตถี ธนัญชัยเห็นสถานที่แห่งหนึ่งมีทำเลดี เหมาะที่จะสร้างเมืองได้ จึงทูลขอพระเจ้ากรุงสาวัตถีเพื่อสร้างที่พักอยู่ตรงนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงอนุญาต ต่อมาจึงสร้างเป็นเมืองให้ชื่อว่า “สาเกต” เพราะนิมิตที่มาถึงตรงนั้นเมื่อตะวันรอน

วิสาขาเจริญเติบโตขึ้นที่กรุงสาเกตนั้นเอง เจริญวัยขึ้นด้วยความงาม งามอย่างจะหาหญิงใดเสมอเหมือนได้ยาก แต่เป็นผู้ไม่หยิ่งทะนงในความงาม มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นนิสัย มีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยสมเป็นกุลสตรีที่ได้รับการอบรมดี จนกระทั่งมีอายุพอสมควรจะแต่งงานแล้ว บิดาแห่งปุณณวัฒนกุมารในกรุงสาวัตถี จึงส่งทูตไปขอนางเพื่อบุตรของตน

การแต่งงานของนางวิสาขาเป็นเรื่องมโหฬารยิ่ง

ธนัญชัยเศรษฐีให้นายช่างทำเครื่องประดับมหาลดาประสาธน์เป็นชุดวิวาห์แห่งธิดา เครื่องประดับนี้แพรวพราวไปด้วยเพชรนิลจินดามากหลาย ไม่มีผ้าด้ายผ้าไหมหรือผ้าใด ๆ เจือปนเลย ที่ที่ควรจะใช้ผ้า เขาก็ใช้แผ่นเงินแทน ในเครื่องประดับนี้ต้องใช้เพชร ๔ ทะนาน แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน แก้วประพาฬ ๒๐ ทะนาน แก้วมณี ๓๓ ทะนาน

ลูกดุมทำด้วยทอง ห่วงทำด้วยเงิน เครื่องประดับนี้คลุมตั้งแต่ศีรษะจรดหลังเท้า บนศีรษะทำเป็นรูปนกยูงรำแพน ขนปีกทั้งสองข้างทำด้วยทองข้างละ ๕๐๐ ขน จะงอยปากทำด้วยแก้วประพาฬ นัยน์ตาทำด้วยแก้วมณี ก้านขนและขาทำด้วยเงิน นกยูงนั้นประดิษฐ์อยู่เหนือเศียรเหมือนนกยูงรำแพนอยู่บนยอดเขา เครื่องประดับนี้มีค่า ๙๐ ล้านกหาปณะ ค่าจ้างทำหนึ่งแสนกหาปนะ และทำอยู่ถึง ๔ เดือน โดยนายช่างจำนวนร้อยจึงสำเร็จลง

คืนสุดท้ายที่วิสาขาจะจากไปสู่ตระกูลสามีนั่นเอง ธนัญชัยเศรษฐีผู้บิดาได้ให้โอวาทแก่นางเป็นที่ประทับใจ และเป็นประโยชน์ในการครองเรือนยิ่งนัก โอวาทนั้นมี ๑๐ ข้อดังนี้

“วิสาขา เมื่อลูกไปสู่ตระกูลสามี ชื่อว่าอยู่ไกลหูไกลตาพ่อ ลูกจงจำโอวาทของพ่อไว้เพื่อเป็นตัวแทนของพ่อ เป็นเกราะป้องกันภยันตรายสำหรับลูก

๑. จงอย่านำไฟในออก
๒. จงอย่านำไฟนอกเข้า
๓. จงให้แก่คนที่ให้
๔. จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้
๕. จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้
๖. จงนั่งให้เป็น
๗. จงนอนให้เป็น
๘. จงบริโภคให้เป็น
๙. จงบูชาเทวดา
๑๐. จงบูชาไฟ”

นางวิสาขาเข้าสู่พิธีอาวาหวิวาหมงคลด้วยเกียรติอันยิ่งใหญ่ การต้อนรับทางกรุงสาวัตถีนั้นมโหฬารเหลือคณนา แต่บังเอิญตระกูลของปุณณวัฒนกุมารนั้นมิได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่นับถือศาสนาของนิครนถนาฏบุตรหรือศาสนาเชน มักจะเชื้อเชิญนักบวชผู้ไม่นุ่งห่มอะไรมาเลี้ยงเสมอ นางวิสาขามีความละอายเป็นล้นพ้นจนไม่สามารถออกมากราบไหว้และเลี้ยงสมณะที่มิคารเศรษฐีบิดาแห่งสามีเลื่อมใสได้ จึงเป็นที่ตำหนิของมิคารเศรษฐี นางวิสาขาเลื่อมใสพระรัตนตรัยตั้งแต่สมัยอยู่เมืองราชคฤห์แล้ว เรื่องนี้เป็นข้อยุ่งยากในครอบครัวประการเดียวที่ยังแก้ไม่ตก

วันหนึ่งเวลาเช้า พระภิกษุรูปหนึ่งออกบิณฑบาตผ่านมาทางเรือนของมิคารเศรษฐี เวลานั้นนางวิสาขากำลังปฏิบัติบิดาแห่งสามีซึ่งบริโภคอาหารอยู่ เมื่อพระมายืนอยู่ที่ประตูเรือนตามอริยตันติ แบบอย่างของพระอริยะ เศรษฐีมองเห็นแล้วแต่ทำเฉยเสีย และหันหน้าเข้าฝาบริโภคอย่างไม่สนใจ นางวิสาขาหาอุบายให้พ่อผัวมองไปทางประตูเรือนด้วยวิธีต่าง ๆ โดยวาจาเช่นว่า

“ท่านบิดา ดูที่ซุ้มประตูนั้นซิ เถาวัลย์มันเลื้อยรุงรังเหลือเกินแล้ว ยังไม่มีเวลาให้คนใช้ทำให้เรียบร้อยเลย”

“ช่างมันเถิด ไว้อย่างนั้นก็สวยดี” เศรษฐีพูดโดยมิได้มองหน้านางวิสาขาและมิได้เหลียวไปดูที่ซุ้มประตูเลย

"ท่านบิดา ดูนกตัวนั้นซิ สีมันสวยเหลือเกิน เกาะอยู่ที่ริมรั้วใกล้ซุ้มประตูนั่นแน่ะ"

"เออ พ่อเห็นแล้ว เห็นมันมาจับอยู่เสมอจนพ่อเบื่อที่จะดูมัน" เศรษฐียังคงก้มหน้าบริโภคต่อไป

เมื่อนางเห็นว่าหมดหนทางที่จะให้บิดาของสามีเห็นพระภิกษุอย่างถนัดได้ จึงกล่าวขึ้นว่า

"นิมนต์โปรดข้างหน้าเถิดพระคุณเจ้า ท่านมิคาระกำลังบริโภคของเก่า"

เพียงเท่านี้เอง เรื่องได้ลุกลามไปอย่างใหญ่หลวง เศรษฐีหยุดรับประทานอาหารทันที ตวาดนางวิสาขาด้วยอารมณ์โกรธ

"วิสาขา เธออวดดีอย่างไร จึงบังอาจพูดว่าเรากินของเก่าไม่สะอาด มีเรื่องหลายเรื่องที่เราเห็นเธอและบิดาของเธอทำไม่สมควร ต่อแต่นี้ไปเธออย่าได้อาศัยอยู่ในบ้านของเราอีกเลย ขอให้เตรียมตัวกลับไปบ้านของเธอได้" เศรษฐีพูดเท่านี้แล้วก็ลุกขึ้นให้คนไปตามพราหมณ์พี่เลี้ยงของนางมา แล้วบอกให้พราหมณ์นำนางวิสาขากลับไป

พราหมณ์ทราบความแล้วเดือดร้อนใจเป็นนักหนา รีบเข้าพบนางวิสาขาและถามด้วยจิตกังวลว่า

"แม่เจ้า มีเรื่องอะไรรุนแรงนักหรือ ท่านมิคาระจึงให้ส่งแม่เจ้ากลับเมืองสาเกต"

"ดูก่อนพราหมณ์" นางพูดอย่างเยือกเย็นปราศจากความสะทกสะท้านใด ๆ ทั้งสิ้น "เมื่อข้าพเจ้ามาก็ด้วยเกียรติยศอันใหญ่หลวง มีข้าทาสบริวารเป็นจำนวนร้อย เมื่อถึงคราวกลับไป จะกลับอย่างผู้ไร้ญาติขาดที่พึ่งหาควรแก่ข้าพเจ้าไม่ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าอยากให้เรื่องนี้ได้รับการพิจารณาเสียก่อน เมื่อเป็นที่แน่นอนว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ถูกหรือผิดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะขอลาไป และไปอย่างอย่างมีเกียรติอย่างคราวที่มา"

พราหมณ์ได้นำนางวิสาขาเข้าหาท่านเศรษฐีเพื่อซักฟอกความผิดให้เห็นแจ้ง มิคารเศรษฐีนั่งหน้าถมึงทึง มีอาการเกรี้ยวกราดฉายอยู่ทั้งใบหน้าและแววตา

"มีอะไรอีก พราหมณ์ ?" เศรษฐีตั้งคำถามกระชาก ๆ

"ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม่เจ้ายังไม่ทราบความผิดของตนว่าได้กระทำผิดประการใด จึงต้องถูกไล่กลับ" พราหมณ์ตอบ

"ความผิดประการใด ?" เศรษฐีทวนคำ "ก็การที่เธอบังอาจว่าเรากินของเก่าของสกปรกน่ะ ยังไม่พออีกหรือ ?"

"ข้าแต่ท่านบิดา" นางวิสาขาพูดด้วยน้ำเสียงเรียบเป็นปกติ "คำที่ลูกพูดนั้นมิได้หมายความว่าท่านบิดาบริโภคของสกปรก แต่ลูกหมายความว่า ท่านบิดากำลังกินบุญเก่า ลูกคิดว่าการที่ท่านบิดามั่งมีศรีสุข มีเงินทองล้นเหลืออยู่ในปัจจุบัน-ชาตินี้ โดยที่ท่านบิดามิได้ลงทุนลงแรงทำอะไรมากนัก ทรัพย์สมบัติล้วนแต่เป็นมรดกตกทอดมาทั้งสิ้นนั้น เป็นเพราะบุญเก่าของท่านบิดาอำนวยผลให้ ถ้าท่านบิดาไม่สั่งสมบุญใหม่ให้เกิดขึ้น บุญเก่านั้นก็จะต้องหมดไปสักวันหนึ่ง ลูกหมายถึงบุญเก่านี่เอง จึงพูดว่า 'บิดากำลังบริโภคของเก่า ?' "

"ข้าแต่ท่านเศรษฐี ข้อนี้หาเป็นความผิดแห่งแม่เจ้าไม่" พราหมณ์พูดขึ้น

"เอาเถิด แม้นางจะไม่ผิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนก่อนนี้นางก็ได้ทำสิ่งที่น่ารังเกียจ คือเราเห็นนางลงไปที่คอกลาเวลาดึกดื่นเที่ยงคืน นางลงไปทำไม เพราะนั่นเป็นกิจที่กุลสตรีไม่พึงทำ"

"ข้าแต่ท่านบิดา คืนนั้นลามันออกลูก และออกด้วยความลำบากทรมาน ลูกเพียงแต่ลงไปดูมัน และช่วยมันเท่าที่ลูกพอช่วยได้ ในการลงไปลูกก็มิได้ลงไปเพียงคนเดียว มีหญิงคนใช้ไปด้วยหลายคน และนำประทีปโคมไฟสว่างไสวลงไปด้วย"

"ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม้ข้อนี้ก็จะถือเป็นความผิดของนางหาได้ไม่" พราหมณ์กล่าว

"เอาเถิด แม้นางจะไม่ผิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนสุดท้ายที่นางจะมาสู่ตระกูลเรา เราได้ยินบิดาของนางพูดสั่งเสียข้อความถึง ๑๐ ข้อ ซึ่งเราไม่พอใจ เราไม่ต้องการสตรีที่พยายามปฏิบัติอย่างนั้น อยู่ในบ้านเรือนของเรา เพราะจะนำภัยพิบัติมาสู่ตระกูลอย่างแน่แท้ เป็นไปได้หรือที่จะห้ามมิให้เรานำไฟภายในออก เมื่อเพื่อนบ้านมาขอจุดไฟ และเมื่อไฟในบ้านดับ เราก็ต้องไปขอจุดไฟภายนอกบ้านเข้ามาในบ้าน บิดาของนางห้ามนางมิให้นำไฟในออกและไฟนอกเข้า เราทนไม่ได้ที่จะให้นางปฏิบัติเช่นนั้น เป็นการใจแคบเกินไป"

นางวิสาขายิ้มน้อยๆ แล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านบิดา ข้อนี้บิดาของลูกหมายความว่า ถ้าหากมีเรื่องยุ่งยากในครอบครัว หรือเกิดระหองระแหงกับสามีหรือบิดาแห่งสามี หรืออันโตชนใดๆ ก็อย่าได้นำเรื่องเหล่านั้นไปเที่ยวเล่าให้ชาวบ้านฟัง เพราะเป็นเรื่องประจานตัวเอง ส่วนข้อที่ไม่ให้นำไฟนอกเข้านั้น หมายความว่า อย่าได้นำเรื่องยุ่งๆ ภายนอกบ้านมาก่อความรำคาญแก่สามี หรือบิดามารดาแห่งสามี"

"แล้วข้ออื่นๆ อีกล่ะ ?" เศรษฐีถามโดยมิได้เงยหน้า

นางวิสาขาชี้แจงให้ฟังตามลำดับดังนี้

"ข้อว่า 'จงให้แก่คนที่ให้' นั้น หมายความว่า เมื่อมีผู้มายืมของใช้หรือเงินทอง ถ้าเขาใช้คืนก็ควรจะให้เขายืมต่อไปในคราวหน้า

"ข้อว่า 'จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้' นั้น หมายความว่า ถ้าใครยืมเงินทองของใช้ไปแล้วไม่ใช้คืน นำไปแล้วเฉยเสีย แสดงถึงความเป็นคนมีนิสัยไม่สะอาด คราวต่อไปอย่าให้ยืมอีก โดยเฉพาะเงินทองเป็นของที่ทำให้มิตรรักกันก็ได้ แตกกันก็ได้

"ข้อว่า 'จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้' นั้น หมายความว่า เมื่อญาติพี่น้องประสบความทุกข์ยาก บากหน้ามาพึ่งจะเป็นการกู้ยืมหรือขอก็ตาม ควรให้แก่ญาติพี่น้องนั้น เขาจะใช้คืนหรือไม่ก็ช่างเถิด เพราะเป็นญาติพี่น้อง ต้องสงเคราะห์เขาตามควรแก่ฐานะ

"ข้อว่า 'จงนั่งให้เป็น' หมายความว่า เมื่อสามีหรือบิดามารดาของสามีหรือผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพนับถือนั่งอยู่ในที่ต่ำ ก็อย่าได้นั่งบนที่สูงกว่า เพราะเป็นกิริยาที่ไม่งาม ไม่สมเป็นกุลสตรี

"ข้อว่า 'จงนอนให้เป็น' นั้น หมายความว่า เมื่อมารดาบิดาของสามี หรือสามียังไม่นอน ก็ยังไม่ควรนอน ควรปฏิบัติท่านเหล่านั้นให้มีความสุข เมื่อท่านนอนแล้ว จึงค่อยนอนทีหลัง และนอนวางมือวางเท้าให้เรียบร้อย พยายามตื่นก่อนสามี และมารดาบิดาของสามี จัดแจงน้ำและไม้ชำระฟันไว้คอยท่าน เสร็จแล้วดูแลเรื่องอาหารเครื่องบริโภคไว้สำหรับท่าน

"ข้อว่า 'จงบริโภคให้เป็น' นั้น หมายความว่า อย่าบริโภคก่อนสามีหรือมารดาบิดาของสามี คอยดูแลให้ท่านบริโภคแล้วจึงค่อยบริโภคทีหลัง หรืออย่าง

น้อยบริโภคพร้อมกัน ในการบริโภคนั้นควรสำรวมกิริยาให้เรียบร้อย ไม่มูมมาม ไม่บริโภคเสียงจับ ๆ เหมือนอาการแห่งสุกร ไม่บริโภคให้เมล็ดข้าวตกเรี่ยราดดังอาการแห่งเป็ด

"ข้อว่า 'จงบูชาเทวดา' นั้น หมายความว่า ให้บูชาสามีทั้งกายและใจ มีความเคารพและจงรักในสามีเหมือนเทวดา จึงมีคำพูดติดปากกันมานานแล้วว่า สตรีที่แต่งงานแล้ว และสามีรักนั้น ชื่อว่าเทวดารักษาคุ้มครอง ตรงกันข้ามถ้าสามีไม่รัก ก็ชื่อว่าเทวดาไม่คุ้มครอง

"ข้อว่า 'จงบูชาไฟ' นั้น หมายความว่าให้บูชามารดาบิดาของสามี ท่านทั้งสองเปรียบเหมือนไฟ มีทั้งคุณและโทษ อาจจะให้คุณให้โทษได้ ถ้าปฏิบัติดีก็จะให้คุณ แต่ถ้าปฏิบัติไม่ดีก็จะให้โทษมาก เพราะฉะนั้นจึงควรปฏิบัติต่อท่านด้วยดี มีสัมมาคารวะ ไม่ดูหมิ่น"

๑๔
มหาอุบาสิกานามวิสาขา

"ดูก่อนภราดา" พระอานนท์กล่าวต่อไป

เมื่อนางวิสาขากล่าวจบลง ท่านมิคารเศรษฐีก็ก้มหน้านิ่ง ไม่รู้จะตอบนางประการใด พราหมณ์ชำระความระหว่างสะใภ้และพ่อผัวจึงกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านเศรษฐี เรื่องทั้งหมดนี้นางหามีความผิดไม่เลย นางเป็นผู้บริสุทธิ์" เศรษฐีจึงกล่าวขอโทษนางวิสาขาที่ท่านเข้าใจผิดไป นางวิสาขาจึงกล่าวว่า

"ข้าแต่ท่านบิดา บัดนี้ข้าพเจ้าพ้นจากความผิดทั้งปวงแล้ว จึงสมควรจะกลับไปสู่เรือนแห่งบิดาตน"

"อย่าเลยลูกรัก" มิคารเศรษฐีพูดกับลูกสะใภ้ด้วยสายตาวิงวอน นางวิสาขาจึงกล่าวว่า เมื่อนางอยู่เรือนตน ณ นครสาเกต ได้มีโอกาสทำบุญและฟังธรรมตามโอกาสที่ควร แต่เมื่อนางมาอยู่ที่นี่แล้ว นางไม่มีโอกาสทำได้เลย จิตใจกระวนกระวายใคร่จะทำบุญกุศลอยู่ตลอดเวลา แต่หาได้กระทำไม่ ถ้าบิดาจะอนุญาตให้นางทำบุญกุศลตามต้องการนางก็จะอยู่ แต่ถ้าท่านบิดาไม่อนุญาต นางก็จะขอลากลับไปสู่นครสาเกตตามเดิม เศรษฐีจึงกล่าวว่า

"ลูกรัก ทำเถิด ทำบุญได้ตามปรารถนา พ่อไม่ขัดข้อง และปุณณวัฒนกุมาร

สามีของเจ้าก็คงไม่ขัดข้องเช่นกัน”

ดูก่อนภราดา เมื่อเศรษฐีกล่าวอนุญาตเช่นนี้ หัวใจของนางวิสาขาที่เคยเหี่ยวแห้งก็กลับชุ่มชื่นเบิกบาน ประหนึ่งติณชาติซึ่งขาดน้ำมาเป็นเวลานาน แลแล้วกลับได้อุทกธารา เพราะพิรุณหลั่งในต้นวัสสานฤดู หรือประดุจปทุมมาลย์เบ่งบานขยายกลีบเมื่อต้องแสงระวีแรกรุ่งอรุณ ความสุขใดเล่าสำหรับผู้ใคร่บุญจะเสมอเหมือนการมีโอกาสได้ทำบุญ หรือเพียงแต่ได้ฟังข่าวว่าจะได้ทำบุญ เฉกนักเลงสุราบาน ซึ่งชื่นชมยินดีข่าวแห่งการดื่มสุราเมื่อทราบว่ามีผู้เชื้อเชิญ

วันรุ่งขึ้นนางวิสาขาได้ทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสาวกเพื่อเสวยภัตตาหารที่บ้านตน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนา แล้วเสด็จสู่บ้านของนางวิสาขา เมื่อเสวยเสร็จแล้วมีพระพุทธประสงค์จะทรงอนุโมทนา และแสดงธรรมพอเป็นเครื่องปลื้มใจแห่งผู้ถวาย นางวิสาขาจึงให้คนไปเชิญบิดาสามีมา เพื่อร่วมฟังอนุโมทนาด้วย ตามปกติเศรษฐีไม่เลื่อมใสในพุทธศาสนา เวลานั้นยังศรัทธาคำสอนของนิครนถนาฏบุตรอยู่ ไม่ปรารถนาจะมาเฝ้าพระศาสดาเลย แต่ด้วยความเกรงใจลูกสะใภ้จึงมา พระผู้มีพระภาคทรงทราบอุปนิสัยและความรู้สึกของเศรษฐีดีอยู่แล้ว จึงทรงหลั่งพระธรรมเทศนาอันประกอบด้วยเหตุผล แพรวพราวไปด้วยเทศนาโวหารและอุทาหรณ์ พระองค์ตรัสว่า ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง หรือของที่บุคคลหวงแหน อย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทาส กรรมกร คนใช้ และผู้อาศัยอื่นๆ ทั้งหมดนี้ บุคคลนำไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้ทั้งหมด แต่สิ่งที่บุคคลทำด้วยกายวาจา หรือด้วยใจนั่นแหละที่จะเป็นของเขา เป็นสิ่งที่เขาต้องนำไปเหมือนเงาตามตัว เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดพึงสั่งสมกัลยาณกรรมอันจะนำติดตัวไปสู่สัมปรายภพได้ เพราะบุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

พระองค์ตรัสว่า ทรงเห็นด้วยกับคำกล่าวของบัณฑิตผู้หนึ่งที่ว่า

“เมื่อไฟไหม้บ้าน ภาชนะเครื่องใช้อันใดที่เจ้าของนำออกไปได้ ของนั้นก็เป็นประโยชน์แก่เจ้าของที่นำออกไม่ได้ถูกไฟไหม้วอดวายอยู่ ณ ที่นั้นเอง ฉันใด เมื่อโลกนี้ถูกไฟ คือความแก่ความตายไหม้อยู่ ก็ฉันนั้น คือผู้ฉลาดย่อมนำของออกด้วยการให้ทาน ของที่บุคคลให้แล้ว ชื่อว่านำออกดีแล้ว มีความสุขเป็นผล

ส่วนของที่ยังไม่ได้ให้หาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่โจรอาจขโมยเสียบ้าง ไฟอาจจะไหม้เสียบ้าง อีกอย่างหนึ่งเมื่อความตายมาถึงเข้า บุคคลย่อมละทรัพย์สมบัติ และแม้สรีระของตนไว้นำไปไม่ได้เลย ผู้มีปัญญารู้ความจริงข้อนี้แล้ว พึงบริโภคใช้สอยพึงให้เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นเมื่อได้ให้ ได้บริโภคตามสมควรแล้ว เป็นผู้ไม่ถูกติเตียนย่อมเข้าสู่ฐานะอันประเสริฐ”

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า “ความตระหนี่ลาภเป็นความโง่เขลา เหมือนชาวนาผู้ไม่ฉลาดไม่ยอมหว่านพันธุ์ข้าวลงในนา เขาเก็บพันธุ์ข้าวปลูกไว้จนเน่าและเสีย ไม่สามารถจะปลูกได้อีก ข้าวปลือกที่หว่านลงแล้ว ๑ เมล็ด ย่อมได้ผล ๑ รวงฉันใด ทานที่บุคคลทำแล้วก็ฉันนั้น ย่อมมีผลมากผลไพศาล การรวบรวมทรัพย์ไว้โดยมิได้ใช้สอยให้เป็นประโยชน์ ทรัพย์นั้นจะมีคุณแก่ตนอย่างไร เหมือนผู้มีเครื่องประดับอันวิจิตรตระการตา แต่หาได้ประดับไม่ เครื่องประดับนั้นจะมีประโยชน์อะไร รังแต่จะก่อความหนักใจในการเก็บรักษา

“นกชื่อมัยหกะชอบเที่ยวไปตามซอกเขาและที่ต่าง ๆ มาจับต้นเลียบที่มีผลสุกแล้วร้องว่า ‘ของกู ของกู’ ในขณะที่มันร้องอยู่นั่นเอง หมู่นกเหล่าอื่นบินมากินผลเลียบตามต้องการแล้วจากไป นกมัยหกะก็ยังคงร้องว่า ‘ของกู ของกู’ อยู่นั่นเอง ข้อนี้ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้น รวบรวมสะสมทรัพย์ไว้มากหลาย แต่ไม่สงเคราะห์ญาติตามที่ควร ทั้งมิได้ใช้สอยเองให้ผาสุก มัวเฝ้ารักษาและภูมิใจว่า ‘ของเรามี ของเรามี’ ดังนี้เมื่อเขาประพฤติอยู่เช่นนี้ ทรัพย์สมบัติย่อมเสียหายไป ทรุดโทรมไปด้วยเหตุต่าง ๆ มากหลาย เขาก็คงคร่ำครวญอยู่อย่างเดิมนั่นเอง และต้องเสียใจในของที่เสียไปแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดหาทรัพย์ได้แล้วพึงสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ มีญาติเป็นต้น

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย” พระศาสดาตรัสต่อไป “ทรัพย์ของคนไม่ดีนั้น ไม่สู้อำนวยประโยชน์แก่ใคร เหมือนสระโบกขรณีอันตั้งอยู่ในที่ไม่มีมนุษย์ แม้จะใสสะอาด จืดสนิท เย็นดี มีท่าลงสะดวกน่ารื่นรมย์ แต่มหาชนก็หาได้ดื่ม อาบหรือใช้สอยตามต้องการไม่ น้ำนั้นมีอยู่อย่างไร้ประโยชน์ ทรัพย์ของคนตระหนี่ก็ฉันนั้น ไม่อำนวยประโยชน์สุขแก่ใคร ๆ เลย รวมทั้งตัวเขาเองด้วย

"ส่วนคนดีเมื่อมีทรัพย์แล้ว ย่อมบำรุงมารดาบิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข บำรุงสมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันอยู่ไม่ไกลหมู่บ้านหรือนิคม มีท่าลงเรียบร้อยสะอาดเยือกเย็นน่ารื่นรมย์ มหาชนย่อมได้อาศัยนำไปอาบดื่มและใช้สอยตามต้องการ โภคะของคนดีย่อมเป็นดังนี้ หาหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย นักกายกรรมผู้มีกำลังมาก หรือนักมวยปล้ำซึ่งมีพลังมหาศาลนั้น ก่อนที่จะได้กำลังมาเขาก็ต้องออกกำลังไปก่อน การเสียสละนั้นคือการได้มาซึ่งผลอันเลิศในบั้นปลาย ผู้ไม่ยอมเสียสละอะไรย่อมไม่ได้อะไร จงดูเถิด มนุษย์ทั้งหลายย่อมรดน้ำต้นไม้ที่โคน แต่ไม้นั้นย่อมให้ผลที่ปลาย ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูความจริงตามธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งเถิด คือแม่น้ำสายใดเป็นแม่น้ำตาย ไม่ไหลไม่ถ่ายเทไปสู่ที่อื่น หยุดนิ่ง ขังอยู่ที่เดียว แม่น้ำสายนั้นย่อมพลันตื้นเขิน และสกปรกเน่าเหม็น เพราะสิ่งสกปรกลงมามิได้ถ่ายเท นอกจากนี้บริเวณใกล้ๆ แม่น้ำสายนั้นจะหาพืชพันธุ์ธัญญาหารที่สวยสดก็หายาก แต่แม่น้ำสายใดไหลเอื่อยลงสู่ทะเล หรือแตกสาขาออกไปไหลเรื่อยไป มันไม่รู้จักหมดสิ้นคนทั้งหลายได้อาศัย อาบดื่ม และใช้สอยตามปรารถนา มันจะใสสะอาดอยู่เสมอไม่มีวันเหม็นเน่าหรือสกปรกได้เลย พืชพันธุ์ธัญญาหาร ณ บริเวณใกล้เคียงก็เขียวสดสวยงาม

"บุคคลผู้ตระหนี่ เมื่อได้ทรัพย์แล้วก็เก็บตุนไว้ ไม่ถ่ายเทให้ผู้อื่นบ้างก็เหมือนแม่น้ำตาย ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใคร ส่วนผู้ไม่ตระหนี่ เป็นเหมือนน้ำที่ไหลเอื่อยอยู่เสมอ กระแสก็ไม่ขาด ทั้งยังเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสาธุชนได้ทรัพย์แล้วพึงบำเพ็ญตน เสมือนแม่น้ำซึ่งไหลใสสะอาดไม่พึงเป็นเช่นแม่น้ำตาย

"ยัญญสัมปทา หรือ ทาน จะมีผลมากอานิสงส์ไพศาล ถ้าประกอบด้วยองค์ ๖ กล่าวคือ

๑. ก่อนให้ผู้ให้ก็มีใจผ่องใส ชื่นบาน

๒. เมื่อกำลังให้ จิตใจก็ผ่องใส

๓. เมื่อให้แล้ว ก็มีความยินดี ไม่เสียดาย

๔. ผู้รับเป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากราคะ

๕. ผู้รับปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโทสะ

๖. ผู้รับปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ

"ทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้ แลเป็นการยากที่จะกำหนดผลแห่งบุญว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้ อันที่จริงเป็นกองบุญใหญ่ที่นับไม่ได้ ไม่มีประมาณเหลือที่จะกำหนด เหมือนน้ำในมหาสมุทรย่อมกำหนดได้โดยยาก ว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย คราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งแคว้นนี้เข้าไปหาตถาคต และถามว่าบุคคลควรจะให้ทานในที่ใด เราตอบว่า ควรให้ในที่ที่เลื่อมใส คือเลื่อมใสบุคคลใด คณะใด ก็ควรให้แก่บุคคลนั้นในคณะนั้น พระองค์ถามต่อไปว่า ให้ทานในที่ใดจึงจะมีผลมาก เราตถาคตตอบว่า ถ้าต้องการผลมากกันแล้วละก็ ควรจะให้ในทานผู้มีศีล การให้แก่บุคคลผู้ทุศีลหามีผลมากอย่างนั้นไม่

"สถานที่ทำบุญเปรียบเหมือนเนื้อนา เจตนาและไทยธรรมของทายกเปรียบเหมือนเมล็ดพืช ถ้าเนื้อนาบุญ คือบุคคลผู้รับเป็นคนดีมีศีลธรรม และประกอบด้วยเมล็ดพืช คือเจตนาและไทยธรรมของทายกบริสุทธิ์ ทานนั้นย่อมมีผลมาก การหว่านข้าวลงในนาที่เต็มไปด้วยหญ้าแฝกและหญ้าคา ต้นข้าวย่อมขึ้นได้โดยยากฉันใด การทำบุญในคณะบุคคลผู้มีศีลน้อยมีธรรมน้อยก็ฉันนั้น คือย่อมได้บุญน้อย ส่วนการทำบุญในคณะบุคคลซึ่งมีศีลมีธรรมงาม ย่อมจะมีผลมาก เป็นภาวะอันตรงกันข้ามอยู่ดังนี้"

พระศาสดายังพระธรรมเทศนาให้จบลงด้วยปัจฉิมพจน์ว่า

"เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควรประมาท ว่าบุญหรือบาปเพียงเล็กน้อยจะไม่ให้ผล หยาดน้ำไหลลงทีละหยด ยังทำให้หม้อน้ำเต็มได้ การสั่งสมบุญหรือบาปแม้ทีละน้อยก็ฉันนั้น ผู้สั่งสมบุญย่อมเปี่ยมล้นไปด้วยบุญ ผู้สั่งสมบาปย่อมเพียบแปล้ไปด้วยบาป"

พระธรรมเทศนา เป็นเสมือนจุดแสงสว่างให้โพลงขึ้นในดวงใจของเศรษฐีเขาคลานเข้ามาถวายบังคมพระมงคลบาทแห่งพระศาสดา พร้อมด้วยกล่าวสรรเสริญว่า "แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า แจ่มแจ้งจริงเหมือนทรงหงายของที่คว่ำ เปิดของ

ที่ปิด บอกทางให้แก่คนที่หลงทาง ส่องประทีปในที่มืดเพื่อให้ผู้มีนัยน์ตาได้มองเห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอถึงพระองค์ พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่เคารพสักการะ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจวบสิ้นลมปราณ"

"ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท" พระอานนท์กล่าวต่อไป-

ตั้งแต่บัดนั้นมา มิคารเศรษฐีก็นับถือนางวิสาขาในสองฐานะ คือฐานะสะใภ้และฐานะ "แม่" จึงเรียกนางวิสาขาว่า "แม่ แม่" ทุกคำไป เพราะถือว่านางวิสาขาเป็นผู้จูงให้ท่านเดินเข้าทางถูก จูงออกจากทางรก เมื่อคนทั้งหลายพูดถึงนางวิสาขาก็มักจะเติมสร้อยคำตามมาข้างหลังว่า "มิคารมารดา" แม้พระสาวกซึ่งเป็นภิกษุเมื่อกล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าประทับอยู่ที่ปุพพาราม ก็กล่าวว่า "บัดนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา มิคารมารดาในปุพพาราม"

ด้วยเหตุที่บิดาแห่งสามีเรียกตนว่า "แม่" และคนทั้งหลายพากันเรียกนางว่า "มิคารมารดา" นางวิสาขารู้สึกละอายและกระดาก แต่ไม่ทราบจะทำประการใด เมื่อมีลูกชายในระยะต่อมา จึงตั้งชื่อลูกชายให้เหมือนชื่อปู่ของเด็กว่ามิคาระ เพื่อจะได้แก้ความขวยอายและกันความละอาย เมื่อมีผู้เรียกนางว่ามิคารมารดา จะได้หมายถึงมารดาแห่งมิคาระลูกชายของตน

ตั้งแต่มิคารเศรษฐีเลื่อมใสในพุทธศาสนาแล้ว ประตูบ้านของนางวิสาขาก็เปิดออกสำหรับต้อนรับพระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค มีเสมอที่นางนิมนต์พระสงฆ์จำนวนร้อย มีพระพุทธองค์เป็นประมุข เพื่อรับภัตตาหารและเสวยที่เรือนของนาง มหาสมุทรย่อมไม่อิ่มด้วยน้ำ บัณฑิตและปราชญ์ย่อมไม่อิ่มด้วยคำสุภาษิต ผู้มีศรัทธาเชื่อกรรมและผลของกรรม ย่อมไม่อิ่มด้วยการทำบุญ นางวิสาขาเป็นผู้มีศรัทธาจะให้นางอิ่มด้วยบุญได้ฉะไน เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่านางทำบุญทำกุศลโดยมิรู้จักเหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่าย ความสุขใจเป็นขุมทรัพย์อันประเสริฐสุด ก็ความสุขใจอันใดเล่าจะเสมอด้วยความสุขอิ่มใจ เพราะรู้สึกว่าตนได้ทำความดี เป็นความสุขที่ผ่องแผ้วสงบและชื่นบาน เหมือนสายน้ำที่กระเซ็นจากหุบผาก่อความชื่นฉ่ำให้แก่กรัชกาย ฉันใดก็ฉันนั้น

ตลอดเวลาที่พระศาสดาประทับอยู่กรุงสาวัตถี นางจะไปเฝ้าพระองค์วันละ

๒ เวลา คือเวลาเช้าและเวลาเย็น เมื่อไปเวลาเช้าก็ถือยาคู และอาหารอื่นๆ ติดมือไปด้วย เมื่อไปเวลาเย็น ก็มีน้ำปานะชนิดต่างๆ ที่ควรแก่สมณบริโภคไป นางไม่เคยไปมือเปล่าเลย ทั้งภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาต่างก็พร้อมใจกันเรียกนางว่า "มหาอุบาสิกา" เพื่อเป็นเกียรติแก่นางผู้มีใจประเสริฐ

คราวหนึ่ง นางกลับจากงานมงคลในกรุงสาวัตถี ข้าพเจ้าลืมเล่าท่านไปว่างานมงคลทุกงานในกรุงสาวัตถี เจ้าของงานจะถือเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ ถ้านางวิสาขาได้ไปร่วมงานด้วย เพราะฉะนั้นเขาจะเชิญนางแทบจะทุกงาน การไปของนางวิสาขาถือกันว่าเป็นการนำมงคลมาสู่บ้าน สู่งาน นี่แหละท่าน พระศาสดาจึงตรัสว่า "เกียรติย่อมไม่ละผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้" เมื่อไปในงานมงคลนางก็ต้องสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์อันสวยงามและเลิศค่า กลับจากงานแล้ว นางต้องการจะแวะไปเฝ้าพระศาสดา แต่เห็นว่าไม่ควรจะสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์เข้าไป จึงถอดแล้วห่อให้หญิงคนใช้ถือไว้ เมื่อเฝ้าพระศาสดาพอสมควรแก่เวลาแล้ว นางก็ถวายบังคมลากลับออกมา ถึงหน้าวัดเชตวัน นางจึงเรียกเครื่องประดับนั้นจากหญิงคนใช้เพื่อจะสวม แต่ปรากฏหญิงคนใช้ลืมไว้ ณ ที่ประทับของพระศาสดานั่นเอง พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ข้าพเจ้าเก็บไว้ เพื่อนางมาในวันรุ่งขึ้นจะได้ส่งคืน สักครู่หนึ่งหญิงรับใช้กลับมาเพื่อจะรับคืน ข้าพเจ้าจึงนำห่อเครื่องประดับนั้นมาจะมอบให้ หญิงคนใช้มีท่าทางตื่นตกใจอย่างมาก

"นี่เครื่องประดับของนายเธอรับไปเถิด" ข้าพเจ้าพูดพร้อมด้วยวางของลง

"ข้าแต่พระคุณเจ้า" นางคุกเข่าอยู่เบื้องหน้าของข้าพเจ้าด้วยเสียงสั่นเครือ มีอาการเหมือนจะร้องไห้ "แม่นายสั่งไว้ว่า ถ้าพระคุณเจ้าจับต้องและเก็บเครื่องประดับไว้แล้วก็ไม่ต้องรับคืน แม่นายบอกว่าพระคุณเจ้าเป็นที่เคารพของแม่นายอย่างยิ่ง แม่นายไม่สมควรจะสวมเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าจับต้องแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ารับคืนไปไม่ได้ดอก"

"น้องหญิง" ข้าพเจ้าพูด "เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นี้มีค่ามาก นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องประดับของสตรี ไม่สมควรที่สมณะจะเก็บไว้ อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร จงรับคืนไปเถิด และบอกนางว่าอาตมาให้รับคืนไป น้องหญิงทำตามคำ

ขอร้องของอาตมา นายของเธอคงไม่ว่าอะไรดอก"

"แม่นายสั่งไว้ว่าให้ถวายพระคุณเจ้า"

"อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร"

หญิงคนใช้จำใจต้องรับเครื่องประดับคืนไป นางเดินร้องไห้ไปพลางเพราะเกรงจะถูกลงโทษ นางวิสาขาเห็นหญิงคนใช้เดินร้องไห้กลับไปพร้อมด้วยห่อของ นางก็คาดการณ์ได้โดยตลอด จึงกล่าวว่า

"พระคุณเจ้าอานนท์เก็บไว้หรือ ?"

"เจ้าค่ะ"

"แล้วเธอร้องไห้ทำไม ?"

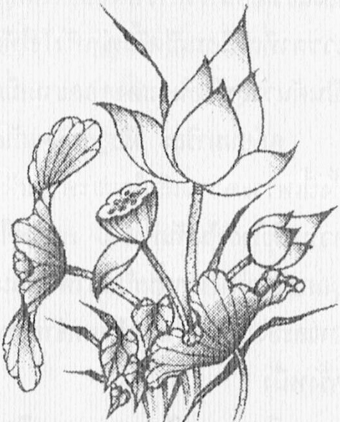
"ข้าเสียใจที่รักษาของแม่นายไว้ไม่ได้ แม่นายจะลงโทษข้าประการใดก็ตามเถิด ข้ายอมรับผิดทุกประการ เครื่องประดับนี้มีค่ายิ่งกว่าชีวิตของข้า มิใช่เพียงแต่ชีวิตของข้าเท่านั้น แต่มีค่ายิ่งกว่าชีวิตครอบครัว และญาติ ๆ ของข้าทั้งหมดรวมกัน" ว่าแล้วนางก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น กลิ้งเกลือกอยู่แทบเท้าของนางวิสาขา

เวลานั้นเย็นมากแล้ว พระอาทิตย์โคจรลับขอบฟ้าทางทิศตะวันตกไปแล้ว แต่ความมืดยังไม่ปรากฏในทันที ท้องฟ้าระบายด้วยแสงสีม่วงสลับฟ้าในบางที และสีเหลืองอ่อนสลับฟ้าในบางแห่ง กลุ่มเมฆลอยเลื่อนตามแรงลม และปลิวกระจายเป็นครั้งคราว มองดูเป็นรูปต่าง ๆ สลับสล้างสวยงามน่าพึงชม ลมเย็นพัดเฉื่อยฉิวสไบน้อยผืนบางของวิสาขาพลิ้วกระพือตามแรงลม ผมอันงอนงามฟูสยายของนางไหวพลิ้วปลิวกระจาย ใบหน้าซึ่งเอิบอิ่มอยู่แล้วยิ่งเพิ่มความอิ่มเอิบมากขึ้น ประดุจศศิธรในวันบูรณมีดิถีมีรัศมียองใยเป็นเงินยวง และถูกแวดวงด้วยกลุ่มเมฆ เสียงชะนีซึ่งอาศัยอยู่ในแนวป่าใกล้วัดเชตวันกู่ก้องโหยหวน ปานประหนึ่งสัญญาว่าทิวากาลจะสิ้นสุดลงแล้ว หมู่เด็กเลี้ยงแกะและเลี้ยงโคเดินดุ่มต้อนฝูงแกะและฝูงโคของตนเข้าสู่คอก อชบาลและโคบาลเหล่านั้นล้วนมีกิริยาร่าเริง ฉันเดียวกันกับสกุณาทั้งหลาย ซึ่งกำลังโบยบินกลับสู่รวงรัง

นางวิสาขายืนสงบนิ่ง กระแสความรู้สึกของนางไหลเวียนเหมือนสายน้ำในวังวน นางคิดถึงชีวิตทาส อนิจจา ชีวิตทาสช่างลำบากและกังวลเสียนี่กระไร

รับใช้ใกล้ชิดเกินไปก็หาว่าประจบสอพลอ เหินห่างไปหน่อยเขาก็ว่าทอดทิ้งธุระของนาย พูดเสียงค่อยเขาก็ว่าไม่เต็มใจตอบ พูดเสียงดังไปหน่อยเขาก็ว่ากระโชกโฮก-ฮาก ใครเล่าจะสามารถรับใช้นายได้อย่างสมบูรณ์ ชีวิตทาสเป็นชีวิตที่ลำเค็ญเหนื่อยยาก ทั้งๆ ที่เป็นอย่างนี้คนทาสส่วนมากก็เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละและกตัญญูเสรีชนด้วยซ้ำไป ส่วนมากคอยแต่ตลบตะแลงเอารัดเอาเปรียบและคดโกง มีตัวอย่างที่หาได้ง่ายสำหรับทาสซึ่งซื่อสัตย์กตัญญู และเสียสละต่อนายของตน แต่สำหรับนายแล้วหาได้ยากเหลือเกิน ที่จะเพียงแต่เสียสละเพื่อทาสเท่านั้น อย่าพูดถึงความซื่อตรงเลย นายส่วนมากมักจะใช้ทาสไม่เป็นเวลา ใช้วาจาหว่านล้อมให้ทาสหวังอย่างลมๆ แล้งๆ เหนียวบำเหน็จ ทำความผิดน้อยเป็นผิดมาก ส่วนความดีความชอบนั้นมิค่อยจะได้พูดถึง

"หญิงคนใช้ของเรานี้" นางวิสาขาคิดต่อไป "เพียงแต่ลืมเครื่องประดับไว้และนำคืนมาได้ มิใช่ทำของเสียหายอย่างใด ยังยอมเอาชีวิตของตนมาไถ่ถอนความผิด เราจำจะต้องปลอบนางให้หายโศก และบำรุงหัวใจนางด้วยคำหวาน เพราะโบราณคัมภีร์กล่าวไว้ว่า แสงจันทร์ก็เย็น กลิ่นไม้จันทน์ก็เย็น แต่ความเย็นทั้งสองประการนั้นรวมกันแล้ว ยังไม่เท่ากับความเย็นแห่งมธุรวาจา อนึ่งการแสดงความรักใคร่ แม้แต่บุคคลที่มิได้รับใช้ตน เอื้ออารีกว้างขวางเพิ่มความรักให้ระลึกถึงความดีแต่เก่าก่อน ให้อภัยในความผิดพลาด เหล่านี้เป็นลักษณะของผู้มีใจกรุณา"

๑๕

พุทธานุภาพ

และแล้วนางวิสาขาก็กล่าวว่า

"สุสิมา ลุกขึ้นเถิด อย่าคร่ำครวญนักเลย ข้อที่เธอลืมเครื่องประดับไว้นั้น เรามิได้ถือเป็นความผิดประการใด เราเองยังลืมได้ ทำไมเธอจะลืมบ้างไม่ได้ เครื่องประดับนี้มีค่าก็จริง แต่ก็หามีค่าเท่าชีวิตของเธอไม่ เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นี้ถ้าหายหรือเสียไป เพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง เราก็ทำใหม่ได้ แต่ชีวิตของเธอถ้าเสียไป จะทำใหม่ได้ที่ไหน ดูก่อนนางผู้ซื่อสัตย์ การที่เธอจะยอมไถ่ถอนเครื่องประดับนี้ด้วยชีวิตของเธอนั้น ซึ้งใจเรายิ่งนัก เธอจงเบาใจเถิด พระธรรมของพระศาสดาได้ชุบย้อมจิตใจของเรา ให้มองเห็นชีวิตมนุษย์และแม้สัตว์ทั่วไปเป็นสิ่งมีคุณค่าสูง ไม่อาจจะนำสิ่งของภายนอกมาเทียบได้ อนึ่ง เธอเป็นที่รักที่ไว้ใจของเรา เธอเป็นผู้ทำงานดี ซื่อตรงทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความจงรักนายของตนไม่เสื่อมคลายและปรวนแปร ด้วยเหตุนี้เธอจึงได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดเรา ความดีของเธอนั้นมีอยู่มาก ความพลั้งเผลอบกพร่องเพียงเท่านี้ จะลบล้างความดีของเธอได้ไฉน"

ดูก่อนภราดา เมื่อนางวิสาขากล่าวจบลง หญิงรับใช้ยิ่งคร่ำครวญหนักขึ้น เธอกอดเท้าทั้งสองของนาย และใช้ใบหน้าคลอเคลียอยู่ด้วยความรักและกตัญญู

และแล้วเมื่อนางวิสาขาดึงมือนางให้ลุกขึ้น นางก็ยิ้มทั้งน้ำตา มองดูนายของตนด้วยแววตาที่เหมือนเปิดลิ้นชักหัวใจให้เห็นได้หมดสิ้น ประดุจแววตาแห่งสัตว์เลี้ยงเป็นต้นว่าสุนัขอันแสดงออกยามเมื่อได้รับอาหารจากนายของมัน

ดูก่อนมาริสะ มีอยู่เหมือนกันมิใช่หรือที่มนุษย์เราต้องหัวเราะหรือยิ้มทั้งน้ำตา ทั้งนี้เพราะความเสียใจและความดีใจประดังกันเข้ามาในระยะกระชั้นชิด เมื่อความเสียใจยังไม่ทันหายไป ความดีใจก็เคลื่อนเข้ามา จนผู้นั้นตั้งตัวไม่ทัน ภาพที่บุคคลยิ้มทั้งน้ำตานั้นเป็นภาพที่ค่อนข้างจะน่าดูพอใช้ อุปมาเหมือนฝนซึ่งโปรยลงมาและยังไม่หาย แดดก็แผดจ้าออกมาในขณะนั้น เป็นภาพซึ่งนานๆ เราจะเห็นสักครั้งหนึ่ง

คืนนั้นนางวิสาขามหาอุบาสิกาต้องใช้ความคิดอย่างหนักว่า จะทำอย่างไรกับเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นั่น เรื่องนำมาใช้อีกนางไม่สามารถทำได้ จะเก็บไว้เฉยๆ ก็ดูจะเสียประโยชน์ไป นางจึงตัดสินใจว่ารุ่งขึ้นจะลองบอกขาย ถ้าได้ทรัพย์มาจำนวนตามราคาอันเหมาะแห่งเครื่องประดับแล้ว ก็จะนำมาทำบุญทำกุศลตามต้องการ แต่ปรากฏว่าในเมืองสาวัตถีไม่มีใครสามารถซื้อได้ พูดถึงคนมีเงินพอซื้อได้นั้นน่าจะพอมี แต่คงจะไม่มีใครกล้านำเอาเครื่องประดับของนางวิสาขา ซึ่งเป็นที่เคารพของคนทั้งเมืองมาประดับตกแต่งได้ ถ้าผู้ใดทำเข้า แทนที่จะได้รับการยกย่องชมเชย กลับจะกลายเป็นผู้ถูกเยาะเย้ยหยามหยันไป นางวิสาขาจึงตกลงใจซื้อของของตนเองด้วยราคา ๙ โกฏิหรือ ๙๐ ล้านบาท แล้วนำเงินจำนวนนั้นทั้งหมดไปสร้างอารามใหม่ชื่อว่าปุพพาราม เพราะอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งพระนครสาวัตถี การสร้างปุพพารามเสียค่าใช้จ่ายทั้งหมด ๒๗ โกฏิ คือซื้อที่ดิน ๙ โกฏิ สร้างกุฎิวิหาร ๙ โกฏิ และจ่ายในการฉลองอีก ๙ โกฏิ

ดูก่อนท่านผู้แสวงสันติวรบท ณ ปุพพารามนี้เอง มีเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐ คือวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น แล้วประทับ ณ ภายนอกซุ้มประตู คราวนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาเฝ้าเมื่อพระองค์ประทับ ณ ที่สมควร และสนทนากับพระศาสดาเป็นสาราณียะอยู่นั่นเอง มีนักบวชหลายนิกาย กล่าวคือนิครนถ์ ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน อเจลกะ

๗ คน ปริพพาชก ๗ คนและชฎิลอีก ๗ คน รวม ๓๕ คน ซึ่งล้วนมีเคราขาว มีขนรักแร้ยาว ถือบริขารต่าง ๆ เดินผ่านมา พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นนักบวชเหล่านั้นแล้ว จึงผินพระพักตร์จากพระผู้มีพระภาคหันไปทางนักบวชเหล่านั้น คุกพระชานุข้างหนึ่งลงทำผ้าห่มเฉวียงบ่า พลางประกาศพระนามและโคตรของพระองค์ว่า "ข้าแต่ท่านนักพรตผู้ประเสริฐ ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล" ดังนี้ ๓ ครั้งเป็นการแสดงความคารวะอย่างสูง นักบวชเหล่านั้นหยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้วเดินเลยไป พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงหันมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระจอมมุนี นักบวชเหล่านั้นคงเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งซึ่งมีอยู่ปรากฏอยู่ในโลกเป็นแน่แท้"

พระสุคตเจ้ามีพระอาการสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตรัสว่า "มหาบพิตร พระองค์เป็นคฤหัสถ์ยังบริโภคกาม บรรทมเบียดโอรสและชายา ทรงผ้าที่มาจากแคว้นกาสีทัดทรงของหอม ลูบไล้ด้วยจุณจันทน์ จึงเป็นการยากที่จะรู้ได้ว่านักบวชเหล่านั้นเป็นอรหันต์หรือไม่ มหาบพิตร ปกติของคนเป็นอย่างไร อาจจะรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกันและต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้องใส่ใจ และมีปัญญาสอดส่องกำกับไปด้วย ปัญญาของคนพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา ความสะอาดของคนพึงรู้ได้ด้วยการงาน ความกล้าหาญและเรี่ยวแรงรู้ได้ในเวลาอันมีอันตราย ทั้งหมดนี้ต้องใช้เหตุ ๓ อย่างประกอบ คือกาลเวลา ปัญญา และมนสิการ"

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ พระผู้มีพระภาคทรงตอบอย่างบัวมิให้ช้ำน้ำมิให้ขุ่น ถ้าพระองค์จะตรัสตรง ๆ ว่านักบวชเหล่านั้นมิได้เป็นอรหันต์ดอก ที่แท้ยังเป็นผู้ชุ่มไปด้วยกิเลส ก็จะเป็นการยกตนข่มผู้อื่น ถ้าพระองค์จะทรงรับรองว่านักบวชเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็จะพึงดูแคลนพระสัพพัญญุตญาณได้

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงกราบทูลว่า "อัศจรรย์จริงพระเจ้าข้า อัศจรรย์จริง พระผู้มีพระภาคทรงเป็นสัพพัญญูโดยแท้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ ความจริงนักบวชเหล่านั้นคือจารบุรุษ ซึ่งข้าพระองค์ส่งไปสอดแนมเหตุการณ์บ้านเมือง ณ แคว้นต่าง ๆ เมื่อถึงบ้านแล้วบุรุษเหล่านั้นย่อมลูบไล้ด้วยของหอม นอนเบียดบุตรและภรรยาพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕"

พระสุคตเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

"บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างไป ควรเป็นตัวของตัวเอง ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ และไม่พึงมีแผลประพฤติธรรม

"บุคคลจะชื่อว่าเป็นคนดีด้วยเหตุเพียงรูปร่างผิวพรรณก็หามิได้ ไม่ควรไว้ใจคนที่เห็นกันเพียงครู่เดียว คนชั่วเป็นอันมากเที่ยวไปโดยรูปลักษณะแห่งคนดี เหมือนหม้อดินและหม้อโลหะซึ่งฉาบไว้ด้วยสุวรรณ มองแวววาวแต่เพียงภายนอก แต่ภายในไม่สะอาด คนชั่วในโลกนี้เมื่อบริวารแวดล้อมแล้ว ก็เที่ยวไปได้อย่างคนดี เขางามแต่ภายนอก แต่ภายในไม่บริสุทธิ์"

"ดูก่อนท่านผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร" พระอานนท์กล่าว "ท่านจะเห็นว่าพระพุทธภาษิตเหล่านี้คมคายเพียงไร เป็นพระดำรัสที่ถ้าจะมองว่าลึกซึ้งก็ลึกซึ้ง ถ้าจะมองว่าสามัญชนทั่วไปพอจะเข้าใจและปฏิบัติตามได้ก็ได้เช่นกัน ตอนแรกพระพุทธองค์ทรงย้ำว่า บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง นั้นหมายความว่า ก่อนจะใช้ความพยายามในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ควรจะสำรวจเสียให้ดีก่อนว่าความพยายามที่ทำไปนั้นจะได้ผลคุ้มเหนื่อยหรือไม่ อุปมาเหมือนนักสำรวจทอง ก่อนที่จะลงมือขุด ก็ควรจะใช้เครื่องมือสำรวจเสียก่อน ว่าที่ที่ตนจะขุดนั้นมีทองอยู่หรือไม่ มิใช่ว่าพอจะขุดทอง ก็เริ่มขุดไปแต่บันไดบ้านทีเดียว ถ้าทำอย่างนั้นก็เป็นการเสียแรงเปล่า ได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เป็นการลงทุนมากแต่ได้ผลน้อย ส่วนเรื่องเป็นตัวของตัวเอง ก็มีความสำคัญมาก มนุษย์จะเป็นอย่างไรก็ช่างเถิด แต่ขอให้เป็นตัวของตัวเอง คนไม่เป็นตัวของตัวเองเป็นคนที่ไว้ใจไม่ได้ ส่วนข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้เป็นคนเลี้ยงตัวได้ ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพนั้น มีความหมายว่าบุคคลเมื่อมีอายุพอสมควรจะเลี้ยงตัวได้แล้ว ก็ควรประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งเลี้ยงตน มิใช่คอยแต่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่อย่างเดียว เพราะการอาศัยผู้อื่นในวัยที่ไม่ควรอาศัย เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้ไร้ความสามารถ ส่วนสมณะผู้อาศัยอาหารจากเรือนของผู้อื่น แล้วยังชีพให้เป็นไปนั้น ก็เป็นเพราะสมณะเหล่านั้นอาศัยศีลของตน ถ้าประชาชนรู้ว่าเป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีกัลยาณธรรม เขาย่อมไม่เลี้ยง ไม่ถวายอาหาร เพราะฉะนั้นสมณะก็ชื่อว่าเป็นผู้พึ่งตนเอง กล่าวคือ อาศัยศีลและสัมมาจารของตนเป็นอยู่ ข้อต่อมาที่พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลไม่ควรมีแผลประพฤติ

ธรรมนั้น หมายความว่า ให้ประพฤติธรรมด้วยความสุจริตใจ มิใช่ประพฤติธรรมด้วยเจตนาที่จะหลอกลวงให้คนมานับถือ ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระพุทธบิดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ว่า ควรประพฤติธรรมให้สุจริต อย่าประพฤติธรรมให้ทุจริต ผู้ประพฤติสุจริตย่อมมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้พระพุทธองค์เคยตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอในเรื่องนี้ และทรงแนะให้ถือพระองค์เป็นเนตติ ดังพระพุทธภาษิตต่อไปนี้

"ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คนทั้งหลายมานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ลาภสักการะและความสรรเสริญ มิใช่จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเจ้าลัทธิ และแก้ลัทธิอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อให้ใครรู้จักตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพฤติเพื่อสังวรคือความสำรวม เพื่อปหานะคือความละ เพื่อวิราคะคือความคลายกำหนัดยินดี และเพื่อนิโรธ คือความดับทุกข์"

ในตอนท้ายพระพุทธองค์ทรงย้ำว่า บุคคลจะเป็นคนดีเพราะชาติหรือผิวพรรณก็หามิได้ แต่จะเป็นคนดีก็เพราะความประพฤติดี คนชั่วเป็นอันมากปกปิดความชั่วของตัวไว้ เหมือนหม้อดินที่ฉาบทาด้วยทองแวววาวแต่เพียงภายนอกเท่านั้น สรุปว่าทรงย้ำให้ทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสดงอาการลวงผู้อื่นให้หลงเข้าใจผิดหรือหลงเคารพนับถือ ทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นคนเลว

ดูก่อนภราดา ข้าพเจ้าขอวกมากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาต่อไป วันหนึ่งนางวิสาขามีผ้าเปียกปอน ผมเปียก เดินร้องไห้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อพระตถาคตตรัสถามก็ได้ความว่า นางวิสาขาเสียใจเพราะหลานสาวอันเป็นที่รักคนหนึ่งตายลง นางรักเธอมาก เพราะเธอเป็นคนดี ช่วยงานทุกอย่างรวมทั้งงานที่เกี่ยวกับการบุญการกุศลด้วย

"ข้าแต่พระผู้เป็นดวงตาของโลก" นางวิสาขาทูล "ข้าพระพุทธเจ้าเสียใจในมรณกรรมของหลานสาวคนนี้เหลือเกิน เธอเป็นคนดีอย่างจะหาใครเสมอเหมือนได้ยาก"

พระตถาคตเจ้าทรงดุษณีอยู่ครู่หนึ่งแล้วเอื้อนพระโอษฐ์ว่า "ดูก่อนวิสาขาคนในเมืองสาวัตถีนี้มีประมาณเท่าใด ?"

"มีหลายสิบล้านพระพุทธเจ้าข้า" นางตอบ

"ถ้าคนเหล่านั้นดีเช่นสุทัตตีหลานของเธอ เธอจะรักเขาเหล่านั้นหรือไม่ ?"

"รักพระเจ้าข้า"

"แล้วคนในเมืองสาวัตถีนี้ตายวันละเท่าไร ?"

"วันหนึ่งหลาย ๆ คนพระเจ้าข้า"

"ดูก่อนวิสาขา ถ้าอย่างนั้นเธอก็ต้องมีผมเปียกมีผ้าเปียกอยู่อย่างนี้ทุกวันละซิ เธอต้องร้องไห้คร่ำครวญ มีใบหน้าอาบด้วยน้ำตาอยู่เสมอ เพราะมีคนตายกันอยู่ทุกวัน วิสาขาเอย ตถาคตกล่าวว่าความรักความอาลัยเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ เพราะฉะนั้นคนมีรักมากเท่าใด ย่อมมีทุกข์มากเท่านั้น รักหนึ่งมีทุกข์หนึ่ง มีรักสิบมีทุกข์สิบ มีรักร้อยมีทุกข์ร้อย ความทุกข์ย่อมเพิ่มขึ้นตามปริมาณแห่งความรัก หรือสิ่งอันเป็นที่รัก เหมือนความร้อนที่เกิดแต่ไฟ ย่อมเพิ่มขึ้นตามจำนวนเชื้อที่เพิ่มขึ้น"

ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ นางวิสาขาได้ฟังพระพุทธโอวาทแล้วสร่างความโศกลงไปได้บ้าง นางเป็นโสดาบันก็จริงอยู่ แต่พระโสดาบันนั้นเพียงทำให้สมบูรณ์ในศีลเท่านั้น หามีสมาธิและปัญญาสมบูรณ์ไม่ จึงมีบางครั้งที่เผลอสติไป แสดงอาการเยี่ยงชนทั้งหลาย พระอรหันต์เท่านั้นที่มีสติสมบูรณ์

ดูก่อนภราดา สิ่งอันเป็นที่รักย่อมทำให้จิตใจกระเพื่อมและกระทบกระเทือนอยู่เสมอ เมื่อความรักเกิดขึ้น ความราบเรียบของดวงใจย่อมปลาสนาการไป ยิ่งความรักอันเจือด้วยนันทิราคะด้วยแล้ว ยิ่งทำให้จิตใจอ่อนไหวและเสียสมาธิเป็นที่สุด ความรักนั้นเปรียบด้วยพายุ เมื่อมีพายุพัดผ่าน ความราบเรียบของน้ำก็หมดไป เหลือไว้แต่รอยกระแทกกระทั้นกระทบกระเทือนอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จะมีความสุขอย่างสงบประณีต ถ้าเราสามารถทำใจให้ยินดีต้อนรับความขมขื่น และไม่เพลิดเพลินในความชื่นสุขให้มากนัก อย่างน้อยก็ทำใจมิให้ปฏิเสธความขมขื่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

นางวิสาขามีสหายที่รักมากอยู่ ๒ คน คือนางสุปปิยา และนางสุปปวาสา เมื่อฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วเธอทั้งสามมักจะเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุทั้งหลาย ถามถึงสิ่งที่ต้องการและยังขาด เมื่อภิกษุรูปใดบอกว่าต้องการอะไร นางจะจัดถวายเสมอ นอกจากนี้ยังได้ถวายอาหารสำหรับภิกษุป่วย และผู้เตรียมจะเดินทางเป็นประจำอีกด้วย

วันหนึ่งนางสุปปิยาเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุอย่างเคย ไปถึงกุฏิภิกษุรูปหนึ่งซึ่งป่วยอยู่ เมื่อนางถามถึงความต้องการว่าท่านปรารถนาสิ่งใดบ้าง ภิกษุรูปนั้นบอกว่าอยากได้น้ำเนื้อต้ม

ดูก่อนมาริสะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำข้าวและน้ำเนื้อต้มซึ่งกรองดีแล้วไม่มีเมล็ดข้าวหรือกากเนื้อติดอยู่เพื่อภิกษุอาพาธ เธอสามารถฉันได้แม้ในเวลาวิกาลคือหลังเที่ยงวัน

นางสุปปิยาดีใจเหลือเกินที่จะได้ถวายอาหารแก่ภิกษุอาพาธ พระพุทธภาษิตก้องอยู่ในโสตของนางนานมาแล้ว 'ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดปรารถนาจะบำรุงตถาคต ขอให้ผู้นั้นบำรุงภิกษุไข้เถิด' แต่บังเอิญวันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ นางหาเนื้อไม่ได้เลย จึงเข้าห้องตัดสินใจตัดเนื้อขาของตนด้วยมีดอันคมกริบ สั่งให้คนใช้จัดการต้ม แล้วขอให้นำเนื้อต้มนั้นไปถวายภิกษุชื่อโน้นซึ่งอาพาธอยู่ แล้วใช้ผ้าพันแผลที่ขาของตน นอนโทรมเป็นไข้เพราะพิษบาดแผลนั้น

สามีของนางสุปปิยากลับมาไม่เห็นภรรยาอย่างเคยจึงถามคนใช้ ทราบว่านางป่วยจึงเข้าไปเยี่ยมในห้องนอน เมื่อทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว แทนที่จะโกรธพระและภรรยา กลับแสดงความชื่นชมโสมนัสที่ภรรยาของตนมีศรัทธาแรงกล้าในศาสนาถึงกับยอมสละเนื้อขาเพื่อต้มเอาน้ำถวายภิกษุอาพาธ จึงรีบไปสู่เชตวัน ทูลอาราธนาพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านตนในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาทรงรับด้วยอาการดุษณี วันรุ่งขึ้นพระพุทธองค์มีพระสงฆ์เป็นบริวารจำนวนมากเสด็จสู่บ้านของนางสุปปิยา เมื่อไม่ทอดพระเนตรเห็นนางสุปปิยา จึงถามสุปปิยะอุบาสกผู้สามี ทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งให้คนช่วยกันพยุงคลอเคลียนางสุปปิยามาเฝ้า เมื่อนางถวายบังคม พระตถาคตเจ้าตรัสว่า "จงมีความสุขเถิดอุบาสิกา" เท่านั้น แผลใหญ่ที่ขาของนางก็หายสนิท และมีผิวผ่องยิ่งกว่าเดิมเสียอีก

ดูก่อนภราดา เรื่องนี้เป็นเพราะพุทธานุภาพโดยแท้ พุทธานุภาพนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง และเป็นได้จริง พระจอมมุนีศาสดาแห่งพวกเรานั้น เป็นผู้มีบารมีอันทรงกระทำมาแล้วอย่างมากล้น เคยตัดศีรษะอันประดับแล้วด้วยมงกุฎที่เพริศพราย เคยควักนัยน์ตาซึ่งดำเหมือนตาเนื้อทราย เคยสละเลือดเนื้อและอวัยวะมากหลาย

ตลอดถึงบุตรภรรยาเพื่อเป็นทานแก่ผู้ต้องการ จะกล่าวไยถึงการสละทรัพย์สมบัติภายนอก มหาบริจาคทั้งหลายที่พระองค์ทรงกระทำมาทั้งหมดนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียว คือ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ กล่าวคือ ความรู้อันเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสโดยชอบอันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรเทียมถึง เพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ของเวไนยนิกรทั้งหลาย ทั้งทางกายและทางใจ ดูก่อนสาริสะ ก็ความรู้ใดเล่าในโลกนี้จะประเสริฐยิ่งไปกว่าความรู้อันเป็นเหตุให้กิเลสสิ้นไป เพราะเป็นการดับความกระวนกระวายทั้งมวล เหมือนคนหายโรคไม่ต้องกินยา

"บุคคลผู้เปี่ยมล้นด้วยบารมีนั้นย่อมเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ พระศาสดาเป็นผู้มีพระบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมานาน ตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อพระองค์จะทรงอยู่ในชาตินี้เป็นปัจฉิมชาติ และปัจฉิมภพ แล้วบารมีธรรมทั้งมวลหลั่งไหลมาให้ผลในชาติเดียว ท่านลองคิดดูเถิดจะคณนาได้อย่างไร อุปมาเหมือนน้ำซึ่งหลั่งจากยอดเขา และถูกกักไว้ด้วยทำนบอันหนาแน่นจนเต็มเปี่ยมแล้ว และบังเอิญทำนบนั้นพังลง น้ำนั้นจะไหลหลากท่วมท้นเพียงใด

"ดูก่อนผู้เชื้อสายอารยัน บารมีธรรมเป็นสิ่งน่าสั่งสมโดยแท้"

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทรงอนุโมทนาให้นางสุปปิยาและอุบาสกสุปปิยะสมาทาน อาจหาญร่าเริงในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ เพิ่มพูนศรัทธา ปสาทะ แล้วก็เสด็จกลับสู่วัดเชตวัน ทรงให้ประชุมสงฆ์ และตรัสถามภิกษุอาพาธรูปนั้นว่า

"ดูก่อนภิกษุ เธอขอน้ำเนื้อต้มจากอุบาสิกาสุปปิยาหรือ ?"

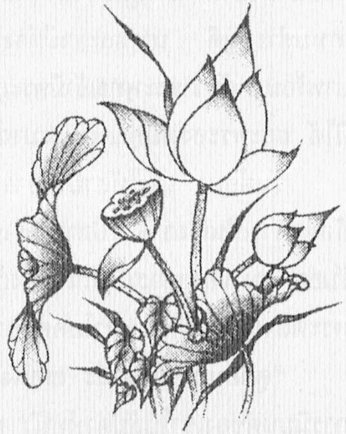
"อย่างนั้นพระเจ้าข้า" พระรูปนั้นตอบ

"เมื่อเธอจะฉัน เธอพิจารณาหรือเปล่า ?"

"มิได้พิจารณาเลยพระเจ้าข้า"

"ดูก่อนภิกษุ เธอได้ฉันเนื้อมนุษย์แล้ว เธอทำสิ่งที่น่าติเตียน" ตรัสดังนี้แล้วทรงตำหนิภิกษุนั้นอีกเป็นอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

"ภิกษุใดฉันเนื้อโดยมิได้พิจารณา ภิกษุนั้นเป็นอาบัติทุกกฎ ถ้าเนื้อนั้นเป็นเนื้อมนุษย์ เธอต้องอาบัติถุลลัจจัย" ดังนี้

๑๖

นางบุญและนางบาป

ภราดา มีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงถึงพุทธานุภาพอันน่าพิศวงแห่งพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า นั่นคือเรื่องนางสุปปวาสา โกลิยธิดา นางมีครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี และเมื่อจะคลอดบุตรก็ปวดครรภ์อยู่ตั้ง ๗ วัน ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส นางครวญครางด้วยความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจากนางมีศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อรู้สึกว่าชีวิตของตัวอยู่ในระหว่างอันตราย เหมือนศิลาซึ่งแขวนอยู่ด้วยเส้นด้ายเส้นน้อย ๆ จึงขอร้องสามีให้ไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า และกราบพระมงคลบาท แล้วให้ทูลว่า

"ข้าแต่พระมหาสมณะ บัดนี้นางสุปปวาสา โกลิยธิดามีครรภ์มาเจ็ดปี และปวดครรภ์อยู่เจ็ดวันแล้ว นางได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส อันตรายแห่งชีวิตอาจมาถึงนางในไม่ช้า นางระลึกถึงพระผู้มีพระภาค และขอถวายบังคมพระบาทด้วยเศียรเกล้า"

สามีของนางได้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ และกราบทูลให้ทรงทราบตามคำของนางนั้น พระผู้เป็นนาถะของโลกทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า "ขอนางสุปปวาสา โกลิย-ธิดาจงมีความสุข หาโรคมิได้เถิด"

ทันทีที่พระจอมมุนีตรัสจบลง บุตรของนางก็คลอดได้โดยง่าย เมื่อสามี

กลับมาถึงบ้าน นางสุปปวาสาก็คลอดเรียบร้อยแล้ว ทั้งบุตรและมารดาปลอดภัยเกษมสำราญดี นางและสามีต่างชื่นชมโสมนัสในพระพุทธานุภาพ กล่าวออกมาพร้อมๆ กันว่าพระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้ พระธรรมมีคุณหาประมาณมิได้ และพระสงฆ์มีคุณหาประมาณมิได้

วันต่อมา นางให้สามีไปอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เพื่อรับภัตตาหารเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ณ เคหะของนาง พอดีเวลานั้นพระพุทธองค์ได้รับอาราธนาของอุบาสกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นอุปฐากของพระมหาโมคคัลลานะไว้เสียแล้ว พระตถาคตจึงให้พระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้า ทรงเล่าเรื่องให้ฟัง แล้วตรัสว่า

"ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอพึงไปยังบ้านของอุบาสกผู้นั้น แล้วกล่าวขอเลื่อนการนิมนต์ของเขาไปสัปดาห์หน้า เขาจะขัดข้องหรือไม่ ถ้าเขาขัดข้อง ก็จะได้ไม่ต้องรับอาราธนาของนางสุปปวาสา"

อัครสาวกเบื้องซ้ายรับพุทธบัญชาเหนือเศียรเกล้า แล้วไปหาอุบาสกผู้นั้นแล้วบอกเขาตามพุทธบัญชา อุบาสกทราบแล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าพระคุณเจ้าจะรับรอง หรือเป็นประกันในเหตุสามอย่างข้าพเจ้าก็จะยินยอม แต่ถ้าพระคุณเจ้ารับรองไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ยินยอมไม่ได้"

"ดูก่อนอุบาสก เหตุสามประการนั้นมีอะไรบ้าง ?"

"ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าท่านจะรับรองได้ว่าโภคทรัพย์ของข้าพเจ้าจะไม่เสื่อมสิ้นพินาศไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งนี้เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สอง คือชีวิตของข้าพเจ้าจะไม่มีอันตรายเกิดขึ้น และประการที่สามคือ ศรัทธาของข้าพเจ้าจะไม่หมด คงมีอยู่อย่างเดิม ถ้าพระคุณเจ้าสามารถเป็นผู้ประกันเหตุทั้งสามประการนี้ว่า จะไม่เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าภายในเจ็ดวันนี้ แล้วข้าพเจ้าก็ยินยอม"

พระมหาเถระผู้เลิศทางมีฤทธิ์นั่งสงบอยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า "ดูก่อนอุบาสกอาตมาเป็นปาฏิโภค ? ประกันให้ท่านได้สองประการ คือขอรับรองว่าโภคทรัพย์ของท่านจะไม่เสื่อม และชีวิตของท่านจะไม่สิ้นไปหรือเป็นอันตรายใดๆ ภายในเจ็ดวันนี้ ส่วนศรัทธา ขอให้ท่านรับรองตัวท่านเอง อาตมารับรองให้ไม่ได้"

อุบาสกผู้นั้นรับรองศรัทธาของตน และยินยอมเลื่อนการนิมนต์ของตนไป

สัปดาห์หน้า

พระศาสดามีพระสงฆ์ขีณาสพเป็นบริวาร เสด็จเสวยภัตตาหาร ณ บ้านของนางสุปปวาสาเป็นเวลา ๗ วัน วันหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสถามนางว่า "สุปปวาสาเธออุ้มครรภ์อยู่ ๗ ปี และปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัสอย่างนี้แล้ว เธอยังจะปรารถนามีบุตรอีกหรือไม่ ?"

"ข้าพระองค์ยังปรารถนามีได้อีกถึงเจ็ดครั้ง พระเจ้าข้า" นางสุปปวาสาตอบ

พระตถาคตเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

"สุปปวาสาเอย มักจะเป็นอย่างนี้แหละ สิ่งที่ไม่น่ายินะดี มักจะปลอมมาในรูปที่น่ายินดี สิ่งที่ไม่น่ารัก มักจะมาในรูปแห่งสิ่งที่น่ารัก ความทุกข์มักจะมาในรูปแห่งความสุข เพราะดังนี้คนจึงประมาทมัวเมากันนัก"

พระอานนท์กล่าวต่อไปว่า

ดูก่อนผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่งอริยะ ข้าพเจ้าขอย้อนกล่าวถึงพุทธานุภาพอีกสักเล็กน้อย เพื่อบรรเทาความสงสัยของท่าน ท่านจะเห็นว่าอานุภาพของคนนั้นมักจะเป็นผลแห่งบารมีธรรม หรือคุณความดีที่สั่งสมอบรมมา ก็พระศาสดาของเรานั้นเคยสละชีวิตเลือดเนื้อมามากหลาย จุดมุ่งหมายก็เพื่อพระโพธิญาณอันประเสริฐ พระพุทธานุภาพหรือลาภสักการะที่หลั่งไหลนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้นเอง พระองค์เคยสละชีพไม่เพียงแต่แก่มนุษย์เท่านั้น ทรงสละให้แก่สัตว์ผู้หิวโหยก็เคยทรงกระทำ

ครั้งหนึ่งพระองค์เป็นหัวหน้าดาบสบำเพ็ญตบะอยู่บนภูเขา เวลาเย็นวันหนึ่งพระองค์ประทับรับลมเย็นอยู่ ณ ชะง่อนผา มองลงมาเบื้องล่างเห็นแม่เสือตัวหนึ่งเพิ่งคลอดลูกใหม่ ยังออกจับเนื้อกินไม่ได้ มันจึงหิวโหยสุดประมาณ กำลังงุ่นง่านจะกินเนื้อลูกของมัน ดาบสเห็นดังนั้น จึงให้ดาบสผู้บริวารรีบไปเที่ยวแสวงหาสัตว์ที่ตายแล้วมาเพื่อโยนให้แม่เสือตัวนั้นกิน แต่เมื่อเห็นแม่เสืองุ่นง่านมากขึ้นทุกที ดาบสบริวารคงหาเนื้อมาไม่ทันเป็นแน่ เนื้อสัตว์ที่ตายเองในป่ามิใช่หาได้ง่าย พระดาบสโพธิสัตว์จึงตัดสินใจช่วยชีวิตลูกเสือไว้ โดยกระโดดจากเชิงผาลงตรงหน้าแม่เสือพอดี พระดาบสตาย เป็นการสละชีพเพื่อช่วยเหลือสัตว์อื่น และข้อ

มุ่งหมายสูงสุดก็คือพระโพธิญาณ

ดูก่อนภราดา ณ กรุงสาวัตถีอีกเหมือนกันที่แสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐอีกหลายเรื่อง แต่ข้าพเจ้าขอนำมาเล่าสู่ท่านเพียงเรื่องเดียวก่อน คือเรื่องที่เกี่ยวกับนางจิญจมาณวิกา เรื่องเป็นดังนี้

เมื่อพระพุทธศาสนารุ่งโรจน์โชตินาการ ปานประหนึ่งพระอาทิตย์ทอแสงขับรัศมีแห่งหิ่งห้อย คือพาหิรลัทธิอื่นๆ ให้ด้อยลงนั้น พวกเดียรถีย์นิครนถ์ทั้งหลายต่างก็เสื่อมจากลาภสักการะ และความนับถืออย่างไม่เคยเป็นมาก่อนเลย

นักบวชเหล่านั้นจึงเที่ยวประกาศตามทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง และตามถนนอันเป็นที่สัญจรต่างๆ ว่า "ท่านผู้มีนัยน์ตาทั้งหลาย พระสมณโคดมเป็นพระพุทธเจ้าอย่างไร เราทั้งหลายก็เป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ให้ทานทำบุญแก่พระสมณโคดมมีผลมากอย่างไร ให้แก่พวกเราก็มีผลมากอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงให้พวกเราเถิด" เมื่อนักบวชเหล่านั้นเที่ยวประกาศอยู่อย่างนี้ ก็หาสามารถชักจูงคนให้เลื่อมใสตามต้องการไม่ ซ้ำร้ายคนที่เคยเลื่อมใสและมีปัญญาพอสมควรก็เลิกเลื่อมใส คนที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วก็ถึงกับเกลียดชังเอาเลยทีเดียว เป็นอันว่าวิธีนี้ของพวกเดียรถีย์ไม่ได้ผล

พวกนั้นประชุมกัน ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรดี ขณะนั้นมีนักบวชความคิดเฉียบแหลมคนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า "สหายทั้งหลาย อุบายนั้นมีมากหลาย เมื่อไม่ได้ด้วยวิธีหนึ่งก็ควรใช้วิธีอื่นต่อไป เป็นคนไม่ควรจนปัญญา ธรรมดามีอยู่ว่าเมื่อประตูหนึ่งปิดลง อาจจะมีประตูอื่นพอที่จะเปิดได้ ลองๆ ผลักดูก่อนเถิด คือข้าพเจ้าระลึกถึงสานุศิษย์คนหนึ่งของพวกเรา เธอเป็นสตรีที่งามมากประดุจเทพอัปสร ถ้าได้อาศัยนางช่วยเหลือ แผนการของพวกเราคงสำเร็จ หรือท่านทั้งหลายมีความเห็นอย่างไร"

พูดจบนักบวชทุกคนเห็นด้วย พอดีในขณะที่เขาประชุมลับกันอยู่นั้น นางจิญจมาณวิกาก็เข้ามาเพื่อเยี่ยมเยียนตามปกติอย่างที่เคยมา นักบวชเหล่านั้นทำเป็นไม่สนใจเธอ และไม่ได้ถามอะไรๆ นางรู้สึกประหลาดใจจึงกล่าวขึ้นว่า

"พระคุณเจ้า เมื่อข้าพเจ้ามาหาครั้งก่อนๆ พระคุณเจ้าเคยแสดงอาการยินดี

และต้อนรับอย่างเต็มใจ แต่คราวนี้เหตุใดพระคุณเจ้าจึงเมินเฉย เหมือนข้าพเจ้าเป็นคนแปลกหน้าและพึงรังเกียจ โปรดแจ้งข้อผิดของข้าพเจ้าให้ทราบด้วยเถิด ถ้าข้าพเจ้ารู้ความผิดของตัวแล้วจักทำคืนเสีย"

"น้องหญิง" นักบวชคนหนึ่งกล่าวขึ้น "เธอมัวไปเพลินเสียที่ใด จึงไม่ทราบความทุกข์ของพวกเรา พวกเราถูกพระสมณโคดมเบียดเบียนอยู่ ทำให้ด้อยทั้งลาภสักการะและเกียรติคุณ เธอไม่เจ็บร้อนแทนเราบ้างเลยหรือ ?"

"ข้าแต่พระคุณเจ้า โบราณกล่าวไว้ว่าเมื่อยามเดือดร้อนย่อมได้เห็นใจมิตรและบริวาร บัดนี้พระคุณเจ้าทั้งหลายเดือดร้อนอยู่ ข้าพเจ้าเป็นทั้งมิตรและบริวารไฉนจะเฉยอยู่ได้ แต่ข้าพเจ้าเป็นผู้หญิงจะทำอย่างไรเล่า จึงจะช่วยแก้ปัญหาบรรเทาความเดือดร้อนของพระคุณเจ้าทั้งหลายได้ จงบอกมาเถิด ข้าพเจ้ายินดีปฏิบัติเพื่อความสุขความปลอดโปร่งของพระคุณเจ้า"

เดียรถีย์เหล่านั้นพอใจคำของนางปริพพาชิกายิ่งนัก คนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า

"ดูก่อนน้องหญิง พวกเราจะไม่ลืมความดีของน้องหญิงในครั้งนี้เลย ถ้างานใหญ่ครั้งนี้สำเร็จ เธอย่อมมีความชอบอย่างสูง อนึ่ง เธอบอกว่าเธอเป็นผู้หญิงจะช่วยพวกเราได้อย่างไร น้องหญิง ก็เธอทราบมิใช่หรือ ว่าอะไรเล่าจะเป็นความเสื่อมเสียอย่างร้ายแรงสำหรับนักพรต ยิ่งไปกว่าการคลุกคลีเกี่ยวข้องด้วยสตรีเพศ เหมือนหนอนเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับเนื้อ จิญจมาณวิกาเอย เธอจงอาศัยความเป็นหญิงของเธอนั่นแล ทำลายเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งของพระสมณโคดมให้ทลายลง"

นางจิญจมาณวิกากล่าวว่า "ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าอย่างนั้นไว้เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าเอง คงจะสำเร็จสมประสงค์" แล้วนางก็ลากลับไป

หลังจากนั้นสองสามวัน ชาวนครสาวัตถีผู้เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า และไปฟังพระธรรมเทศนาทุก ๆ เย็น เมื่อกลับออกจากวัดเชตวันจะเห็นนางจิญจมาณวิกาปริพพาชิกาเดินสวนทางเข้าไปในอาราม เมื่อมีผู้ถามนางว่าจะไปไหน ก็ตอบเพียงว่า ธุระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ และแล้วก็เดินเข้าไปในวัดเชตวัน

ตอนเช้าเมื่อมหาชนเข้าสู่วัดเชตวัน ถวายยาคูและภัตตาหารแก่พระผู้มีพระภาค

และพระสงฆ์ เธอจะเดินสวนออกมาจากวัดอีก เมื่อถูกถามว่านางมาจากไหน นางจะตอบอย่างเดียวกันว่า ธุระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ว่าเรามาจากไหน และนอนที่ไหน

นางทำอยู่อย่างนี้ประมาณ ๒ เดือน และทำอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ครานี้เอง ด้วยอาการดังว่าจะปลงใจทำบุญเพราะเหลือเอือมเสียที เมื่อมีผู้หนึ่งในมหาชนทักถามขึ้นอีกในหนนั้น นางจึงกล่าวว่า

"ท่านทั้งหลายไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็น เคารพบูชาพระองค์อย่างสูง แม้พระราชาแห่งแคว้นโกศลผู้ทรงศักดิ์ ก็เทิดทูนพระองค์อย่างหาที่เสมอเหมือนมิได้ แต่ทั้งท่านทั้งหลายและทั้งพระราชาก็หาทราบไม่ว่า คนอันเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระ-มหาสมณโคดมนั้นคือใคร" นางพูดทิ้งไว้แค่นั้นแล้วก็ยิ้มอย่างเยาะโลก

"ก็ใครเล่าเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ท่านรู้หรือ ?" ประชาชนซักถามสืบไปอีก

"ทำไมเราจะไม่รู้ พระสมณโคดมอภิรมย์ชมชื่นด้วยผู้ใดทุกคืน ผู้นั้นแหละเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระองค์ ท่านเอย ธรรมดาบุรุษที่จะว่างเว้นจากสตรีเพศสำหรับเชยชมนั้นจะทนอยู่ได้ฉะนั้น อุปมาเหมือนกาสรฤๅจะว่างเว้นจากปลัก คนที่รักกันย่อมไม่ว่างเว้นจากการเชยชม หรือเหมือนพญาหงส์ย่อมอภิรมย์ต่อสระโบกขรณี ดาบสตาเปสินีย่อมไม่ว่างเว้นด้วยการเข้าฌานเป็นการกีฬา ดูก่อนท่านผู้มืดบอดทั้งหลาย ก็พระสมณโคดมนั้นออกจากพระราชวังอันโอ่อ่า เคยแวดล้อมด้วยสตรีที่คอยแต่จะบำรุงบำเรอด้วยกามรส และบัดนี้พระองค์ได้ว่างเว้นจากสิ่งเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน เมื่อได้มาพบสตรีที่มีรูปทรงสะคราญตาและลำเพาพักตร์ พระองค์น่ะหรือจะทนได้ พระองค์ย่อมจะถือโอกาสเชยชมให้สมกับที่ว่างเว้นมานาน เหมือนมัจฉาชาติซึ่งกระวนกระวายเพราะขาดน้ำในฤดูแล้ง เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องมาจากทิศตะวันตก ก็ย่อมจะไหวตัว และเมื่อพระพิรุณหลั่งลงมาห่าใหญ่หามรุ่งหามค่ำ ทำให้น้ำเจิ่งนองทุกบึงบาง มัจฉาชาติเหล่านั้นจะพึงชื่นชม ถึงแก่โลดคะนองสักเพียงใด ดูก่อนท่านผู้มืดบอด ข้อนี้ฉันใด พระมหาสมณโคดมก็ฉันนั้น"

"ก็ท่านหรือเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระมหาสมณโคดม ?" ประชาชนยังถามอยู่

"ข้าพเจ้าบอกท่านไว้แล้วมิใช่หรือ ว่าพระสมณโคดมอภิรมย์ชมชื่นกับผู้ใด

ทุกคืน ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักยิ่งของพระองค์ ก็ข้าพเจ้านี่แหละเป็นผู้ที่พระองค์รับสั่งหาและอภิรมย์ด้วย อย่าให้ข้าพเจ้าต้องแจงอยู่อีกเลย ท่านตรองเอาเองเถิดว่าเรื่องควรจะเป็นอย่างไร" ว่าแล้วนางก็เดินเลยไป เพื่อให้น้ำคำดุจยาพิษที่วางไว้ออกฤทธิ์ของมันไปตามลำพัง ไม่รอคำซักถามของประชาชนอีก

แลก็เป็นเช่นนั้น คำพูดของนางก่อความสงสัยให้เกิดขึ้นในดวงจิตของพุทธ-บริษัทอย่างสุดที่จะห้ามได้ ประกอบกับมีข้อประจักษ์อยู่ทั่วกันให้น่าเชื่อ คือเมื่อประมาณ ๒ เดือนก่อนนี้นางได้เดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเชตวันทั้งเช้าและเย็น พวกเดียรถีย์นิครนถ์ทั้งหลายเห็นได้ที่เช่นนั้นแล้ว ก็ช่วยกันกระพือข่าวให้ลุกลามเหมือนไฟซึ่งมีเชื้อดีและได้แรงลม

แต่เหตุการณ์ในวัดเชตวันยังคงสงบเงียบ ภิกษุทั้งหลายยังคงบำเพ็ญสมณธรรมและสาธยายพระพุทธพจน์ตามปกติ มีบางครั้งที่ภิกษุบางรูปแสดงความจำนงจะแก้ข่าวนี้ แต่พระพุทธองค์ทรงห้ามเสีย สาวกผู้เชื่อมั่นในอนาคตังสญาณแห่งศาสดาตน จึงคงได้ยินข่าวลือนี้ด้วยดวงใจสงบ

ดูก่อนภราดา ข้าพเจ้าเองก็เดือดร้อนกระวนกระวายเกี่ยวกับเรื่องนี้มิใช่น้อยแต่ก็ระงับลงได้ด้วยพระพุทธพจน์ที่ตรัสปลอบว่า

"อานนท์ อย่าเดือดร้อนไปเลย ผู้ที่จับคูถปามณฑลพระจันทร์ย่อมจะประสบความเดือดร้อนเองด้วยเหตุสองอย่างคือ มือของเขาย่อมสกปรกเปรอะเปื้อน และติดกลิ่นเหม็นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เขาจะโทมนัสมากขึ้น เมื่อคูถที่เขาปาขึ้นไปนั้นไม่สามารถทำให้มณฑลพระจันทร์แปดเปื้อนมัวหมองลงได้ แต่กลับตกลงมาให้ศีรษะ และอวัยวะต่าง ๆ ของผู้ปาสกปรกเปรอะเปื้อนเสียเอง ข้อนี้ฉันใด ผู้ใดพยายามใส่ความตถาคตก็ฉันนั้น"

ดูก่อนภราดา ในกรณีนี้ พระบรมศาสดาเป็นเหมือนนายตำรวจใหญ่ผู้ฉลาดในการจับผู้ร้าย เมื่อเห็นและรู้ลาดเลาว่าผู้ร้ายจะไปปล้นบ้าน ก็หาได้จับในทันทีไม่ คาดคะเนกำลังของผู้ร้ายแล้วก็เตรียมกำลังตำรวจไว้ จับให้ได้คาหนังคาเขา ให้ผู้ร้ายไม่มีทางดิ้นรนหรือแก้ตัวประการใดเลย

อีก ๔ เดือนต่อมา นางจิญจมาณวิกาได้นำเอาผ้าเก่า ๆ ทบเป็นหลายชั้นใส่ไว้

หน้าท้อง แล้วค่อยเพิ่มขึ้นๆ แสดงอาการว่ามีท้องแก่ขึ้นตามลำดับ พอย่างเข้าเดือนที่ ๘ ที่ ๙ นางใช้ไม้คางโคทุบตามหลังมือหลังเท้าให้บวมขึ้น เพื่อให้สมกับอาการของผู้มีครรภ์แก่เต็มที่จวนจะคลอด

เรื่องนี้เกรียวกราวที่สุดในเมืองสาวัตถีในปีนั้น ยกเว้นพระอริยสาวกเสียแล้ว มหาชนนอกนี้เชื่อสนิทว่านางตั้งครรภ์กับพระศาสดา แต่พระพุทธองค์ก็ยังคงเฉยอยู่ บังเอิญอริยสาวกมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้พุทธบริษัทในวัดเชตวันยังคงคับคั่ง

ทุกหนทุกแห่งโจษจันกันเกรียวกราวถึงเรื่องนี้ตามทางสามแพร่ง สี่แพร่ง ในที่สาธารณสถานและสัณฐาคารที่ประชุมต่างๆ มีการถกเถียงและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ หรือเป็นไปไม่ได้ มนุษย์ทั้งหลายได้แยกออกเป็น ๒ พวก พวกที่เชื่อว่าเป็นไปได้จริง ก็ถอยศรัทธาในพระศาสดา พวกที่ไม่เชื่อก็ช่วยแก้แทนให้พระพุทธองค์

วันหนึ่งข้าพเจ้ารู้สึกกลุ้มใจ กระวนกระวายเพราะเรื่องนี้ขึ้นมาอีก หากจะกราบทูลพระศาสดา พระองค์ก็คงจะนิ่งเฉยอย่างเคย ข้าพเจ้าจึงเดินออกจากเชตวนาราม มุ่งไปทางทิศทักษิณ ณ ที่นั้นเป็นดงไม้สีเสียดอันร่มรื่น ข้าพเจ้าต้องการอยู่ที่สงบ เพื่อระงับใจที่ฟุ้งซ่านอันเนื่องด้วยความห่วงใยพระศาสดาผู้เป็นที่เคารพรักยิ่งของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระศาสดามิได้ทำกรรมอันน่าบัดสีนั้น แต่จะห้ามปากคนมิให้พูดได้อย่างไร ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งของพระองค์ และบางครั้งเมื่อข้าพเจ้าออกบิณฑบาตในเวลาเช้า จะมีพราหมณ์หนุ่มบางคนและนักบวชพาหิรลัทธิเยาะเย้ยถากถางจะให้เจ็บอาย แต่ข้าพเจ้าก็พยายามอดกลั้น ไม่แสดงอาการโกรธเคืองตามพระดำรัสของพระศาสดา

"ท่านเอย คนในโลกนี้ส่วนใหญ่พอใจแต่ในความวิบัติล่มจมของผู้อื่น ถือเป็นอาหารปากอันโอชะ เพื่อจะได้ไว้เคี้ยวเล่นในวงสมาคมเวลาว่าง แม้เขาจะไม่ต้องการภาวะเช่นนั้น ถ้าเกิดกับตัวของเขาเอง"

ในขณะที่ข้าพเจ้ารำพึงอยู่นั้น มีเด็กหนุ่มตระกูลพราหมณ์สองคนเดินเข้ามาโดยไม่เห็นข้าพเจ้า และแล้วก็นั่งพัก ณ ใต้ต้นไม้อีกต้นหนึ่ง โดยหันหลังให้ข้าพเจ้า

"วาเสฏฐะ" เด็กหนุ่มคนหนึ่งพูดขึ้น "อากาศร้อนอบอ้าวเหลือเกิน มาพักในป่าสีเสียดนี่ค่อยสบายขึ้นหน่อย ถ้ารัตติยามาด้วยคงจะรื่นรมย์ขึ้นอีกมากทีเดียว" นามนั้นเขาคงหมายถึงคนรักของเขา

"คนกำลังมีคนรักใหม่ ๆ ก็เป็นอย่างนี้เอง" เด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งเปรยขึ้น "เห็นอะไรไปที่ไหนก็คิดถึงแต่คนรัก หายใจเข้าหายใจออกเป็นคนรักไปหมด"

"ก็ฉันยังหนุ่มแน่นมีกำลังสมบูรณ์ และมีคู่รักน่ารักอย่างรัตติยา จะไม่ให้ฉันใฝ่ฝันและพร่ำเพ้ออย่างไร อย่าว่าแต่เรา ๆ เลย แม้แต่พระสมณโคดมบรมศาสดาก็ยังมีนางจิญจมาณวิกาไว้เชยชม เออ ความจริงมันไม่น่าเป็นไปได้นะ ภารัทวาชะ แต่มันก็เป็นไปแล้ว"

ข้าพเจ้าสะดุ้งขึ้นทั้งตัว อนิจจา ไม่ว่าจะหลบหลีกไปมุมใด ข้าพเจ้าเป็นได้ยินแต่ข่าวอันไม่น่าชื่นใจนี้ทั้งสิ้น แคว้นโกศลมหารัฐและแคว้นใกล้เคียงเวลานั้นอบอวลไปด้วยควันไฟ คือข่าวลือเรื่องพระศาสดาและนางจิญจมาณวิกา ข้าพเจ้าอึดอัดเป็นที่สุด อยากจะลุกขึ้นไปชี้แจงให้เด็กสองคนนั้นเข้าใจอย่างถูกต้องว่า กรรมอันน่าบัดสีนั้นพระศาสดามิได้ทำ ก็พอดีได้ยินเสียงเด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งพูดขึ้นว่า

"วาเสฏฐะ จะเชื่อหรือว่าพระสมณโคดมจะทรงกระทำอย่างนั้นจริง ?"

"พยานหลักฐานออกแน่นหนาชัดเจนอย่างนั้น เธอยังจะไม่เชื่ออีกหรือ ภารัทวาชะ ผู้หญิงเขาเป็นฝ่ายเสียหาย และบอกออกมาโต้ง ๆ ว่าพ่อของเด็กในท้องคือใคร เหตุการณ์ที่เป็นมาตลอดระยะเวลาหกเจ็ดเดือนก่อนนี้ก็พอเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ นางจิญจมาณวิกาเดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเชตวันไม่เท่าไรก็ตั้งท้อง ใคร ๆ ก็เห็น"

"แต่ฉันยังไม่เชื่อ เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่ใส่ร้ายกันได้ ผู้หญิงเป็นเครื่องมืออย่างดีที่สุดของผู้ใจบาป ที่จะใช้เป็นเครื่องทำลายเกียรติยศของใครต่อใคร"

"ภารัทวาชะ สหายรัก เรื่องถ้าไม่มีพยานหลักฐาน ฉันจะไม่เชื่อเหมือนกัน แต่นี่ท้องของนางจิญจมาณวิกาเป็นพยานปากเอก ที่จะไม่ยอมให้ใครเถียงได้เลยว่าพระสมณโคดมมิได้ทำกรรมอันน่าบัดสีนั้น"

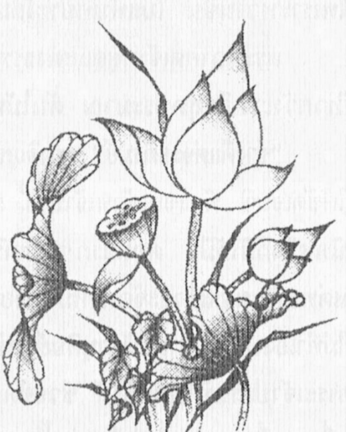
"แต่ฉันจะยังไม่เชื่อ" ภารัทวาชะพูดอย่างหนักแน่น "จนกว่านางจิญจมาณวิกา

จะคลอดพยานปากเอกจริงๆ คือเด็กที่จะคลอดออกมา หาใช่นางจิญจมาณวิกาไม่ดอก และแม้เด็กคลอดแล้ว ถ้าไม่มีเค้าหน้าแห่งพระตถาคตเจ้าเลย ฉันก็จะยังเชื่อไม่สนิท ฉันเคยเห็นแม่ปริพพาชิกาคนนี้เที่ยวไปเที่ยวมาอยู่ตามวัดของพวกเดียรถีย์นิครนถ์บ่อยไป นางอาจจะตั้งครรภ์กับใครสักคนหนึ่งก็ได้ ในจำพวกเดียรถีย์นิครนถ์เหล่านั้น แล้วพวกนั้นก็เป็นศัตรูของพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย ทั้งๆ ที่พระองค์ไม่เคยเป็นศัตรูกับใคร เธอเคยได้ยินมิใช่หรือ พวกนั้นเที่ยวประกาศปาวๆ เพื่อให้มหาชนเลื่อมใสตน แต่ก็หาสำเร็จไม่ พอพวกนั้นหยุดประกาศไม่เท่าไรเรื่องของนางจิญจมาณวิกาก็โผล่ขึ้นมา เพื่อนรัก อย่าเชื่ออะไรง่ายเกินไป คอยดูกันไปให้ถึงที่สุด คนในโลกนี้ชอบใส่ร้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ประโยชน์ขัดกัน”

“ฉันไม่ใช่คนเชื่อง่าย เธอก็คงรู้ ฉันมั่นใจว่าคนเชื่อง่ายเป็นคนงมงาย แต่คนที่ไม่ยอมเชื่ออะไรเสียเลยก็เป็นคนงมงายเหมือนกัน และดูเหมือนจะงมงายกว่าคนเชื่อง่ายเสียอีก”

“ฉันไม่ได้ว่าอะไร” ภารัทวาชะพูดตัดบท “เป็นแต่ฉันบอกว่าให้คอยดูกันไปจนถึงที่สุดเท่านั้น”

แลแล้วเด็กหนุ่มทั้งสองก็ละดงไม้สีเสียดไว้เบื้องหลัง ปล่อยให้ข้าพเจ้าจมอยู่ด้วยจินตนาการที่สับสนสุดพรรณนา

๑๗
นางบาปและนางบุญ

แลแล้ววันอันตื่นเต้นที่สุดก็มาถึง มันเป็นประดุจวันตัดสินความคงอยู่หรือความดับสูญแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าเรื่องของนางจิญจมาณวิกาเป็นเรื่องจริง ก็เป็นความดับสูญแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าเรื่องของนางจิญจมาณวิกาเป็นเรื่องเท็จ ก็เป็นนิมิตว่าพระพุทธศาสนาจะรุ่งโรจน์ต่อไป ทั้งนี้เสมือนคนโง่นำมูลค้างคาวไปสาดต้นข้าวด้วยเจตนาที่จะให้ต้นข้าวตาย แต่บังเอิญมูลค้างคาวเป็นปุ๋ยอย่างดีของต้นข้าว ยิ่งทำให้ต้นข้าวเจริญงอกงามเขียวสดยิ่งขึ้น

วันนั้นพระตถาคตเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ ณ ธรรมสภา สง่าปานดวงจันทร์ในท้องฟ้าที่ปราศจากเมฆหมอก ขณะที่พุทธบริษัทกำลังทอดกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนาอยู่นั่นเอง นางจิญจมาณวิกาก็ปรากฏกายขึ้นท่ามกลางพุทธบริษัท นางยืนเท้าสะเอวด้วยมือข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งชี้พระพักตร์พระตถาคตเจ้าด้วยอาการเกรี้ยวกราด

"แสดงธรรมไพเราะจริงนะ พระโคดม เสียงของท่านกังวานซึ้งจับใจของมหาชน ฟันของท่านเรียบสนิท วาจาที่เปล่งออกล้วนแต่ให้คนทั้งหลายสละโลกียวิสัย แต่ตัวพระสมณโคดมเองเล่าสละได้หรือเปล่า ? บทบาทแสดงธรรมช่างทำได้

ไพเราะหวานชื่น ไม่แพ้บทประโลมนางในห้องนอน”

พระตถาคตเจ้าหยุดแสดงธรรม พุทธบริษัทเงียบกริบ บรรยากาศรอบ ๆ ช่างวิเวกวังเวงเสียสุดประมาณ ต้นไม้ทุกต้นในวัดเชตวันยืนต้นนิ่งเหมือนไม้ตายซาก

“ช่างดีแต่จะอภิรมย์” นางจิญจมาณวิกาพล่ามต่อไป “พระโคดมหันมาดูข้าพเจ้าให้ชัดเจนซิ ท้องของข้าพเจ้าบัดนี้ ๙ เดือนเศษแล้ว ตั้งแต่ตั้งท้องมา จะห่วงใยสักนิดหนึ่งก็มิได้มี ตอนแรก ๆ เมื่อเริ่มอภิรมย์ ช่างสรรมาเล่าแต่คำหวานให้เพลินใจ แต่พอท้องแก่แล้วจะจัดหาหมอหายา เพื่อลูกของตนเองสักนิดหนึ่งก็มิได้มี เมื่อไม่ทำเองจะมอบภาระให้สานุศิษย์ผู้ศรัทธา เช่นนางวิสาขา หรืออนาถปิณฑิกะ หรือพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ ช่วยจัดเรือนคลอดและสวัสดิภาพอื่น ๆ มิใช่เพียงแต่เพื่อคนที่ตนเคยพร่ำว่ารักเท่านั้น แต่เพื่อเด็กอันเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตนด้วย” ว่าจบลงนางกวาดสายตาไปทั่ว

“ดูก่อนน้องหญิง” พระตถาคตเจ้าตรัสด้วยพระสุรเสียงกังวานซึ้งอย่างเดิม “เรื่องนี้เราสองคนเท่านั้นที่รู้กันว่า จริงหรือไม่จริง”

พระจอมมุนีตรัสเพียงเท่านี้แล้วทรงดุษณีอยู่ แต่พระดำรัสสั้น ๆ กินความลึกซึ้งนี่เอง พุ่งเข้าเสียบความรู้สึกของนางอย่างรุนแรง เสมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษโดยไม่รู้สึกตัว นางสะดุ้งอย่างแรง มือเท้าและปากเริ่มสั่นอยู่ครู่หนึ่ง พอรวบรวมสติให้มั่นคงดังเดิม แล้วนางก็โต้ตอบออกมาทันทีว่า

“แน่ละซิ พระโคดม ก็ในพระคันธกุฎีอันมิดชิดนั้น ใครเล่าจะไปร่วมรู้เห็นด้วย นอกจากเราสองคน ช่างพูดได้อย่างไม่สะทกสะท้านเทียวนะว่า เราสองคนเท่านั้นรู้กัน” นางพูดไปเต้นไปด้วยอารมณ์โกรธอันค่อย ๆ พลุ่งขึ้นมาทีละน้อย

“แน่นอนทีเดียวน้องหญิง ตถาคตขอยืนยันคำนั้น”

ดูก่อนภราดา จะเป็นด้วยเหตุบังเอิญ หรือเป็นเพราะวิบากแห่งกรรมอันสุดรอบของนาง ก็สุดจะอนุมานได้ เมื่อนางร้องด่าพระตถาคตไป และเต้นไป เชือกซึ่งนางใช้ผูกท่อนไม้ซึ่งพันด้วยผ้าเก่าบาง ๆ ก็ขาดลง เรื่องทั้งหลายก็แจ่มแจ้ง การมีท้องของนางปรากฏแก่ตามหาชนอย่างชัดเจนยิ่งกว่าคำบอกเล่าใด ๆ ทั้งหมด นางได้คลอดบุตรคือท่อนไม้และผ้าเก่า ๆ แล้ว ท่ามกลางมหาชนนั่นเอง คนทั้งหลาย

ตะลึงพรึงเพริด แต่มีแววแห่งปีติปราโมชอย่างชัดเจน นางจิญจมาณวิกาตกใจสุดขีด หน้าซีดเผือดเหมือนคนตาย ประชาชนได้เห็นเหตุการณ์ประจักษ์ตาเช่นนั้น ต่างก็โล่งใจที่พระตถาคตเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง แล้วอารมณ์ใหม่ก็พลุ่งขึ้นในดวงใจแทบจะทุกดวง นั่นคือความเคียดแค้นชิงชังนางจิญจมาณวิกา ต่างก็สาปแช่งให้นางประสบทุกข์สมแก่กรรมชั่วร้ายของตน บางคนถือท่อนไม้และก้อนดินขับไล่ออกไปจากวัดเชตวัน ต่อมานางได้สิ้นชีพลงด้วยอาการที่น่าสังเวช อนิจจา เรือนร่างที่สวยงามแต่ห่อหุ้มใจที่โสมมไว้ ย่อมทำให้เจ้าของเรือนร่างใช้เป็นเครื่องประหารตนเองอย่างไม่มีใครช่วยได้

ลาภสักการะของเดียรถีย์ทั้งหลายเสื่อมลง และเกิดขึ้นแก่พระทศพลเจ้ามากหลาย

วันต่อมาภิกษุสงฆ์ได้ประชุมกัน ณ ธรรมสภา กล่าวกถาว่าด้วยเรื่องนางจิญจมาณวิกา พระตถาคตเจ้าเสด็จมา ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อยังไม่พิจารณา หรือยังไม่เห็นโทษของผู้อื่นโดยชัดเจนแล้วก็ไม่พึงลงโทษผู้ใด อนึ่ง บุคคลผู้ละคำสัตย์แล้ว และชอบพูดแต่มุสา ไม่สนใจในเรื่องปรโลก จะไม่ทำบาปนั้นเป็นอันไม่มี”

ดูก่อนภราดา เหตุการณ์นี้เป็นเรื่องใหญ่ยิ่งที่เกิดแก่พระพุทธองค์ เป็นเรื่องที่รู้กันแพร่หลายในหมู่ชนทุกชั้น ผู้เฒ่าผู้แก่พยายามสั่งสอนลูกหลานว่าอย่าเอาอย่างนางจิญจมาณวิกา และผูกเป็นคำพังเพยว่า “อย่าปาอุจจาระขึ้นฟ้า”

ดูก่อนผู้แสวงสันติวรบท ก็พระตถาคตเจ้าเคยตรัสไว้เสมอไม่ใช่หรือว่า “คนที่เกิดมาแล้ว ทุกคนมีขวานติดปากมาด้วย สำหรับให้คนพาลผู้ชอบพูดชั่ว ๆ ไว้ฟาดฟันเชือดเฉือนตัวเอง อนึ่ง ผู้ใดติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ หรือสรรเสริญคนที่ควรติเตียน ผู้นั้นชื่อว่าแส่หาโทษใส่ตัวเพราะปากเขา ย่อมหาความสุขไม่ได้เพราะโทษนั้น การแพ้การพนันสิ้นทรัพย์หมดเนื้อหมดตัว ยังถือว่ามีโทษน้อย เมื่อนำไปเทียบกับการทำใจให้คิดประทุษร้าย ในพระสุคตการกล่าวใส่ร้ายพระพุทธเจ้านี้แลมีโทษมากอย่างยิ่ง

“ผู้ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส ย่อมได้รับบาปเอง เหมือนคนปาผงธุลีขึ้นฟ้าหรือปาธุลีทวนลม

"ผู้โลภจัดไม่มีศรัทธา ตระหนี่ ไม่เคยใส่ใจในคำขอร้องวิงวอนของผู้ทุกข์ยาก ชอบส่อเสียด มักจะชอบด่าผู้อื่นเสมอ ๆ"

เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นบทเรียนดีพอ สำหรับผู้ปองร้ายต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา เรื่องใส่ร้ายป้ายสีต่าง ๆ จึงเงียบไปหลายปี ต่อมามีเรื่องเกิดขึ้นอีก คราวนี้เกี่ยวกับการฆาตกรรม พวกเดียรถีย์ตามเคย จ้างนักเลงสุราให้ฆ่าหญิงคนหนึ่งชื่อสุนทรี แล้วนำไปหมกไว้ที่กองดอกไม้แห้งใกล้พระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาค แล้วทำทีเป็นเที่ยวโฆษณาว่านางสุนทรีหายไป ไม่ทราบหายไปไหน มีการค้นหากันมาก ในที่สุดก็มาพบที่ใกล้พระคันธกุฎี คราวนี้พวกเดียรถีย์ผู้ริษยาก็เที่ยวโฆษณาต่อมหาชนว่า พระผู้มีพระภาคร่วมหลับนอนกับนางสุนทรี แล้วฆ่านางเสียเพื่อปิดปาก แต่ในที่สุดเจ้าหน้าที่ตำรวจของพระเจ้าปเสนทิโกศลก็จับผู้ร้ายฆ่านางสุนทรีได้ในร้านสุราแห่งหนึ่ง เพราะพวกนั้นเมาสุราแล้วทะเลาะกันเอง และกล่าวถึงเรื่องที่ตนตีนางสุนทรีกี่ครั้ง ๆ

ภราดา ข้าพเจ้ากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาค้างอยู่ จึงขอย้อนพรรณนาถึงมหาอุบาสิกาผู้มีอุปการะมากต่อพระศาสนาอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อนางกำลังเตรียมสร้างอารามนั่นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะเสด็จสู่ภัททิยนคร ดังนั้นวันหนึ่งเมื่อเสวยที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะ แล้วก็บ่ายพระพักตร์ไปทางทิศอุดร ข้าพเจ้าขอแจ้งรายละเอียดในเรื่องนี้เล็กน้อย คือตามปกติพระศาสดาเมื่อเสวยที่บ้านของนางวิสาขาเสร็จแล้ว จะเสด็จออกจากประตูทักษิณและเสด็จสู่วัดเชตวัน ถ้ารับภิกขาที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะ เมื่อเสร็จแล้วจะเสด็จออกทางประตูทิศตะวันออก และประทับ ณ ปุพพารามของนางวิสาขา แต่ถ้าคราวใดที่พระพุทธองค์เสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกะ แล้วเสด็จออกทางประตูทิศอุดร ก็เป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ทรงประสงค์จะเสด็จจาริกในที่อื่น ๆ ซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง

คราวนี้เมื่อนางวิสาขาทราบว่า พระพุทธองค์เสวยพระกระยาหารที่บ้านของอนาถปิณฑิกะ แล้วเสด็จออกทางประตูทิศอุดร จึงรีบไปเฝ้าโดยเร็ว ถวายบังคมแล้วทูลว่า "พระองค์จะเสด็จจาริกไปที่อื่นหรือพระเจ้าข้า ?" เมื่อพระศาสดาทรง

รับแล้วจึงกราบทูลอีกว่า "พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สละทรัพย์มากหลาย เพื่อสร้างอารามถวายพระองค์ ขอพระองค์เสด็จกลับก่อนเถิดพระเจ้าข้า อย่าเพิ่งเสด็จไปเลย"

"ดูก่อนวิสาขา อย่าเลย อย่าให้ตถาคตกลับเลย ให้ตถาคตทำกิจของพระ-พุทธเจ้าโดยสมบูรณ์เถิด"

นางวิสาขาดำริว่า พระพุทธองค์น่าจะทรงมีเหตุพิเศษเป็นแน่แท้ จึงกราบทูลว่า "พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์รับสั่งให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ผู้รู้กิจที่ควรทำและไม่ควรทำ กลับเถิด พระเจ้าข้า"

"ดูก่อนวิสาขา เธอพอใจภิกษุรูปใด ขอให้เธอนิมนต์รูปนั้นไว้เถิด"

นางวิสาขาคิดว่า ก็พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้าอาราธนาท่านอยู่จะสามารถให้การสร้างอารามสำเร็จโดยเร็ว จึงได้อาราธนาพระมหาโมคคัลลานะกลับ พระมหาเถระมองดูพระศาสดาเป็นเชิงทูลปรึกษา และฟังพุทธ-บัญชา พระศาสดาจึงทรงอนุญาตให้พระเถระพร้อมด้วยบริวารกลับ

ในความอำนวยการของพระอัครสาวกเบื้องซ้าย ปราสาทสองชั้นสำเร็จไปโดยรวดเร็ว มีทั้งหมด ๑,๐๐๐ ห้อง คือชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง และชั้นบนอีก ๕๐๐ ห้อง พระศาสดาเสด็จจาริกไป ๙ เดือนจึงเสด็จกลับ การก่อสร้างปราสาทก็สำเร็จในเวลา ๙ เดือนเช่นกัน

นางได้อาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับอยู่ ณ ปราสาทนั้นเป็นเวลา ๔ เดือน เพื่อทำการฉลองปราสาท เมื่อพระตถาคตเจ้ารับแล้วนางก็เตรียมการถวายอาหาร เครื่องอุปโภคอื่นๆ แด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประมุข

ครั้งนั้นมีสตรีผู้เป็นสหายของนางวิสาขาคนหนึ่งนำผ้าซึ่งมีค่าถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อจะปูพื้นปราสาท จึงบอกนางวิสาขาว่า "สหาย ข้าพเจ้านำผ้ามาผืนหนึ่ง ท่านจะให้ปู ณ ที่ใด"

นางวิสาขาตอบว่า "สหาย ถ้าข้าพเจ้าจะตอบว่าไม่มีสถานที่จะให้ปู ท่านก็จะเข้าใจว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะให้ท่านร่วมกุศล เพราะฉะนั้นขอให้ท่านดูเอาเองเถิด เห็นสมควรปูลง ณ ที่ใด ก็ปูลง ณ ที่นั้น"

นางเดินสำรวจทั่วปราสาท ก็มองไม่เห็นที่ใดจะปูด้วยผ้ามีราคาน้อยกว่า ๑,๐๐๐ กหาปณะเลย นางรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้ส่วนแห่งบุญในปราสาทนั้น จึงไปยืนร้องไห้อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง

ข้าพเจ้าเดินไปพบเธอเข้าโดยบังเอิญ เมื่อไต่ถามทราบความแล้ว ข้าพเจ้าจึงแนะให้นางปูลาดผ้านั้นลงในที่แห่งหนึ่ง พร้อมด้วยปลอบโยนว่า

"น้องหญิง ผ้าซึ่งปูที่เชิงบันไดนี้ ย่อมอำนวยผลมากมีอานิสงส์ไพศาล เพราะภิกษุทั้งหลายเมื่อล้างเท้าแล้ว ย่อมเช็ดเท้าด้วยผ้าซึ่งอยู่ตรงนี้แล้วเข้าไปข้างใน"

นางดีใจอย่างเหลือล้นที่สามารถหาที่ปูลาดผ้าให้นางได้สมปรารถนา ได้ยินว่านางวิสาขาลืมกำหนดที่ตรงนั้นไป

นางวิสาขาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอดเวลา ๔ เดือน ในวันสุดท้าย ได้ถวายจีวรเนื้อดีมีราคามาก เฉพาะจีวรที่ถวายแก่พระซึ่งอ่อนพรรษาที่สุด ก็มีราคาถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ ในสมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ไม่มีสตรีใดทำบุญเกินหรือแม้แต่เพียงเท่านางวิสาขาเลย

ในวันที่ฉลองปราสาทเสร็จนั่นเอง เวลาบ่ายนางวิสาขาผู้อันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว เดินเวียนรอบปราสาท เปล่งถ้อยคำออกมาด้วยความเบิกบานใจว่า

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายวิหารทานเป็นปราสาทใหม่มีเครื่องฉาบทาอย่างดีสำเร็จแล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเสนาสนภัณฑ์ มีเตียงตั่งและหมอนเป็นต้น สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายสลากภัตด้วยอาหารที่สะอาดประณีตสำเร็จบริบูรณ์แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายจีวรทาน ด้วยผ้าที่ทำจากแคว้นกาสี ผ้าเปลือกไม้และผ้าฝ้ายเป็นต้น สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเภสัชทาน มีเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อยเป็นต้น ก็สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังเสียงของนาง แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า

"พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่เคยได้ยินหรือได้เห็นนางวิสาขาขับร้องเลย มาวันนี้นางพร้อมด้วยบุตรและหลานเดินเวียนปราสาทขับร้องอยู่ ดีของนางจะกำเริบหรือนางเป็นบ้าประการใด"

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธิดาของเราหาได้ขับร้องไม่ แต่เพราะอัธยาศัยในการที่จะบริจาคของนางเต็มบริบูรณ์แล้ว จึงเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานใจ" พระธรรมราชาผู้ฉลาดในการแสดงธรรมเพื่อจะทรงแสดงธรรมให้พิสดารออกไป จึงตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย วิสาขา ธิดาของเราน้อมจิตไปเพื่อทำกุศลต่างๆ เมื่อทำได้สำเร็จสมความปรารถนาก็ย่อมบันเทิงเบิกบาน ปานประหนึ่งนายมาลาการผู้ฉลาดรวบรวมดอกไม้นานาพันธุ์ไว้ แล้วร้อยเป็นพวงมาลัยให้สวยงามฉะนั้น"

แล้วพระจอมมุนีทรงย้ำอีกว่า

"นายมาลาการผู้ฉลาด ย่อมทำพวงดอกไม้เป็นอันมากจากกองดอกไม้ที่เก็บรวบรวมไว้ฉันใด สัตว์ผู้เกิดมาแล้วและจะต้องตาย ก็พึงสั่งสมบุญกุศลไว้ให้มากฉันนั้น"

"อาวุโส บุคคลผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์ และสมบูรณ์ด้วยศรัทธานั้น ค่อนข้างจะหาได้ยาก ผู้มีศรัทธามักจะมีทรัพย์น้อย ส่วนผู้มีทรัพย์มากมักจะขาดแคลนศรัทธา อุปมาเหมือนนายช่างผู้ฉลาดแต่ขาดดอกไม้ ส่วนผู้มีดอกไม้มากมูล แต่ก็ขาดความสามารถในการจัดเสียอีก ส่วนนางวิสาขาพรั่งพร้อมสมบูรณ์ทั้งศรัทธาและทรัพย์ เธอจึงมีทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายในบริบูรณ์"

วันหนึ่งนางวิสาขาได้อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไว้เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านของนาง เมื่อถึงเวลาแล้ว นางจึงให้หญิงคนใช้ไปนิมนต์พระ แต่หญิงคนใช้มารายงานว่าในวัดเชตวันไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย มีแต่นัคคบรรพชิต (นักบวชเปลือย) ทั้งสิ้นกำลังอาบน้ำฝนอยู่ วันนั้นฝนตกหนักมาก

เวลานั้นพระศาสดายังมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระเปลือยกายอาบน้ำเมื่อฝนตกใหญ่ ภิกษุทั้งหลายก็ดีใจกันใหญ่ และเปลือยกายอาบน้ำกันเกลื่อนเชตวนาราม หญิงคนใช้ไม่รู้จึงเข้าใจว่า ภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นนักบวชเปลือยสาวกของ

นิครนถนาฏบุตร (พระในศาสนาเชน-ผู้เขียน)

นางวิสาขาเป็นผู้ฉลาด เมื่อได้ฟังดังนั้นก็เข้าใจเรื่องโดยตลอด จึงให้คนรับใช้ไปนิมนต์ภิกษุอีกครั้งหนึ่ง นางกลับไปครั้งนี้ภิกษุได้อาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้วและครองจีวรแล้ว คนรับใช้จึงเห็นภิกษุอยู่เต็มเชตวนาราม และอาราธนาว่าถึงเวลาภัตกิจแล้ว

วันนั้นเองนางวิสาขาปรารภเรื่องนี้ ทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อถึงฤดูฝนเข้าพรรษานางขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุทั้งหลาย เพื่อใช้อาบน้ำ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ถวายได้ ประชาชนทั้งหลายพากันเอาอย่าง ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนจึงมีมาจนกระทั่งหลังพุทธปรินิพพาน[๑]

ดูก่อนอาวุโส ผู้ฉลาดย่อมหาโอกาสทำความดีได้เสมอ พุทธบริษัทในรุ่นหลังเป็นหนี้ความดีของนางวิสาขา ในฐานะเป็นผู้ริเริ่มสิ่งที่ดีงามไว้ให้คนทั้งหลายถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตามมากหลายด้วยประการฉะนี้

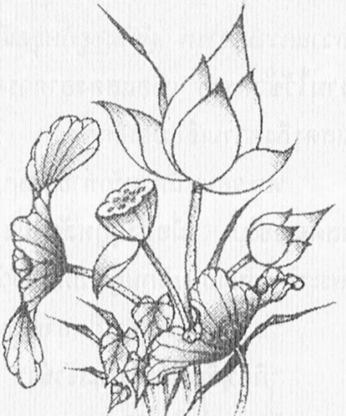
เมื่อพระอานนท์กล่าวจบลง เห็นพระกัมโพชะยังคงนั่งนิ่งอยู่ ท่านจึงกล่าวต่อไปว่า "ภราดา เรื่องพุทธจริยาและบุคคลผู้เกี่ยวข้องอันน่าสนใจนั้น มีมากหลายเหลือที่จะพรรณนาให้หมดในครั้งเดียวได้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเท่าที่นำมาเล่าแก่ผู้มีอายุก็พอสมควรแล้ว ท่านยังมีโอกาสที่จะรับทราบและศึกษาในโอกาสต่อไปอีกอนึ่งเวลานี้ก็เย็นมากแล้ว ท่านและข้าพเจ้ายังมิได้สรงน้ำชำระกายให้สะอาด เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ทิฏฐธรรมสุขวิหาร และพิจารณาธรรมตลอดปฐมยามแห่งราตรี"

พระกัมโพชะลุกขึ้นนั่งกระโหย่ง ประนมมือเปล่งวาจาสาธุสามครั้งแล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่พระพุทธอนุชา เป็นลาภอันประเสริฐแห่งโสตของข้าพเจ้า ที่ได้ฟังพุทธจริยาจากท่านผู้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระศาสดา ข้าพเจ้าขอจารึกพระคุณคือความกรุณาของท่านไว้ด้วยความเคารพสักการะอย่างสูงยิ่ง" แล้วพระกัมโพชะก็กราบลง ณ บาทมูลแห่งพระอานนท์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์

---

[๑] โปรดดูพร ๘ ประการที่นางวิสาขาทูลขอพระพุทธองค์ พระวินัยปิฎก (จีวรขันธนะ) เล่ม ๕ ข้อ ๑๕๓

๑๘
ปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปัญญา

ขอย้อนกล่าวถึงจริยาบถแห่งพระอานนท์ พระอนุชาร่วมพระทัยสมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่

ตอนสายวันหนึ่ง

พระอาทิตย์โคจรขึ้นเกือบจะถึงกึ่งฟ้าทางด้านตะวันออกแล้ว แต่ลมเช้าก็ยังพัดมาเบาๆ ความสดชื่นแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วพระเชตวันมหาวิหาร ความร่มรื่นแห่งอาราม ผสมด้วยความสงบระงับภายในแห่งสมณะผู้อาศัย ทำให้อนาถปิณฑิการามปรากฏประหนึ่งโลกทิพย์ซึ่งมีแต่ความสงบเย็น

เสียงภิกษุใหม่สาธยายพระพุทธพจน์ดังอยู่เป็นระยะๆ นอกจากนี้ยังมีบางท่านเดินจงกรมพิจารณาหัวข้อกัมมัฏฐานที่อาจารย์บอกให้ เพื่อทำลายอาสวะซึ่งหมักดองอยู่ในจิตใจเป็นกิเลสานุสัย อันติดตามมาเป็นเวลาช้านาน บางรูปซักและย้อมจีวร บางท่านกวาดลานพระวิหาร และเตรียมอาคันตุกภัณฑ์ต่างชนิด เพื่อภิกษุต่างถิ่นผู้จะเดินทางมาเฝ้าพระศาสดา ทั้งหมดนี้เป็นไปโดยอาการสงบ เป็นเครื่องนำมาซึ่งศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ทัศนายิ่งนัก

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อนันตชินได้เสด็จผ่านมา ภิกษุผู้นั่งอยู่ก็ลุกขึ้นยืนถวายความเคารพ ผู้เดินอยู่ก็หยุดเดิน ภิกษุผู้กำลังทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งก็หยุดงานไว้ชั่วคราว เพื่อแสดงอาการคารวะ และมองดูพระศาสดาด้วยสายตาอันแสดงถึงความเลื่อมใสลึกซึ้ง

พระจอมมุนีทรงทักทายภิกษุบางรูป และทรงแนะนำข้อธรรมบางประการแล้วเสด็จเลยไป เมื่อถึงกุฏิหลังหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับยืนนิ่งครู่หนึ่ง แล้วผินพระพักตร์มาถามภิกษุผู้ตามเสด็จว่า

"อานนท์ ภิกษุรูปใดอาศัยอยู่ในกุฏิหลังนี้ ?"

"ภิกษุชื่อติสสะพระเจ้าข้า" พระอานนท์ทูลตอบ

"เธออยู่หรือ ?"

"น่าจะอยู่พระเจ้าข้า"

พระศาสดาเสด็จเข้าไปภายในกุฏิ ภาพที่ปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ ทำให้พระองค์สังเวชสุดประมาณ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในมัชฌิมวัย นอนนิ่งอยู่บนเตียงน้อย ร่างกายของท่านปรุพรุนไปด้วยรอยแผล มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มท่วมกาย เตียงและผ้าของภิกษุรูปนั้นแปดเปื้อนด้วยปุพโพโลหิตส่งกลิ่นคาวคลุ้ง ท่านนอนจมอยู่ในกองเลือดและหนอง ซึ่งแห้งกรังไปแล้วก็มี ที่กำลังไหลเยิ้มอยู่ก็มี เมื่อได้ยินเสียงภิกษุรูปนั้นก็ลืมตาขึ้น ภาพพระศาสดาซึ่งประทับยืนอยู่ ณ ริมเตียงนั้น ทำให้ท่านมีอาการตะลึง จะยกมือขึ้นถวายทำความเคารพแต่ยกไม่ขึ้น เหลียวไปอีกด้านหนึ่งของเตียง ท่านได้เห็นพระพุทธอนุชายืนสงบนิ่ง อาการเศร้าฉายออกมาทางดวงหน้าและแววตาของพระอานนท์ผู้ประเสริฐ และแล้วเมื่อเหลียวมาสบพระเนตรซึ่งสาดแววแห่งพระมหากรุณาออกมาของพระศาสดาอีกครั้งหนึ่ง คราวนั้นความตื้นตันใจได้ท่วมท้นหทัยของพุทธสาวก จนเอ่อล้นออกมาทางดวงตาทั้งสอง แล้วค่อย ๆ ไหลซึมลงอาบแก้มซึ่งแห้งและตอบ เพราะอานุภาพแห่งโรคนั้น

"ดูก่อนติสสะ" พระศาสดาตรัส "เธอได้รับทุกขเวทนามากหรือ ?"

"มากเหลือเกินพระเจ้าข้า เหมือนนอนอยู่ท่ามกลางหนาม" เสียงซึ่งแหบเครือผ่านลำคอของพระติสสะออกมาโดยยาก

"เธอไม่มีเพื่อนพรหมจารี หรือสหธรรมมิก หรือสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกคอยปฏิบัติช่วยเหลืออยู่บ้างเลยหรือ ?"

"เคยมีพระเจ้าข้า แต่เวลานี้เขาทอดทิ้งข้าพระองค์ไปหมดแล้ว"

"ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ?"

"เขาเบื่อพระเจ้าข้า เพราะข้าพระองค์ป่วยมานานและรักษาไม่หาย เขาเลยพากันทอดทิ้งข้าพระองค์ไป"

"อาการเริ่มแรกเป็นอย่างไรนะ ติสสะ ?"

"แรกทีเดียวเป็นตุ่มเล็ก ๆ ประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ผุดขึ้นทั่วกายพระเจ้าข้า แล้วค่อย ๆ โตขึ้นตามลำดับเท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่ามะตูม และแล้วก็แตก น้ำเหลืองไหล สรีระทั้งสิ้นก็เป็นรูน้อยรูใหญ่ สบงและจีวรเปรอะไปด้วยเลือดและหนองอย่างนี้แหละพระเจ้าข้า" ทูลได้เท่านี้ พระติสสะก็มีอาการหอบเล็กน้อย อ่อนเพลียไม่สามารถทูลต่อไปได้อีก

พระศาสดาและพระอานนท์เสด็จออกจากกุฏินั้นไปสู่โรงไฟ พระศาสดาทรงล้างหม้อน้ำด้วยพระองค์เอง พระอานนท์ติดไฟ เสร็จแล้ววางหม้อน้ำไว้บนเตา ทรงรอคอยจนน้ำเดือด แล้วเสด็จไปหามเตียงภิกษุไข้ พระองค์จับด้านหนึ่งและพระอานนท์จับอีกด้านหนึ่ง หามมาสู่เรือนไฟ ภิกษุหลายรูปเดินมาเห็นพระศาสดาทรงกระทำเช่นนั้น ก็ช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ทรงให้เปลื้องผ้าของพระติสสะออก แล้วซักให้สะอาด อาบน้ำให้พระติสสะด้วยน้ำอุ่น ทรงชำระเรือนกายอันปรุพรุนด้วยพระองค์เอง พระอานนท์คอยช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิด เมื่อร่างกายนั้นสะอาดพอสมควรแล้ว และผ้าที่ซักไว้ก็พอนุ่งห่มได้เรียบร้อย ครั้นพระพุทธองค์ทรงเห็นสังขารของพระติสสะค่อยกระปรี้กระเปร่าขึ้นพอสมควรแล้วจึงประทานพระโอวาทว่า

"ติสสะ ร่างกายนี้ไม่นานนักดอก คงจักต้องนอนทับถมแผ่นดิน ร่างกายนี้เมื่อปราศจากวิญญาณครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้งเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าอันเขาทิ้งเสียแล้วอย่างไม่ใยดี

"จงดูกายอันเปื่อยเน่านี้เสียเถิด มันอาดูรไม่สะอาด มีสิ่งสกปรกไหลเข้าไหล

ออกอยู่เสมอ ถึงกระนั้นก็ตาม มันยังเป็นที่พอใจปรารถนายิ่งนัก ของตนผู้ไม่รู้ความจริงข้อนี้"

เมื่อพระศาสดาแสดงธรรมจบลง พระติสสะได้สำเร็จพระอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และเนื่องจากอาการป่วยหนักมาก ท่านไม่สามารถทนต่อไปได้อีก จึงนิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพาน พระศาสดาทรงให้กระทำฌาปนกิจ แล้วให้ก่อเจดีย์ขึ้นเพื่อบรรจุพระธาตุแห่งพระติสสะนั้น

ข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ" นั้นช่างเป็นความจริงเสียนี่กระไร บรรดาโรคทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า "ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง" ก็เป็นความจริงที่ไม่สามารถจะคัดค้านได้ สัตว์ทั้งหลายอาจจะว่างเว้นจากโรคอื่น ๆ ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้างก็พอมี แต่ใครเล่าจะว่างเว้นจากโรคคือความหิวแม้เพียงวันเดียว โรคคือความหิวนี้จึงต้องการบำบัดอยู่ตลอดเวลาตลอดอายุ การที่มนุษย์ต้องวิ่งเต้นชนิด 'กลางคืนเป็นควัน กลางวันเป็นเปลว' นั้น ส่วนใหญ่ก็เพื่อนำปัจจัยซึ่งสามารถบำบัดความหิวนี้เอง มาปรนเปรอร่างกายอันพร่องอยู่เสมอ นอกจากโรคประจำคือโรคหิวแล้ว ยังมีโรคอื่น ๆ อีกมากหลาย คอยบีบคั้นเสียดแทงให้มนุษย์ต้องกระวนกระวายปวดร้าวทั้งทางกายและใจ

และจะมีเวลาใดเล่าที่มนุษย์จะต้องการเพื่อนผู้เห็นใจ เสมอเหมือนเวลาป่วยหรืออาพาธหนัก ในทำนองเดียวกัน จะมีมิตรใดเล่าจะเบื่อหน่ายและรำคาญเพื่อนในยามทุกข์เสมอด้วยมิตรเทียม ควรพอใจช่วยเหลือกันตามฐานะและโอกาส น่าจะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ผู้ได้รับการศึกษาดีแล้ว นอกเสียจากเขาผู้นั้นจะเป็นมนุษย์แต่เพียงกาย และได้รับการศึกษาเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ เท่านั้น

อีกครั้งหนึ่งพระพุทธองค์มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จไปตามเสนาสนะต่าง ๆ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุอาพาธหนักรูปหนึ่ง นอนจมกองอุจจาระและปัสสาวะของตนอยู่ ภิกษุรูปนั้นป่วยเป็นโรคท้องร่วง ไม่มีใครพยาบาลเลย ทั้งนี้เพราะเมื่อคราวท่านปกติดีอยู่ ท่านไม่เคยอุปการะใคร พระพุทธองค์อันพระมหากรุณาเตือนแล้วได้ให้พระอานนท์ไปนำน้ำมา พระองค์ราดรดลง พระ

อานนท์ขัดสี พระองค์ทรงยกศีรษะ พระอานนท์ยกเท้า แล้ววางลงบนเตียงนอน ให้ฉันคิลานเภสัชเท่าที่พอจะหาได้

เย็นวันนั้นเองก็ทรงให้ประชุมสงฆ์ ปรารภข้อที่ภิกษุอาพาธไม่มีผู้พยาบาล ได้รับความลำบาก แล้วตรัสพระพุทธพจน์อันจับใจว่า

"ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอบัดนี้ไม่มีมารดาไม่มีบิดาแล้ว ถ้าพวกเธอไม่รักษาพยาบาลกันเองใครเล่าจะพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความประสงค์จะปฏิบัติบำรุงเรา ขอให้ผู้นั้นปฏิบัติบำรุงภิกษุอาพาธเถิด เท่ากับได้ปฏิบัติบำรุงเรา

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธลง ภิกษุผู้เป็นศิษย์ พึงรักษาพยาบาลจนกว่าเธอจะหาย ถ้าศิษย์อาพาธลง อุปัชฌายะอาจารย์พึงทำเช่นเดียวกัน ภิกษุใดไม่ทำ ภิกษุนั้นย่อมเป็นอาบัติ คือฝ่าฝืนระเบียบของเรา ถ้าอุปัชฌายะอาจารย์ไม่มี ให้ภิกษุร่วมผู้ปัชฌายะอาจารย์เดียวกันปฏิบัติ ถ้าไม่ทำย่อมเป็นอาบัติ อนึ่ง ถ้าภิกษุร่วมอุปัชฌายะอาจารย์เดียวกันไม่มี ให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะพึงรักษาพยาบาลเธอจนกว่าจะหาย อย่าได้ทอดทิ้งเธอไว้เดียวดาย"

ความสำนึกในพระพุทธวจนะนี้เอง เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายแม้จะมาจากวรรณะต่างกัน ตระกูลต่างกัน แต่เมื่อมาสู่ธรรมวินัยแล้ว ก็มีความรู้สึกต่อกันฉันพี่น้อง ซึ่งมีพระบรมศาสดาเป็นบิดา มีธรรมวินัยเป็นมารดา มองกันด้วยสายตาที่แสดงไมตรีจิต มีภราดรภาพแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วร่มเงาแห่งกาสาวพัสตร์ นอกจากจะมีต่อเพื่อนพรหมจารีแล้ว ภราดรภาพซึ่งเอิบอาบอยู่ในจิตใจของภิกษุทั้งหลาย ยังได้แผ่ไปถึงสามัญชนทั่วไปและดิรัจฉานอีกด้วย สมณะเป็นเพศสูง และมีน้ำใจน่ารักน่าเคารพยิ่งนัก ท่านพร้อมที่จะเข้าใจผู้อื่น แต่ดูเหมือนสามัญชนไม่ค่อยจะเข้าใจท่านเลย ความเผื่อแผ่และเมตตากรุณาซึ่งได้สั่งสมอบรมมานั้นอยู่ตัว แม้บางท่านจะประพฤติพรหมจรรย์อยู่มิได้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องสึกออกมาดำรงชีพเยี่ยงคฤหัสถ์ทั้งหลาย ความเผื่อแผ่และเมตตากรุณา หวั่นใจต่อความทุกข์ของผู้อื่นก็หาได้คลายลงไม่ มีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ทั้งโลกเป็นญาติของตน จึงคอยหาโอกาสที่จะช่วยเหลือผู้อื่นตามฐานะและจังหวะที่มาถึงเข้า จนบางครั้งทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดคิดไปในทางร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีใจแคบ มองเห็นการทำความดีของผู้อื่นด้วย

สายตาที่ไม่ไว้วางใจ คิดว่าเขาคงจะมีเจตนาไม่บริสุทธิ์อยู่เบื้องหลัง คนที่ทำความดีโดยมิได้หวังผลตอบแทน จะไม่มีอยู่ในโลกบ้างเชียวหรือ กระไรเราจะใจแคบจนไม่พยายามมองเจตนาดีของผู้อื่นบ้างเลย

อีกครั้งหนึ่ง พระผัคคุณะอาพาธหนัก พระอานนท์ได้ทราบ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเพื่อไปเยี่ยมไข้ พระองค์เสด็จไปเยี่ยม ตรัสถามถึงอาการป่วย พระผัคคุณะทูลว่า อาการป่วยหนักมาก มีทุกขเวทนากล้าแข็ง ลมเสียดแทงศีรษะเหมือนถูกเฉือนด้วยมีดโกนอันคมกริบ ปวดท้องเหมือนบุรุษฆ่าโคเอามีดชำแหละโคที่คมมาชำแหละท้อง เจ็บปวดเร่าร้อนทั่วกายเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง

พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมพรรณนาความทุกข์แห่งสังขาร อันมีผลสืบเนื่องมาจากกิเลสและกรรมของตน จนพระผัคคุณะได้สำเร็จเป็นโสดาบัน

ครั้งหนึ่ง พระคิริมานันทะอาพาธหนัก พระอานนท์ทราบเรื่องนี้แล้วทูลอาราธนาให้พระศาสดาเสด็จไปเยี่ยม เนื่องจากพระพุทธองค์ยังทรงมีภารกิจบางอย่างอยู่ จึงเสด็จไปมิได้ แต่ทรงให้พระอานนท์เรียนสัญญา ๑๐ ประการ แล้วไปสาธยายให้พระคิริมานันทะฟัง พระอานนท์ครั้นเรียนสัญญา ๑๐ ประการอย่างแม่นยำแล้ว ก็ไปสู่สำนักของพระคิริมานันทะ สาธยายสัญญา ๑๐ ประการให้ฟังโดยใจความดังนี้

รูป คือก้อนทุกข์ก้อนหนึ่ง ซึ่งประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ กล่าวคือ ดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นไปโดยจักร ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน อันรวมเรียกว่าอิริยาบถ มีทวาร ๙ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ อันเป็นที่หลั่งไหลออกแห่งตัวปลวก คือสิ่งโสโครกต่างๆ ขี้ตาไหลออกจากตา ขี้หูไหลออกจากช่องหู ฯลฯ ทั่วสรรพางค์มีรูเล็กๆ เป็นที่หลั่งไหลออกแห่งสิ่งสกปรกอันหมักหมมอยู่ภายใน พระศาสดาจึงเปรียบรูปกายนี้เหมือนจอมปลวกบ้าง เหมือนหม้อดินบ้าง

เวทนาคือความเสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เฉยๆ บ้าง

สัญญา คือความทรงจำได้หมายรู้ซึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพารมณ์ คือสิ่งซึ่งถูกต้องได้ด้วยกาย

สังขาร คือสภาพที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง เป็นกลางๆ บ้าง

วิญญาณ คือการรับรู้อารมณ์อันผ่านมาทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ

ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าขันธ์ ๕ ล้วนมีสภาพเป็นทุกข์เพราะทนอยู่ไม่ได้ ไม่เที่ยงเพราะปรวนแปรอยู่เสมอ เป็นอนัตตาเพราะฝืนไม่ได้ ไม่เป็นไปตามปรารถนาว่าจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาครวมเรียกว่าอนิจจสัญญาและอนัตตสัญญา

เพื่อให้สัญญาทั้งสองประการได้การอุปถัมภ์ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาอสุภสัญญา คือความไม่งามแห่งกายนี้ โดยอาการว่า กายนี้ตั้งแต่ปลายผมลงไปตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ กล่าวคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ น้ำมันข้น น้ำมันเหลว น้ำตา น้ำลาย น้ำไขข้อ น้ำมูตร

อาการหรือสิ่งดังกล่าวมานี้ ย่อมให้ทุกข์ให้โทษเมื่อมีอาการเปลี่ยนแปลง เป็นบ่อเกิดแห่งโรคนานาชนิด เช่น โรคตา โรคหู โรคในจมูก โรคลำไส้ โรคไต โรคปอด โรคม้าม โรคตับ โรคเกี่ยวกับอุจจาระ ปัสสาวะ ฯลฯ การพิจารณาเห็นโทษแห่งสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นรังของโรคนั่นแล เรียกว่า อาทีนวสัญญา

ร่างกายนี้เป็นที่นำมา คือเป็นสื่อแห่งความตรึกในเรื่องกามบ้าง เรื่องพยาบาทบ้าง เรื่องเบียดเบียนบ้าง วิตกทั้ง ๓ นี้ เมื่อจะตั้งลงก็ตั้งลงในกายนี้ การกำหนดใจประหารกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก เรียกว่า ปหานสัญญา

เมื่อประหารได้แล้ว ความกำหนัดพอใจในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดพอใจก็คลายลง พอใจในการที่จะสำรอกราคะเสีย เรียกว่า วิราคสัญญา

การดับกิเลสทั้งมวลให้ประสบความสงบเยือกเย็นได้ เรียกว่า นิโรธ ความพอใจกำหนดในนิโรธนั้น เรียกว่า นิโรธสัญญา

ความรู้สึกว่า โลกนี้เป็นที่ตั้งที่เกิดแห่งความวุ่นวายนานาประการ หาความสงบสุขได้โดยยาก ไม่เพียงแต่ในโลกนี้เท่านั้น แม้โลกทั้งปวงก็ตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน ร้อนระอุอยู่ด้วยเพลิงภายใน คือกิเลส แล้วไม่ปรารถนาโลกไหนๆ

เรียกว่า สัพพโลเกอนภิรตสัญญา

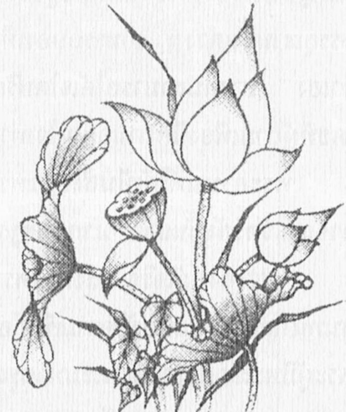
การกำหนดใจไม่ปรารถนาสังขารทั้งปวง ไม่ว่ามีใจครองหรือไม่มีใจครอง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ปล่อยวางซึ่งสิ่งที่เคยยึดถือไว้ ย่อมประสบความเบากายเบาใจ เหมือนคนปลงภาระหนักลงเสีย การกำหนดใจดังนี้เรียก สัพพสังขาเรสุ อนิฏฐสัญญา หรือ อนิจจสัญญา

การกำหนดลมหายใจเข้าออก มีสติตั้งไว้ที่ลมหายใจ เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่ายาว เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ว่าสั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการบรรเทากามราคะ และความหลงใหล เรียกว่า อานาปานสติ

พระคิริมานันทะส่งกระแสจิตไปตามธรรมบรรยายของพระอานนท์ รู้สึกซาบซึ้งซึมซาบ ปีติปราโมชเกิดขึ้นเป็นปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปัญญา สามารถข่มอาพาธหนักเสียได้ ท่านหายจากอาพาธนั้นด้วยฟังสัญญา ๑๐ ประการจากพระพุทธอนุชา

นอกจากบรรพชิตแล้ว ยังมีคฤหัสถ์อีกมากหลาย ซึ่งพระอานนท์ได้ช่วยเหลือในยามเจ็บป่วย เป็นต้นว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และคฤหบดีนามว่าสิริวัฑฒะ ชาวเมืองราชคฤห์ และคฤหบดีนามว่ามานทินนะ ชาวเมืองราชคฤห์เช่นเดียวกัน

แน่นอนทีเดียว การอุปการะช่วยเหลือผู้อื่นคราวอาพาธนั้น ย่อมเป็นสิ่งประทับใจอยู่ตลอดกาล ทั้งแก่ผู้รับและแก่ผู้ให้ โรคเป็นศัตรูของชีวิต การช่วยกำจัดโรคเท่ากับช่วยกำจัดศัตรูของชีวิต ทำนองเดียวกับกิเลสเป็นศัตรูของจิตใจ การช่วยกำจัดกิเลสจึงเท่ากับช่วยกำจัดศัตรูของจิต พระบรมศาสดาและพระพุทธ-อนุชาอานนท์นั้นเป็นกัลยาณมิตรแห่งมวลชน เป็นที่พึ่งได้ทั้งทางกายและทางจิต จะหากัลยาณมิตรใดเล่าเสมอเหมือน หรือยิ่งกว่าท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐนี้

๑๙
น้ำใจและจริยา

เช้าวันหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ได้พบพราหมณ์ นามว่าสังครวะ ผู้มีความเชื่อถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาวันละสามครั้ง คือเช้า กลางวัน และเย็น บาปอันใดที่ทำในเวลาราตรี บาปนั้นย่อมล้างได้ลอยได้ ด้วยการอาบน้ำในเวลาเช้า และอาบน้ำในเวลากลางวัน เพื่อล้างบาปที่ทำตั้งแต่เช้าจนเที่ยง อาบน้ำในเวลาเย็น เพื่อล้างบาปอันอาจจะเกิดขึ้นในเวลาหลังเที่ยง น้ำที่จะอาบนั้นต้องเป็นน้ำในแม่น้ำคงคา โดยถือว่าได้ไหลมาจากแดนสวรรค์ ผ่านเศียรพระศิวะผู้เป็นเจ้ามาแล้ว ไม่เพียงแต่ล้างบาปอย่างเดียวเท่านั้น แต่สามารถบำบัดโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย และเมื่ออาบน้ำในพระแม่คงคาทุกวัน ตายแล้วย่อมไปสู่สวรรค์ ได้สถิตอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงเป็นของธรรมดา ที่จะมองเห็นโยคีและผู้บำเพ็ญพรตนิกายต่าง ๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำคงคาตอนเหนือแถบภูเขาหิมาลัย ทรมานตนอยู่ด้วยวิธีแปลก ๆ ตามแต่ตนจะเห็นว่าอย่างไหนดี และสามารถเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ บางพวกนอนบนหนาม บางพวกคลุกตนด้วยขี้เถ้า บางพวกยืนยกขาข้างเดียวอ้าปากกินลมชมจันทร์ บางพวกยืนเอามือเหนี่ยวกิ่งไม้จนเล็บยาวออกมาแทบจะทะลุหลังมือ บางพวกบูชาไฟ

และบูชาพระอาทิตย์ แต่ก็มีอยู่ไม่น้อยที่โยคีบางพวกบำเพ็ญเพียรทางจิต จนได้บรรลุฌานขั้นต่างๆ สามารถมองเห็นเหตุการณ์ทั้งอดีต อนาคต เหมือนประสบมาเอง บางคนสามารถได้เจโตปริยญาณ คือรู้วาระจิตของผู้อื่น ตอบปัญหาได้โดยที่ผู้ถามเพียงนึกถามอยู่ในใจเท่านั้น

พระอานนท์ได้เห็นสังครวพราหมณ์ผู้ถือการลงอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเป็นอาจิณณวัตรดังนั้นแล้ว มากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

"พระองค์ผู้เจริญ สังครวพราหมณ์เวลานี้อยู่ในวัยชรา มีอัธยาศัยงามพอสนทนาได้อยู่ แต่อาศัยความเชื่อถือเก่าๆ จึงยังมองไม่เห็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยพระมหากรุณา เสด็จไปโปรดสังครวพราหมณ์สักครั้งเถิด"

พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาของพระอานนท์ด้วยอาการดุษณี วันรุ่งขึ้นเสด็จไปสู่นิเวศน์ของพราหมณ์นั้นเหมือนเสด็จเยี่ยมอย่างธรรมดา เมื่อสัมโมทนียกถาล่วงไปแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"พราหมณ์ เวลานี้ท่านยังอาบน้ำดำเกล้าในแม่คงคาวันละ ๓ ครั้งอยู่หรือ ?"

"ยังทำอยู่พระเจ้าข้า" พราหมณ์ทูลด้วยอาการนอบน้อม

"ท่านเห็นประโยชน์อย่างไรนะพราหมณ์ จึงต้องอาบน้ำดำเกล้าเฉพาะแต่ในแม่น้ำคงคาเท่านั้น ที่อื่นจะอาบได้หรือไม่ ? ที่ตถาคตถามนี้ ถามเพื่อต้องการความรู้ความเห็นเท่านั้น อย่าหาว่าตถาคตละลาบละล้วงในเรื่องส่วนตัวเลย"

"พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้รับฟังมาตั้งแต่อายุยังเยาว์ว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถชำระบาปมลทินทั้งปวงได้ เพราะได้ไหลผ่านเศียรพระศิวะผู้เป็นเจ้าลงมา เป็นแม่คงคาสวรรค์ ข้าพเจ้าจึงเลื่อมใส และปฏิบัติตามบุรพชนซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมา และข้าพเจ้าเชื่อว่าสามารถชำระบาปได้จริงๆ" พราหมณ์ทูลด้วยความมั่นใจ

"พราหมณ์" พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนนิ่มนวลและอย่างกันเอง "ขอให้ท่านนึกว่าเราสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกันเถิด ตถาคตจะขอถามท่านว่า บาปมลทินนั้นอยู่ที่กายหรือที่ใจ ?"

"อยู่ที่ใจซิ พระโคดม"

"เมื่อบาปมลทินอยู่ที่ใจ การลงอาบน้ำชำระกาย น้ำนั้นจะสามารถซึมซาบลงไปล้างใจด้วยหรือ ?"

"แต่พระโคดมต้องไม่ลืมว่าน้ำนั้นมิใช่น้ำธรรมดา มันเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าสามารถล้างบาปมลทินภายในได้"

"ท่านคิดว่าความเชื่อสามารถเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงซึ่งมีอยู่ในตัวมันเองอยู่แล้ว ให้เป็นอีกอย่างหนึ่งตามที่เราเชื่อหรือ ?"

"เป็นไปมิได้เลย พระโคดม ความเชื่อมิอาจบิดเบือนความจริงได้ ความจริงย่อมทรงตัวของมันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม"

"เป็นอันท่านยอมรับว่า ความเชื่อไม่อาจไปบิดเบือนความจริงได้ ก็การที่ท่านเชื่อว่าแม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปมลทินภายในได้นั้น มันจะเป็นจริงอย่างที่ท่านเชื่อละหรือ ? ดูก่อนพราหมณ์ อุปมาเหมือนบุรุษผู้หลงทางในป่า แล้วบ่ายหน้าไปทางทิศหนึ่ง ซึ่งตนเข้าใจว่าเป็นทิศตะวันออก แต่ความจริงมันเป็นทิศตะวันตก ความเชื่อของเขาไม่อาจจะไปเปลี่ยนทิศตะวันตกให้เป็นทิศตะวันออกได้ ฉันใด ความเชื่อของพราหมณ์เป็นอันมากที่เชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถล้างบาปได้ ก็ไม่อาจทำให้แม่น้ำนั้นล้างบาปได้จริงเลย จึงชวนกันเข้าใจผิดเหมือนบุรุษผู้หลงทางในป่านั้น

"ดูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่งมีหม้อทองแดงอยู่ใบหนึ่ง มันเปื้อนเปรอะด้วยสิ่งปฏิกูลทั้งภายในและภายนอก เขาพยายามชำระล้างด้วยน้ำจำนวนมาก แต่ล้างเฉพาะภายนอกเท่านั้น หาได้ล้างภายในไม่ ท่านคิดว่าสิ่งปฏิกูลภายในจะพลอยหมดไปด้วยหรือ ?"

"เป็นไปมิได้เลย พระโคดมผู้เจริญ บุรุษผู้นั้นย่อมเหนื่อยแรงเปล่า ไม่อาจทำให้ภายในหม้อสะอาดได้ สิ่งสกปรกเคยเกรอะกรังอยู่อย่างไรก็คงอยู่อย่างนั้น"

"ดูก่อนพราหมณ์ เรากล่าวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ว่าเป็นสิ่งทำให้จิตใจสกปรก และสามารถชำระล้างได้ด้วยธรรม คือความสุจริต มิใช่ด้วยการอาบน้ำธรรมดา น้ำดื่มของบุคคลผู้มีกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ย่อมเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปในตัวแล้ว

"นี่แน่ะพราหมณ์ มาเถิด มาอาบน้ำในธรรมวินัยของเรานี้ ซึ่งลึกซึ้งสะอาด ไม่ขุ่นมัว มีศีลเป็นท่าลง บัณฑิตสรรเสริญ เป็นที่ที่ผู้รู้นิยมอาบกัน อาบแล้วข้ามฝั่งได้โดยที่ตัวไม่เปียก"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พราหมณ์กล่าวด้วยความเบิกบานใจว่า "แจ่มแจ้งจริงพระโคดม แจ่มแจ้งจริง เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้ผู้มีนัยน์ตาดีได้เห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอปฏิญาณตนเป็นอุบาสกถึงพระองค์ พร้อมด้วยพระธรรม และพระสงฆ์เป็นผู้นำทาง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จวบจนสิ้นลมปราณ"

พระอานนท์พุทธอนุชาเป็นผู้มีน้ำใจปรารถนาความสุขความสำเร็จแก่ผู้อื่นในฐานะที่พอช่วยเหลือได้ดังได้กล่าวมาแล้วนี้ คุณธรรมอีกอย่างหนึ่งของท่านซึ่งน่าประทับใจยิ่งนัก คือมีความเคารพยำเกรงต่อพระเถระผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ ซึ่งพระศาสดาทรงยกย่องแล้ว มีพระสารีบุตร และพระมหากัสสป เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากัสสปนั้น พระอานนท์ไม่กล้าแม้แต่จะเอ่ยชื่อท่าน

คราวหนึ่งพระมหากัสสปจะเป็นอุปัชฌายะให้อุปสมบทแก่กุลบุตรผู้หนึ่ง จึงส่งทูตไปนิมนต์พระอานนท์เพื่อสวดอนุสาวนา คือสวดประกาศเพื่อขอความยินยอมจากสงฆ์ ในการสวดนี้ จะต้องระบุชื่อผู้เป็นอุปัชฌายะด้วย พระอานนท์ไม่รับ ท่านอ้างว่าท่านไม่สามารถเอ่ยชื่อพระมหากัสสปต่อหน้าท่านได้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติให้สวดอนุสาวนาระบุชื่อโคตรกันได้

อีกครั้งหนึ่งท่านมีหน้าที่ต้องให้โอวาทภิกษุณี ท่านขอร้องวิงวอนให้พระกัสสปไปกับท่าน เพื่อให้โอวาทภิกษุณีแทนท่าน เพราะเห็นว่าพระมหากัสสปเป็นนักปฏิบัติที่เคร่งครัด โอวาทของท่านคงจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุณีผู้ใดต่อการปฏิบัติ พระมหากัสสปปฏิเสธถึงสองครั้ง เมื่อพระอานนท์อ้อนวอนเป็นครั้งที่สาม ท่านจึงไป ไปอย่างขัดพระอานนท์ไม่ได้ โดยปรกติท่านเป็นผู้อยู่ป่า ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เมื่อถึงสำนักภิกษุณี และให้โอวาทพอสมควรแล้ว ท่านก็ลากลับ ต่อมาท่านได้ทราบว่า ภิกษุณีรูปหนึ่งติเตียนท่านว่าพระมหากัสสปไม่น่าจะกล่าวธรรมต่อหน้าเวเทหมุนี คือนักปราชญ์อย่างเช่นพระอานนท์เลย การกระทำเช่นนั้น เหมือน

พ่อค้าขายเข็มนำเข็มมาขายแก่นายช่างผู้ทำเข็ม ช่างน่าหัวเราะ พระมหากัสสปกล่าวกับพระอานนท์ว่า

"อานนท์ เธอหรือเรากันแน่ที่ควรจะเป็นพ่อค้าขายเข็ม ก็พระศาสดาเคยยกย่องเธอบ้างหรือว่า มีวิหารธรรม คือธรรมเป็นเครื่องอยู่ประจำวันเสมอด้วยพระองค์ แต่เรานี่แหละพระศาสดายกย่องในท่ามกลางสงฆ์เสมอว่ามีธรรมเสมอด้วยพระองค์ เช่นเดียวกับที่ยกย่องพระสารีบุตรว่า สามารถแสดงธรรมได้เสมอด้วยพระองค์"

"ท่านผู้เจริญ" พระอานนท์กล่าวด้วยเสียงเรียบปรกติ "อย่าคิดอะไรเลย สตรีส่วนมากเป็นคนโง่เขลามักขาดเหตุผล พูดพล่อย ๆ ไปอย่างนั้นเอง"

การที่พระมหากัสสปกล่าวกับพระอานนท์อย่างนั้น มิใช่เพราะท่านน้อยใจหรือเสียใจในการที่ภิกษุณีกล่าวดูหมิ่นท่าน แต่ท่านกล่าวด้วยคิดว่าคำพูดของท่านคงจะถึงภิกษุณีและเธอจะได้สำนึกตนแล้วกลับความเห็นเสีย การที่ภิกษุณีกล่าวเช่นนั้นเป็นการไม่สมควร จะเกิดโทษและทุกข์แก่เธอเอง ด้วยจิตคิดจะอนุเคราะห์อย่างนี้พระมหากัสสปจึงกล่าวอย่างนั้น

โดยความเป็นจริงแล้วมหากัสสปมีความสนิทสนมและกรุณาพระอานนท์ยิ่งนัก กล่าวกันว่า แม้พระอานนท์จะมีอายุย่างเข้าสู่วัยชรา เกศาหงอกแล้ว พระมหากัสสปก็เรียกท่านว่า 'เด็กน้อย' อยู่เสมอ และพระอานนท์เล่าก็ประพฤติตนน่ารักเสียจริง ๆ

พระอานนท์เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

คราวหนึ่งมีพราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลว่าสำหรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกนั้น เขาได้บูชาแล้วด้วยการถวายอาหารบ้าง ถวายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้บ้าง เวลานี้เขาต้องการจะบูชาพระธรรม ควรจะทำอย่างไรจึงเรียกได้ว่าบูชาพระธรรม พระศาสดาตรัสให้บูชาภิกษุผู้เป็นพหูสูตทรงธรรม เขาจึงทูลถามว่าก็ใครเล่าเป็นพหูสูตทรงธรรม พระผู้มีพระภาครับสั่งให้พราหมณ์ไปถามภิกษุทั้งหลาย เมื่อพราหมณ์ไปถามภิกษุทั้งหลาย ก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ผู้

เป็นพหูสูตทรงธรรมดังกล่าวนั้นคือพระอานนท์พุทธอนุชา พราหมณ์จึงได้นำจีวรไปถวายพระอานนท์ เป็นการบูชาพระธรรม พระอานนท์จึงเป็นสาวกที่เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

กล่าวอีกปริยายหนึ่ง ผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมโดยชอบ ไม่ดูแคลนธรรม ให้ความยำเกรงแก่ธรรม ไม่เหยียบย่ำธรรม ชื่อว่าเป็นผู้บูชาพระธรรมโดยความหมายอย่างสูง แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงเคารพนับถือธรรม

ครั้งหนึ่งเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ใต้ต้นไทร อันคนเลี้ยงแพะชอบมาพักอาศัยเสมอ ซึ่งมีชื่อว่าอชปาลนิโครธ ทรงปริวิตกว่า ผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่ลำบาก ผู้ไม่มีที่เคารพที่เกรงใจก็อยู่ลำบาก ก็พระองค์จะถือใครเป็นที่เคารพยำเกรง ได้ทรงตรวจดูบุคคลทั้งหลายที่พระองค์จะพึงเคารพยำเกรง แต่ไม่ทรงเห็นใครที่เสมอด้วยพระองค์ หรือยิ่งกว่าพระองค์ในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ และวิมุติญาณทัสสนะ แต่ยังทรงตระหนักอยู่ว่าผู้ไม่มีที่พึ่งที่เคารพยำเกรงย่อมอยู่ลำบาก พระองค์ควรจะมีใครหรืออะไรหนอเป็นที่เคารพ ในที่สุดก็ทรงมองเห็นพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั่นแลว่าเป็นธรรมที่ประณีตลึกซึ้งควรแก่การเคารพ พระพุทธองค์จึงทรงอธิษฐานพระทัย คือเอาธรรมเป็นที่เคารพแห่งพระองค์ พระธรรมจึงเป็นสิ่งสูงสุด แม้พระพุทธเจ้าเองยังต้องทรงเคารพ

กล่าวโดยรวบยอด พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์จะต่างกันก็แต่เพียงชื่อเท่านั้น ส่วนโดยเนื้อความแล้ว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแยกออกจากกันไม่ได้ เปรียบเหมือนแก้วหรือเพชร ๓ เหลี่ยม ซึ่งอาศัยอยู่ในเม็ดเดียวกันนั่นเอง พระธรรมเป็นความจริงซึ่งเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เป็นกฎแห่งความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบกฎแห่งความจริงนั้น แล้วนำมาตีแผ่ชี้แจงแสดงเปิดเผย พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมและรักษาธรรม ทรงธรรมไว้ และแสดงต่อ ๆ กันมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก เหมือนผู้รับช่วงดวงประทีปสำหรับส่องทางแก่มวลมนุษย์ ผู้สัญจรอยู่ในป่าแห่งชีวิตนี้

ครั้งหนึ่งพระอานนท์นั่งพักอยู่ ณ ที่พักกลางวัน ท่านมีความคิดขึ้นว่า พระศาสดาเคยตรัสเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ เช่นเรื่องมารดาบิดาของ

พระพุทธเจ้าองค์นั้นๆ เรื่องกำหนดพระชนมายุ เรื่องการตรัสรู้ เรื่องสาวกสันนิบาต เรื่องอัครสาวก ตลอดถึงเรื่องอุปฐาก แต่เรื่องอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ พระพุทธเจ้ายังมิได้ตรัสให้ทราบเลย อุโบสถของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ จะเหมือนกับของพระศาสดาของเราหรือไม่ เมื่อท่านสงสัยดังนี้ จึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ทูลถามข้อความนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กำหนดอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน ส่วนโอวาทปาติโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระ-องค์เหมือนกันทั้งสิ้น คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี ทรงกระทำอุโบสถ ๗ ปีต่อ ๑ ครั้ง ทั้งนี้เพราะพระโอวาทที่ทรงประทานวันหนึ่งเพียงพอสำหรับ ๗ ปี ส่วนพระสิขีและพระเวสสภูสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถ ๖ ปีต่อ ๑ ครั้ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ และโกนาคมนะ ทรงกระทำปีละครั้ง พระกัสสปทสพลทรงกระทำทุกๆ ๖ เดือน ส่วนพระองค์เองทรงกระทำทุกๆ ๑๕ วัน กาลเวลาที่ทำอุโบสถแตกต่างกันอยู่อย่างนี้ แต่พระโอวาทนั้นเหมือนทุกๆ ประการ ดังนี้

ตอนแรก ทรงแสดงหลักทั่วๆ ไปว่า

ตีติกขาขันติ คือความอดทน อดกลั้นต่ออารมณ์ที่มายั่วเย้าให้โลภ ให้โกรธ และให้หลง อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่น จัดเป็นตบะธรรมที่ยอดยิ่ง พระพุทธ-เจ้าทั้งหลายกล่าวว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม คือจุดหมายปลายทางแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ผู้บวชแล้ว แต่ยังเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่หาชื่อว่าสมณะคือผู้สงบไม่

ตอนที่สอง ทรงวางแนวการสอนพระพุทธศาสนาว่า

ศาสนาของพระองค์สรรเสริญการไม่ทำความชั่ว และสรรเสริญการทำความดี ยกย่องการทำจิตให้ผ่องใสสะอาด เพราะฉะนั้นในการสอนธรรม พึงพุ่งเข้าหาจุดทั้งสามจุดนี้ พูดให้เขาเห็นโทษของความชั่ว ให้เห็นคุณของความดี และการทำใจให้ผ่องแผ้ว ประการหลังเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งพรหมจรรย์

ตอนที่สาม ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ว่า

- ต้องไม่ว่าร้ายใคร คือเผยแผ่ศาสนาโดยไม่ต้องรุกรานใคร
- ต้องไม่เบียดเบียนเข่นฆ่าผู้ที่ไม่เชื่อถือ ไม่ข่มเหงใคร
- ต้องสำรวมระวังในสิกขาบทปาติโมกข์ สำรวมตนด้วยดี ทำตนให้เป็นตัวอย่างทางสงบ
- ต้องไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง พยายามรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งสมณะไว้
- ต้องอยู่ในที่สงบสงัด ไม่จุ้นจ้านพลุกพล่าน
- ต้องประกอบความเพียรทางจิตอยู่เสมอ เพื่อละอกุศลธรรมที่ยังมิได้ละ เพื่อบำเพ็ญกุศลที่ยังมิได้ทำให้เจริญ

โดยที่โอวาทปาติโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เหมือนกัน และลงกันได้อย่างสนิทอย่างนี้เอง พระคันถรจนาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์จึงกล่าวไว้โดยปุคคลาธิษฐานว่า

เมื่อพระศากยมุนีเสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา ในตอนเช้าแห่งวันเพ็ญเดือนวิสาขะแล้ว พระองค์ได้นำถาดทองคำที่ใส่ข้าวมธุปายาสนั้นไปลอยเสียในแม่น้ำเนรัญชรา ถาดนั้นลอยทวนกระแสน้ำไปหน่อยหนึ่ง แล้วจมลงไปซ้อนกับถาดของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ เสียงดังกริ๊ก พญานาคราชซึ่งนอนหลับเป็นเวลานานก็ตื่นขึ้น พลางนึกในใจว่า 'เร็วจริงยังนอนหลับไม่เต็มตื่นเลย พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งแล้ว' มองดูถาดที่ลงไปซ้อนกันอยู่ครู่หนึ่งแล้วหลับต่อไป พญานาคราช

นี้จะตื่นขึ้นเฉพาะเวลาที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเท่านั้น

เรื่องนี้ถอดเป็นธรรมาธิษฐานได้ความดังนี้:-

ถาดทองคำ เปรียบด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ที่ว่าลอยทวนกระแสน้ำนั้น หมายถึงลอยทวนกระแสจิตของคนธรรมดา สภาพจิตของคนมักไหลเลื่อนลงสู่ที่ต่ำ คืออารมณ์อันน่าใคร่ น่าพอใจ แต่ธรรมของพระพุทธองค์เน้นหนักไปในทางให้ฝึกฝนจิต เพื่อละความใคร่ ความพอใจ ความเมาต่าง ๆ จึงเรียกว่าทวนกระแสดังที่พระองค์ทรงปรารภเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ และทรงดำริจะโปรดเวไนยสัตว์ว่า

“ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต มิใช่วิสัยแห่งตรรก คือคิดเอาไม่ได้ หรือไม่ควรลงความเห็นด้วยการเดา แต่เป็นธรรมที่บัณฑิตพอจะรู้ได้ อนึ่งเล่า สัตว์ทั้งหลายส่วนมากยินดีในอาลัย คือกามคุณ สัตว์ผู้เห็นปานนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจจสมุปบาทและพระนิพพาน ซึ่งมีสภาพบอกคือกิเลสทั้งมวล ทำตัณหาให้สิ้น ดับทุกข์ เราจะพึงแสดงธรรมหรือไม่หนอ ถ้าแสดงไปแล้วคนอื่นรู้ตามไม่ได้ เราก็จะพึงลำบากเปล่า โอ อย่าเลย อย่าประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วเลย ธรรมนี้อันบุคคลผู้เพียบแปล้ไปด้วยราคะ โทสะ จะรู้ได้โดยง่ายมิได้เลย บุคคลที่ยังยินดีพอใจให้กิเลสย้อมจิต ถูกความมืดคือกิเลสหุ้มห่อแล้วจะไม่สามารถเห็นได้ ซึ่งธรรมที่ทวนกระแสจิตละเอียดประณีตลึกซึ้งเห็นได้ยากนี้”

ทรงดำริอย่างนี้แล้วจึงน้อมพระทัยไปเพื่อเป็นผู้อยู่สบาย ขวนขวายน้อย ไม่ปรารถนาจะแสดงธรรม

๒๐
ปุพพูปการของพระพุทธอนุชา

ลำดับนั้น พระมหากรุณาซึ่งฝังอยู่ในพระกมลอันบริสุทธิ์มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่พระองค์ทรงปรารถนาพุทธภูมิ เพื่อขนเวไนยสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรรณพ คือความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ได้เตือนพระทัยให้หวนรำลึกถึงพระปฏิญญา ซึ่งพระองค์ทรงให้ไว้แก่โลก พระทัยกรุณาได้ทูลพระองค์ว่า

"ธรรมอันไม่บริสุทธิ์ที่คนมีมลทินคิดกัน ปรากฏอยู่ในแคว้นมคธนานมาแล้ว ขอพระองค์จงเปิดประตูเพื่อให้บุคคลเดินเข้าไปสู่แดนอมตะเถิด คนทั้งหลายต้องการฟังธรรม ซึ่งพระองค์ผู้ปราศจากมลทินได้ตรัสรู้แล้ว ขอพระองค์ผู้ไม่โศก มีปัญญาดี จงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทซึ่งสำเร็จด้วยธรรม แล้วมองดูหมู่สัตว์ผู้ยังก้าวล่วงความโศกไม่ได้ ถูกชาติชราครอบงำคร่ำครวญอยู่ พระองค์เป็นประดุจผู้ยืนอยู่บนยอดเขา สามารถมองเห็นหมู่ชนได้โดยรอบ โปรดลุกขึ้นเถิดพระมหาวีระผู้ชนะสงครามภายในแล้ว พระองค์ผู้ประดุจนายกองเกวียนผู้สามารถนำสัตว์ให้ข้ามพ้นห้วงอันตราย พระองค์เป็นผู้ไม่มีหนี้ ขอจงเสด็จเที่ยวไปในโลกเถิด ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงแสดงธรรมเถิด ผู้รู้ตามจักมีเป็นแน่แท้"

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักษุ ได้มองเห็นสัตว์ทั้งหลาย

ผู้มีธุลีในจักษุ คือกิเลสน้อยก็มี มากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี อินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีบ้าง อาการชั่วบ้าง ให้รู้ได้โดยง่ายบ้าง ให้รู้ได้โดยยากบ้าง เหมือนดอกบัว ๔ เหล่าในสระน้ำ พระองค์จึงทรงปรารภกับพระองค์เอง ด้วยความกรุณาในหมู่สัตว์ว่า

"เราได้เปิดประตูอมตธรรมแล้ว ผู้อยากฟังจงเงี่ยโสตลงเถิด ทีแรกเราคิดว่าจะลำบากเปล่า จึงไม่คิดจะกล่าวธรรมที่ประณีตง่าย ๆ"

พญานาคนั้นเปรียบด้วยมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งโดยปรกติหลับอยู่ด้วยกิเลสนิทรา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และปลุกให้ตื่น ก็ตื่นขึ้นชั่วระยะหนึ่งแลแล้วก็หลับต่อไป

สมัยหนึ่งพระอานนท์เข้าสู่ที่หลีกเร้น เพื่อหาความสงบโดยลำพังและตรึกตรองธรรม ท่านคิดว่ากลิ่นหอมแห่งไม้ที่เกิดจากแก่นก็ดี เกิดจากรากก็ดี เกิดจากดอกก็ดี ล้วนแต่ไปได้ตามลมเท่านั้น หาหอมหวนทวนลมไม่ กลิ่นอะไรหนอที่สามารถหอมฟุ้งไปได้ตามลม และทวนลม เมื่อท่านไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถึงข้อสงสัยนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

"อานนท์ กลิ่นดอกไม้กลิ่นจันทน์ไม่สามารถหอมหวนทวนลมได้ แต่กลิ่นแห่งเกียรติคุณความดีงามของสัตบุรุษนั้นแล สามารถจะหอมไปได้ทั้งตามลมและทวนลม คนดีย่อมมีเกียรติคุณฟุ้งขจรไปได้ทั่วทุกทิศ กลิ่นจันทน์แดง กลิ่นอุบล กลิ่นดอกมะลิ จัดว่าเป็นดอกไม้กลิ่นหอม แต่ยังสู้กลิ่นศีลไม่ได้ กลิ่นศีลยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นทั้งมวล อานนท์ ศีลนี้มีความไม่ต้องเดือดร้อนใจเป็นผล เป็นอานิสงส์ อานนท์ เราเคยกล่าวกับภิกษุทั้งหลายไว้ว่า ถ้าภิกษุหวังจะให้เป็นที่รักที่เคารพนับถือ เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจารี แล้วก็พึงเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ด้วยศีลเถิด" ดังนี้

จริงทีเดียว ที่พึ่งอันประเสริฐของกุลบุตรในศาสนานี้ก็คือศีล ซึ่งใคร ๆ ไม่อาจกล่าวพรรณนาอานิสงส์ให้หมดสิ้นได้ แม่น้ำใหญ่และน้ำใด ๆ ก็ตาม ไม่อาจชำระมลทินของสัตว์ในโลกนี้ได้ แต่บุคคลสามารถชำระมลทินของตนได้ด้วยน้ำคือศีล อะไรเล่าจะสามารถระงับความเร่าร้อนภายในของสัตว์ในโลกนี้ ลมหรือ ?

ฝนหรือ ? จันทน์แดงหรือ ? แสงจันทร์อันยองใยหรือ เปล่าเลย สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถให้ความเร่าร้อนภายในสงบลงได้ ศีลต่างหากเล่าสามารถช่วยให้บุคคลสงบเยือกเย็น กลิ่นอะไรเล่าจะหอมเสมอด้วยกลิ่นแห่งศีล ซึ่งสามารถฟุ้งไปได้ตามลมและทวนลม บันไดที่จะก้าวไปสู่ประตูสวรรค์และเข้าไปสู่นคร คือ นิพพาน เสมอด้วยบันไดคือศีลเป็นไม่มี พระราชาผู้ประดับด้วยมุกดามณี ยังไม่สง่างามเหมือนนักพรตผู้ประดับด้วยอาภรณ์คือศีล ศีลนี้คอยกำจัดภัยคือการติเตียนตนเองออกเสีย แล้วก่อให้เกิดความเอิบอิ่มร่าเริง ประหารโทษต่าง ๆ เป็นต้นเค้าแห่งคุณความดีต่างชนิด

ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์หมดมลทิน จะทรงบาตรจีวรก็ดูน่าเลื่อมใส การบรรพชาของภิกษุเช่นนั้นเป็นสิ่งมีผล ผู้มีศีลบริสุทธิ์ย่อมมีใจผ่องแผ้ว เพราะมองไม่เห็นโทษแห่งการทุศีล เหมือนพระอาทิตย์กำจัดความมืด ฉะนั้นภิกษุผู้สง่างามอยู่ในป่าคือตบะ เพราะความสมบูรณ์ด้วยศีลเหมือนพระจันทร์สว่างอยู่กลางฟ้า มีรัศมีโชติช่วง เพียงแต่กลิ่นกายของภิกษุผู้มีศีล ยังทำความปราโมชแก่ทวยเทพทั้งหลาย จะกล่าวไยถึงกลิ่นแห่งศีลเล่า สักการะแม้น้อยแต่ทายกทำแล้วในท่านผู้มีศีลย่อมอำนวยผลไพศาล เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นเหมือนภาชนะสำหรับรองรับสักการะของทายก จิตของผู้มีศีลย่อมแล่นไปสู่พระนิพพานอันเยือกเย็นเต็มที่

มนุษย์ผู้หลงใหลอยู่ในโลกียารมณ์ ผสมต่อความบันเทิงสุข อันสืบเนื่องมาจากความมึนเมาในทรัพย์สมบัติ ชาติตระกูล ความหรูหรา ฟุ่มเฟือย ยศศักดิ์และเกียรติอันจอมปลอมในสังคม ที่อยู่อาศัยอันสวยงาม อาหารและเสื้อผ้าอาภรณ์ที่ต้องใจ อำนาจและความทะนงตนทั้งหมดนี้ทำให้บุคคลมีนัยน์ตาฝ้าฟาง มองไม่เห็นความงามแห่งพระสัทธรรม ความเมาในอำนาจเป็นแรงผลักดันที่มีพลังมากพอให้คนทำทุกสิ่งอย่างเพื่อให้มีอำนาจยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น พร้อม ๆ กันนั้น มันทำให้เขาลืมทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่แยแสต่อเสียงเรียกร้องของศีลธรรมหรือมโนธรรมใด ๆ มันค่อย ๆ ระบายจิตใจของเขาให้ดำมืดไปทีละน้อย ๆ จนเป็นสีหมึก ไม่อาจมองเห็นอะไร ๆ ได้อีกเลย

หัวใจที่เร่าร้อนอยู่แล้วของเขา ถูกเร่งเร้าให้เร่าร้อนมากขึ้นด้วยความทะยาน

อยากอันไม่มีขอบเขต ไม่ทราบว่าจะไปสิ้นสุดลงที่ตรงไหน วัตถุอันวิจิตรตระการตานั้นช่วยเป็นเชื้อให้ความทะยานอยากโหมแรง กลายเป็นว่ายิ่งมีมากยิ่งอยากใหญ่ แม้จะมีเสียงเตือนและเรียกร้องอยู่ตลอดเวลาว่า ศีลธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนสังคมและคุ้มครองโลก แต่บุคคลผู้รับรู้และพยายามประคับประคองศีลธรรมมีน้อยเกินไป สังคมมนุษย์จึงวุ่นวายและกรอบเกรียมอย่างน่าวิตก

ด้วยเหตุนี้ ความพยายามต่าง ๆ ของมนุษย์เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติสุข จึงไม่อาจบรรลุจุดประสงค์นั้นได้ มีแต่ความวุ่นวายมากขึ้น เหนื่อยมากขึ้น ผลที่ได้รับไม่คุ้มเหนื่อย ถ้าเปรียบความพยายามเพื่อบรรลุสันติสุขนั้นเหมือนการค้า ก็เป็นการค้าที่ขาดทุนอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้เพิกเฉยต่อธรรม เหยียบย่ำทำลายธรรม แสวงหาเกียรติและความมั่นคง โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

ความทุกข์ยากลำบากและความดิ้นรนต่าง ๆ ของเพื่อนมนุษย์ ซึ่งกระเสือก-กระสนไปด้วยดวงใจที่ว้าเหว่ไร้ความหวัง รวมทั้งตัวอย่างชีวิตแห่งผู้ทุจริตคดโกงแล้วประสบภัยพิบัติในบั้นปลาย น่าจะเป็นบทเรียนที่ดียิ่งแด่บุคคลผู้มุ่งแต่ความสุขสำราญของตน ย่อมไม่อาจมองเห็นสิ่งเหล่านี้ได้

ก็พระอานนท์นี่เองเป็นผู้อำนวยความสุขความสะดวกแก่ภิกษุในพุทธธรรมาน-สมัย คือกาลเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มาจนกระทั่งบัดนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวกับจีวร กล่าวคือเครื่องนุ่งห่มของสมณะ

เดิมทีเดียวพระตถาคตเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสาวกมีผ้าได้เพียงสามผืนเท่านั้น คือ จีวร สบง และสังฆาฏิ ผ้าสองชั้นสำหรับห่มหนาวอย่างละผืน ๆ จะมีมากกว่านี้ไม่ได้ ถ้าจะมีผืนใหม่ ต้องสละผืนเก่าไปทำอย่างอื่น เช่น เป็นผ้าปูลาดเตียงหรือทำเพดาน ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุสาวกไม่สะสมจีวรไว้เกินจำเป็น และเป็นสัญลักษณ์แห่งผู้มักน้อย สันโดษ อยู่อย่างเบาสบาย ประพฤติตนดุจสกุณา มีบาตรและจีวรเป็นเสมือนปีกทั้งสอง อาจโผผินบินไปในเวหาตามต้องการ หรือเหมือนเนื้อในป่าเที่ยวไปได้ตามปรารถนา ไม่ถูกผูกมัดด้วยบ่วงคือบริขารเครื่องกังวลใด ๆ

แต่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นการณวสิกบุคคล ผู้กระทำทุก ๆ อย่างตามสมควรแก่เหตุผลและความจำเป็น จึงทรงผ่อนผันสิกขาบทบัญญัติอยู่เสมอ

คราวหนึ่ง พระอานนท์ได้จีวรพิเศษมาที่เรียกว่าอติเรกจีวร หมายถึงจีวรที่นอกเหนือจากผ้าสามผืนดังกล่าวแล้ว เนื่องจากท่านมีความเคารพเลื่อมใสและรักในพระสารีบุตรมาก จึงประสงค์ถวายจีวรนั้นแก่พระสารีบุตร แต่เวลานั้นพระสารีบุตรไม่ได้อยู่ ณ ที่นั้น จะเก็บจีวรไว้ได้อย่างไร เพราะมีบัญญัติห้ามเก็บอติเรกจีวรไว้ พระอานนท์จึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

"อานนท์" พระศาสดาตรัส "เวลานี้สารีบุตรอยู่ที่ไหน ?"

"อยู่ที่เมืองสาเกตพระเจ้าข้า" พระอานนท์ทูล

"ประมาณกี่วันสารีบุตรจึงจะมาถึงนี่ ?"

"ประมาณ ๑๐ วันพระเจ้าข้า"

"ถ้าอย่างนั้นเธอจงเก็บไว้เถิด รอคอยสารีบุตร" พระศาสดาตรัส

แลแล้วพระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงผ่อนผันพุทธบัญญัติด้วยพระพุทธพจน์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเก็บอติเรกจีวรไว้ได้อย่างมากเพียง ๑๐ วัน ถ้าเกินกว่านั้น จีวรนั้นภิกษุต้องสละเสีย มิฉะนั้นเธอจะต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะถ้าไม่สละของ ย่อมไม่สามารถปลดเปลื้องอาบัติได้"

พระสารีบุตรมาทันตามกำหนดก่อนจะล่วง ๑๐ วัน เป็นอันว่าพระอานนท์ได้ถวายจีวรแก่พระอัครสาวกเบื้องขวาได้สมประสงค์

กระทั่งปัจจุบันนี้ พระสงฆ์สาวกของพระศาสดาก็ยังปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติเรื่องนี้อยู่ เมื่อท่านได้จีวรพิเศษมา ถ้าล่วง ๑๐ วันแล้วท่านก็สละให้ภิกษุอื่นไปหรือให้สามเณรก็ได้ และต้องแสดงอาบัติด้วยที่เผลอเก็บจีวรพิเศษไว้เกิน ๑๐ วัน

มีวิธีการดังนี้ ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจีวรนำจีวรนั้นออกมานั่งคุกเข่าประนมมือ ภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้รับก็นั่งในท่าเดียวกัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจีวรวางจีวรไว้ระหว่างแขนพับ มือคงประนมอยู่แล้วกล่าวว่า

"จีวรผืนนี้ของข้าพเจ้าเก็บไว้เกิน ๑๐ วัน จำเป็นต้องสละ ข้าพเจ้าขอสละจีวรผืนนี่แด่ท่าน" เสร็จแล้วตามมรรยาทภิกษุผู้รับก็จะถวายคืน โดยกล่าวว่า "จีวรผืนนี้เป็นของข้าพเจ้าแล้ว แต่ข้าพเจ้าขอถวายแก่ท่าน ท่านจะใช้สอยหรือจะให้

ใคร หรือจะทำอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะเห็นสมควร” เสร็จแล้วมอบจีวรคืนแก่ภิกษุรูปที่เป็นเจ้าของเดิม

คราวนี้ถึงเวลาที่ภิกษุเจ้าของจีวรจะแสดงอาบัติ ท่านจะนั่งประนมมือคุกเข่าอยู่ท่าเดิม กล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติเกี่ยวกับของที่ต้องสละ (นิสสัคคิยะ) ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติเรื่องนี้ คือยอมรับสารภาพผิด”

ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะถามว่า “ท่านเห็นหรือ ?” ภิกษุผู้แสดงอาบัติตอบว่า “เห็น” ผู้รับการแสดงจะบอกว่า “ถ้าอย่างนั้นท่านจงตั้งใจสำรวมระวังต่อไป” ภิกษุผู้แสดงจะให้คำมั่นว่า “จะตั้งใจสำรวมระวังต่อไป”

แต่มีวิธีการที่จะเก็บจีวรไว้ได้ตลอดไป โดยไม่เป็นอาบัติและไม่ต้องเสียสละอยู่อีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า วิกัปป์ ภิกษุเมื่อได้จีวรพิเศษมาจำนวนเท่าใด ก็นำออกมาแสดงให้ภิกษุรูปหนึ่งรับทราบ และบอกว่าท่านยินดีเสียสละจีวรและผ้าเหล่านี้ให้ภิกษุรูปอื่นได้ใช้ ตามทางวิชาการเรียกว่าวิกัปป์ หมายความว่าทำให้เป็นของสองเจ้าของ มิใช่เป็นสิทธิของท่านแต่เพียงผู้เดียว ภิกษุรูปอื่นจะรับทราบ และมอบให้เจ้าของเดิมเก็บไว้ใช้ได้ตลอดไป เป็นวิธีการที่งดงามมาก ไม่มีอะไรน่าตำหนิเลย

พระพุทธอนุชาได้ทิ้งมรดกเรื่องนี้ไว้ให้ภิกษุทั้งหลายในกาลต่อมา ได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลช่วยให้สะดวกสบายขึ้นมากทีเดียว ควรที่ปัจฉิมาชนตาชนจะพึงระลึกถึงปุพพูปการข้อนี้ของพระอานนท์มหาเถระ แม้คฤหัสถ์ก็ควรน้อมระลึกถึงพระคุณข้อนี้ของพุทธอนุชา ที่ท่านได้เปิดประตูไว้สำหรับผู้มีศรัทธาได้ทำบุญด้วยจีวรตามปรารถนาตราบเท่าทุกวันนี้

การที่พระตถาคตเจ้าทรงพระพุทธานุญาตเรื่องนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระมหากรุณา และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความดีงามของพระอานนท์ที่กระทำทุกอย่างเพื่อพระองค์ และเพื่อความอยู่ยั่งยืนแห่งพระศาสนา

คุณธรรมของผู้น้อย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ใหญ่ให้โอนอ่อนผ่อนตาม สมแล้วที่มีคำ กล่าวว่า

เอาชนะผู้สูงศักดิ์ด้วยความอ่อนน้อม
เอาชนะผู้ต่ำต้อยด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ

เอาชนะศัตรูด้วยการยุให้แตกความสามัคคี

เอาชนะสตรีด้วยการหว่านล้อมด้วยคำหวานให้เกิดความสงสาร และเห็นใจพร้อมด้วยคำมั่นสัญญาที่ชวนฟัง

จริงทีเดียวความรักของสตรีมักจะเข้าทางหู ส่วนความรักของบุรุษมักจะเข้าทางตา ด้วยเหตุนี้สตรีที่รูปงามจึงได้เปรียบอยู่มาก ในด้านการเรียกร้องความสนใจจากบุรุษเพศ คำกล่าวที่ว่า

"นกโกลิกามีเสียงเป็นสำคัญ นารีมีรูปเป็นสำคัญ วิชาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุรุษ และนักพรตมีความอดทนเป็นสำคัญ" นั้นยังเป็นความจริงที่ค้านได้โดยยากอยู่

ด้วยเหตุนี้กระมัง สตรีทั้งหลายจึงทุ่มเททั้งกำลังทรัพย์และกำลังกาย กำลังปัญญา เพื่อตกแต่งร่างกายให้สวยงามชวนมองอยู่เสมอ รวมทั้งประดิษฐ์คิดค้นแบบและสีของเสื้อผ้าแพรพรรณ สรีราภรณ์ต่างชนิด เธอจะรู้สึกเศร้าและหงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวเหลือหลายเมื่อประจักษ์ว่าในตาเธอมิได้หวาน ใบหน้าของเธอมิได้งามผุดผาด ทรวดทรงมิได้อรชร *แต่เธอหาเฉลียวใจไม่ว่า ชายที่ปองหมายเธอจะเลี้ยงเธอเพราะเธอสวยนั้น เขาเลี้ยงเธอและปองหมายเธอเหมือนสัตว์เลี้ยงที่มีลักษณะต้องตาเขาเท่านั้น ความดีหรือคุณธรรมภายในต่างหากเล่าที่เป็นสิ่งเชิดชูคุณค่าของเธอให้สูงเด่น* โสเภณีแม้จะมีความสวยสักปานใด ก็หามีใครตั้งใจเลี้ยงจริงไม่ ความสวยเหมือนดอกไม้ซึ่งย่อมมีวันเหี่ยวแห้งโรยรา แต่ความดีเป็นสิ่งไม่จืด รสแห่งความดีงาม เป็นรสที่ไม่รู้จักจืดจาง คอยผูกมัดรัดรึงดวงจิตให้กระชับแน่นจนสุดที่จะไถ่ถอน จงแต่งเรือนกายแต่พอดูงาม แล้วเอาเวลาที่เหลือมาแต่งเรือนใจกันบ้างเถิด บ้านเรือนที่ดูแต่ภายนอกสะอาดสวยงามน่าอาศัย แต่เมื่อเปิดประตูเข้าไปดูภายใน มองเห็นแต่สิ่งโสโครกรุงรังจะน่าพักผ่อนนอนหลับได้ฉนตรงกันข้ามแม้จะมองดูภายนอกไม่สะดุดตา แต่ภายในสะอาดเรียบร้อย ย่อมเป็นเรือนที่น่าอยู่น่าอาศัยกว่าฉันใด เรือนกายกับเรือนใจก็ฉันนั้น

บุรุษผู้ยอมปล่อยให้ความรักเข้าทางตา ย่อมตาบอด และยังทำให้หูพลอยหนวกไปด้วย มองไม่เห็นเจตนาดีของเพื่อนสนิท ไม่ได้ยินเสียงของมิตรสหาย เมื่อเขาลืมตาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็มักจะมองเห็นเทพธิดาของเขาแปรรูปเป็นยักษิณีไปเสียแล้ว

ส่วนสตรีที่ปล่อยให้ความรักเข้าทางหู หูของเธอก็หนวกไปสิ้นสำหรับญาติและมิตรผู้หวังดี เธอได้ยินแต่เสียงพร่ำรำพันสัญญารักต่าง ๆ แห่งชายที่ตนหลงเท่านั้น ตาของเธอก็พลอยฝ้าฟางไปด้วย *เธอหารู้ไม่ว่าผู้ที่มีความสุจริตใจน้อยมักจะมั่งคั่งร่ำรวยและมากไปด้วยคำหวาน แต่ผู้ที่พูดประมาณให้คำมั่นสัญญา แต่พอฟังนั่นต่างหากที่มีความสุจริตใจอยู่จริง ๆ ธาตุคนเป็นธาตุที่แยกได้ยากวินิจฉัยได้ยากกว่าธาตุใด ๆ ในโลกนี้ มีคนอยู่เป็นจำนวนมากอยากจะเรียนรู้เรื่องชีวิตให้จบ แต่เขาเหล่านั้นมักจะจบชีวิตไปก่อนเสมอ* ชีวิตเป็นเรื่องยากและสับสน พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "ชีวิตเป็นของยาก" ผู้สามารถสางความยุ่งแห่งชีวิตให้เข้าระเบียบได้มีอยู่จำนวนน้อย กล่าวโดยเฉพาะ ชีวิตของมนุษย์ยิ่งยุ่งยากสับสนขึ้นทุกที มนุษย์ยอมเป็นทาสของสังคมจนแทบจะกระดิกกระเดี้ยตัวมิได้เสียแล้ว เมื่อยอมเป็นทาสของสังคม และสังคมนั้นมีแต่ความฟุ้งเฟ้อหรูหรา ความหรูหราเหล่านั้นย่อมได้มาด้วยเงิน เขาจึงต้องยอมเป็นทาสของเงินตราอีกด้วย เงินตรานั้นโดยธรรมดามันเป็นเหมือนทาสที่ทั้งซื่อและโง่ แล้วแต่จะใช้ให้ทำอะไรมันทำทั้งนั้น ใช้ให้ทำดีก็ทำ ใช้ให้ทำชั่วก็ทำ จ้างไปฆ่าคนก็ไป โดยไม่มีการคัดค้านโต้แย้งใด ๆ เลย เมื่อเงินตรามันเป็นทาสที่ทั้งซื่อและโง่อยู่อย่างนี้ ใครยอมให้ทาสคนนั้นมาเป็นนาย ยอมอยู่ใต้อำนาจของมัน เขาจะโง่สักเพียงใด

พระตถาคตเจ้าเคยตรัสเรียกเงินตราว่า "อสรพิษ" ดังเรื่องต่อไปนี้

ท้องฟ้าเริ่มสาง แสงสีขาวสาดทาบเป็นแนวยาวทางบูรพทิศ อากาศแรกรุ่งอรุณเย็นฉ่ำ พระพายรำเพยแผ่ว หอบเอากลิ่นบุปผชาติในเชตวนารามไปตามกระแสระรวยรื่น เสียงไก่ป่าขันอยู่เจื้อยแจ้วเคล้ามาตามสายลมวิเวกวังเวง น้ำค้างถูกสลัดลงจากใบไม้เมื่อพระพายพัดผ่านกระทบกับใบไม้เหลือง ซึ่งหล่นร่วงลงแล้วดังเปาะ ๆ แปะ ๆ เชตวนารามเวลานี้ตื่นตัวแล้วอย่างสงบ ประหนึ่งบุรุษผู้มีกำลังตื่นแล้วจากนิทรารมณ์ แต่ยังนอนเฉยอยู่ไม่ไหวกาย

พระมหาสมณะเอกอัครบุรุษรัตน์อุดมด้วยบุญญาธิการ และมหากรุณาต่อสำสัตว์ ประทับหลับพระเนตรนิ่งส่งข่ายคือพระญาณ ให้แผ่ไปทั่วจักรวาลโลกธาตุ ตรวจดูอุปนิสัยเวไนยสัตว์อันพระองค์พอจะโปรดได้ เช้าวันนี้ชาวนาผู้น่าสงสาร

ได้เข้ามาสู่พระญาณของพระองค์

พออรุณเบิกฟ้า พระศาสดามีพระพุทธอนุชาอานนท์เป็นปัจฉาสมณะตามเสด็จออกจากเชตวนารามด้วยพุทธลีลาอันประเสริฐ บ่ายพระพักตร์สู่บริเวณนาของบุรุษผู้น่าสงสารนั้น

อีกมุมหนึ่ง กสิกรผู้ยากไร้ตื่นขึ้นแต่เช้าตรู่บริโภคอาหารซึ่งมีเพียงผักดองและข้าวแดงพอประทังหิว แล้วนำโคคู่ออกจากคอก แบกไถถือหม้อน้ำออกจากบ้านสู่บริเวณนาเช่นเดียวกัน

พระตถาคตเจ้าหยุดยืน ณ บริเวณใกล้ๆ ที่เขากำลังไถนาอยู่นั้น เขาเห็นพระศาสดาแล้วพักการไถไว้มาถวายบังคม พระศาสดามิได้ตรัสอะไรกับเขาเลย กลับเหลียวพระพักตร์ไปอีกด้านหนึ่ง ทอดทัศนาการตรงดิ่งไปยังจุดจุดหนึ่ง แล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า

"อานนท์ เธอจงดูเถิด นั่นอสรพิษ เธอเห็นไหม ?"

"เห็นพระเจ้าข้า" พระอานนท์ทูล

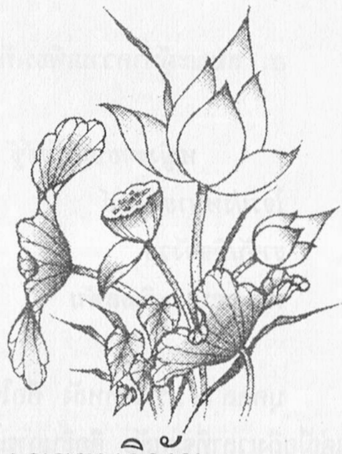
เพียงเท่านั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จต่อไป

ชาวนาได้ยินพระพุทธเจ้าดำรัสตรัสกับพระอานนท์แล้วคิดว่า เราเดินไปมาอยู่บริเวณนี้เสมอ ถ้าอสรพิษมีอยู่มันอาจจะทำอันตรายแก่เรา อย่าปล่อยไว้เลยฆ่ามันเสียเถิด คิดแล้วเขาก็นำปฏักไปเพื่อตีงู แต่กลับมองเห็นถุงเงินเป็นจำนวนมากวางกองรวมกันอยู่ เขาดีใจเหลือเกิน ยกมือขึ้นเหนือเศียรน้อมนมัสการพระพุทธองค์ที่โปรดประทานขุมทรัพย์ให้

"นี่หรืออสรพิษ" เขาคิดอยู่ในใจ "พระพุทธองค์ตรัสเป็นปริศนาแบบสมณะเท่านั้นเอง ที่แท้พระองค์คงตั้งพระทัยเสด็จมาโปรดเรา" แล้วเขาก็นำถุงเงินนั้นไปเอาฝุ่นกลบไว้ แล้วไถนาต่อไปด้วยดวงใจเบิกบาน

พระศากยมุนีเมื่อคล้อยไปหน่อยหนึ่งแล้วจึงผินพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนท์ว่า

"อานนท์ เราเรียกถุงเงินนั้นว่าอสรพิษ วันนี้เองมันจะกัดบุรุษผู้นั้นให้มีอาการสาหัสปางตาย ถ้าไม่ได้เราเป็นที่พึ่ง เป็นพยาน เขาจะต้องตายเป็นแน่แท้" ตรัสอย่างนี้แล้วไม่ยอมตรัสอะไรต่อไปอีก

๒๑

ความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย

ย้อนหลังไปเพียงเล็กน้อย จากเวลาที่พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์เรื่องอสรพิษ

ปัจฉิมยามแห่งราตรี ฝนซึ่งตกหนักมาแต่ปฐมยามได้เริ่มสร่างซาลงบ้างแล้ว ทวยนาครกำลังล่วงเข้าสู่นิทรารมณ์อันสนิท ใครจะนึกบ้างว่าในยามนี้มีมนุษย์กลุ่มหนึ่ง กำลังทำความพยายามเข้าไปสู่พระนคร เพื่อทรัพย์สมบัติซึ่งตนมิได้ลงแรงหามาเลย ถูกแล้ว เขามีอาชีพเป็นโจร ประตูเมืองปิดสนิท มียามรักษาการณ์แข็งแรง เขาประชุมปรึกษากันตั้งแต่ปฐมยามว่า จะหาทางเข้าพระนครได้โดยวิธีใด ในที่สุดเมื่อใกล้ปัจฉิมยามเข้ามา เขาจึงตกลงกันว่าจะต้องเข้าไปทางท่อระบายน้ำ คืนนั้นพวกเขามิได้นอนเลย

จริงทีเดียว บุคคลผู้หลับน้อยตื่นนาน หรือบางทีมิได้หลับเลยในราตรีนั้นมีอยู่ ๕ จำพวกคือ

๑. หญิงผู้ปฏิพัทธ์ชายหวังให้เขาชม

๒. ชายผู้ปฏิพัทธ์หญิง รำพึงถึงเธอด้วยดวงจิตที่จดจ่อ

๓. โจรมุ่งหมายทรัพย์ของผู้อื่น หาทางจะขโมยหรือปล้น

๔. พระราชากังวลด้วยพระราชภารกิจ

๕. สมณะผู้ทำความเพียรเพื่อละกิเลส

หญิงชายปฏิพัทธ์ชู้ หวังชม เชยนา
โจรมุ่งหมายทรัพย์ บัติปล้น
ราชันกิจกังวล มากอยู่
พระอยากละกิเลสพ้น หลับน้อยตื่นนาน

บุคคล ๓ ประเภทหลัง คือโจร พระราชา และสมณะนั้น แม้จะหลับน้อย แต่เมื่อถึงเวลาที่จะหลับ คือสิ้นภาระหน้าที่แล้ว ก็สามารถหลับได้อย่างง่ายดายและสงบ แต่สองประเภทแรกซิ เมื่อยังไม่หลับก็ยากที่จะข่มตาหลับลงได้ เมื่อหลับก็หลับได้ไม่สนิท คอยพลิกฟื้นตื่นผวาอยู่ร่ำไป เต็มไปด้วยความกระสับกระส่าย กระวนกระวายรุ่มร้อน ภาพแห่งคนรักคอยแต่ฉายเข้ามาในความรู้สึกตลอดเวลา ความรักเป็นความร้ายที่เที่ยวทรมานคนทั้งโลกให้บอบช้ำตรอมตรม

โจรพวกนั้นเข้าไปในท่อน้ำได้สำเร็จสมประสงค์ แล้วทำลายอุโมงค์ในตระกูลที่มั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ได้แก้วแหวนเงินทองไปเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งถุงเงินด้วย ก็นำไปแบ่งกัน ณ ที่แห่งหนึ่ง แต่บังเอิญเขาได้ลืมถุงเงินไว้ เพราะมีของอื่นมากหลายจนนำไปแทบจะไม่หมด

เมื่อเจ้าของทรัพย์ตื่นขึ้นทราบเหตุในตอนเช้า จึงออกติดตาม และมาพบร่องรอยตรงที่โจรแบ่งของกัน แล้วตามรอยของชาวนาคนนั้นไป พอดีรอยเท้าไปหยุดลงที่กองฝุ่น เขาลองเขี่ยดูก็ปรากฏถุงเงินมากหลาย จึงแน่ใจว่าชาวนาซึ่งกำลังไถนาอยู่นั้นเป็นโจร ช่วยกันตีเสียจนบอบช้ำ แล้วนำตัวไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาทรงทราบเรื่องราว แล้วรับสั่งให้ประหารชีวิต ราชบุรุษเฆี่ยนเขาด้วยหวายครั้งละหลาย ๆ เส้น แล้วนำไปสู่ตะแลงแกง

ในขณะที่กำลังถูกนำไปสู่ที่ฆ่านั้นเอง เขาพร่ำอยู่เรื่องเดียว คือข้อความที่พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ "ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษไหม ?" "เห็นพระเจ้าข้า" เมื่อถูกเฆี่ยนด้วยหวายเขาก็พูดคำนี้ "ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษ

ไหม ?” “เห็นพระเจ้าข้า” จนราชบุรุษประหลาดใจ จึงถามข้อความนั้น เขาบอกว่าถ้านำเขาไปเฝ้าพระราชาเขาจึงจะบอก ราชบุรุษนำตัวไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสว่า

“ดูก่อนกสกะ เพราะเหตุไรเธอจึงกล่าวพระดำรัสแห่งพระศาสดาและพระพุทธอนุชาอานนท์ ?”

“เทวะ” เขาทูล “ข้าพระองค์มิได้เป็นโจร แต่ข้าพระองค์เป็นคนทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต” แล้วเขาก็เล่าเรื่องทั้งหมดให้พระราชาทรงทราบ

จอมเสนาแห่งแคว้นโกศลสดับคำนั้นแล้ว ทรงดำริว่า ชายผู้นี้อ้างเอกอัครบุรุษรัตน์ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพยาน การลงโทษบุรุษเห็นปานนี้โดยมิได้สอบสวนให้แน่นอน อาจเป็นเหตุให้เราต้องเสียใจไปจนตลอดชีวิต ทรงดำริอย่างนี้แล้วจึงรับสั่งให้คุมตัวบุรุษผู้นั้นไว้ก่อน

เย็นวันนั้นพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา และให้นำชาวนานั้นไปด้วย เมื่อถวายบังคมแล้วจึงทูลถามว่า

“พระองค์ผู้เจริญ เช้าวันนี้พระองค์และพระคุณเจ้าอานนท์เสด็จไปที่นาของชายผู้นี้หรือ ?”

“อย่างนั้นมหาบพิตร” พระศาสดาทรงตอบ

“พระองค์ได้ทรงเห็นอะไรบ้างพระเจ้าข้า” พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถาม

“เห็นถุงเงิน มหาบพิตร”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเล่าเรื่องทั้งหมด ตรงกับชาวนาเล่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทราบเรื่องนี้ ทรงสลดสังเวชพระทัย กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของโลก ข้าพระองค์รู้สึกเสียใจและไม่สบายใจมาก ที่สั่งลงโทษบุรุษผู้นี้โดยที่เขาไม่มีความผิดเลย ถ้าเขาถูกประหารชีวิตและข้าพระองค์มาทราบภายหลังว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ข้าพระองค์คงจะต้องเสียใจไปตลอดชีวิต พระองค์ไม่เพียงแต่เป็นที่พึ่งของบุรุษผู้นี้เท่านั้น แต่ทรงอนุเคราะห์ข้าพระองค์ให้พ้นจากบาปอีกด้วย ข้าแต่พระจอมมุนี พระองค์ช่างอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของโลกโดยแท้” ตรัสอย่างนี้แล้วพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ซบพระเศียร

ลงแทบพระยุคลบาทของพระศาสดา ทรงจุมพิตพระบาทของพระพุทธองค์ด้วยความเลื่อมใสอย่างสูง ซึ่งพระองค์มักทรงกระทำเสมอเมื่อไปเฝ้าพระศาสดา

พระตถาคตเจ้าทรงปลอบให้พระราชาเบาพระทัย ด้วยพระพุทธดำรัสเป็นอเนกปริยาย ตอนสุดท้ายตรัสว่า

"มหาบพิตร คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามเกียจคร้าน ๑ พระราชาทรงประกอบกรณียกิจโดยมิได้พิจารณาโดยรอบคอบถี่ถ้วนเสียก่อน ๑ บรรพชิตไม่สำรวจ ๑ ผู้อ้างตนว่าเป็นบัณฑิตแต่มักโกรธ ๑ ๔ จำพวกนี้ไม่ดีเลย

"มหาบพิตร กรรมอันใดที่ทำไปแล้วต้องเดือดร้อนใจภายหลัง ต้องมีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา เสวยผลแห่งกรรมนั้น ตถาคตกล่าวว่ากรรมนั้นไม่ดี ควรเว้นเสีย

"มหาบพิตร นานมาแล้วมีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า 'ปิงคละ' ทวยนาครถวายสร้อยพระนามให้ว่า 'อกัณหเนตร-ผู้มีพระเนตรไม่ดำ' หมายความว่าทรงดุร้ายและประกอบราชกิจโดยมิได้ทรงพิจารณา สั่งฆ่าประหารคนโดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบ จนเป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ชาวนาครต่างชื่นชมโสมนัสเล่นมหรสพเจ็ดวันเจ็ดคืน ยกธงทิวตามประทีปโคมไฟหลากสี มีการเล่นเต้นรำอย่างเบิกบานใจ ในท่ามกลางความบันเทิงนั่นเอง คนเฝ้าประตูคนหนึ่งไปยืนเกาะบานประตูร้องไห้อยู่ เมื่อถูกคนทั้งหลายซักถามถึงสาเหตุที่ร้องไห้ เขาตอบว่า เขาร้องไห้เพราะพระราชาอกัณหเนตรสิ้นพระชนม์นั่นเอง เขากลัว-กลัวว่าพระองค์เสด็จไปสู่ยมโลกแล้ว จะไปทำทารุณกรรมต่าง ๆ จนยมบาลเอาไว้ไม่ไหว แล้วจะส่งกลับขึ้นมาก่อกวนความสงบสุขในโลกนี้อีก เขาคิดไปอย่างนี้แล้วจึงร้องไห้ หาได้ร้องไห้เพราะความเสียใจหรือจงรักภักดีไม่

"มหาบพิตร เมตตากรุณาเป็นพรอันประเสริฐในตัวมนุษย์"

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงบันเทิงด้วยพระธรรมเทศนาของพระศาสดาเป็นที่ยิ่ง ทรงสนทนาต่อไปอีกครู่หนึ่งแล้วถวายบังคมลากลับ ส่วนชายชาวนาผู้นั้นส่งกระแสจิตไปตามพระดำรัสของพระศาสดา สามารถถอนสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้ สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน ด้วยประการฉะนี้

แม้จะทรงมีพระทัยกรุณาประดุจห้วงมหรรณพก็ตาม แต่พระบรมศาสดาทรงรังเกียจอย่างยิ่งซึ่งบุคคลผู้ไม่บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสาวกที่ทรงเพศเป็นภิกษุ มีเรื่องสาธกดังนี้

วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พอพระอาทิตย์ตกดิน พระสงฆ์ทั้งมวลก็ประชุมพร้อมกัน ณ อุโบสถาคาร เพื่อฟังพระโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงเองทุกกึ่งเดือน พระมหาสมณเจ้าเสด็จสู่โรงอุโบสถ แต่ประทับเฉยอยู่ หาแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ไม่ เมื่อปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์พุทธอนุชาจึงนั่งคุกเข่าประนมมือถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า

"พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์โปรดทรงแสดงปาติโมกข์เถิด"

แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงเฉยอยู่ เมื่อมัชฌิมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์ก็ทูลอีก แต่ก็คงประทับเฉย ไม่ยอมทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ เมื่อย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระอานนท์จึงทูลว่า

"พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปฐมยามและมัชฌิมยามล่วงไปแล้ว กาลเวลาย่างเข้าสู่ปัจฉิมยามภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์อาศัยความอนุเคราะห์แสดงโอวาทปาติโมกข์เถิด"

พระมหามุนีจึงตรัสว่า "ดูก่อนอานนท์ ในชุมนุมนี้ภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์มีอยู่ อานนท์ มิใช่ฐานะที่ตถาคตจะแสดงปาติโมกข์ท่ามกลางบริษัทอันไม่บริสุทธิ์" ตรัสอย่างนี้แล้วก็ประทับเฉยต่อไป

พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้ายนั่งเข้าฌานตรวจดูว่าภิกษุรูปใดเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ อันเป็นที่รังเกียจของพระศาสดา เมื่อได้เห็นแล้ว จึงกล่าวขึ้นท่ามกลางสงฆ์ว่า "ดูก่อนภิกษุ ท่านออกไปเสียเถิด พระศาสดาเห็นท่านแล้ว" แม้พระมหาเถระจะกล่าวอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง ภิกษุรูปนั้นก็ไม่ยอมออกไปจากชุมนุมสงฆ์ พระมหาโมคคัลลานะจึงลุกขึ้นแล้วดึงแขนภิกษุรูปนั้นออกไป เมื่อภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระอานนท์จึงทูลให้แสดงปาติโมกข์อีก พระศาสดาตรัสว่า

"อัศจรรย์จริง โมคคัลลานะ หนักหนาจริง โมคคัลลานะ เรื่องไม่เคยมีได้

มีขึ้นแล้ว โมฆบุรุษผู้นั้นถึงกับต้องกระชากออกไปจากหมู่สงฆ์ เธอช่างไม่มีหิริโอตตัปปะสำรวจตนเองเสียเลย ภิกษุทั้งหลาย เป็นอฐานะเป็นไปไม่ได้ที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถแสดงปาติโมกข์ท่ามกลางชุมนุมสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ แม้จะมีเพียงรูปเดียวก็ตาม ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษผู้นั้นจะทำให้เราลำบากใจ ภิกษุทั้งหลาย เราขอประกาศให้เธอทั้งหลายทราบว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราตถาคตจะไม่ทำอุโบสถแสดงปาติโมกข์อีก ขอให้ภิกษุทั้งหลายทำกันเอง”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย ๘ ประการ เปรียบด้วยความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทรดังนี้-

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมลึกลงตามลำดับ ลาดลงตามลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนภูเขาขาด ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีการศึกษาตามลำดับ การปฏิบัติตามลำดับ การบรรลุตามลำดับลุ่มลึกลงตามลำดับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรแม้จะมีน้ำมากอย่างไร ก็ไม่ล้นฝั่งคงรักษาระดับไว้ได้ ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น ภิกษุสาวกของเราย่อมไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้จะต้องลำบากถึงเสียชีวิตก็ตาม

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมซัดสาดซากศพที่ตกลงไปขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นาน ฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีล มีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี เป็นคนเน่าใน รุงรังสางได้ยากเหมือนกองหยากเยื่อ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมขับภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนั้น แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากภิกษุเช่นกัน

“ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสายต่างๆ ย่อมหลั่งไหลลงสู่มหาสมุทร และเมื่อไปรวมกับน้ำในมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อเดิมของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมด ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะบวชออกจากตระกูลต่างๆ วรรณะต่างๆ เช่นวรรณะพราหมณ์บ้าง กษัตริย์บ้าง ไวศยะบ้าง ศูทรบ้าง คนเทหยากเยื่อบ้าง จัณฑาลบ้าง แต่เมื่อมาบวชในธรรมวินัยนี้

แล้ว ละวรรณะ สกุล และโคตรของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่าสมณะศากยบุตรเหมือนกันหมด

“ภิกษุทั้งหลาย ความพร่องหรือความเต็มเอ่อย่อมไม่ปรากฏแก่มหาสมุทร แม้พระอาทิตย์จะแผดเผาสักเท่าใด น้ำในมหาสมุทรก็หาเหือดแห้งไปไม่ แม้แม่น้ำสายต่าง ๆ และฝนจะหลั่งลงสู่มหาสมุทรสักเท่าใด มหาสมุทรก็ไม่เต็ม ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากนิพพานไปด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ แต่นิพพานธาตุก็คงอยู่อย่างนั้นไม่พร่องไม่เต็มเลย แม้จะมีผู้เข้าถึงนิพพานอีกสักเท่าใด นิพพานก็คงมีให้ผู้นั้นอยู่เสมอ ไม่ขาดแคลนหรือคับแคบ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีภูตคือสัตว์น้ำเป็นอันมาก มีอวัยวะใหญ่และยาว เช่นปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาวาฬเป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีภูตคือพระอริยบุคคลเป็นจำนวนมาก มีพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง จำนวนมากหลายเหลือนับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีนานารัตนะ เช่น มุกดา มณี ไพฑูรย์เป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้น มีนานาธรรมรัตนะเช่นสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

“ภิกษุทั้งหลาย น้ำในมหาสมุทรย่อมมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีรสเดียวคือ วิมุติรส หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งพรหมจรรย์ที่เราประกาศแล้ว”

เพราะเหตุที่ธรรมวินัยหรือพรหมจรรย์ของพระองค์สมบูรณ์ด้วยนานาคุณลักษณะและสามารถช่วยแก้ทุกข์แก่ผู้มีทุกข์ได้นี่เอง พระองค์จึงเรียกพรหมจรรย์ว่าเป็นกัลยาณมิตร และเรียกกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ เพราะกัลยาณมิตรที่แท้จริงของคนคือธรรม และบาปมิตรที่แท้จริงของคนก็คือธรรมหรือความชั่วทุจริต

จะมีศัตรูใดแรงร้ายเท่าพยาธิคือโรค

จะมีแรงใดเสมอด้วยแรงกรรม

จะมีมิตรใดเสมอด้วยมิตรคือธรรม

พระอานนท์เคยคิดว่ากัลยาณมิตรนั้นน่าจะเป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์

แต่พระศาสดาตรัสว่า “อย่าคิดอย่างนั้นเลยอานนท์ กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะผู้ได้อาศัยกัลยาณมิตรอย่างเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวล”

พระอานนท์พุทธอนุชาได้รับการยกย่องจากพระศาสดามากหลาย เป็นที่รู้จักกันว่าท่านเลิศใน ๕ สถานด้วยกัน คือ

๑. เป็นพหูสูตร สามารถทรงจำพระพุทธพจน์ไว้ได้มาก

๒. แสดงธรรมได้เพราะ คนฟังไม่อิ่มไม่เบื่อ

๓. มีสติรอบคอบ รู้สิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ

๔. มีความเพียรพยายามดี

๕. อุปัฐากบำรุงพระศาสดาดียิ่ง ไม่มีข้อบกพร่อง

เมื่อมีโอกาส ท่านมักจะสนทนาธรรมกับพระสารีบุตรเสมอ ในคัมภีร์อังคุตร-นิกาย มีเรื่องที่พระอานนท์สนทนากับพระสารีบุตรหลายเรื่อง เช่นเรื่องเกี่ยวกับนิพพานและสมาธิ ภิกษุผู้ฉลาดและภิกษุผู้ไม่ฉลาด

จากการสนทนากันบ่อย ๆ นี้ พระสารีบุตรได้ประจักษ์ชัดว่า พระอานนท์เป็นผู้ควรแก่การยกย่อง และได้ยกย่องเชิดชูพระอานนท์ว่ามีคุณธรรม ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก

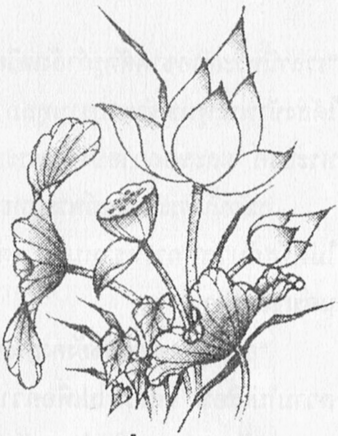
๒. เป็นผู้แสดงธรรมตามที่ได้ยินได้ฟังโดยพิสดาร

๓. เป็นผู้สาธยายโดยพิสดาร

๔. เป็นผู้ชอบตรึกตรองเพ่งพิจารณาธรรม

๕. เป็นผู้ยินดีอยู่ใกล้กับพระเถระ ที่เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย

๖. ท่านพยายามเข้าหาท่านที่เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัยเพื่อเรียนถามข้อที่ควรถามในโอกาสอันสมควร

๒๒

ปัจฉิมทัสนา ณ เวสาลี

พระอานนท์พุทธอนุชาได้ติดตามพระศาสดาอยู่เป็นเวลานาน กระทำกิจทุกอย่างเพื่อพระพุทธองค์ โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบากใดๆ ท่านมีจิตใจอ่อนโยนบริสุทธิ์สะอาดในพระศาสดา ประดุจมารดาผู้ประเสริฐพึงมีต่อบุตรสุดสวาท มีความเคารพยำเกรงในพระผู้มีพระภาค ประดุจบุตรผู้เลื่อมใสต่อบิดา และอยู่ในโอวาทของชนกผู้ให้กำเนิดตน ท่านปฏิบัติหน้าที่ของท่านอย่างซื่อสัตย์เที่ยงตรงเฉกดวงตะวันและจันทรา จะหาผู้ปฏิบัติใดเล่าเสมอเหมือนพระอนุชาผู้นี้

จวบจนพระพรรษายุกาลแห่งพระบรมศาสดาเข้าปีที่ ๗๙ ตอนปลาย เหลืออีกเล็กน้อยที่พระผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกจะปรินิพพาน เปรียบปานดวงสุริยาซึ่งทอแสง ณ ขอบฟ้าทิศตะวันตกก่อนจะอำลาทิวากาล

พระผู้พิชิตมารประทับ ณ คิชฌกูฏบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ คราวนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูเวทหิบุตรกำลังเตรียมตัวจะรุกรานแคว้นวัชชี จึงส่งวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อจะหยั่งดูว่าพระพุทธองค์จะตรัสอย่างไร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเชื่อมั่นอยู่ว่าพระวาจาแห่งพระตถาคตนั้นไม่เป็นสอง

วัสสการพราหมณ์รับพระบัญชาเหนือเกล้า แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า

“เวลานี้พระเจ้าอชาตศัตรูกำลังเตรียมทัพจะบุกวัชชี ซึ่งมีนครเวสาลีเป็นเมืองหลวง ได้ส่งข้าพระพุทธเจ้ามากราบทูลถามถึงผาสุกวิหาร คือความทรงพระสำราญแห่งพระองค์ และขอถวายบังคมพระองค์มงคลบาทด้วยเศียรเกล้า”

สมัยนั้นพระอานนท์พระพุทธอนุชายืนถวายงานพัดอยู่เบื้องหลัง พระพุทธองค์ไม่ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ แต่กลับตรัสถามพระอานนท์ถึงความเป็นไปแห่งนครเวสาลีว่า

“อานนท์ ชาววัชชียังคงประพฤติวัชชีธรรมอปริหานิยธรรม คือธรรมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม แต่เป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียวอยู่หรือ ?”

“ยังคงประพฤติอยู่พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูลตอบ

“ดูก่อนอานนท์ ชาววัชชีประพฤติมั่นในธรรม ๗ ประการ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็เลิกโดยพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงกันทำกิจของชาววัชชีให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๓. ชาววัชชีย่อมเคารพเชื่อฟังในบัญญัติเก่าของชาววัชชีที่ดีอยู่แล้ว ไม่เพิกถอนเสีย และไม่บัญญัติสิ่งซึ่งไม่ดีไม่งามขึ้นมาแทน

๔. ชาววัชชีเคารพสักการะนับถือยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ผ่านโลกมานาน ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม

๕. ชาววัชชีประพฤติธรรมในสุภาพสตรี คือไม่ข่มเหงน้ำใจสุภาพสตรี

๖. ชาววัชชีรู้จักเคารพ สักการะบูชาปูชนียสถาน

๗. ชาววัชชีให้ความอารักขาคุ้มครองพระอรหันต์สมณพราหมณาจารย์ผู้ประพฤติธรรม ปรารถนาให้สมณพราหมณาจารย์ผู้มีศีลที่ยังไม่มาสู่แคว้น ขอให้มา และที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข

“ดูก่อนอานนท์ ทราบเท่าที่ชาววัชชียังประพฤติปฏิบัติวัชชีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ พวกเขาจะไม่ประสบความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญมั่นคงโดยส่วนเดียว”

แล้วพระพุทธองค์ทรงผินพระพักตร์มาตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ ครั้งหนึ่งเราพักอยู่ที่สารันทเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี ได้แสดงธรรมทั้ง ๗ ประการแก่

ชาววัชชี ตราบใดที่ชาววัชชียังประพฤติตามธรรมนี้อยู่ พวกเขาจะหาความเสื่อมมิได้ มีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค” วัสสการพราหมณ์ทูล “ไม่ต้องพูดถึงว่าชาววัชชีจะบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้ง ๗ ประการเลย แม้มีเพียงประการเดียวเท่านั้น เขาก็จะหาความเสื่อมมิได้ จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

เมื่อวัสสการพราหมณ์ทูลลาแล้ว พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์ประกาศให้ภิกษุทั้งหมดซึ่งอาศัยอยู่ ณ กรุงราชคฤห์มาประชุมพร้อมกัน แล้วพระมหาสมณะทรงแสดงอปริหานิยธรรมโดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่พวกเธอยังหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม เคารพในสิกขาบทบัญญัติ ยำเกรงภิกษุผู้เป็นสังฆเถระสังฆบิดร ไม่ยอมตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งตัณหา พอใจในการอยู่อาศัยเสนาสนะป่า ปรารถนาให้เพื่อนพรหมจารีมาสู่สำนักและอยู่เป็นสุข ตราบนั้นพวกเธอจะไม่เสื่อมเลย มีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่เธอไม่หมกมุ่นกับงานมากเกินไป ไม่พอใจด้วยการคุยฟุ้งซ่าน ไม่ชอบใจไม่พอใจในการนอกมากเกินควร ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่เป็นผู้ปรารถนาลามก ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งความปรารถนาชั่ว ไม่คบมิตรเลว ไม่หยุดความเพียรพยายามเพื่อบรรลุคุณธรรมสูง ๆ ขึ้นไปแล้ว ตราบนั้นพวกเธอจะไม่มีความเสื่อมเลย จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์พอสมควรแล้ว โดยมีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะก็เสด็จบ่ายพระพักตร์สู่นครเวสาลี ผ่านเมืองอัมพลัฏฐิกา เมืองนาลันทาและปาฏลีคาม ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเมืองสำหรับใช้เป็นที่มั่นโจมตีแคว้นวัชชี

ณ เมืองนาลันทานี่เอง พระสารีบุตรเคยกล่าวอาสภิวาจา คือถ้อยคำที่แสดงถึงความเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระศาสดา ว่าท่านมีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระพุทธองค์ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ใด ๆ เลยที่จะเป็นผู้รู้ยิ่งไปกว่าพระพุทธองค์ในเรื่องสัมโพธิญาณ

เมื่อเสด็จถึงปาฏลีคาม อุบาสกอุบาสิกาเป็นจำนวนมากมาเฝ้า พระพุทธองค์ทรงแสดงโทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการคือ

๑. ผู้ไร้ศีลย่อมประสบความเสื่อมทางโภคะ

๒. ชื่อเสียงทางไม่ดีฟุ้งขจรไป

๓. ไม่แกล้วกล้าอาจหาญเมื่อเข้าประชุม

๔. เมื่อจวนจะตาย ย่อมขาดสติสัมปชัญญะคุ้มครองสติไม่ได้ เรียกว่าหลงตาย

๕. เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่ทุคติ

ส่วนคุณแห่งศีลสมบัติ มีนัยตรงกันข้ามกับศีลวิบัติดังกล่าวแล้ว

พระพุทธองค์เสด็จผ่านโกฏิคาม และนาทิกคามตามลำดับ ในระหว่างนั้นได้ทรงแสดงธรรมอันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ผู้มาเฝ้าบ้าง แก่ภิกษุสงฆ์ แก่พระอานนท์บ้าง เช่น อริยสัจและเรื่องให้เอาธรรมะเป็นกระจกเงาดูตนเอง จนกระทั่งเสด็จเข้าสู่เขตเวสาลี ประทับ ณ อัมพปาลีวันของหญิงนครโสเภณี นามอัมพปาลี ไม่เสด็จเข้าสู่นครเวสาลี แม้กษัตริย์ลิจฉวีจะทูลอาราธนาก็ทรงปฏิเสธ

ข่าวเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมทัพเพื่อตีวัชชีนั้น ทำให้พระพุทธองค์ผู้มีพระมหากรุณาดุจห้วงมหรรณพทรงห่วงใยวัชชียิ่งนัก เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีที่เสด็จวนเวียนอยู่ในแคว้นวัชชี ในที่สุดเสด็จประทับ ณ เวฬุวคาม ซึ่งมั่งคั่งพรั่งพร้อมด้วยต้นมะตูมเรียงราย เมื่อจวนจะเข้าพรรษาจึงมีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเลือกที่จำพรรษาได้ตามชอบใจ ส่วนพระองค์จะประทับประจำพรรษาในเวฬุวคาม

การที่ไม่เสด็จเข้าภายในเมืองเวสาลีนั้น น่าจะเป็นเพราะไม่ทรงปรารถนาด้วยเรื่องการบ้านการเมือง ถ้าเสด็จเข้าไปอาจจะเป็นที่ระแวงของพระเจ้าอชาตศัตรูว่าพระองค์เอาพระทัยเข้าข้างเวสาลี แต่การที่พระองค์ทรงวนเวียนอยู่ในเขตวัชชีเป็นเวลาเกือบปีนั้น ก็ได้ผลสมพระประสงค์ คือพระเจ้าอชาตศัตรูมิได้ยกตราทัพเข้าสู่แคว้นวัชชีเลย พระบรมศาสดาของเรานั้นมิได้ทรงเกื้อกูลหมู่ชนเพียงแต่ในทางธรรมเท่านั้น แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์แม้ในทางโลกอีกด้วย สมแล้วที่พระองค์ได้พระนามว่า "พระโลกนาถผู้เป็นที่พึ่งของโลก" แม้ภายหลังจากที่พระองค์ได้ปรินิพพานแล้ว แต่บัดนั้นจนกระทั่งบัดนี้ มีมนุษย์จำนวน

นับไม่ได้ที่ระลึกถึงคำสอนของพระองค์แล้วได้วางมือจากการประกอบกรรมชั่ว แล้วตั้งหน้าทำความดี พระองค์ยังทรงเป็นที่พึ่งของโลกอยู่

ในพรรษานั้นเอง ซึ่งเป็นพรรษาสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ พระตถาคตเจ้าทรงพระประชวรหนักด้วยโรคปักขันทิกาพาธ คือมีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ทรงพิจารณาเห็นว่ายังไม่ถึงกาลอันควรที่พระองค์จะปรินิพพาน จึงทรงใช้สมาธิอิทธิบาทภาวนาขับไล่อาพาธนั้นด้วยอธิวาสนขันติ (อธิวาสนขันติ อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ ธีตีขันติ อดทนต่อหนาวร้อน การตรากตรำในการทำงาน ตีติกขาขันติ อดทนต่ออารมณ์ที่กระทบกระทั่งจิตใจ อดทนต่อคำด่าว่าเสียดสี) เรื่องที่พระองค์ทรงใช้ความอดทนจนหายอาพาธนี้ เป็นที่ประจักษ์แก่พุทธบริษัททุกหมู่เหล่า

เมื่อหายแล้ว วันหนึ่งประทับนั่ง ณ ร่มเงาแห่งวิหารในเวลาเย็น พระอานนท์เข้าเฝ้า กราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์ได้เห็นความอดทนของพระองค์แล้ว ความอดทนอดกลั้นอันใดที่พระองค์ทรงพร่ำสอนผู้อื่นอยู่เสมอ พระองค์ได้ทรงกระทำความอดทนนั้นให้เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว สมแล้วที่พระองค์ได้รับการยกย่องว่าตรัสอย่างใดทรงกระทำอย่างนั้น ทรงกระทำอย่างใดตรัสอย่างนั้น (ยถาวาที ตถาการี ยถาการี ตถาวาที) ก็แต่ว่า พระองค์ผู้เจริญ ในสมัยที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักนั้น ข้าพระองค์มีความวิตกกังวลอย่างยิ่ง กายของข้าพระองค์งอมระงมไปหมดประหนึ่งความรู้สึกของหมู่ปักษีซึ่งอาศัยอยู่บนพฤกษา และต้นไม้นั้นไกวแกว่งเพราะแรงลม ทิศทั้งหมดปรากฏเหมือนมืดมนสำหรับข้าพระองค์ มองดูพระองค์แล้วเหมือนข้าพระองค์จะเจ็บด้วย และเจ็บลึกยิ่งกว่าพระองค์เสียอีก แต่ข้าพระองค์ยังเบาใจอยู่อย่างหนึ่ง ว่าพระองค์ยังไม่ให้ประชุมสงฆ์ปรารภข้อที่ควรปรารภในท่ามกลางมหาสมาคมตราบใด ตราบนั้นพระองค์คงจักยังไม่ปรินิพพานเป็นแน่แท้"

"อานนท์เอย" พระศาสดาตรัสอย่างช้าๆ "เธอและภิกษุสงฆ์จะหวังอะไรในเราอีกเล่า ธรรมใดที่ควรแสดงเราได้แสดงหมดแล้ว ไม่มีกำมือของอาจารย์อยู่ในเราเลย คือเรามิได้ปิดบังซ่อนเร้น หวงแหนธรรมใดๆ ไว้ เราได้ชี้แจงแสดงเปิดเผยหมดสิ้นแล้ว ธรรมวินัยซึ่งเป็นมรดกอันประเสริฐของบิดา ตถาคตได้มอบให้เธอ

และภิกษุทั้งหลายโดยสิ้นเชิงแล้ว อานนท์เอย จงดูเอาเถิด ดูสรีระแห่งตถาคตบัดนี้มีชราลักษณะปรากฏอย่างชัดเจน ฟันหัก ผมหงอก หนังหดเหี่ยวหย่อนยาน มีอาการทรุดโทรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้วชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้ จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกแยกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง อานนท์เอย พวกเธอจงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งเถิด อย่าคิดยึดสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย แม้เราตถาคตก็เป็นแต่เป็นผู้บอกทางเท่านั้น"

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวคามเป็นเวลานานถึง ๘ เดือน แม้ออกพรรษาแล้วก็มิได้เสด็จไปที่อื่น คงประทับยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้นจนสิ้นฤดูเหมันต์ นับเป็นเวลานานมากที่ประทับอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ เช่นเวฬุวคามนี่

พระองค์ทรงแน่พระทัยว่าคงจะดำรงพระชนมชีพไปไม่ได้นานนัก แต่มิได้ตรัสบอกพระอานนท์ในเวลานั้น เหลือเวลาอีก ๓ เดือนที่จะปรินิพพาน ระหว่างนั้นพระพุทธองค์ทรงถูกอาพาธคอยบีบคั้นเบียดเบียนอยู่เสมอ แต่ก็ทรงดำเนินไปอีกหลายแห่ง เสด็จโดยพระบาทเปล่าไม่มีใครแบกใครหามเลย เมื่อทรงเหน็ดเหนื่อยมากเข้าก็หยุดพัก ทุกหนทุกแห่งที่เสด็จไป จะมีพระอานนท์ตามเสด็จเหมือนพระฉายา แม้จะลำบากพระวรกายปานใด แต่น้ำพระทัยกรุณาที่มีต่อสรรพสัตว์เอ่อท้นในพระมนัส จึงทรงจาริกเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชน

จากเวฬุวคาม เสด็จไปยังกูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน ซึ่งกษัตริย์ลิจฉวีแห่งเวสาลีสร้างถวายเป็นที่ประทับ เมื่อเสด็จมาเป็นครั้งคราว รับสั่งให้พระอานนท์ประกาศประชุมสงฆ์อยู่ในเมืองเวสาลีทั้งหมด ทรงโอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยอภิญญาเทสิตธรรม คือธรรมที่พระองค์แสดงไว้เพื่อการตรัสรู้ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ให้ภิกษุทั้งหลายหมั่นอบรมประพฤติธรรมดังกล่าวนี้

รุ่งขึ้นเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี ชาวนครเวสาลีมีความรู้สึกระทึกใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าวันนี้เป็นวันสุดท้ายแล้วที่พวกเขาจะได้เห็นได้เฝ้ารับโอวาทานุสาสนีจากพระพุทธองค์ บางพวกร่ำไห้ บางพวกตีอกชกหัว ประหนึ่งบิดาบังเกิดเกล้าแห่งตนจะเดินทางไปสู่สมรภูมิ และรู้แน่นอนว่าจะไม่กลับมา

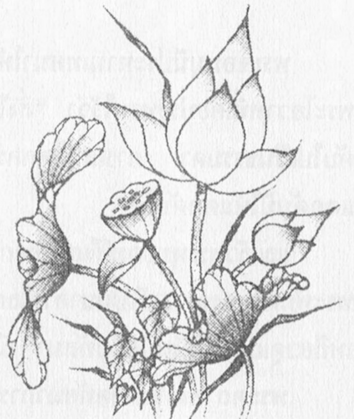
พระจอมมุนีประทานเทศนาให้เขาเหล่านั้นคลายโศก โดยทรงย้ำให้ระลึกถึงพระโอวาทที่เคยประทานไว้ว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นย่อมมีการดับไปเป็นธรรมดา การเศร้าโศกคร่ำครวญ ย่อมไม่อาจหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้องแตกดับมิให้แตกดับได้"

แลแล้วพระพุทธองค์ก็เสด็จออกจากเวสาลี ทรงยืนอยู่ ณ ประตูเมืองครู่หนึ่ง ผินพระพักตร์มองดูเวสาลีเป็นนาคาวโลกนาการ ปานประหนึ่งพญาคชสารตัวประเสริฐเหลียวดูแมกไม้เป็นปัจฉิมทัสนา เมื่อถูกนำพาไปสู่นครเพื่อเป็นราชพาหนะ

พระตถาคตเจ้าทอดทัศนาการเวสาลีพลางทรงรำพึงว่า "ดูก่อนเวสาลี นครซึ่งมั่งคั่งสมบูรณ์เป็นนครที่นามกระเดื่องเลื่องลือว่า มีคนแต่งกายงามที่สุดปานหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มีสระโบกขรณีมากหลายเป็นที่รื่นรมย์ ปราสาทแห่งเจ้าลิจฉวีเสียดยอดระดะดูงามตา พิลาสพิไลโดยเฉพาะลิจฉวีสภา ซึ่งจงใจทำอย่างประณีตบรรจงงามวิจิตร เป็นที่ประชุมแห่งกษัตริย์ลิจฉวีผู้พร้อมใจกันปกครองบ้านเมืองโดยสามัคคีธรรม ดูก่อนเวสาลี นครซึ่งมีปราการสามชั้น มีเบื้องหลังเป็นป่าใหญ่ทอดยาวเหยียดสูงขึ้นไปจนถึงหิมาลัยบรรพต อันได้นามว่ามหาวันซึ่งตถาคตแวะเวียนมาพักอยู่เสมอ การได้เห็นเวสาลีครั้งนี้ เป็นปัจฉิมทัศนาการสำหรับตถาคตแล้ว ตถาคตจะไม่ได้เห็นเวสาลีอีก" ทรงรำพึงดังนี้แล้วจึงผันพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนท์ว่า

"อานนท์ การมองดูเวสาลีครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของตถาคตแล้ว อานนท์เอย ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อได้มีการเริ่มต้นแล้ว ย่อมจะมีการสิ้นสุด ใครเล่าจะสามารถหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้องเป็นมิให้เป็นได้ มาเถิดอานนท์ เราจักเดินทางไปสู่ปาวาลเจดีย์" พระตถาคตเจ้าตรัสเท่านี้แล้วเสด็จดำเนินด้วยพุทธลีลาอันประเสริฐ

พระพุทธอนุชาตามเสด็จพระศาสดาด้วยอาการสงบและเคร่งขรึม ใครเล่าจะทราบว่าภายในดวงจิตของท่านจะปั่นป่วนรวนเรซึมเซาเศร้าโศกอ่อนไหว หวิวหวั่นสักเพียงใด

๒๓

คราเมื่อทรงปลงพระชนมายุสังขาร

พระพุทธองค์เสด็จมาถึงปาวาลเจดีย์ ประทับภายใต้ต้นไม้ซึ่งมีเงาครึ้มต้นหนึ่ง ตรัสกับพระอานนท์ว่า

"อานนท์ ผู้อบรมอิทธิบาท ๔ มาอย่างดีแล้ว ทำจนแคล่วคล่องแล้วอย่างเรานี้ ถ้าปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑ กัปป์ คือ ๑๒๐ ปี ก็สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้" พระโลกนาถตรัสดังนี้ถึงสามครั้ง แต่พระอานนท์ก็คงเฉยมิได้ทูลอะไรเลย ความกังวลและความเศร้าของท่านมีมากเกินไป จนปิดบังดวงปัญญาเสียหมดสิ้น อาความจงรักภักดีอย่างเหลือล้นที่ท่านมีต่อพระศาสดานั้น บางทีก็ทำให้ท่านลืมเฉลียวถึงความประสงค์ของผู้ที่ท่านจงรักภักดีนั้น ปล่อยโอกาสทองให้ล่วงไปอย่างน่าเสียดาย

เมื่อเห็นพระอานนท์เฉยอยู่พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "อานนท์ เธอไปพักผ่อนเสียบ้างเถิด เธอเหนื่อยมากแล้ว แม้ตถาคตก็จะพักผ่อนเหมือนกัน" พระอานนท์จึงหลีกไปพักผ่อน ณ โคนต้นไม้อีกต้นหนึ่ง

ณ บัดนั้น พระตถาคตเจ้าทรงรำพึงถึงอดีตกาลนานไกล ซึ่งล่วงมาแล้วถึง ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ท้อพระทัยในการที่จะประกาศสัจธรรมเพราะเกรงว่าจะทรงเหนื่อยเปล่า แต่อาศัยพระมหากรุณาต่อสำสัตว์ จึงตกลง

พระทัยย่ำธรรมเภรี และครานั้นพระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้ว่า ถ้าบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ยังไม่สามารถย่ำยีปรูปวาท คือคำกล่าวจ้วงจาบล่วงเกินจากพาหิรลัทธิที่จะพึงมีต่อพระพุทธธรรม คำสอนของพระองค์ยังไม่แพร่หลายเพียงพอตราบใด พระองค์ก็จะยังไม่นิพพานตราบนั้น

ก็แลบัดนี้ พระธรรมคำสอนของพระองค์แพร่หลายเพียงพอแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฉลาดสามารถพอที่จะดำรงพรหมจรรย์ศาสโนวาทของพระองค์แล้ว ก็เป็นกาลสมควรแล้วที่พระองค์จะเข้าสู่มหาปรินิพพาน

ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือตั้งพระทัยแน่วแน่ว่าพระองค์จักปรินิพพานในวันวิสาขปุรณมี คือวันเพ็ญเดือน ๖

อันว่าบุคคลผู้มีกำลังกลิ้งศิลามหึมาแท่งทึบจากหน้าผาลงสู่สระ ย่อมก่อความกระเพื่อมสั่นสะเทือนแก่น้ำในสระนั้น ฉันใด การปลงพระชนมายุสังขารอธิษฐานพระทัยว่า จะปรินิพพานของพระอนาวรณญาณก็ฉันนั้น ก่อความวิปริตแปรปรวนแก่โลกธาตุทั้งสิ้น มหาปฐพีมีอาการสั่นสะเทือนเหมือนหนังสัตว์ที่เขาขึงไว้แล้วตีด้วยไม้ท่อนใหญ่ก็ปานนั้น รุกขสาขาหวั่นไหวไกวแกว่งด้วยแรงวายุโบกสะบัดใบอยู่พอสมควร แล้วนิ่งสงบมีอาการประหนึ่งว่าเศร้าโศกสลดในเหตุการณ์ครั้งนี้ เหมือนกุมารีนางน้อยคร่ำครวญปริเวทนาถึงมารดาผู้จะจากไปจนสลบแน่นิ่ง ณ เบื้องบนท้องฟ้าสีครามกลายเป็นแดงเข้มดุจเสื่อลำแพน ซึ่งไล้ด้วยเลือดสด ปักษาชาติร้องระงมสนั่นไพร เหมือนจะประกาศว่าพระผู้ทรงมหากรุณากำลังจะจากไปในไม่ช้านี้

พระอานนท์สังเกตเห็นความวิปริตแปรปรวนของโลกธาตุดังนี้ จึงเข้าเฝ้าพระจอมมุนีทูลถามว่า "พระองค์ผู้เจริญ โลกธาตุนี้วิปริตแปรปรวนผิดปกติไม่เคยมีไม่เคยเป็นได้เป็นแล้วเพราะเหตุอะไรหนอ ?"

พระทศพลเจ้าตรัสว่า "อานนท์เอย อย่างนี้แหละ คราใดที่ตถาคตประสูติ ตรัสรู้ หมุนธรรมจักรปลงอายุสังขาร และนิพพาน ครานั้นย่อมจะมีเหตุการณ์วิปริตอย่างนี้เกิดขึ้น"

พระอานนท์ทราบว่าบัดนี้พระตถาคตเจ้าปลงพระชนมายุสังขารเสียแล้ว

ความสะเทือนใจและว้าเหว่ประดังขึ้นมาจนอัสสุชลธาราไหลหลั่งสุดห้ามหัก เพราะความรักเหลือประมาณที่ท่านมีในพระเชฏฐภาดาท่าน หมอบลงที่พระบาทมูลแล้วทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์อาศัยความกรุณาในข้าพระองค์และหมู่สัตว์ จงดำรงพระชนมชีพต่อไปอีกเถิด อย่าเพิ่งด่วนปรินิพพานเลย" กราบทูลเท่านี้แล้วพระอานนท์ก็ไม่อาจทูลอะไรต่อไปอีก เพราะโศกาดูรท่วมท้นหทัย

"อานนท์เอย" พระศาสดาตรัสพร้อมด้วยทอดทัศนาการไปเบื้องพระพักตร์อย่างสุดไกล มีแววแห่งความเด็ดเดี่ยวฉายออกมาทางพระเนตรและพระพักตร์ "เป็นไปไม่ได้ที่จะให้ตถาคตกลับใจ ตถาคตจะต้องปรินิพพานในวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะอีก ๓ เดือนข้างหน้านี้ อานนท์ เราได้แสดงนิมิตโอกาสอย่างแจ่มแจ้งแก่เธอพอเป็นนัยมาไม่น้อยกว่า ๑๖ ครั้งแล้ว ว่าคนอย่างเรานี้ มีอิทธิบาทภาวนาที่ได้อบรมมาด้วยดี ถ้าประสงค์จะอยู่ถึงหนึ่งกัปป์คือ ๑๒๐ ปี ก็พออยู่ได้ แต่เธอหาเฉลียวใจไม่ มิได้ทูลเราเลย เราตั้งใจไว้ว่าในคราวก่อนๆ นี้ ถ้าเธอทูลให้เราอยู่ต่อไปเราจะห้ามเสียสองครั้ง พอเธอทูลครั้งที่ ๓ จะรับอาราธนาของเธอ แต่บัดนี้ช้าเสียแล้ว เราไม่อาจกลับใจได้อีก" พระศาสดาหยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้วตรัสต่อไปว่า

"อานนท์ เธอยังจำได้ไหม ครั้งหนึ่ง ณ ภูเขาซึ่งมีลักษณะยอดเหมือนนกแร้งอันได้นามว่า 'คิชฌกูฏ' ณ ภูเขานี้มีถ้ำอันขจรนามชื่อสุกรขาตา ที่ถ้ำนี้เอง สาวกผู้เลื่องลือว่าเลิศทางปัญญาของเราคือสารีบุตรได้ถอนตัณหานุสัยโดยสิ้นเชิง เพียงเพราะฟังคำที่เราสนทนากับหลานชายของเธอผู้มีนามว่าทีฆนขะ เพราะไว้เล็บยาว

"เมื่อสารีบุตรมาบวชในสำนักของเราแล้ว ทีฆนขะปริพาชกเที่ยวตามหาลุงของตน มาพบลุงของเขาคือสารีบุตรถวายงานพัดเราอยู่ จึงพูดเปรยๆ เป็นเชิงกระทบกระเทียบว่า 'พระโคดม ทุกสิ่งทุกอย่างข้าพเจ้าไม่พอใจหมด' ซึ่งรวมความว่าเขาไม่พอใจเราด้วย เพราะตถาคตก็รวมอยู่ในคำว่า 'ทุกสิ่งทุกอย่าง' เราได้ตอบเขาไปว่า 'ถ้าอย่างนั้น เธอควรจะไม่พอใจความคิดเห็นอันนั้นของเธอเสียด้วย'

"อานนท์ เราได้แสดงธรรมอื่นอีกเป็นอเนกปริยาย สารีบุตรถวายงานพัดไป

ฟังไป จนจิตของเธอหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

"อานนท์เอย ณ ภูเขาคิชฌกูฏดังกล่าวนี้ เราเคยพูดกับเธอว่า คนอย่างเราถ้าจะอยู่ต่อไปอีก ๑ กัปป์หรือเกินกว่านั้นก็พอได้ แต่เธอก็หารู้ความหมายแห่งคำที่เราพูดไม่

"อานนท์ ต่อมาที่โคตมนิโครธที่เหวสำหรับทิ้งโจร ที่ถ้ำสัตตบรรณใกล้เวภารบรรพตที่กาฬสิลาใกล้เขาอิสิคิลิ ซึ่งเลื่องลือมาแต่โบราณกาลว่า เป็นที่อยู่อาศัยของพระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นอันมาก เมื่อท่านเข้าไป ณ ที่นั้นแล้วไม่มีใครเห็นท่านออกมาอีกเลย จึงกล่าวขานกันว่าอิสิคิลิบรรพต (ภูเขากลืนกินฤาษี) ที่เงื้อมเขาชื่อสัปปิโสณฑิกา ใกล้ป่าสีตวันที่ตโปทาราม ที่เวฬุวันสวนไผ่อันรื่นรมย์ของจอมเสนาแห่งแคว้นมคธ ที่สวนมะม่วงของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ที่มัททกุจฉิมิคทายวัน ทั้ง ๑๐ แห่งนี้ ณ เขตแขวงราชคฤห์

"ต่อมาเมื่อเราทิ้งราชคฤห์ไว้เบื้องหลัง แล้วจาริกสู่เวสาลีนครอันรุ่งเรืองยิ่ง เราก็ให้นัยแก่เธออีกถึง ๖ แห่ง คือที่อุเทนเจดีย์ สัยตัมพเจดีย์ โคตมกเจดีย์ พหุปุตตเจดีย์ สารันทเจดีย์ และปาวาลเจดีย์เป็นแห่งสุดท้าย คือสถานที่ซึ่งเราอยู่ ณ บัดนี้ แต่เธอก็หาเฉลียวใจไม่ ทั้งนี้เป็นความบกพร่องของเธอเอง เธอจะคร่ำครวญเอาอะไรอีก

"อานนท์เอย บัดนี้สังขารอันเป็นเหมือนเกวียนชำรุดนี้เราได้สละแล้ว เรื่องที่จะดึงกลับคืนมาอีกนั้นมิใช่วิสัยแห่งตถาคต อานนท์ เรามิได้ปรักปรำเธอ เธอเบาใจเถิด เธอได้ทำหน้าที่ดีที่สุดแล้ว บัดนี้เป็นกาลสมควรที่ตถาคตจะจากโลกนี้ไป แต่ยังเหลือเวลาอีกถึง ๓ เดือน บัดนี้สังขารของตถาคตเป็นเสมือนเรือรั่ว คอยแต่เวลาจะจมลงสู่ท้องธารเท่านั้น

"อานนท์ เราเคยบอกเธอแล้วมิใช่หรือ ว่าบุคคลย่อมต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พึงใจเป็นธรรมดา หลีกเลี่ยงไม่ได้ อานนท์เอย ชีวิตนี้มีความพลัดพรากเป็นที่สุด สิ่งทั้งหลายมีความแตกไป ดับไป สลายไปเป็นธรรมดา จะปรารถนามิให้เป็นอย่างที่มันควรจะเป็นนั้น เป็นฐานะที่ไม่พึงหวังได้ ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเคลื่อนไปสู่จุดสลายตัวอยู่ทุกขณะ"

แลแล้วพระจอมศาสดาก็เสด็จไปยังภัณฑุคาม และโภคนครตามลำดับ ในระหว่างนั้นทรงให้โอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยพระธรรมเทศนาอันเป็นไป เพื่อโลกุตตรา-ริยธรรม กล่าวคือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ และวิมุติญาณทัสสนะ เป็นต้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ศีลเป็นพื้นฐานเป็นที่รองรับคุณอันยิ่งใหญ่ ประหนึ่งแผ่นดินเป็นที่รองรับและตั้งลงแห่งสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่มีชีพและหาชีพมิได้ เป็นต้นว่าพฤกษาลดาวัลย์ มหาสิงขร และสัตว์จตุบททวิบาทนานาชนิด บุคคลผู้มีศีลเป็นพื้นใจย่อมอยู่สบาย มีความปลอดโปร่งเหมือนเรือนที่บุคคลปัดกวาดเช็ดถูเรียบร้อย ปราศ-จากเรือดและฝุ่นเป็นที่รบกวน

"ศีลนี่เองเป็นพื้นฐานให้เกิดสมาธิ คือความสงบใจ สมาธิที่มีศีลเป็นเบื้องต้นเป็นพื้นฐาน ย่อมเป็นสมาธิที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก บุคคลผู้มีสมาธิย่อมอยู่อย่างสงบ เหมือนเรือนที่มีฝาผนัง มีประตู หน้าต่างปิดเปิดได้เรียบร้อย มีหลังคาสำหรับป้องกันลมแดดและฝน ผู้อยู่ในเรือนเช่นนี้ ฝนตกก็ไม่เปียก แดดออกก็ไม่ร้อนฉันใด บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิดีก็ฉันนั้น ย่อมสงบอยู่ได้ไม่กระวนกระวาย เมื่อลมแดดและฝน กล่าวคือโลกธรรมแผดเผากระพือพัดซัดสาดเข้ามาครั้งแล้วครั้งเล่าสมาธิอย่างนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญญา ในการฟาดฟันย่ำยีและเชือดเฉือนกิเลสาสะต่างๆ ให้เบาบางและหมดสิ้นไป เหมือนบุคคลผู้มีกำลังจับศัสตราอันคมกริบ แล้วถางป่าให้โล่งเตียนก็ปานกัน

"ปัญญาซึ่งมีสมาธิเป็นรากฐานนั้น ย่อมปรากฏดุจไฟดวงใหญ่กำจัดความมืดให้ปลาสนาการ มีแสงสว่างรุ่งเรืองอำไพ ขับฝุ่นละอองคือกิเลสให้ปลิวหาย ปัญญาจึงเป็นประดุจประทีปแห่งดวงใจ

"อันว่าจิตนี้เป็นธรรมชาติที่ผ่องใสอยู่โดยปกติ แต่เศร้าหมองไปเพราะคลุกเคล้าด้วยกิเลสนานาชนิด ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องฟอกจิตใจให้ขาวสะอาดดังเดิม จิตที่ฟอกแล้วด้วยศีล สมาธิ และปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

"ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ย่อมพบกับปีติปราโมชอันใหญ่หลวง รู้สึกตนว่าได้พบขุมทรัพย์มหึมา หาอะไรเปรียบมิได้ เอิบอาบซาบ

ซ่านด้วยธรรม ตนของตนเองนั่นแล เป็นผู้รู้ว่าบัดนี้กิเลสนุสัยต่างๆ ได้สิ้นไปแล้ว ภพใหม่ไม่มีอีกแล้ว เหมือนบุคคลผู้ตัดแขนขาด ย่อมรู้ด้วยตนเองว่าบัดนี้แขนของตนขาดแล้ว”

โอวาทานุสาสนีของพระผู้มีพระภาคส่วนใหญ่เป็นไปเยี่ยงนี้

ข่าวการปลงพระชนมายุสังขารของพระศาสดาแผ่กระจายไปทั่วสังฆมณฑล ประดุจบุรุษผู้มีกำลังกระพือผ้าขาวคลุมบริเวณเนื้อที่อันน้อย บัดนี้สาวกของพระองค์ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต รู้สึกว้าเหว่หวิวหวั่นและเลื่อนลอย สาวกที่เป็นปุถุชนไม่อาจกลั้นอัสสุธาราไว้ได้ มีใบหน้าอาบด้วยน้ำตา ประชุมกันเป็นกลุ่มๆ รำพึงรำพันอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคจะปรินิพพานเสียแล้ว พวกเราจะทำอย่างไรหนอ ส่วนสาวกผู้เป็นขีณาสพสิ้นอาสวะแล้วก็ได้แต่ปลงธรรมสังเวช คือความสลดใจตามแบบพระอริยะ

ภิกษุรูปหนึ่งได้นามว่าธัมมาราม คิดว่า อีก ๓ เดือนข้างหน้าพระตถาคตเจ้าจะปรินิพพาน เราบวชในสำนักของพระองค์ แต่ยังมีอาสวะกิเลสอยู่ กระไรหนอเราจะพึงเพียรพยายามเพื่อบรรลุอรหัตตผลในเวลาที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ คิดดั่งนี้แล้ว ท่านมิได้จับกลุ่มกับภิกษุอื่นๆ มิได้เศร้าโศก ปลีกตนออกไปอยู่แต่ผู้เดียว พยายามทำสมถะและวิปัสสนา

ภิกษุทั้งหลายอื่นเห็นพฤติการณ์ดังนี้ เข้าใจว่าภิกษุธัมมารามหาความรักความอาลัยในพระผู้มีพระภาคมิได้ จึงนำข้อความนั้นกราบทูลพระพุทธองค์

“พระเจ้าข้า” ภิกษุทูล “ภิกษุชื่อธัมมารามหาความรักความอาลัยในพระองค์มิได้เลย เมื่อทราบว่าพระองค์จะปรินิพพาน ก็หาได้แสดงอาการเศร้าโศกอย่างใดไม่ ปลีกตนไปอยู่แต่ผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องไต่ถามเรื่องราวของพระองค์เลย”

พระศาสดารับสั่งให้พระธัมมารามเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า “ธัมมาราม ได้ยินว่าเธอทำอย่างที่ภิกษุทั้งหลายกล่าวนี้หรือ ?”

“พระพุทธเจ้าข้า” พระธัมมารามทูลรับ

“ทำไมเธอจึงทำอย่างนั้น เธอไม่อาลัยไยดีในตถาคตหรือ ?” พระศาสดาตรัสถาม

"หามิได้พระเจ้าข้า ข้าพระองค์คิดว่า ข้าพระองค์บวชแล้วในสำนักของพระองค์ผู้สรรเสริญความเพียรพยายาม บัดนี้พระองค์จะนิพพานแล้ว ทำไฉนหนอ ข้าพระองค์จะพึงทำความเพียรเพื่อบรรลุธรรมอันสูงสุด เพื่อบูชาพระองค์ตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ทีเดียว ด้วยเหตุนี้ข้าพระองค์จึงหลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว"

พระพุทธองค์ทรงเปล่งพระอุทานออก ๓ ครั้งว่า "ดีแล้ว ภิกษุ" แล้วผินพระพักตร์มาตรัสกับภิกษุทั้งหลายอื่นว่า "ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความเสน่หาอาลัยในเรา พึงทำตนอย่างธัมมารามภิกษุนี้ การทำอย่างนี้ ชื่อว่าบูชาเคารพนับถือเราด้วยอาการอันยอดยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ยินดีในธรรม ตรึกตรองธรรมระลึกถึงธรรมอยู่เสมอ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ไม่เสื่อมจากพระนิพพาน"

แม้กระนั้นภิกษุทั้งหลายก็ไม่วายที่จะแวดล้อมพระองค์ไปทุกหนทุกแห่ง พระศาสดาเห็นดังนี้ จึงเตือนภิกษุเหล่านั้นให้พยายามแสวงหาวิเวก เพื่อบรรลุคุณธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสด้วยพระพุทธพจน์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทางทั้งหลาย มรรคมีองค์ ๘ ประเสริฐที่สุด บรรดาบททั้งหลาย บทสี่ คือ อริยสัจประเสริฐที่สุด บรรดาธรรมทั้งหลาย วิราคะ คือ การปราศจากความกำหนัดยินดีประเสริฐที่สุด บรรดาสัตว์ ๒ เท้า พระ-ตถาคตเจ้าผู้มีจักษุประเสริฐที่สุด มรรคมีองค์ ๘ นี่แลเป็นไปเพื่อทรรศนะอันบริสุทธิ์ หาใช่ทางอื่นไม่ เธอทั้งหลายจงเดินไปตามทางมีองค์ ๘ นี้ อันเป็นทางที่ทำมารให้หลง ติดตามไม่ได้ เธอทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติเพื่อทำทุกข์ให้สูญสิ้นไป ความเพียรพยายามเธอทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น เมื่อปฏิบัติตนดังนั้น พวกเธอจักพ้นจากมารและบ่วงแห่งมาร"

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า "มาเถิดอานนท์ เราจักไปกุสินารานครด้วยกัน" พระอานนท์รับพุทธบัญชา แล้วประกาศให้ภิกษุทั้งหลายทราบพร้อมกัน แล้วดุ่มเดินจากสถานที่นั้นมุ่งสู่กุสินารานคร ในระหว่างทาง ทรงเหน็ดเหนื่อยมาก จึงแวะเข้าร่มพฤกษ์ใบหนาต้นหนึ่ง รับสั่งให้พระอานนท์ปูผ้าสังฆาฏิทำเป็นสี่ชั้น

"อานนท์ เราเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน อาพาธก็มีอาการรุนแรงขึ้น เร็วเข้า

เถิด รีบปูสังฆาฏิลง เราจะนอนพักผ่อน และขอให้เธอไปนำน้ำมาดื่มพอแก้กระหาย”

“พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล “เกวียนเป็นจำนวนมากเพิ่งผ่านพ้นลำน้ำไปสักครู่นี่เอง น้ำยังขุ่นอยู่ไม่ควรที่พระองค์จะดื่ม ขอเสด็จไปดื่ม ณ แม่น้ำกกุธานทีเถิด มีน้ำใสจืดสนิท เย็นดี”

“อย่าเลย อานนท์” พระตถาคตตรัสเป็นเชิงวิงวอน “อย่าคอยจนถึงแม่น้ำกกุธานทีเลย เรากระหายเหลือเกิน ร่างกายเร่าร้อน คอแห้งผาก เธอจงรีบไปนำน้ำมาเถิด”

พระอานนท์รับพุทธบัญชาแล้วถือบาตรพระตถาคตเจ้าไป ท่านมีอาการเศร้าซึมและวิตกกังวล เมื่อมาถึงริมแม่น้ำยังมองเห็นน้ำขุ่นอยู่ ท่านมีอาการเหมือนว่าจะเดินกลับ แต่ด้วยความเชื่อและห่วงใยในพระศาสดาจึงเดินลงไปอีก พอท่านทำท่าจะตักขึ้นมาเท่านั้น น้ำซึ่งมีสีขุ่นขาวเพราะรอยเกวียนและโค ก็ปรากฏเป็นน้ำใสสะอาดเหมือนกระจกเงา ซึ่งหญิงสาวผู้รักสวยรักงามขัดไว้ดีแล้ว ท่านจึงตักน้ำนั้นมา แล้วรีบเดินกลับน้อมบาตรน้ำเข้าไปถวายพระศาสดา

พระพุทธองค์ทรงดื่มด้วยความกระหาย พระอานนท์มองดูด้วยความชื่นชมในพุทธบารมีแล้วทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า อัศจรรย์จริง สิ่งที่เคยมีไม่เคยปรากฏได้มีและปรากฏแล้ว เป็นเพราะพุทธานุภาพโดยแท้ บารมีธรรมเป็นสิ่งน่าสั่งสมแท้” แล้วท่านก็เล่าเรื่องน้ำที่ขุ่นกลับใสสะอาดโดยฉับพลัน ให้พระผู้มีพระภาคสดับ พระจอมมุนีคงประทับสงบนิ่งด้วยอาการแห่งผู้เจนจบ และเข้าใจในความเป็นไปทั้งปวง

ก่อนหน้านี้เพียงเล็กน้อย เมื่อพระองค์ผ่านมาทางเมืองปาวา ประทับ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทะบุตรนายช่างทอง นายจุนทะทูลอาราธนารับภัตตาหาร ณ บ้านของตน และจัดแจงขาทนียโภชนียาหารอย่างประณีต รุ่งขึ้นได้เวลาแล้วอาราธนาพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์เพื่อเสวย พระพุทธองค์ทอดทัศนาการเห็นสูกรมัทวะ อาหารชนิดหนึ่งซึ่งย่อยยาก จึงรับสั่งให้ถวายแก่พระองค์แต่ผู้เดียว มิให้ถวายแก่ภิกษุรูปอื่น เมื่อพระองค์เสวยแล้วก็รับสั่งให้ฝังเสีย

ดูเถิด พระมหากรุณาแห่งพระองค์มีถึงปานนี้ สำหรับพระองค์นั้นมิได้

ห่วงใยในชีวิตแล้ว เพราะถึงอย่างไรๆ ก็จะต้องนิพพานในคืนวันนี้แน่นอน ทรงเป็นห่วงภิกษุสาวกว่าจะลำบาก ถ้าฉันอาหารที่ย่อยยากชนิดนั้น ประหนึ่งมารดาหรือบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมในบุตรของตน ทราบว่าอะไรจะทำให้บุตรธิดาลำบาก ย่อมพร้อมที่จะรับความลำบากอันนั้นเสียเอง

๒๔

พระอานนท์ร้องไห้

สูกรมัทวะให้ผลในทันที อาการประชวรของพระองค์ทรุดหนักลงอย่างน่าวิตก มีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ถึงกระนั้นก็ยังเสด็จด้วยพระบาทเปล่าจากปาวาสู่กุสินารานครดังกล่าวแล้ว

พระองค์ต้องหยุดพักเป็นระยะๆ หลายครั้ง ก่อนจะถึงกุสินารา ราชธานีแห่งมัลลกษัตริย์ ณ ใต้ร่มพฤกษ์แห่งหนึ่ง ขณะที่พระองค์หยุดพัก มีบุตรแห่งมัลลกษัตริย์นามว่าปุกกุสะ เคยเป็นศิษย์ของอาฬารดาบส กาลามโคตร เดินทางจากกุสินาราเพื่อไปยังปาวานคร ได้เห็นพระผู้มีพระภาคแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงน้อมนำผ้าคู่งามซึ่งมีสีเหมือนทองสิงคีเข้าไปถวาย รับสั่งให้ถวายแก่พระอานนท์ผืนหนึ่งแก่พระองค์ผืนหนึ่ง

พระอานนท์ได้เห็นว่าผ้านั้นไม่ควรแก่ตน จึงน้อมเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคอีกผืนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงนุ่งและห่มแล้ว ผ้านั้นสวยงามยิ่งนัก ปรากฏประดุจถ่านเพลิงที่ปราศจากควันและเปลว พระฉวีของพระพุทธองค์เล่าก็ช่างผุดผ่องงดงามเกินเปรียบ ท่านได้เห็นดังนั้น จึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์สังเกตเห็นพระฉวีของพระองค์

ผุดผ่องยิ่งนัก เกินที่จะเปรียบด้วยสิ่งใด เปล่งปลั่งมีรัศมี พระองค์ผู้ประเสริฐ บัดนี้พระองค์มีพระชนมายุถึง ๘๐ แล้ว อยู่ในวัยชราเต็มที่ เหมือนผลไม้สุกจนงอม อนึ่งเล่า เวลานี้พระองค์ทรงพระประชวรหนัก มีอาการแห่งผู้มีโรคเบียดเบียน แต่เหตุไฉนผิวพรรณของพระองค์จึงผุดผ่องยิ่งนัก ?"

"อานนท์" พระศาสดาตรัสตอบ "เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าที่เป็นอย่างนี้ คือคราวจะตรัสรู้คราวหนึ่งและก่อนที่จะนิพพานอีกครั้งหนึ่ง ผิวพรรณแห่งตถาคตย่อมปรากฏงดงามประดุจรัศมีแห่งสุริยาเมื่อแรกรุ่งอรุณและจวนจะอัสดง ดูก่อนอานนท์ ในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้ ตถาคตจะต้องปรินิพพานในระหว่างต้นสาละทั้งคู่ซึ่งโน้มกิ่งเข้าหากัน มีใบใหญ่หนา มีดอกเป็นช่อชั้น" ตรัสดังนั้นแล้ว จึงเสด็จนำพระอานนท์ไปสู่ฝั่งน้ำกกุธานที เสด็จลงสรงเสวยสำราญตามพระพุทธอัธยาศัยแล้ว เสด็จขึ้นจากกกุธานที ไปประทับ ณ อัมพวัน รับสั่งให้พระจุนทะน้องชายพระสารีบุตรปูลาดสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้น แล้วบรรทมด้วยสีหไสยา คือตะแคงขวา เอาพระหัตถ์รองรับพระเศียร ซ้อนพระบาทให้เหลื่อมกัน มีพระสติสัมปชัญญะ ตั้งพระทัยว่าจะลุกขึ้นในไม่ช้า

ขณะนั้นเอง ความปริวิตกถึงนายจุนทะผู้ถวายสูกรมัทวะก็เกิดขึ้น จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า "อานนท์ เมื่อเรานิพพานแล้วอาจจะมีผู้กล่าวโทษจุนทะ ว่าถวายอาหารที่เป็นพิษ จนเป็นเหตุให้เราปรินิพพาน หรือมิฉะนั้น จุนทะอาจจะเกิดวิปฏิสารเดือดร้อนใจไปเอง ว่าเพราะเสวยสูกรมัทวะ อันตนถวายแล้ว พระตถาคตจึงนิพพาน ดูก่อนอานนท์ บิณฑบาตทานที่มีอานิสงส์มาก มีผลไพศาล มีอยู่ ๒ คราวด้วยกัน คือ เมื่อนางสุชาดาถวายก่อนเราจะตรัสรู้ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งที่จุนทะถวายนี้ ครั้งแรกเสวยอาหารของสุชาดาแล้ว ตถาคตก็ถึงซึ่งกิเลสนิพพาน คือการดับกิเลส ครั้งหลังนี้เสวยอาหารของจุนทะบุตรช่างทองแล้ว เราก็นิพพานด้วยขันธนิพพาน คือดับขันธ์ อันเป็นวิบากที่ยังเหลืออยู่ ถ้าใคร ๆ จะพึงตำหนิจุนทะ เธอพึงกล่าวให้เขาเข้าใจตามนี้ และถ้าจุนทะจะพึงเดือดร้อนใจ เธอก็พึงกล่าวปลอบให้เขาคลายวิตกกังวลเรื่องนี้ อาหารของจุนทะเป็นอาหารมื้อสุดท้ายสำหรับเรา"

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ และมีภิกษุสงฆ์

หมู่ใหญ่เป็นบริวารเสด็จข้ามแม่น้ำหิรัญญวดีถึงกรุงกุสินารา เสด็จเข้าสู่สาลวโนทยาน คืออุทยานซึ่งสะพรึบพรั่งด้วยต้นสาละ รับสั่งให้พระอานนท์จัดแท่นบรรทมระหว่างต้นสาละ ซึ่งมีกิ่งโน้มเข้าหากัน ให้หันพระเศียรทางทิศอุดร

ครั้งนั้นมีบุคคลเป็นอันมาก จากทิศต่างๆ เดินทางมาเพื่อบูชาพระพุทธสรีระเป็นปัจฉิมกาล แผ่เป็นปริมณฑลกว้างออกไปสุดสายตา สมเด็จพระมหาสมณะทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึงตรัสกับพระอานนท์เป็นเชิงปรารภว่า

"อานนท์ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทำสักการะบูชาเราด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งหลายอันเป็นอามิส เช่นดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น หาชื่อว่าบูชาตถาคตด้วยการบูชาอันยิ่งไม่ อานนท์เอย ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสม ผู้นั้นแลชื่อว่าสักการะบูชาเราด้วยการบูชาอันยอดเยี่ยม"

พระอานนท์ทูลว่า "พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนนี้ออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างพากันเดินทางมาจากทิศานุทิศเพื่อเฝ้าพระองค์ ฟังโอวาทจากพระองค์ บัดนี้พระองค์จะปรินิพพานเสียแล้ว ภิกษุทั้งหลายจะพึงไป ณ ที่ใด ?"

"อานนท์ สถานที่อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงเรา ก็มีอยู่คือสถานที่ที่เราประสูติแล้วคือลุมพินีวันสถาน สถานที่ที่เราตั้งอาณาจักรแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรกคืออิสิปตนมิคทายะ แขวงเมืองพาราณสี สถานที่ที่เราตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ บรรลุความรู้อันประเสริฐ ทำกิเลสให้สิ้นไป คือโพธิมณฑล ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และสถานที่ที่เราจะนิพพาน ณ บัดนี้ คือป่าไม้สาละ ณ นครกุสินารา อานนท์เอย สถานที่ทั้ง ๔ แห่งนี้เป็นสังเวชนียสถานสาราณียสถานสำหรับให้ระลึกถึงเราและเดินตามรอยบาทแห่งเรา"

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในพรหมจรรย์นี้มีสุภาพสตรีเป็นอันมากเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ในฐานะต่างๆ เป็นมารดาบ้าง เป็นพี่หญิงน้องหญิงบ้าง เป็นเครือญาติบ้าง และเป็นผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยบ้าง ภิกษุจะพึงปฏิบัติต่อสตรีอย่างไร ?"

"อานนท์ การที่ภิกษุจะไม่ดูไม่แลสตรีเพศเสียเลยนั้นเป็นการดี"

"ถ้าจำเป็นต้องดูต้องเห็นเล่า พระเจ้าข้า ?" พระอานนท์ทูลซัก

"ถ้าจำเป็นต้องดูต้องเห็น ก็อย่าพูดด้วยอยู่สนทนาด้วย นั่นเป็นการดี" พระศาสดาตรัสตอบ

"ถ้าจำเป็นต้องสนทนาด้วยเล่า พระเจ้าข้า จะปฏิบัติอย่างไร ?"

"ถ้าจำเป็นต้องสนทนาด้วยก็จงมีสติไว้ ควบคุมสติให้ดี สำรวมอินทรีย์และกายวาจาให้เรียบร้อย อย่าให้ความกำหนัดยินดี หรือความหลงใหลครอบงำจิตใจได้ อานนท์ เรากล่าวว่าสตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปเกาะเกี่ยวนั้น เป็นมลทินของพรหมจรรย์"

"แล้วสตรีที่บุรุษมิได้เอาใจเข้าไปเกี่ยวเกาะเล่าพระเจ้าข้า จะเป็นมลทินของพรหมจรรย์หรือไม่ ?"

"ไม่เป็นซิ อานนท์ เธอระลึกได้อยู่หรือ เราเคยพูดไว้ว่า อารมณ์อันวิจิตร สิ่งสวยงามในโลกนี้มิใช่กาม แต่ความกำหนัดที่เกิดขึ้นเพราะความดำริต่างหากเล่าเป็นกามของคน เมื่อกระชากความพอใจออกเสียได้แล้ว สิ่งวิจิตรและรูปที่สวยงามก็คงอยู่อย่างเก้อ ๆ ทำพิษอะไรมิได้อีกต่อไป"

พระผู้มีพระภาคบรรทมสงบนิ่ง พระอานนท์ก็พลอยนิ่งตามไปด้วย ดูเหมือนท่านจะตรึกตรองทบทวนพระพุทธวจนะที่ตรัสจบลงสักครู่นี้

จริงทีเดียว การไม่ยอมดูไม่ยอมแลสตรีเสียเลยนั้นเป็นการดีมาก แต่ใครเล่าจะทำได้อย่างนั้น ผู้ใดมีใจไม่หวั่นไหวด้วยความเบ่งบานของดอกไม้งาม ดนตรีและอาการเยื้องกรายแห่งสตรีสาว ผู้นั้นถ้ามิใช่นักพรตก็เป็นสัตว์ดิรัจฉาน แต่ดูเหมือนผู้เป็นนักพรตทั้งกายและใจนั้นมีน้อยเหลือเกิน เมื่อมีเรื่องที่จำเป็นต้องดูต้องแลเรื่องติดต่อเกี่ยวข้องก็เกิดขึ้น การติดต่อเกี่ยวข้องและคลุกคลีด้วยสตรีเพศนั้น ใครเล่าจะหักห้ามใจมิให้หวั่นไหวไปตามความอ่อนช้อยนิ่มนวลและอ่อนหวานของเธอ มีคำกล่าวไว้มิใช่หรือว่า "ความงามนั้นเป็นอำนาจที่คุกคามจิตใจของปุถุชนให้แพ้ราบ และการยิ้มนั้นคือคมดาบของเธอ เมื่อใดพบความงาม ถ้าความงามนั้นยังไม่ยิ้ม ก็ยังมีทางจะรอดพ้นไปได้ แต่เมื่อความงามนั้นยิ้มออกมา ย่อมหมายถึงเธอส่งคมดาบออกมาแล้ว" และยังมีคำกล่าวอีกว่า "เมื่อสตรีงามยิ้มย่องหมายถึงถุงเงินของผู้ชายร้องไห้" ทำไมนะสัตว์โลกจึงหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รสเสียจริง ๆ สตรีที่พราวเสน่ห์แต่ไร้มโนธรรม จิตใจสกปรกจึงเป็นเพชฌฆาตมือ

นุ่มซึ่งมียิ้มและกิริยาที่ยียวนเป็นคมดาบ มีน้ำตาเป็นหลุมพราง สำหรับให้ชายตกลงไปในหลุมน้ำตานั้น

บางทีเธอจะมีความสุขร่าเริงเหมือนนกน้อย ในขณะที่หัวใจของชายที่เธอเคยปอง ร้าวสลายลงด้วยความผิดหวัง บางทีเธอจะทำเป็นโกรธชายที่เธอแสนจะหลงรักเพียงเพื่อพรางสายตาของคนอื่น บางทีเธอจะยิ้มอย่างอ่อนหวาน ในขณะที่ในความรู้สึกของเธอแสนจะเคียดแค้นและชิงชังเขา และบางทีเธอจะร้องไห้น้ำตาอาบแก้ม ในขณะที่ใจของเธออิ่มเอิบไปด้วยปีติปราโมช อา ! จะเอาอะไรเล่ามาวัดความลึกแห่งหัวใจของสตรี พระศาสดาตรัสไว้มิใช่หรือ 'อาการของสตรีนั้นรู้ยากเข้าใจยาก เหมือนการไปของปลาในน้ำ'

'ปราชญ์ผู้ทรงวิทยาคุณกว้างขวางลึกซึ้ง สามารถหยั่งรู้ดินฟ้ามหาสมุทรเหมือนมองเศษกระดาษบนฝ่ามือ แต่ปราชญ์เช่นนั้น และกล้าอวดอ้างได้ละหรือว่าตนสามารถหยั่งรู้ความลึกล้ำในหัวใจของสตรี'

อย่ามัวกล่าวอะไรให้มากเลย ธรรมชาติของเธอเป็นอย่างนั้นเอง มหาสมุทรเต็มไปด้วยภัยอันตราย แต่มหาสมุทรก็มีคุณแก่โลกอยู่มิใช่น้อย การค้นหาความจริงตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่างหากเล่า เป็นทางดำเนินของผู้มีปัญญา

ความเงียบสงัดปกคลุมอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพระอานนท์ก็ทูลว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว จะปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธสรีระอย่างไร ?"

"อย่าเลยอานนท์" พระศาสดาทรงห้าม "เธออย่ากังวลกับเรื่องนี้เลย หน้าที่ของพวกเธอคือคุ้มครองตนด้วยดี จงพยายามทำความเพียรเผาบาปให้เร่าร้อนอยู่ทุกอิริยาบถเถิด สำหรับเรื่องสรีระของเรา เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ที่จะพึงทำกัน กษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดีเป็นจำนวนมากที่เลื่อมใสตถาคตก็มีอยู่ไม่น้อย เขาคงทำกันเองเรียบร้อย"

"พระเจ้าข้า" พระอานนท์ทูล "เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ก็จริงอยู่ แต่ถ้าเขาถาม ข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะพึงบอกอย่างไร ?"

"อานนท์ ชนทั้งหลายเมื่อจะปฏิบัติต่อพระสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ก็พึงปฏิบัติต่อสรีระแห่งตถาคตอย่างนั้นเถิด"

"ทำอย่างไรเล่าพระเจ้าข้า ?"

"อานนท์ คืออย่างนี้ เขาจะพันสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วพันด้วยผ้าใหม่อีก ทำอย่างนี้ถึง ๕๐๐ คู่ หรือ ๕๐๐ ชั้น แล้วนำวางในรางเหล็กซึ่งเต็มไปด้วยน้ำมัน แล้วปิดครอบด้วยรางเหล็กเป็นฝา แล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมนานาชนิด แล้วถวายพระเพลิง เสร็จแล้วเชิญพระอัฐิธาตุแห่งพระเจ้าจักรพรรดินั้น ไปบรรจุสถูปซึ่งสร้างไว้ ณ ทาง ๔ แพร่ง ในสรีระแห่งตถาคตก็พึงทำเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อผู้เลื่อมใสจักได้บูชา และเป็นประโยชน์สุขแก่เขาตลอดกาลนาน"

แลแล้วพระพุทธองค์ทรงแสดงถูปารหบุคคล คือบุคคลผู้ควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในพระสถูป เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของมหาชนไว้ ๔ จำพวก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ

ตรัสแล้วบรรทมนิ่งอยู่ พระอานนท์ถอยออกจากที่เฝ้า เพราะความเศร้าสลดสุดที่จะอดกลั้นได้ ท่านไปยืนอยู่ที่ประตูวิหาร มือจับลิ่มสลักนิ่งอยู่ น้ำตาไหลพรากจนอาบแก้ม แล้วเสียงสะอื้นเบา ๆ ก็ตามมา บัดนี้ท่านมีอายุอยู่ในวัยชรานับได้ ๘๐ แล้ว เท่ากับพระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอุปสมบทมานานถึง ๔๔ พรรษา ได้ยินได้ฟังพระธรรมและอบรมจิตใจอยู่เสมอ ได้บรรลุคุณธรรมขั้นต้นเป็นโสดาบันบุคคล ผู้มีองค์ประกอบดังกล่าวนี้ ถ้าไม่มีเรื่องกระเทือนใจอย่างแรงคงจะไม่เศร้าโศกปริเทวนาการถึงขนาดนี้

ท่านสะอึกสะอื้นจนสั่นเทิ้มไปทั้งองค์ บางคราวจะมองเห็นผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกายสั่นน้อย ๆ ตามแรงสั่นแห่งรูปกาย แน่นอนท่านรู้สึกสะเทือนใจและว้าเหว่อย่างยิ่ง เป็นเวลานานเหลือเกินที่ท่านและพระศาสดาได้ทำประโยชน์และเอื้อเฟื้อต่อกัน การจากไปของพระผู้มีพระภาค จึงเป็นเสมือนกระชากดวงใจของท่านให้หลุดลอย

"โอ พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลกและของข้าพระองค์" เสียงครวญเคล้าออกมากับเสียงสะอื้น "ตั้งแต่บัดนี้ไป ข้าพระพุทธเจ้าจักไม่ได้เห็นพระองค์อีกแล้ว

พระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณาดุจห้วงมหรรณพมาด่วนจากข้าพระองค์ ทั้งๆ ที่ข้าพระองค์ยังมีอาสวะอยู่เหมือนพี่เลี้ยงสอนให้เด็กเดิน เมื่อเด็กน้อยพอจะหัดก้าวเท่านั้น พี่เลี้ยงก็มีอันพลัดพรากจากไป ข้าพระองค์เหมือนเด็กน้อยผู้นั้น" พระอานนท์คร่ำครวญอย่างน่าสงสาร

เมื่อพระอานนท์หายไปนานผิดปรกติ พระศาสดาจึงตรัสถามว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์หายไปไหน ?"

"ไปยืนร้องไห้อยู่ที่ประตูพระวิหารพระเจ้าข้า" ภิกษุทั้งหลายทูล

"ไปตามอานนท์มานี่เถิด" พระศาสดาตรัส

พระอานนท์เข้าสู่ที่เฝ้าด้วยใบหน้าที่ยังชุ่มด้วยน้ำตา พระศาสดาตรัสปลอบใจว่า "อานนท์ อย่าคร่ำครวญนักเลย เราเคยบอกไว้แล้วมิใช่หรือว่า บุคคลย่อมต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจเป็นธรรมดา ในโลกนี้และในโลกไหนๆ ก็ตาม ไม่มีอะไรยั่งยืนถาวรเลย สิ่งที่มีการเกิดย่อมมีการดับในที่สุด ไม่มีอะไรยับยั้งต้านทาน"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นประดุจดวงตะวัน" พระอานนท์ทูลด้วยเสียงสะอื้นน้อยๆ "ข้าพระองค์มารำพึงว่า ตลอดเวลาที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ ข้าพระองค์เที่ยวติดตามประดุจฉายา ต่อไปนี้ข้าพระองค์จะพึงติดตามผู้ใดเล่า จะพึงตั้งน้ำใช้น้ำเสวยเพื่อผู้ใด จะพึงปัดกวาดเสนาสนะที่หลับนอนเพื่อผู้ใด อนึ่ง เวลานี้ข้าพระองค์ยังมีอาสวะอยู่ พระองค์มาด่วนปรินิพพาน ใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ กำจัดกิเลสให้หมดสิ้น ข้าพระองค์คงอยู่อย่างว้าเหว่และเดียวดาย เมื่อคำนึงอย่างนี้แล้วก็สุดจะหักห้ามความโศกกำสรดได้"

"อานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมาแล้วมาก เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้ทำไว้แล้วมาก อย่าเสียใจเลย กิจอันใดที่ควรทำแก่ตถาคต เธอได้ทำกิจนั้นอย่างสมบูรณ์ ด้วยกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาอย่างยอดเยี่ยม จงประกอบความเพียรเถิด เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เธอจะต้องสำเร็จอหัตตผลเป็นพระอรหันต์ในไม่ช้า" ตรัสดังนี้แล้ว จึงเรียกภิกษุทั้งหลายเข้ามาสู่ที่ใกล้ แล้วทรงสรรเสริญพระอานนท์โดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต เป็นผู้รอบรู้และอุปฐากเราอย่างยอดเยี่ยม

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีตและอนาคตซึ่งมีภิกษุผู้อุปฐากนั้นๆ ก็ไม่ดีเกินไปกว่าอานนท์ อานนท์เป็นผู้ดำเนินกิจด้วยปัญญารู้กาลที่ควรไม่ควร รู้กาลที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มาเฝ้าเราว่ากาลนี้สำหรับกษัตริย์ กาลนี้สำหรับราชมหาอำมาตย์ กาลนี้สำหรับคนทั่วไป ควรได้รับการยกย่องนานาประการ มีคุณธรรมน่าอัศจรรย์ ผู้ที่ยังไม่เคยเห็นไม่เคยสนทนาก็อยากเห็นอยากสนทนาด้วย อยากฟังธรรมของอานนท์ เมื่อฟังก็มีจิตใจเพลิดเพลินยินดีในธรรมที่อานนท์แสดง ไม่อิ่มไม่เบื่อด้วยธรรมวารีรส... ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบุคคลที่หาได้ยากผู้หนึ่ง"

พระอานนท์ผู้มีความห่วงใยในพระศาสดาไม่มีที่สิ้นสุด กราบทูลด้วยน้ำเสียงที่ยังเศร้าอยู่ว่า

"พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เป็นประดุจพระเจ้าจักรพรรดิในทางธรรม ทรงสถาปนาอาณาจักรแห่งธรรมขึ้น ทรงเป็นธรรมราชา สูงยิ่งกว่าราชาใดๆ ในพื้นพิภพนี้ ข้าพระองค์เห็นว่าไม่สมควรแก่พระองค์เลยที่จะปรินิพพานในเมืองกุสินารา อันเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ขอพระองค์ไปปรินิพพานในเมืองใหญ่ๆ เช่น ราชคฤห์ สาวัตถี จำปา สาเกต โกสัมพี พาราณสี เป็นต้น เถิดพระเจ้าข้า ในมหานครเหล่านั้น กษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐี คหบดีและทวยนาครทุกชั้นที่เลื่อมใสพระองค์ก็มีอยู่มาก จักได้ทำมหาสักการะแด่สรีระแห่งพระองค์เป็นมโหฬาร ควรแก่ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นอุดมบุรุษรัตน์ในโลก"

"อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย ชีวิตของตถาคตเป็นชีวิตแบบอย่าง ตถาคตนิพพานไปแต่เพียงรูปเท่านั้น แต่เกียรติคุณของเราคงอยู่ต่อไป เราต้องการให้ชีวิตนี้งามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด อานนท์เอย ตถาคตอุบัติแล้วเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน เมื่ออุบัติมาอยู่โลกนี้ เราเกิดแล้วในป่านามว่าลุมพินี เมื่อตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เราก็ได้บรรลุแล้วในป่าตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองราชคฤห์มหานคร เมื่อตั้งอาณาจักรแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก ได้สาวกเพียง ๕ คน เราก็ตั้งลงแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมิคทายะเขตเมืองพาราณสี ครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายแห่งเรา เราก็ควรนิพพานในป่าเช่นเดียวกัน

"อนึ่ง กุสินารานี้ แม้บัดนี้จะเป็นเมืองน้อย แต่ในโบราณกาล กุสินาราเคย

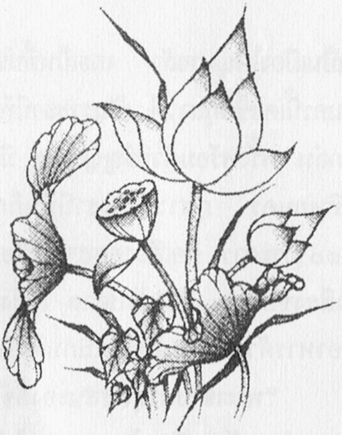
เป็นเมืองใหญ่มาแล้ว เคยเป็นที่ประทับของพระเจ้าจักรพรรดิ นามว่ามหาสุทัสสนะ นครนี้เคยชื่อกุสาวดี เป็นราชธานีที่สมบูรณ์ มั่งคั่ง มีคนมาก มีมนุษย์นิกรเกลื่อนกล่น พรั่งพร้อมด้วยธัญญาหาร มีรมณียสถานที่บันเทิงจิต ประดุจดังราชธานีแห่งทิพยนคร กุสาวดีราชธานีนั้นกึกก้องนฤนาททั้งกลางวันและกลางคืนด้วยเสียง ๑๐ ประการ คือเสียงคชสาร เสียงพาชี เสียงเภรีและรถ เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงสังข์ รวมทั้งสำเนียงประชาชนเรียกกันบริโภคอาหารด้วยความสำราญเบิกบานจิต

"พระเจ้ามหาสุทัสสนะองค์จักรพรรดิเล่า ก็ทรงเป็นอิสราธิบดีในปฐพีมณฑล ทรงชำนะปัจจามิตรโดยธรรม ไม่ต้องใช้ทัณฑ์และศัสตรา ชนบทสงบราบคาบ ปราศจากโจรผู้ร้าย มารดายังบุตรให้ฟ้อนอยู่บนอกด้วยความเพลิดเพลิน ประตูบ้านปราศจากลิ่มสลัก เป็นนครที่รื่นรมย์ร่มเย็น สมเป็นราชธานีแห่งพระเจ้าจักรพรรดิราชอย่างแท้จริง

"อีกอย่างหนึ่ง อานนท์เอย เมื่อมองมาทางธรรมเพื่อให้เกิดสังเวชสลดจิต ก็พอคิดได้ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน มุ่งไปสู่จุดสลายแล้ว อานนท์จงดูเถิด พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทัสสนะก็สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เมืองกุสาวดีก็เปลี่ยนเป็นกุสินาราแล้ว ประชาชนชาวกุสาวดีก็ตายกันไปหมดแล้ว นี่แลไม่มีอะไรเที่ยง ไม่มีอะไรยั่งยืน ตถาคตเองก็จะนิพพานในไม่ช้านี้"

แล้วพระศาสดาก็รับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์ว่า พระตถาคตเจ้าจักปรินิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรี เมื่อมัลลกษัตริย์ผู้ครองนครกุสินาราสดับข่าวนี้ ต่างก็ทรงกำสรดโศกาดูรทุกข์โทมนัสทับทวี สยายพระเกศา ยกพระพาหาทั้งสองขึ้นแล้วคร่ำครวญล้มกลิ้งเกลือก ประหนึ่งบุคคลที่เท้าขาด ร่ำไรรำพันถึงพระโลกนาถว่า "พระโลกนาถด่วนปรินิพพานนัก ดวงตาของโลกดับลงแล้ว ประดุจสุริยาซึ่งให้แสงสว่างดับวูบลง"

ด้วยอาการโศกาดูรดั่งนี้ มัลลกษัตริย์ตามพระอานนท์ไปเฝ้าพระศาสดา ณ สาลวโนทยาน พระอานนท์จัดให้เข้าเฝ้าเป็นตระกูลๆ ไป แล้วกลับสู่สัณฐาคาร คืนนั้น มัลลกษัตริย์ประชุมกันอยู่จนสว่างมิได้บรรทมเลย

๒๕

ปัจฉิมสาวกอรหันต์และพวงดอกไม้มาร

ย่างเข้ายามที่สองแห่งราตรี ลมเย็นพัดผ่านมาเป็นครั้งคราว รอบ ๆ อุทยานสาลวันเปียกชุ่มไปด้วยอัสสุชลธาราแห่งมหาชนผู้เศร้าสลดสุดประมาณ เขาหลั่งน้ำตาออกมาด้วยความรักและรันทดใจ พระจันทร์วันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันออกแล้ว โตเต็มดวงสาดแสงสีนวลใยลงสู่อุทยานสาลวันพรมไปทั่วบริเวณมณฑล ต้องใบสาละ ซึ่งไหวน้อย ๆ ดูงามตา แต่บรรยากาศในยามนี้สลดเกินไปที่ใคร ๆ จะสนใจกับความงามแห่งแสงโสม ที่สาดส่องเหมือนจงใจจะบูชาพระสรีระแห่งจอมศาสดานั้น

เงียบสงบ วังเวง จะได้ยินอยู่บ้างก็คือเสียงสะอึกสะอื้น และทอดถอนใจของคนบางคนที่เพิ่งมาถึง

ท่ามกลางบรรยากาศดังกล่าวนี้ นักบวชเพศปริพพาชกหนุ่มคนหนึ่งขออนุญาตผ่านฝูงชนเข้ามา เมื่อเข้ามาใกล้ เขาบอกว่าขอเฝ้าพระศาสดา พระอานนท์ได้สดับเสียงนั้นจึงออกมารับ และขอร้องวิงวอนว่าอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย

"ข้าแต่ท่านอานนท์" ปริพพาชกผู้นั้นกล่าว "ข้าพเจ้าขออนุญาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลถามข้อข้องใจบางประการ ขอท่านได้โปรดอนุญาตเถิด

ข้าพเจ้าสุภัททะปริพพาชก”

“อย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย พระองค์ทรงลำบากพระวรกายมากอยู่แล้ว พระองค์ประชวรหนัก จะปรินิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้แน่นอน”

“ท่านอานนท์” สุภัททะเว้าวอนต่อไป “โอกาสของข้าพเจ้าเหลือเพียงเล็กน้อย ขอท่านอาศัยความเอ็นดูโปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าเฝ้าพระศาสดาเถิด”

พระอานนท์คงทัดทานอย่างเดิม และสุภัททะก็อ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่าไม่ยอมย่อท้อ จนกระทั่งได้ยินถึงพระศาสดา

เรื่องก็เป็นไปอย่างที่เคยเป็นมา พระศาสดามีพระมหากรุณาอันไม่มีที่สิ้นสุดรับสั่งกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ ให้สุภัททะเข้ามาหาเราเถิด”

เพียงเท่านี้สุภัททะปริพพาชกก็ได้เข้าเฝ้าสมประสงค์ เขากราบลงใกล้เตียงบรรทมแล้วทูลว่า “ข้าแต่พระจอมมุนี ข้าพระองค์นามว่าสุภัททะ ถือเพศเป็นปริพพาชกมาไม่นาน ได้ยินกิตติศัพท์เล่าลือเกียรติคุณแห่งพระองค์ แต่ก็หาได้เคยเข้าเฝ้าไม่ บัดนี้พระองค์จะดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์ขอประทานโอกาสซึ่งมีอยู่น้อยนี้ ทูลถามข้อข้องใจบางประการ เพื่อจะได้ไม่เสียใจภายหลัง”

“ถามเถิดสุภัททะ” พระศาสดาตรัส

“พระองค์ผู้เจริญ คณาจารย์ทั้ง ๖ คือ ปูรณะ กัสสปะ มักขลิโคศาล อชิตเกสกัมพล ปกุทธะ กัจจายนะ สัญชัย เวลัฏฐบุตรและนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นศาสดาเจ้าลัทธิที่มีคนนับถือมาก เคารพบูชามาก ศาสดาเหล่านี้ยังจะเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสหรือประการใด ?”

“เรื่องนี้หรือ สุภัททะ ที่เธอดิ้นรนขวนขวายพยายามมาหาเราด้วยความพยายามยิ่งยวด” พระศาสดาตรัสยังหลับพระเนตรอยู่

“เรื่องนี้เองพระเจ้าข้า” สุภัททะทูลรับ

พระอานนท์รู้สึกกระวนกระวายทันที เพราะเรื่องที่สุภัททะมารบกวนพระศาสดานั้นเป็นเรื่องที่ไร้สาระเหลือเกิน ขณะที่พระอานนท์จะเชิญสุภัททะออกจากที่เฝ้านั่นเอง พระศาสดาก็ตรัสขึ้นว่า

"อย่าสนใจกับเรื่องนั้นเลย สุภัททะ เวลาของเราและของเธอยังเหลือน้อยเต็มทีแล้ว จงถามสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เธอเองเถิด"

"ข้าแต่ท่านสมณะ ถ้าอย่างนั้นข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหา ๓ ข้อ คือรอยเท้าในอากาศมีอยู่หรือไม่ ? สมณะภายนอกศาสนาของพระองค์มีอยู่หรือไม่ ? สังขารที่เที่ยงมีอยู่หรือไม่ ?"

"สุภัททะ รอยเท้าในอากาศนั้นไม่มี ศาสดาใดไม่มีมรรคมีองค์ ๘ สมณะผู้สงบถึงที่สุดก็ไม่มี ในศาสนานั้นสังขารที่เที่ยงนั้นไม่มีเลย สุภัททะ ปัญหาของเธอมีเท่านี้หรือ ?"

"มีเท่านี้พระเจ้าข้า" สุภัททะทูลแล้วนิ่งอยู่

พระพุทธองค์ผู้ทรงอนาวรณญาณทรงทราบอุปนิสัยของสุภัททะแล้ว จึงตรัสต่อไปว่า "สุภัททะ ถ้าอย่างนั้นจงตั้งใจฟังเถิด เราจะแสดงธรรมให้ฟังแต่โดยย่อ ดูก่อนสุภัททะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นทางประเสริฐ สามารถให้บุคคลผู้เดินไปตามทางนี้ถึงซึ่งความสุขสงบเย็นเต็มที่ เป็นทางเดินไปสู่อมตะ ดูก่อนสุภัททะ ถ้าภิกษุหรือใคร ๆ ก็ตามพึงอยู่โดยชอบ ปฏิบัติดำเนินตามมรรคาอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ นี้อยู่ โลกก็จะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์"

สุภัททะฟังพระพุทธดำรัสนี้แล้วเลื่อมใส ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ที่เคยเป็นนักบวชในศาสนาอื่นมาก่อน ถ้าประสงค์จะบวชในศาสนาของพระองค์ จะต้องอยู่ติดถิยปริวาส คือบำเพ็ญตนทำความดี จนภิกษุทั้งหลายไว้ใจเป็นเวลา ๔ เดือนก่อนแล้วจึงจะบรรพชาอุปสมบทได้ นี้เป็นประเพณีที่พระองค์ทรงตั้งไว้เป็นเวลานานมาแล้ว สุภัททะทูลว่า เขาพอใจอยู่บำรุงปฏิบัติภิกษุทั้งหลายสัก ๔ ปี

พระศาสดาทรงเห็นความตั้งใจจริงของสุภัททะดังนั้น จึงรับสั่งให้พระอานนท์นำสุภัททะไปบรรพชาอุปสมบท พระอานนท์รับพุทธบัญชาแล้ว นำสุภัททะไป ณ ที่ส่วนหนึ่ง ปลงผมและหนวดแล้วบอกกัมมัฏฐานให้ตั้งอยู่ในสรณคมน์และศีลสำเร็จเป็นสามเณรบรรพชาแล้วนำมาเฝ้าพระศาสดา พระผู้ทรงมหากรุณาให้อุปสมบทแก่สุภัททะเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว ตรัสบอกกัมมัฏฐานอีกครั้งหนึ่ง

สุภัททะภิกษุใหม่ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะพยายามให้บรรลุพระอรหัตตผลในคืนนี้ ก่อนที่พระศาสดาจะนิพพาน จึงออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่สงัดแห่งหนึ่งในบริเวณอุทยานสาลวันนั้น

จงกรมนั้นคือเดินกลับไปกลับมา พร้อมด้วยพิจารณาข้อธรรมนำมาทำลายกิเลสให้หลุดร่วง บัดนี้ร่างกายของสุภัททะภิกษุห่อหุ้มด้วยผ้ากาสาวพัสตร์ เมื่อต้องแสงจันทร์ในราตรีนั้นดูผิวพรรณของท่านเปล่งปลั่งงามอำไพ มัชฌิมยามแห่งราตรีจวนจะสิ้นอยู่แล้ว ดวงรัชนีกลมโตเคลื่อนย้ายไปอยู่ทางท้องฟ้าด้านตะวันตก แล้วสุภัททะภิกษุตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะบำเพ็ญเพียรคืนนี้ตลอดราตรี เพื่อบูชาพระศาสดาผู้จะนิพพานในปลายปัจฉิมยาม ดังนั้นแม้จะเหน็ดเหนื่อยอย่างไรก็ไม่ย่อท้อ

แสงจันทร์นวลผ่องสุกสกาวเมื่อครู่นี้ดูจะอับรัศมีลง สุภัททะภิกษุแหงนขึ้นดูท้องฟ้า เมฆก้อนใหญ่กำลังเคลื่อนเข้าบทบังแสงจันทร์จนมิดดวงไปแล้ว แต่ไม่นานนัก เมฆก้อนนั้นก็เคลื่อนคล้อยไป แสงโสมสาดส่องลงมาสว่างนวลดังเดิม

ทันใดนั้นดวงปัญญาก็พลุ่งโพลงขึ้นในดวงใจของสุภัททะภิกษุ เพราะนำดวงใจไปเทียบด้วยดวงจันทร์

"อา" ท่านอุทานเบา ๆ "จิตนี้เป็นธรรมชาติที่ผ่องใส มีรัศมีเหมือนจันทร์เจ้า แต่อาศัยกิเลสที่จรมาเป็นครั้งคราว จิตนี้จึงเศร้าหมอง เหมือนก้อนเมฆบดบังดวงจันทร์ให้อับแสง"

แลแล้ววิปัสสนาปัญญาก็โพลงขึ้น ชำแรกกิเลส แทงทะลุบาปธรรมทั้งมวลที่ห่อหุ้มดวงจิต แหวกอวิชาและโมหะอันเป็นประดุจตาข่ายด้วยศัสตรา คือวิปัสสนาปัญญา ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกิเลสาสวะทั้งมวล บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา แล้วลงจากที่จงกรมมาถวายบังคมพระมงคลบาทแห่งพระศาสดาแล้วนั่งอยู่

สุภัททะภิกษุปัจฉิมสาวกอรหันต์ผู้นี้ ชื่อพ้องกับสุภัททะอีกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบุตรแห่งสหายของพระผู้มีพระภาคผู้มีนามว่าอุปกะ มีประวัติเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธองค์อันน่าสนใจยิ่งผู้หนึ่งดังนี้

นับถอยหลังจากนี้ไป ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงดำริจะ

โปรดปัญจวัคคีย์ ณ อิสิปตนมิคทายะ เสด็จดำเนินจากบริเวณโพธิมณฑลไปสู่แขวงเมืองพาราณสี ในระหว่างทาง ได้พบอาชีวกผู้หนึ่งนามว่าอุปกะอยู่ในวัยค่อนข้างชราแล้ว เขาเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเดินสวนทางไปจึงถามว่า

"สมณะ ผิวพรรณของท่านผ่องใสยิ่งนัก อินทรีย์ของท่านสงบน่าเลื่อมใส ท่านบวชในสำนักของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน"

"สหาย" พระศาสดาตรัสตอบ "เราเป็นผู้ครอบงำไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นใหญ่ในตนเองเต็มที่ เรารู้ทุกสิ่งทุกอย่างในทางธรรม เราหักกรรมแห่งสังสารจักรเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดได้แล้วด้วยตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จะพึงอ้างใครเล่าว่าเป็นศาสดา"

อาชีวกได้ฟังดังนี้แล้วนึกดูหมิ่นอยู่ในใจว่าสมณะผู้นี้ช่างโอหัง ลบหลู่คุณของศาสดาตน น่าจะลองถามชื่อดู เผื่อว่าจะมีคณาจารย์เจ้าลัทธิใหญ่ๆ จะจำได้บ้างว่าเคยเป็นศิษย์ของตน คิดดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า

"สมณะ ที่ท่านกล่าวมานี้ก็น่าฟังอยู่ดอก แต่จะเป็นไปได้หรือ คนที่รู้อะไรๆ ได้เองโดยไม่มีครูอาจารย์ แต่ช่างเถิดข้าพเจ้าไม่ติดใจในเรื่องนี้นักดอก ข้าพเจ้าปรารถนาทราบนามของท่าน เผื่อว่าพบกันอีกในคราวหน้าจะได้ทักทายกันถูก"

พระศากยมุนีผู้มีอนาคตตังสญาณทราบเหตุการณ์ภายหน้าได้โดยตลอด ทรงคำนึงถึงประโยชน์บางอย่างในอนาคตแล้วตรัสตอบว่า "สหาย เรามีนามว่าอนันตชิน ท่านจำไว้เถิด"

"อนันตชิน" อุปกะอุทาน "ชื่อแปลกดีนี่"

แล้วอุปกะชีวกก็เดินเลยไป พระศาสดาก็เสด็จบ่ายพระพักตร์ไปสู่พาราณสี

อุปกะเดินทางไปถึงหมู่บ้านพรานเนื้อ อาศัยอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้านนั้น

ตอนเช้าเขาเข้าไปภิกขาจารในหมู่บ้านพรานเนื้อนั้น หัวหน้าพรานเห็นเข้าเกิดความเลื่อมใส จึงอาราธนาให้มารับภิกษาที่บ้านของตนทุกๆ เช้า อุปกะรับอาราธนาด้วยความยินดี แต่ซ่อนความรู้สึกนั้นไว้ภายใน ตามวิสัยแห่งนักบวชผู้ยังมีความละอายอยู่

ต่อมาไม่นาน นายพรานเนื้อจำเป็นต้องเข้าป่าใหญ่เป็นเวลาหลายวันเพื่อล่า

เนื้อ จึงเรียกลูกสาวมาแล้วกล่าวว่า "สุชาวดีลูกรัก พ่อจะต้องออกป่าเป็นเวลาหลายวัน พ่อเป็นห่วงพระของพ่อ คือท่านอุปกะ ขอให้ลูกรับหน้าที่แทนพ่อ คือตลอดเวลาที่พ่อไม่อยู่ ขอให้ลูกถวายอาหารแก่ท่านแทนพ่อ ปฏิบัติบำรุงท่านเหมือนอย่างที่พ่อเคยทำ"

เมื่อสุชาวดีสาวงามบ้านป่ารับคำของพ่อแล้ว นายพรานก็เข้าป่าด้วยความโล่งใจ รุ่งขึ้นอุปกะก็มารับภิกษาตามปรกติ สุชาวดีเชื้อเชิญให้นั่งบนเรือน แล้วถวายภิกษาอันประณีต สนทนาด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส อุปกะเห็นอาการของนางดังนั้นก็ยินดียิ่งนัก เพราะท่านย่อมว่า

"มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีใจอารี มีความยินดีที่จะสนทนา เปล่งวาจาไพเราะ มีกิริยาสุภาพ เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้ตั้งใจคบ

"มีหน้าตาจืดบึ้ง ไม่ยิ้มแย้ม ลืมความหลัง มีกิริยาอันน่าชัง เอาความเสียไปนินทา เวลาสนทนาชอบนำเอาเรื่องคนอื่นมาพูดให้ยุ่งไป เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้มิใช่มิตร"

สุชาวดีงามอย่างสาวบ้านป่า ผมดกดำ นัยน์ตากลมโต ใบหน้าอิ่มเอิบมีเลือดฝาด มองเห็นชัดที่พวงแก้ม อุปกะมองเธอด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย แม้อายุจะเหยียบย่างเข้าสู่วัยชรา แต่ก็ยังตัดอาลัยในเรื่องนี้ไม่ได้ สุชาวดีอยู่ในวัยสาวและสวยสด เป็นดอกไม้ที่ไม่เคยมีแมลงตัวใดมากล้ำกราย นางสังเกตเห็นอาการของอุปกะแล้ว ก็พอจะล่วงรู้ถึงความปั่นป่วนภายในของนักพรตวัยชรา แต่ด้วยมารยาทแห่งเจ้าของบ้านอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเป็นนักบวชที่บิดาเคารพนับถือ นางจึงคงสนทนาพาทีอย่างละมุนละไมตามเดิม

จริงทีเดียว สตรีสามารถเข้าใจวิถีแห่งความรักได้อย่างรวดเร็ว แม้เธอจะไม่ชอบชายที่รักเธอ แต่เธออดภูมิใจมิได้ที่มีชายมารักหรือสนใจ แม้สุชาวดีจะเป็นเด็กสาวชาวป่า แต่เล่ห์แห่งโลกีย์นั้นเป็นเรื่องธรรมดาของสรรพสัตว์ที่พอจะเข้าใจได้ มนุษย์และสัตว์เกิดมาจากกามคุณ จึงง่ายที่จะเข้าใจในเรื่องกามคุณ และจิตใจก็คอยดิ้นรนที่จะลงไปคลุกเคล้ากับกามคุณนั้น เหมือนวานรเกิดในป่า ปลาเกิดในน้ำ ก็พยายามที่จะดิ้นรนเข้าป่า และกระโดดลงน้ำอยู่เสมอ สตรีเปรียบประดุจน้ำมัน

บุรุษเล่าก็อุปมาเหมือนเพลิง เมื่อเพลิงอยู่ใกล้น้ำมันก็อดที่จะลามเสียมิได้

ในวันที่ ๒ และวันที่ ๓ อุปกะคงมารับภิกษาที่บ้านของสุชาวดีดังเดิม และอาการก็คงเป็นไปทำนองนั้น

"สุชาวดี" ตอนหนึ่งอุปกะถามขึ้น "พอจะทราบไหมว่าคุณพ่อของเธอจะกลับวันไหน ?"

"ไม่ทราบ พระคุณเจ้า" สุชาวดีตอบก้มหน้า เอานิ้วขีดพื้นด้วยความขวยอาย "ธรรมดาที่เคยไปก็ไม่เกิน ๗ วัน"

"เธอคิดถึงคุณพ่อไหม ?" อุปกะถาม เพ่งมองสุชาวดีอย่างไม่กะพริบตา

"คิดถึง" สุชาวดีตอบ

"คุณพ่อของเธอมีบุญมาก" อุปกะเปรย

"เรื่องอะไร พระคุณเจ้า ?" สุชาวดีถาม เงยหน้าขึ้นนิดหน่อย

"มีลูกสาวดี ทำอาหารอร่อย" อุปกะชม "สุภาพเรียบร้อยอยู่ในโอวาทของบิดา"

สุชาวดีก้มหน้านิ่ง คงเอานิ้วขีดไปขีดมาอยู่กับพื้นที่ชานเรือน "แล้วก็" อุปกะพูดต่อ "สุชาวดีสวยด้วย สวยเหมือนกล้วยไม้ในพงไพร"

"! !" สุชาวดีอ้าปากค้าง ไม่นึกว่านักพรตวัยสี่สิบห้า จะพูดกับเธอซึ่งรุ่นราวคราวลูกด้วยถ้อยคำอย่างนี้

"จริง ๆ นะ สุชาวดี" อุปกะยังคงพล่ามต่อไป "ฉันท่องเที่ยวไปแทบจะทุกหนทุกแห่งในชมพูทวีป ยังไม่เคยพบใครสวยเหมือนเธอเลย"

พูดเท่านั้นแล้วอุปกะก็ลากลับ เขาจากไปด้วยความอาลัย สุชาวดีมองอุปกะด้วยสายตาที่บรรยายไม่ถูก ขันก็ขัน สังเวชก็สังเวช แต่ความรู้สึกภูมิใจซึ่งซ่อนอยู่อย่างมิดเม้นนั้น ก็ดูเหมือนจะมีอยู่ เมื่ออุปกะเลยเขตรั้วบ้านไปแล้ว นางจึงวิ่งเข้าห้องนอนหยิบกระจกส่องหน้าขึ้นมาดู "เออ เราสวยจริงซีนะ" นางเปรยกับตัวเอง พลางสำรวจไปทั่วสรรพางค์

อย่างนี้เอง ผู้หญิง ! คงเป็นผู้หญิงอยู่นั่นเอง ไม่ว่ามหาราชินีหรือคนหักฟืนขาย เมื่อถูกชมว่าสวยก็อดจะลิงโลดไม่ได้ เธอปักใจเสียเหลือเกินว่ารูปของเธอเป็นทรัพย์ แต่ความจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น มีสตรีมากหลายที่ก้าวขึ้นสู่ความ

รุ่งโรจน์เพราะรูปงาม

โกกิลานํ สทฺทํ รูปํ

นกโกกิลาสำคัญที่เสียง

นารี รูปํ สุรูปตา

นารีสำคัญที่รูป

วิชฺชา รูปํ ปุริสานํ

บุรุษสำคัญที่วิทยาคุณ

ขมา รูปํ ตปสฺสินํ

นักพรตสำคัญที่อดทน

ถ้าสามอย่างถูกต้อง เรื่องนารีสำคัญที่รูปจะผิดไปได้อย่างไร แต่นารีที่ทรงโฉมสะคราญตานั้น ถ้าไร้เสียแล้วซึ่งนารีธรรม เธอจะเป็นสตรีที่สมบูรณ์ได้ละหรือ เหมือนดอกไม้งามแต่ไร้กลิ่น ใครเล่าจะยินดีเก็บไว้ชมเชย ของจะมีค่าต่อเมื่อมีผู้ต้องการ

วันนั้นสุชาวดีมีความสุขสดชื่น รื่นเริงไปทั้งวัน แต่เธอหารู้ไม่ว่าขณะเดียวกันอุปกะกำลังเศร้าซึมอยู่ที่อาศรม

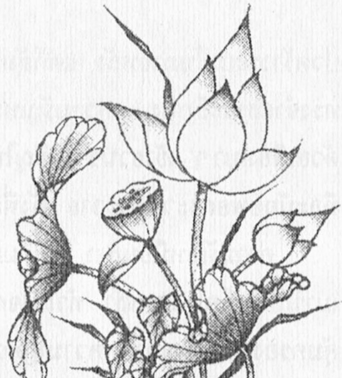
อุปกะก็เหมือนผู้ชายโง่ๆ ทั่วไป ที่พอเห็นสตรีทำดีด้วยก็ทึกทักเอาว่าเขารักตน บัดนี้ศรกามเทพได้เสียบแทงอุปกะเสียแล้ว ความรักไม่เคยปรานีใคร เที่ยวเหยียบย่ำทำลายมนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า เข้าตั้งแต่กระท่อมน้อยของขอทานไปจนถึงพระราชวังอันโออ่าของกษัตริยาธิราชผู้ทรงศักดิ์ กัดกินหัวใจของคนไม่เลือกว่าวัยเด็ก หนุ่มสาว หรือวัยชรา ใช้ดอกไม้ของมาร ๕ ดอกเป็นเครื่องมือเที่ยวไปในคามนิคมราชธานีต่างๆ ดอกไม้ ๕ ดอกนั้นคือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะสัมผัสทางกาย เมื่อใครหลงใหลมึนเมาแล้วก็ห้ำหั่นย่ำยีจนพินาศลง

บัดนี้ อุปกะได้หลงใหลมึนเมาในพวงดอกไม้ของมาร คือรูปและเสียงของสุชาวดีแล้ว แม้จะไม่เคยได้กลิ่นแก้มและสัมผัสกาย อย่างนี้เสียอีกทำให้มีจินตนาการอันเตลิดเจิดจ้า และก็ซึมเซาเศร้าหมอง

คนที่ไม่เคยรบก็มักจะทะนงว่าตนกล้า คนที่ไม่เคยงานมักจะทะนงว่าตนเก่ง

คนที่ไม่เคยรักก็มักจะทะนงว่าตนรักได้โดยไม่มีทุกข์ ทั้งนี้เพราะคนประเภทแรกไม่เคยรู้กำลังของศัตรู ประเภทที่สองไม่เคยรู้ความยากและความละเอียดของงาน ประเภทที่สามเพราะไม่เคยรู้ซึ้งถึงกำลังของนารี จริงทีเดียว ท่านกล่าวไว้ว่าพระอาทิตย์มีกำลังในเวลากลางวัน พระจันทร์มีกำลังในยามราตรี แต่นารีมีกำลังทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งบนบกและในน้ำ ทั้งในเวหาและป่ากว้าง มิฉะนั้นแล้ว ทำไมเล่าขุนพลผู้เกรียงไกรเอาชนะดัสกรได้ทั้งทางบกทางน้ำ ทั้งบนเวหาและป่าใหญ่ แต่มายอมแพ้แก่หัตถ์น้อยที่ไกวเปล มีแต่ความงามและน้ำตาเป็นอาวุธประจำตน

บางที นักพรตผู้ทรงศีลมีตบะ มีอำนาจ และมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อถูกพิษแห่งความรักแทรกซึมเข้าสู่หัวใจโดยสตรีและผู้หยิบยื่นให้ ศีลก็พลันเศร้าหมอง ตบะและอำนาจก็พลันเสื่อม วาจาศักดิ์สิทธิ์ก็กลายเป็นกลับกลอก สิ่งใดเล่าในโลกนี้จะสามารถทำลายความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของชายได้เท่ากับกำลังแห่งสตรี ชายใดไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งสตรี ไม่ยินดีในลาภและยศ ชายนั้นชื่อว่าผู้เข้มแข็งอย่างแท้จริงเป็นผู้ชนะโลก

๒๖

อุปกาชีวกกับพวงดอกไม้มาร

อุปกะนั่งเศร้าซึมอยู่หน้าอาศรม ความร่มรื่นของราวป่าในยามนี้ ซึ่งเคยเป็นที่พอออกพอใจของเขายิ่งนักนั้น ได้กลายเป็นที่ทรมานไปเสียแล้ว เสียงนกเล็ก ๆ วิ่งไล่จับกัน และส่งเสียงร้องด้วยความชื่นบานบนกิ่งไม้ เขาเคยมองดูและฟังเสียงมันด้วยความนิยมชมชื่น แต่บัดนี้มันเป็นของแสลงสำหรับเขา นาน ๆ เขาจะสะดุ้งขึ้นครั้งหนึ่ง เพราะได้ยินเสียงหวาดแว่วเหมือนสำเนียงของสุชาวดี แต่แล้วเขาคงเศร้าซึมไป เพราะมันเป็นเพียงเสียงลมหวีดหวิวพัดผ่านมาเท่านั้น เขาก้มลงสำรวจตัวเอง เอามือลูบคลำแขนและปลีน่อง รู้สึกตัวว่าย่างเข้าสู่วัยชราแล้วแม้จะไม่มากนักก็ตาม แต่ความรักเพิ่งจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในชีวิตของเขา ในโลกียวิสัย อะไรเล่าจะทำให้คนซึมเศร้าและชื่นบานมากไปกว่าความรัก ในความรักมีทั้งความขมและความหวาน มีทั้งเรื่องร้อนเร่า ตื่นเต้น และเยือกเย็นละเมียดละไม ความรักจะเป็นอย่างไรก็ตาม มันยังมีอิทธิพลครอบคลุมจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย แทรกแซงอยู่ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าในทุ่งนา หรือป่าเขา ในปราสาทราชมนเทียรอันโอ่อ่าของวีรกษัตริย์ หรือกระท่อมของขอทาน ในหมู่โจรผู้เหี้ยมโหด หรือในหมู่นักพรตผู้มีกาสาวพัสตร์เป็นธงชัย ความรักเป็นความหวัง เป็นความชุ่มชื่น แม้มันจะกลับกลายเป็นขมขื่น

ปวดร้าวระบมในภายหลัง แต่ก็ยังเป็นความหลังที่ให้บทเรียนอันล้นค่า ควรแก่การทรงจำและระลึกถึง ความรักเหมือนน้ำใสเย็นจืดสนิท แต่มีพิษยาแทรกซึมอยู่ด้วยเพียงเบาๆ เย้ายวนชวนเชิญให้กระหายใคร่ดื่ม แล้วยาพิษก็ค่อยๆ แสดงฤทธิ์ทีละน้อยพอกระวนกระวาย ดั่งที่อุปกะกระวนกระวายอยู่ ณ บัดนี้

ความรักเหมือนสุรา ผู้ที่ดื่มแก้วแรกแล้วก็อยากจะดื่มอีก และดื่มอีก การเมารักก็เหมือนเมาเหล้า ทำให้ใจกล้า และตาลาย ตัดสินใจอะไรง่ายๆ ขาดสติคุ้มครองตน คิดเอาแต่ความสุขเฉพาะหน้า

ใบหน้าและกิริยาพาทีของสุชาวดีน้อยปรากฏในห้วงนึกเหมือนภาพจำลอง เขานั่งและเดินกลับไปกลับมาด้วยความรู้สึกที่วุ่นวายและเศร้าหมอง ความจริงคนอายุวัยนี้ มีความสำนึกในการสำรวมตน และหักห้ามใจได้ดีพอใช้แล้ว แต่น้ำรักก็เหมือนน้ำสุรา มักทำให้คนฟั่นเฟือนหลงใหล และปล่อยตัว ขาดพลังในการหน่วงเหนี่ยวจิตใจ

เขาเดินกระวนกระวายอยู่จนย่ำสนธยา ท้องฟ้าทางทิศตะวันตกเป็นสีแสดเข้ม ฝูงวิหคนกกาเริ่มทยอยกลับสู่รวงรัง เสียงชะนีโหยหวนก้องป่าวิเวกวังเวงเตือนให้อุปกะระลึกถึงตนว่า ช่างเหมือนชะนีน้อยเสียเหลือเกิน ทินกรลับขอบฟ้าไปแล้ว ความมืดปกคลุมอยู่ทั่วบริเวณไพรไม่นานนัก ดวงจันทร์ก็แผ่รัศมีกระจายไปทั่ว อุปกะนั่งอยู่หน้าอาศรมมองดูดวงจันทร์ แต่ใจนั้นระลึกถึงสุชาวดีอยู่มิได้ว่างเว้น จันทราและหน้านางนั้นต่างกันมากนัก เมื่อมองดูจันทร์งาม ความรู้สึกจะมีเพียงว่าสดชื่น แจ่มใส และร่มเย็น คลายกังวลได้บ้าง และไม่เคยมีใครอยากได้ดวงจันทร์มาเป็นของตน แต่ใบหน้าอันพริ้มเพรางามเฉิดฉายของสาวน้อย เมื่อมองดูแล้วทำให้จิตใจกระวนกระวายเร่าร้อนดิ้นรน แม้จะแฝงไว้ด้วยความสุขที่ระคนด้วยความระทึกใจก็ตาม และแล้วความรู้สึกใคร่ได้ใคร่เป็นเจ้าของก็มีขึ้น แต่ที่ยับยั้งไว้ได้ก็เพราะศีลธรรม มโนธรรมคอยกระซิบอยู่ ถ้าไร้เสียซึ่งศีลธรรมและมโนธรรม และประกอบด้วยความมั่งคั่งพรั่งพร้อมด้วยเงินและอำนาจ บุคคลผู้นั้นจะปล่อยตัวปล่อยใจให้ไหลเลื่อนไปตามความปรารถนาในโลกิยารมณ์อันหาขอบเขตมิได้ โลกิยารมณ์ซึ่งประกอบด้วย กาม กิน และเกียรติ เรื่องทั้งสามนี้เป็นปัญหา

ใหญ่ยิ่งของโลกียชน

บัดนี้อุปกะแม้จะอยู่ในเพศและภาวะแห่งผู้สละแล้วซึ่งโลกีย์ แต่จิตใจของเขาได้ดื่มด่ำล้ำลึกลงไปในโลกิยารมณ์อันสุดถอน อะไรเล่าจะเป็นความทุกข์ทรมานยิ่งไปกว่านี้ ประดุจพยัคฆราชซึ่งถูกกักขังอยู่ในกรงเหล็ก กำลังหิวกระหาย มองดูนางกวางเยื้องย่างอยู่ไปมา มันจะกระวนกระวายสักปานใด หรือประหนึ่งบุคคลผู้เดินทางไกลกันดารเหนื่อยเหนื่อยเร่าร้อน มีเหงื่อโซมกาย มองดูสระโบกขรณีที่หวงห้าม ด้วยความกระวนกระวายสุดกังวล

กึ่งมัชฌิมยามแห่งราตรีแล้ว อากาศซึ่งเยียบเย็นได้เย็นเยียบลงไปอีก อุปกะดึงผ้าห่มขึ้นคลุมร่าง พลิกกลับไปกลับมา กระสับกระส่ายไม่อาจจะหลับตาลงสู่นิทรารมณ์ได้ แน่นอนทีเดียว ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเป็นของร้อนร้อนเพราะไฟ คือราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ไฟที่ปราศจากควันและไร้แสงแต่มีความรุนแรงเผาใจให้ร้อนรุ่ม คือไฟราคะนี่เอง ไม่อาจจะดับได้ด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ในโลกนี้

จนกระทั่งอรุณรุ่ง ลมเช้าพัดแผ่วกระทบกายประสาท อุปกะสลัดผ้าห่มลุกขึ้นนั่งตรึกตรองอยู่อย่างลึกซึ้ง ตลอดราตรีที่ผ่านมาเขามิได้หลับเลย คำกล่าวที่ว่า "ความรักเป็นบ่อเกิดแห่งความกระวนกระวายดิ้นรนหนักหน่วงและซึมเศร้า" นั้น ช่างเป็นความจริงเสียเหลือเกิน

เขามิได้ไปรับภิกษาที่บ้านของสุชาวดีในเช้าวันนั้น แต่ไปแสวงหาภิกษาที่อื่น ทั้งนี้เพราะความละอายต่อสุชาวดีและละอายตนเอง นักพรตผู้มีภาชนะภิกษาในมือเมื่อมีความรักเกิดขึ้น คนที่เขาละอายที่สุดคือคนที่เขาหลงใหลนั่นเอง เพราะเพศและภาวะได้ประกาศอยู่อย่างชัดแจ้งแล้วว่า เขาไม่ควรปล่อยใจไปในเรื่องรักใคร่เสน่หา ถ้าใครล่วงรู้ถึงความรู้สึกภายในอันขัดกับอาการภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาโลก ก็จะรู้สึกสังเวชเศร้าสลด และพิศวงประดุจผู้มีอาการภายนอกเป็นบุรุษเพศ แต่ความจริงเขาเป็นสตรีที่บุรุษพึงชมเชยได้ แม้จะไม่สู้สนิทใจนัก และอาจจะเป็นที่สนิทเสน่หาของบุคคลบางพวกที่มีความรู้สึกแปลกไป

จริงอยู่คนที่มีความรักย่อมอยากอยู่ใกล้คนที่ตนรัก แต่เมื่อความละอายเกิด

ขึ้น ดูเหมือนเขาอยากจะไปให้ห่างมากกว่าอยากพบ โดยเฉพาะนักพรตอย่างอุปกะนี้ แต่ความรักก็มีอิทธิพลมากพอที่จะหน่วงเหนี่ยวอุปกะให้วนเวียนอยู่ในหมู่บ้านพรานเนื้อนั่นเอง

๗ วันล่วงไป นายพรานกลับมาพร้อมด้วยเนื้อจำนวนมาก มีคนหาบหามกันมาเป็นทิวแถว คำแรกที่นายพรานถามเมื่อพบสุชาวดีคือ

"พระของพ่อมารับอาหารอยู่หรือลูกรัก ?"

"ตั้งแต่พ่อไปแล้ว เขามารับภิกษาเพียง ๒ วัน แล้วไม่เห็นมาอีกเลย" สุชาวดีรายงาน สวมกอดพ่อด้วยความรักและคิดถึง

นายพรานมีท่าตรองก่อนจะพูดว่า "ลูกมิได้ไปดูที่อาศรมของท่านหรือ ?"

"ก็ลูกเป็นผู้หญิงจะให้ไปอย่างไร"

"เออ จริงซีนะ พ่อลืมไป" นายพรานพูดเรื่อยๆ "เออ, แล้วลูกมิได้ให้คนไปดูหรือ ?"

"ไม่ พ่อ" สุชาวดีตอบ

"นี่เป็นข้อบกพร่องของลูก"

สุชาวดีมีอาการตกใจ นายพรานเห็นดังนั้นจึงกล่าวว่า

"เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ลูกรัก อย่าตกใจเลย คืออย่างนี้ ท่านอุปกะนั้นเหมือนมาอาศัยเราอยู่ เราเป็นเจ้าของถิ่น เมื่อท่านหายไปไม่ได้มารับอาหารอย่างเคย ถ้าท่านจาริกไปที่อื่นก็แล้วไป แต่ถ้าเจ็บไข้ไม่สบาย ท่านจะให้ใครมาบอก ท่านอยู่คนเดียว คราวนี้จะเป็นข้อบกพร่องของเรา ลูกรัก แม้เราจะเป็นชาวป่าชาวเขา หาเนื้อขายและกิน แต่เรื่องปฏิสันถาร เราต้องเคารพและกระทำให้เหมาะสมเสมอ ลูกจำได้มิใช่หรือที่พ่อเคยสอนว่า บ้านใดแขกกลับไปด้วยความเสียใจ ชื่อว่าทิ้งเอาอัปมงคลไว้ที่บ้าน ส่วนบ้านใดแขกกลับไปด้วยความชื่นบาน ชื่อว่าได้ทิ้งมงคลไว้ที่บ้าน ลูกรัก ขึ้นชื่อว่าอาคันตุกะแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ไพร่หรือผู้ดีอย่างไร เราต้องต้อนรับและกระทำให้เหมาะสมเสมอ"

นายพรานพูดเท่านั้นแล้ว รีบไปหาอุปกะที่อาศรม ขณะนั้นจวนค่ำแล้ว เห็นประตูอาศรมปิด ด้วยความเกรงใจ นายพรานไม่กล้าเรียก นั่งคอยอยู่หน้าอาศรม

คิดว่าถ้าท่านอยู่คงจะออกมาในไม่ช้า ครู่หนึ่งผ่านไป นายพรานได้ยินเสียงคราง และเสียงเพ้อตามออกมาเหมือนคนจับไข้ นายพรานก้าวเข้าไปจะเปิดประตูก็พอดี ได้ยินเสียงออกชื่อสุชาวดี เขาจึงหยุดชะงัก

"สุชาวดี" เสียงออกมาจากอาศรม "สุชาวดี ฉันคิดถึงเธอ ฉันรักเธอ" อุปกะพูดเพ้อวนเวียนอยู่อย่างนี้

ในที่สุด นายพรานก็ตัดสินใจเปิดประตูเข้าไป มองเห็นอุปกะนอนกระสับกระส่ายอยู่บนเตียงน้อย นายพรานนั่งลงนมัสการแล้วถามว่า

"พระคุณเจ้า ไม่สบายไปหรือ ?"

อุปกะพลิกตัวกลับมา "สุชา..." พอมองอย่างชัดเจน อุปกะต้องอ้าปากค้างลุกขึ้นนั่งเฉยอยู่

"พระคุณเจ้าไม่สบายไปหรือ ?" นายพรานถามซ้ำ

"ปวดศีรษะเล็กน้อย ท่านกลับมานานแล้วหรือ ?" อุปกะพูด

"กลับมายังไม่ได้นั่งที่บ้าน ทราบจากสุชาวดีว่าพระคุณเจ้าไม่ไปรับภิกษาที่บ้านหลายวันแล้ว คิดว่าคงไม่สบายจึงรีบมาเยี่ยม สักครู่นี้ข้าพเจ้าได้ยินเสียงพระคุณเจ้าออกชื่อสุชาวดีบุตรของข้าพเจ้า นางได้ทำอะไรให้พระคุณเจ้าเดือดร้อนหรือ ?"

"ไม่เลย นางมิได้ทำอะไรให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน แต่..." อุปกะหยุดคิดนิดหนึ่งแล้วพูดพ้อไปว่า "แต่ดูเหมือนนางจะเป็นสาเหตุให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนอยู่บ้าง"

"เรื่องอะไรหรือ พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าจะลงโทษเธอเอง" นายพรานพูดอย่างหนักแน่น ซ่อนยิ้มไว้ในหน้า

"ท่านจะให้ข้าพเจ้าพูดตรง หรือพูดอ้อมค้อม ?" อุปกะถาม

"พูดตรงดีกว่า พระคุณเจ้า"

"ข้าพเจ้าเคยตั้งใจไว้ว่าจะมอบกายมอบชีวิตในเพศนักพรต" อุปกะหยุดนิดหนึ่งเหมือนจะตรองหาคำพูด "แต่แล้วคงจะรักษาความตั้งใจนั้นไว้ได้ไม่ตลอด เพราะความรู้สึกได้เปลี่ยนแปลงไปมาก"

"เพราะเหตุไรหรือ พระคุณเจ้า ?" นายพรานถาม

"เพราะสุชาวดีธิดาของท่าน"

"แปลว่าท่านพอใจในธิดาของข้าพเจ้าหรือ ?"

อุปกะนิ่ง การนิ่งของนักพรต ถือว่าเป็นการรับคำ นายพรานรู้สึกกระวนกระวายเล็กน้อย ด้วยความเจนจัดในชีวิต เพราะมีวัยสูง นายพรานมิได้กล่าวโทษอุปกะเลยแม้แต่น้อย เพียงแต่ถามว่า

"แล้วพระคุณเจ้าจะทำอย่างไร ?"

"ข้าพเจ้าคิดว่า จะสละเพศนักบวชในไม่ช้านี้"

"เวลานี้พระคุณเจ้าอายุเท่าไร ?"

"๔๕" อุปกะตอบ รู้สึกกระดากใจมากอยู่

"พระคุณเจ้ามีศิลปวิทยาอะไรบ้างไหมในการที่จะนำไปใช้ในเพศคฤหัสถ์"

"ไม่มีเลย" อุปกะตอบ

"เมื่อไม่มีศิลปศาสตร์ พระคุณเจ้าจะอยู่ครองเรือนได้อย่างไร ?"

"หาบเนื้อพอจะได้ แม้อายุจะย่างเข้า ๔๕ แล้ว แต่กำลังยังดีอยู่"

"หาบเนื้อพอจะได้" นายพรานทวนคำเบา ๆ เหมือนครางอยู่ในลำคอ

"เรื่องสำคัญยังมีอยู่อีกเรื่อง" นายพรานปรารภ "คือสุชาวดีเขาจะปลงใจกับพระคุณเจ้าหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ"

"ดูท่าทางที่แสดงออกมาก็ดูไม่น่าจะรังเกียจ" อุปกะพูดแล้วยิ้มออกมานิดหนึ่ง

"พระคุณเจ้ารู้ได้อย่างไร ว่าเขาไม่รังเกียจ" นายพรานถาม

"สังเกตจากกิริยาท่าทีเมื่อข้าพเจ้าสนทนาด้วย" อุปกะตอบ

"พระคุณเจ้าเป็นนักพรต ใคร ๆ เขาก็ต้องให้เกียรติ แสดงอาการคารวะสงบเสงี่ยมและต้อนรับดี เป็นเรื่องของคนที่มีมารยาทดี"

"เรื่องนี้ก็แล้วแต่ท่านจะช่วยเหลือ แต่ข้าพเจ้าแน่ใจในสติปัญญาและความสามารถของท่าน ข้าพเจ้าไม่อาจมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ถ้าไม่ได้สุชาวดี ท่านให้ข้าพเจ้าพูดตรง ๆ ข้าพเจ้าก็พูดตรง ๆ อย่างนี้"

สังเกตจากอาการซูบผอมลงของอุปกะ ทำให้นายพรานเชื่อว่าอุปกะอาจจะตายได้จริง ถ้าไม่ได้ธิดาของตน ประกอบด้วยความรักที่มีในอุปกะ นายพรานจึงรับคำว่าจะลองไปพูดกับสุชาวดี ถ้าตกลงจะส่งข่าวให้ทราบวันพรุ่งนี้

ขณะรับประทานอาหาร นายพรานมิได้พูดอะไรเลย เขาคงนั่งรับประทานอาหารอย่างเคร่งขรึม จนผิดสังเกต สุชาวดีน้อยจึงกล่าวขึ้นว่า

"พ่อเป็นอะไรไป วันนี้ไม่เห็นชวนลูกสนทนาเหมือนก่อนๆ เลย พ่อไม่สบายหรือ ?"

"มิได้ลูกรัก การเข้าป่าครั้งนี้ทำให้พ่อรู้สึกว่ากำลังของพ่อเหลือน้อยเพราะชราเหมือนไม้ใกล้ฝั่ง ไม่เท่าไรนัก พ่อคงตาย พ่อคิดถึงลูกว่าจะอยู่อย่างว้าเหว่เดียวดาย แม่ของเจ้าก็ตายไปนานแล้ว เราเหลือกันเพียงสองคนเท่านั้น"

"พ่ออย่าพูดอย่างนั้นซิคะ พลอยทำให้ลูกไม่สบายใจไปด้วย พ่อยังจะคงอยู่อีกนาน พ่อยังแข็งแรง" สุชาวดีปลอบพ่อ แต่ก็อดเศร้ามิได้เมื่อนึกถึงแม่ที่ตายไป และคิดต่อไปว่า ถ้าบิดาสิ้นชีวิตลงอีกเธอจะอยู่อย่างไร

"ลูกจำได้ไหม ?" นายพรานถาม "ว่าพ่ออายุเท่าไรแล้ว ?"

"ดูเหมือน ๖๒ ใช่ไหมคะ ?"

"ใช่" นายพรานรับ "คนอายุ ๖๒ จะอยู่ต่อไปได้อีกสักกี่ปี พ่อเป็นห่วงลูก"

สุชาวดีทำตาแดงๆ เหมือนจะร้องไห้ เธอรู้สึกเศร้าซึมตามคำปรารภของพ่อไปด้วย

"เวลานี้ลูกอายุเท่าไรแล้ว ?" นายพรานถาม

"๑๗ ค่ะพ่อ" สุชาวดีมองหน้าพ่ออย่างสงสัย "ทำไมรึคะ ?"

"พ่อคิดว่า" นายพรานหยุดนิดหนึ่งเหมือนจะสรรหาคำพูดที่เหมาะสม "ลูกควรจะมีครอบครัวได้แล้ว"

"พ่อเกลียดลูกรึคะ จึงอยากให้ลูกแต่งงาน มีครอบครัว เพื่อจะได้พ้นความรับผิดชอบของพ่อ ลูกอยู่อย่างนี้เป็นที่หนักใจของพ่อหรือ ?" สุชาวดีพูดด้วยเสียงอ่อนโยนระคนน้อยใจ แล้วเธอก็ร้องไห้ น้ำตาหลั่งไหลลงสู่ภาชนะอาหารโดยเธอมิได้รู้สึก

"ลูกรัก" นายพรานปลอบ ลุกขึ้นมาโอบไหล่ของสุชาวดีน้อยอย่างถนอมรัก "มีหรือที่พ่อไม่รักลูก โดยเฉพาะพ่อคนนี้รักลูกสุชาวดีเป็นที่สุด จะสรรหาคำใดมาพูดให้สมกับที่พ่อรักลูกนั้นหาไม่ได้แล้ว เพราะพ่อรักลูกนั่นเอง พ่อจึงอยากให้

ลูกเป็นฝั่งเป็นฝา ตั้งแต่เวลาที่พ่อยังมีชีวิตอยู่ ลูกอย่าน้อยใจเลย พูดถึงเรื่องรักพ่อมีความรักทุ่มเทให้ลูกมากที่สุด”

“ลูกยังไม่เคยรักผู้ชายคนใด นอกจากพ่อ” สุชาวดีหาทางออก แต่กลับเปิดช่องให้นายพรานเดิน

“แต่มีผู้ชายเขารักลูก” นายพรานพูดอย่างหนักแน่น

สุชาวดีตกใจ เธอไม่เคยนึกว่าจะมีใครปองรักเธอ เพราะไม่เคยเกี่ยวข้องกับชายใดเลย

“ใครคะพ่อ ?” สุชาวดีถาม

“พระคุณเจ้าอุปกะ” นายพรานตอบไม่ค่อยเต็มเสียงนัก

“พระคุณเจ้าอุปกะ” สุชาวดีอุทาน นัยน์ตาเบิกกว้าง อาหารซึ่งเธอกำลังจะส่งเข้าปากอยู่แล้วร่วงหล่นลงมา

“ทำไมหรือลูกรัก ทำไมลูกตื่นเต้นตกใจเหลือเกิน ?” นายพรานถามด้วยน้ำเสียงธรรมดา

“ก็ท่านเป็นนักพรต” สุชาวดีพูดเสียงเครือ “แล้วก็...เอ้อ...แล้วก็ท่านก็แก่มากแล้วด้วย”

“๔๕ เท่านั้นลูกรัก ผู้ชาย ๔๕ ยังไม่แก่”

“แต่แก่กว่าลูกถึง ๒๘ ปี เป็นพ่อของลูกได้” สุชาวดีแย้ง

“ก็ไม่เห็นเป็นไร ผู้ชายสูงอายุมักจะเอาใจตามใจภรรยาสาวดี ความรักของคนวัยนี้เป็นความรักที่มั่นคง ไม่เหมือนความรักของคนวัยรุ่น ซึ่งเกิดเร็วและดับเร็ว อีกอย่างหนึ่ง ลูกเชื่อได้อย่างหนึ่งว่าเขาจะไม่ทารุณโหดร้ายต่อลูก”

“แต่การที่พ่อจะให้ลูกแต่งงานกับคนคราวพ่อนั้น เป็นการโหดร้ายเกินไปมิใช่หรือ ? ลูกขอประทานโทษด้วย ที่กล่าวคำนี้กับพ่อ ลูกไม่อยากพูดคำนี้เลย”

“ไม่เป็นไรลูกรัก พ่อเข้าใจลูกดี แต่ที่พ่อพูดถึงพระคุณเจ้าอุปกะ ก็เพราะท่านรักลูกมาก การแต่งงานกับคนที่เขารักเรานั้น ดีกว่าแต่งกับคนที่เรารักเขา เมื่อเขาเป็นคนดี ลูกอยู่ไปก็รักเขาเอง”

“รอไว้จนกว่าจะรักกันทั้งสองฝ่ายจะมิดีกว่าหรือพ่อ, ลูกก็ยังไม่แก่เฒ่า

อะไร” สุชาวดีทัวง

“ผู้หญิงในแถบนี้คราวลูกเขาแต่งงานกันไปหมดแล้ว เหลือแต่ลูกคนเดียว อีกอย่างหนึ่ง ถ้าลูกยอมแต่งงานกับท่านอุปกะ ชื่อว่าลูกได้ช่วยชีวิตของคนคนหนึ่งไว้”

“ช่วยชีวิตใครคะ ?” สุชาวดีถาม

“ชีวิตของท่านอุปกะ”

“ท่านถึงกับจะต้องตายทีเดียวหรือ ถ้าไม่ได้ลูก”

“เห็นจะเป็นอย่างนั้น” นายพรานยืนยัน

“ลูกไม่เชื่อ ไม่ตายดอกเพราะอดเสน่หา” สุชาวดีย้ำคำหลังอย่างหนักแน่น

“ลูกยังมีความเข้าใจในชีวิตน้อยเกินไป คนที่ฆ่าตัวตายเพราะเรื่องรักก็มีอยู่มาก เป็นแต่แตกต่างกันในวิธีตายเท่านั้น”

“นั่นเป็นเรื่องการฆ่าตัวตาย ไม่ใช่ตายเพราะอดเสน่หา” สุชาวดีแย้ง เธอมีอารมณ์สนุกขึ้นมาบ้างแล้ว

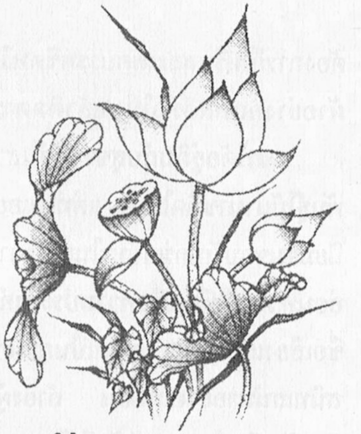
“แต่ความเสน่หาเป็นเหตุใช่ไหมลูก ?”

คราวนี้สุชาวดีนิ่ง ภาพและวัยของอุปกะนักพรตปรากฏขึ้นในห้วงนึกของเธอ เธอไม่เคยเถียงพ่อ ถึงจะขัดแย้งบ้างก็เป็นไปอย่างสุภาพอ่อนโยน แม้เธอจะเป็นสาวชาวป่า ไม่เคยได้รับแสงสีแห่งอารยธรรมที่มนุษย์บางกลุ่มหลงใหลกันยิ่งนักก็ตาม แต่เธอก็เข้าใจดีว่ามารดาบิดามีบุญคุณต่อบุตรธิดาอย่างไร เคยถนอมเลี้ยงตนมาอย่างไร จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่บุตรธิดาจะพึงกล่าววาจาหยาบหยามขาดความเคารพต่อท่าน การทำให้ท่านผู้มีคุณช้ำใจ ปวดร้าวใจ เพราะวาจาของตนนั้นถือว่าเป็นบาป โดยเฉพาะเกี่ยวกับมารดาบิดาแล้ว บุตรธิดาควรยำเกรงอยู่เสมอ การไม่เชื่อฟังบิดามารดา แสดงอาการโอหังอวดดีต่อพ่อแม่นั้น เป็นการประกาศความเลวทรามของตนเอง

“ลูกรัก” นายพรานทำลายความเงียบขึ้น “ลูกเข้านอนเสียก่อนก็ได้ พรุ่งนี้เช้าค่อยพูดกันใหม่ พ่อก็เหนื่อยเหลือเกิน เดี๋ยวจะเข้านอนเหมือนกัน”

สุชาวดีเข้านอนแต่เธอนอนไม่หลับ ความรู้สึกของเธอขณะนี้สับสนวุ่นวาย ไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร เรื่องรักนั้นเธอพูดได้อย่างเต็มปากว่า เธอมิได้รักอุปกะ

เลย อยากจะหนีไปเสียให้พ้น แต่สงสารพ่อ จะอยู่ต่อไป และจะต้องแต่งงานกับอุปกะ ก็รู้สึกสงสารความสวยและความสาวของตนที่จะต้องถูกทำลายลงด้วยน้ำมือคนชรา ปัญหาคงเหลืออยู่สองอย่าง คือจะเลือกเอาพ่อแล้วยอมสละตัว หรือจะยอมสละพ่อแล้วรักษาตัวไว้ เธอตัดสินใจไม่ถูก อัดอั้นตันใจในที่สุดก็ต้องระบายความอึดอัดนั้นด้วยน้ำตา เธอร้องไห้ ผู้หญิงเมื่อระทมทุกข์ตรอมใจก็หันเข้าหาเพื่อนคือน้ำตา ดูเหมือนความระทมเศร้าของเธอจะไหลหลั่งตามน้ำตาออกมาด้วย นี่แหละโลก โลกซึ่งระงมอยู่ด้วยพิษไข้... ความรักมิได้ก่อทุกข์ให้เพียงแก่ผู้รักเท่านั้น แม้ผู้ไม่รัก ก็ต้องระทมทุกข์เพราะความรักอยู่บ่อยๆ เหมือนกัน ดูชีวิตของสุชาวดีน้อยนี้เป็นตัวอย่างเถิด

๒๗
อุปกาชีวกกับพระอนันตชิน

ในขณะที่สุชาวดีกำลังระทมทุกข์ เพราะเกรงว่าจะต้องประสบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักอยู่นั้น อีกมุมหนึ่งอุปกะกำลังกระวนกระวายด้วยเกรงว่า จะพลัดพราก จะผิดหวังในสิ่งอันเป็นที่รัก ในเรื่องเดียวกัน บุคคลบางคนอาจจะเศร้า บางคนอาจจะสุข หรืออาจจะทุกข์ด้วยกัน แต่ทุกข์กันไปคนละอย่างเท่านั้น

รุ่งขึ้นขณะรับประทานอาหารเช้า นายพรานพูดขึ้นว่า "สุชาวดี เรื่องที่พูดเมื่อคืนนี้ ลูกจะตัดสินใจได้แล้วหรือยัง ?"

"ลูกคิดว่า" สุชาวดีพูดเสียงอ่อยๆ "ลูกเป็นสมบัติของพ่อ พ่อเลี้ยงลูกมา ลูกจึงคิดเสียว่าแล้วแต่พ่อจะเห็นดีเห็นชอบอย่างไร ?" พูดเท่านี้แล้วสุชาวดีก้มหน้านิ่ง น้ำตาซึ่งเพิ่งจะเหือดแห้งไปเมื่อใกล้รุ่งนี้เองเริ่มจะหลั่งไหลออกมาอีก

"ลูกรัก" นายพรานพูดเพื่อปลอบโยน "ลูกอย่าคิดว่าพ่อใจไม้ไส้ระกำเลย พ่ออยากให้ลูกมีความสุข พ่อคิดว่าการแต่งงานกับท่านอุปกะคงทำให้ลูกมีความสุขได้ เขาเป็นคนดีนะลูก อายุแตกต่างกันบ้างก็ไม่เป็นไร ผู้หญิงแก่เร็ว ถ้าเขาอายุ ๖๕ ลูกก็แก่แล้วเหมือนกัน"

อุปกะดีใจเหมือนได้เทพธิดา เมื่อนายพรานมาบอกว่าสุชาวดีไม่ขัดข้อง ถ้า

ต้องการก็ให้รีบสละเพศบรรพชิตหรือนักบวชเสีย อุปกะสละเพศนักพรต นุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ทั่วไป แล้วติดตามนายพรานมาด้วยความรู้สึกอิ่มเอิบชื่นบาน

เขาได้อยู่กินกับสุชาวดีฉันสามีภรรยา บางคราวเขาจะพาสุชาวดีน้อยไปชมพันธุ์ไม้นานาชนิดในป่า แต่ท่านเอย จะมีสตรีสาวที่สวยสดคนใดเล่า จะเกิดความนิยมชมชอบรักใคร่เสน่หาในสามีชราด้วยความจริงใจ เขาจะทำดีด้วย หรือฉอเลาะอ่อนหวานก็เพียงเพื่อความประสงค์บางอย่าง ซึ่งสิ่งนั้นอาจจะเป็นทรัพย์ ยศ หรือชื่อเสียงเกียรติคุณ ว่าได้เป็นภรรยาของคนใหญ่คนโตเท่านั้น มันมิใช่เพราะความสนิทเสน่หาอย่างแน่นอน ถ้ายิ่งผู้ชายนั้นไร้ทรัพย์อัปยศ และยังชราเข้าอีก จะซ้ำร้ายสักเพียงใด แต่มันก็เป็นกรรมของโลก หรือของมนุษยชาติหรือไฉน จึงมักจะบิดเบือนหันเหจิตใจของชายชราให้มักพอใจในสตรีสาววัยรุ่น ยิ่งเขาแก่มากลงเพียงใด ก็ยิ่งต้องการสาวที่เยาว์วัย และไร้เดียงสาต่อโลกเพียงนั้น

อุปกะพยายามเอาอกเอาใจสุชาวดีสมกับที่ตนรัก แต่สุชาวดีซิ เห็นการเอาใจของอุปกะเป็นสิ่งที่ไร้ค่าและรำคาญ

"สุชาวดี" อุปกะพูดในขณะที่ชมพันธุ์ไม้อยู่ในป่า "ดูดอกไม้นั่นซิ มันช่างสวยงามเบ่งบานดีเหลือเกิน"

"เห็นแล้ว" สุชาวดีตอบสะบัดๆ

"แต่" อุปกะพยายามพูดให้ถูกใจเธอ "ดอกไม้ดอกนั้นยังสวยน้อยกว่าสุชาวดี มันอาจจะอ่อนแต่ไม่หวาน สุชาวดีทั้งอ่อนด้วยหวานด้วย จึงสู้สุชาวดีไม่ได้ ไม่ว่าจะมองในแง่ใดๆ"

"พูดยืดยาวน่ารำคาญเสียจริง เขาจะชมดอกไม้ให้เพลินเสียหน่อย ก็มาพร่ำอะไรก็ไม่รู้" สุชาวดีพูดอย่างมะนาวไม่มีน้ำ

อุปกะรู้สึกน้อยใจ แต่ก็น้อยใจไปเถิด น้อยใจไปจนตาย ตอนที่มาร่วมกินร่วมนอนอย่างสามีภรรยานั้น นึกเอาแต่ความพอใจของตัว ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งบ้างเลย ว่าจะมีความรู้สึกตอบประการใด ผู้ชายแบบนี้มักจะได้รับผลตอบแทนอย่างนี้เสมอ

แต่จะรักหรือไม่รัก จะชอบหรือไม่ชอบก็ตามที เมื่ออยู่ด้วยกันอย่างสามีภรรยา

สิ่งที่ตามมาก็คือลูก สุชาวดีเกลียดพ่อของเด็ก จึงรักลูกได้เพียงครึ่งเดียว ในขณะที่เธอกำลังนิยมชมชื่นอยู่กับสุภัททะเด็กน้อย คราใดที่ระลึกถึงพ่อของเขา เธอจะหน้าเผือดใจแห้งลงทันที ความร่าเริงหายไป สุภัททะก็ช่างดีแท้ หน้าตาเหมือนพ่อประดุจพิมพ์

สองปีที่อยู่ด้วยกันมา อุปกะไม่เคยได้รับความชื่นใจจากภรรยาสาวที่เขาหลงรักเลย สุชาวดีคอยพูดเสียดสีให้กระทบกระเทือนใจอยู่เสมอ ไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อเห่กล่อมลูก เธอก็จะสรรหาคำที่ทิ่มแทงใจอุปกะให้ปวดร้าวระบม แต่เขาก็อดทน ทนเพราะความรักลูกและภรรยา

"สุภัททะเจ้าเอย เจ้านั้นเป็นลูกของคนจรที่หลับที่นอนก็ไม่มี ขาดสง่าและราศี เหมือนกาโกกากีที่ร่ำร้องเพราะหลงรัก ชราพาธขาดพลัง กำลังก็หย่อนยานอีกธนสารสมบัติก็ไม่มีที่ติดตัว ญาติพี่น้องผู้เกี่ยวข้องและพัวพันก็แลไม่เห็นผู้ใดเออ เจ้าลูกคนหาบเนื้อเจ้าจะทำไฉนเมื่อเติบโต เจ้าลูกคนหาบเนื้อเอย... นอนเสียเถิด" คำเห่กล่อมลูกตามนี้อุปกะได้ยินทุกวัน วันละหลาย ๆ ครั้ง

คืนหนึ่งเขานอนไม่หลับ เขาคิด... คิดถึงชีวิตของเขาเองตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ เคยได้รับการยกย่องเคารพนับถือประดุจเทพเจ้า คำน้อยไม่เคยมีใครล่วงเกิน มาบัดนี้หมดแล้วซึ่งเกียรติยศ ถูกเหยียบหยามกล่าวร้ายจากเด็กผู้มีวัยเสมอด้วยบุตรของตน เราเป็นคนไม่มีญาติพี่น้อง ไม่มีทรัพย์สมบัติ แม้จะทำงานสายตัวแทบขาดเพื่อลูกและภรรยา แต่เธอก็หาเห็นใจแม้แต่น้อยไม่

อุปกะคิดถึงเพื่อน เขาไม่มีเพื่อนเลยทีเดียวหรือในโลกนี้ คิดทบทวนอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดภาพแห่งนักพรตรูปงามมีสง่าราศีก็ปรากฏขึ้นในห้วงนึก

"เขาบอกว่าเขาชื่ออนันตชิน" อุปกะปรารภกับตัวเอง "มีลักษณะดี มีแววแห่งความเมตตากรุณา คนอย่างนี้มักไม่ปฏิเสธคำขอร้องของผู้ตกยากบากหน้ามาพึ่งพิง"

ประกอบด้วยบูรพูปนิสัยอันแก่กล้า มีบารมีที่แก่เต็มที่แล้วคอยเตือน ในราตรีที่ดึกสงัด ได้ยินแต่เสียงน้ำค้างตกจากใบไม้ อุปกะตัดสินใจแน่วแน่ที่จะจากหมู่บ้านพรานเนื้อไป ไปหาสหายซึ่งพบกันเพียงครู่เดียว แต่ลักษณะและวาจาเป็นที่ประทับใจของเขายิ่งนัก เขาชื่อ 'อนันตชิน'

ในขณะนั้นแรงเร้าแห่งความรักลูกผุดพลุ่งขึ้นมา ทำให้เขาต้องถอนใจ ความอาลัยในลูกมีมากพอที่ช่วยหน่วงเหนี่ยวเขาไว้อีก ทำให้เขาคิด เมื่อคิดถึงลูกน้อย จิตใจของอุปกะรู้สึกอ่อนลง ดูเหมือนจะไม่อาจจากไปได้ แต่บารมีที่เคยบำเพ็ญมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหายได้มาเตือน และเร่งเร้าให้เขาคิดถึงพระอนันตชินอย่างแรง คืนนั้นเองอุปกะได้จัดแจงห่อของเท่าที่จำเป็นของตน และพอพาติดตัวไปได้ เตรียมออกจากวังกหารชนบท

ก่อนออกเดินทาง เขาอดที่จะมองดูลูกด้วยความอาลัยมิได้ ปุตตวิปโยคเป็นความเศร้าอย่างใหญ่หลวงสำหรับบิดา แต่ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจออกจากวังกหาร-คามตอนดึกสงัดคืนนั้น เวลานี้จิตใจของเขาคำนึงถึงแต่ภาพแห่งนักพรตรูปงามผู้มีนามว่า 'อนันตชิน'

มีหลายครั้งที่เขาจะหวนกลับมาหาลูกน้อยและบิดา (นายพราน) ผู้มีความปรารถนาดีต่อเขาตลอดมา แต่ความระอาใจต่อสุชาวดี ทำให้เขาหันหลังกลับมุ่งหน้าไปหาสหายอนันตชิน ซึ่งเขาก็ไม่แน่ใจว่าเวลานี้อยู่แห่งหนตำบลใด

ผู้ที่เคยบำเพ็ญพรตมานาน เป็นผู้สลดใจได้เร็ว และมีอำนาจจิตพิเศษในการต่อต้านซึ่งสิ่งที่ต่อต้านได้ยาก มีพลังจิตเข้มแข็งในการที่จะสละสิ่งที่บุคคลสละได้โดยยาก บารมีธรรมที่สั่งสมอยู่ในดวงจิตเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหาย มันคอยกระตุ้นเตือนให้บุคคลเบนชีวิตไปตามวิถีทางที่เขาเคยเดินมาแล้วเป็นเวลานาน เขาเดินฝ่าความมืดออกไป มีทางเลี้ยวไปทางไหน เขาก็ไปทางนั้น ไปอย่างไม่มีจุดหมาย เขาคิดว่าพอรุ่งอรุณก็พอจะหาทางที่แน่นอนได้ และพยายามสืบถามว่าเวลานี้พระอนันตชินอยู่ที่ใด

จนกระทั่งสายตะวันโด่ง เขารู้สึกหิวเพราะเดินทางมาเป็นเวลานาน อาหารก็มิได้ติดตัวมาเลย เขาออกจากบ้านอย่างกะทันหัน ไม่มีแผนการล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปขออาหารจากชาวบ้านพอประทังหิว แล้วเดินทางต่อไป ค่ำที่ไหนนอนที่นั่น เที่ยงวันวันหนึ่งอากาศร้อนอบอ้าว หลังจากได้เดินทางเหนื่อยเหงื่อโซมกายแล้ว เขาแวะเข้าพัก ณ ใต้ร่มพฤกษ์ใหญ่ใบหนา ลมโชยมาเบา ๆ ต้องผิวกายพอชุ่มชื่น เขาเอนตัวลงนอนพัก เอารากไม้แทนหมอน

และหลับไปด้วยความอ่อนเพลีย เขาตื่นขึ้นเมื่อพระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวัน-ตกมากแล้ว รู้สึกชุ่มชื่นและมีกำลัง

เขานั่งตรองถึงชีวิตในอดีต โดยเฉพาะเวลา ๒ ปีที่อยู่ร่วมกับสุชาวดี เป็นระยะเวลาที่เขาลำบากชอกช้ำสุดประมาณได้ ลำดับนั้นสุภาษิตเก่าๆ ที่โบราณบัณฑิตได้กล่าวไว้ก็แจ่มแจ้งแก่เขา ประดุจคบเพลิงสว่างโร่ขึ้นในมุมมืด สุภาษิตนั้นมีดังนี้

- มีบิดาผู้ซึ่งสะสมหนี้สินไว้มากคือศัตรู มีมารดาผู้ซึ่งมิได้ประพฤติในความบริสุทธิ์คือศัตรู มีภรรยารูปงามคือศัตรู มิตรที่ปราศจากความรู้คือศัตรู

- ความรู้เป็นประดุจยาพิษ เพราะมิได้ใช้ความรู้นั้นให้เหมาะสม อาหารก็เปรียบเหมือนยาพิษ เพราะไม่ย่อย พระราชวังเป็นประดุจยาพิษสำหรับคนเข็ญใจ ภรรยาสาวก็เปรียบเหมือนยาพิษสำหรับสามีชรา

- แสงจันทร์และละอองฝนไม่เป็นที่ยินดีของคนหนาว แสงอาทิตย์ไม่เป็นที่พอใจของคนร้อน สามีชราไม่เป็นที่ยินดีพอใจของภรรยาสาว

- สามีเกศาหงอก ความรักของหญิงสาวผู้ภรรยาจะมีรุนแรงได้อย่างไร ประดุจยาขมหรือไม่ขมก็ตาม ใครจะชอบรับประทานบ้างเมื่อไม่จำเป็น ด้วยเหตุนี้สตรีจึงเอาใจออกห่างจากผัวแก่ไปฝักใฝ่ในชายอื่น

- ความรักในสมบัติ ความรักชีวิต ย่อมมีอยู่ในบุคคลทั่วไปทุกรูปทุกนาม แต่เมียสาวเป็นที่รักเลิศของผัวเฒ่ายิ่งกว่าหัวใจ

- ชายแก่มีสังขารทรุดโทรม แม้หมดกำลังเพื่อความสนุกรื่นรมย์ ก็ยังมิวายกระเสือกกระสน เหมือนสุนัขถึงฟันหักเหี้ยน หากพบเนื้อติดกระดูกที่ตนไม่สามารถแทะทิ้งได้ ถึงกระนั้นก็ยังขอแต่ให้ได้เลียก็ยังดี

- ไม่มีสถานที่ ไม่มีโอกาส ไม่มีบุรุษจะชักชวนให้ไขว้เขว นารีบริสุทธิ์อยู่ได้ เพราะเหตุนี้ต่างหาก

- เหตุที่สตรีจะทนเป็นพรหมจารีอยู่ได้ มิใช่จะเป็นเพราะรู้สึกละอาย มีจริยสมบัติ เกลียดการหยาบคายหรือมีใจเกรงขาม ที่แท้เป็นเพราะยังไม่มีผู้ปรารถนาอย่างเดียวเท่านั้น

- สตรีบางคนทำเป็นหวงตัวอย่างน่าหมั่นไส้ เหมือนใครจะกระทบกระแทกมิได้เลยแม้แต่น้อย แต่พออยู่ในที่ลับตาคน เธอกลับโถมเข้าหาผู้ชายเหมือนปลากระโดดลงน้ำ

บัดนี้เขาตัดใจจากสุชาวดีได้แล้ว เรื่องเดียวที่วนเวียนอยู่ในจิตของเขา คือสหายผู้มีนามว่าอนันตชิน เขารอนแรมมาตามลำพัง จนกระทั่งถึงเขตสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล

ปัจจุกาลวันนั้น พระอนันตชินสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแผ่ข่ายพระญาณออกครอบจักรวาล มองดูอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ที่พระองค์พอจะโปรดได้ อุปกะเข้าไปในข่ายพระญาณแห่งพระองค์ ทรงทราบโดยตลอดว่าเช้าวันนี้อุปกะจะมาถึงเชตวัน จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ในเชตวนารามทั้งหมด แล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย วันนี้ถ้ามีอาคันตุกะมาถามหาบุคคลผู้มีนามว่าอนันตชิน ก็ขอให้พาไปหาเราที่คันธกุฎี" ตรัสเท่านี้แล้ว ทรงให้โอวาทภิกษุสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ เกี่ยวกับเรื่องความเคารพในปฏิสันถาร มีอาทิว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ผู้เคารพหนักแน่นในพระศาสดา ในพระธรรม มีความยำเกรงในสงฆ์ มีความเคารพหนักแน่นในสมาธิ มีความเพียรเครื่องเผาบาป เคารพในไตรสิกขา และเคารพในปฏิสันถารการต้อนรับอาคันตุกะ ผู้เช่นนั้นย่อมไม่เสื่อม ดำรงอยู่ใกล้พระนิพพาน"

ตอนสายวันนั้นเอง อุปกะก็มาถึงบริเวณเชตวนารามอันร่มรื่น เห็นภิกษุทั้งหลายกำลังสาธยายธรรมบ้าง ทำกิจอย่างอื่นเป็นต้นว่านั่งเป็นกลุ่มๆ สนทนาธรรมบ้าง เขาเข้าไปหาภิกษุกลุ่มหนึ่ง นมัสการแล้วกล่าวขึ้นว่า

"พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีสหายผู้หนึ่งนามว่า 'อนันตชิน' เขาเป็นนักพรตที่สง่างาม ผิวพรรณผ่องใส ใบหน้าอิ่มเอิบ มีแววแห่งความกรุณาฉายออกจากดวงตาทั้งสอง ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างท่านนี้ ท่านพอจะรู้จักผู้ซึ่งข้าพเจ้าเอ่ยนามถึงนี้อยู่บ้างหรือไม่ ?"

ภิกษุกลุ่มนั้นมองตากันแล้วยิ้มๆ ด้วยความอัศจรรย์ใจในการทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าของพระศาสดา ก็พระองค์ตรัสสั่งไว้เมื่อเช้านี้เองว่า ถ้ามีคนมาถามหาพระอนันตชิน ให้พาไปเฝ้าพระองค์

ดังนั้นภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า "อุบาสก พระอนันตชินเป็นศาสดาแห่งเราทั้งหลาย พวกเราเป็นสาวกของพระองค์ ไฉนเล่าพวกเราจะไม่รู้จักพระผู้มีนามเช่นนั้น มาเถิดตามข้าพเจ้ามา จะนำไปเฝ้าพระอนันตชินพระองค์นั้น" ว่าแล้วได้ลุกเดินนำอุปกะไป

ถึงพระคันธกุฎี พระพุทธองค์ทรงรอคอยอยู่แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระรัศมีซ่านออกจากพระกายทั้ง ๖ สี ดุจเดียวกับวันที่พระองค์ได้พบอุปกะครั้งแรกเมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ อุปกะก้มลงกราบพระมงคลบาทแห่งพระศาสดา มีน้ำตานองหน้ากราบทูลว่า

"ข้าแต่พระอนันตชิน ท่านยังจำข้าพเจ้าได้อยู่หรือ ? ข้าพเจ้าเคยพบท่านครั้งหนึ่งแขวงเมืองพาราณสีเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว"

"ดูก่อนอุปกะ" พระศาสดาตรัสตอบ "เรารอคอยการมาของท่านอยู่ การมาของท่านครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงแก่ท่าน" พอได้ยินคำว่า 'อุปกะ' เท่านั้น ปีติปราโมชก็แผ่ไปทั่วสรรพางค์ของอุปกะ ชื่อใดเล่าในโลกนี้จะไพเราะอ่อนหวานยิ่งกว่าชื่อของตนเอง ทุกคนจะดีใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าผู้อื่นจำชื่อของตนได้อย่างแม่นยำ หลังจากพรากกันไปเป็นเวลานาน

"อุปกะ" พระองค์ตรัสต่อไป "หลังจากจากคราวนั้นแล้วท่านไปอยู่ที่ไหน ทำอะไร พอทนได้อยู่หรือ ? เมื่อก่อนนี้ดูท่านทรงเพศเป็นนักบวช บัดนี้ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงไป"

อุปกะได้เล่าความหลังทั้งมวลให้พระศาสดาทราบโดยตลอด แล้วทูลเพิ่มเติมว่า "พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เดินหลงทางอยู่เป็นเวลานาน บัดนี้มาพบพระองค์เป็นครั้งที่สอง คงจะดำเนินไปสู่ทางที่ถูกต้อง พระองค์ผู้อนุเคราะห์โลก โปรดอนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด" พูดเท่านั้นแล้วเขาก็ซบศีรษะลงแทบพระบาทมูลแห่งพระศาสดา

พระจอมมุนีศรีศากยบุตรประทับนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า "ดูก่อนอุปกะ การครองเรือนเป็นเรื่องยาก เรือนที่ครองไม่ดีย่อมก่อทุกข์ให้มากหลาย การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง อุปกะเอย เครื่องจองจำที่ทำด้วยเชือก เหล็กหรือโซ่ตรวนใดๆ เราไม่กล่าวว่าเป็นเครื่องจองจำที่แข็งแรงทนทานเลย แต่เครื่องจองจำคือบุตร ภรรยา ทรัพย์สมบัตินี่แล รึงรัดมัดผูกสัตว์ทั้งหลายให้ติดอยู่ในภพไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องผูกที่ผูกหย่อนๆ แต่แก้ได้ยาก คือ บ่วงบุตร ภรรยา และทรัพย์สมบัตินี่เอง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ นั่นเป็นเหยื่อของโลก เมื่อบุคคลยังติดอยู่ในรูปเป็นต้น เขาจะพ้นจากโลกมิได้เลย ไม่มีรูปใดที่จะรัดตรึงใจของบุรุษได้มากเท่ารูปแห่งสตรี ดูก่อนอุปกะ ผู้ยังตัดอาลัยในสตรีมิได้ย่อมจะต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ร่ำไป แม้สตรีก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังตัดอาลัยในบุรุษไม่ได้ ย่อมประสบทุกข์บ่อยๆ กิเลสนั้นมีอำนาจครอบคลุมอยู่โดยทั่วไป ไม่เลือกว่าในวัยและเพศใด

"ดูก่อนอุปกะ เราจะขอสาธกให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง

"นานมาแล้ว มีมานพหนุ่มน้อยลามารดาบิดาไปเรียนศิลปวิทยา ณ สำนักทิศาปาโมกข์เมืองตักสิลา เมื่อเรียนจบแล้วจึงลาอาจารย์กลับบ้าน มารดาต้อนรับเขาด้วยความยินดียิ่ง เมื่อสนทนากันไปมารดาถามว่า ลูกได้เรียนอสาตมนต์แล้วหรือ ลูกชายตอบว่ายังไม่ได้เรียน มารดาจึงขอร้องให้ไปเรียนอสาตมนต์เสียก่อน เขาจึงลามารดาไปหาอาจารย์ กราบเรียนให้อาจารย์ทราบว่ายังมีมนต์สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเขายังมิได้เรียนจากอาจารย์ มารดาของเขาขอร้องให้มาเรียนอสาต-มนต์ อาจารย์ได้ทราบดังนั้นยินดียิ่งนัก จึงกล่าวว่า "มานพ เวลานี้เรามาพักอยู่ในป่าไม่มีใครเลย นอกจากเราและมารดาผู้ชราของเรา เธอจงปฏิบัติบำรุงมารดาของเราสักชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วเราจะบอกอสาตมนต์ให้ แต่ในขณะที่ปฏิบัติมารดาของเรา เช่นการอาบน้ำ ป้อนข้าวให้ และนวดฟั้นให้ เจ้าจงชมเชยอวัยวะต่างๆ แห่งมารดาของเราทุกครั้งไป เช่น 'ว่ามือสวย เท้าสวย เป็นต้น' " มานพหนุ่มรับคำของอาจารย์ด้วยความปีติยินดี

"ตั้งแต่วันนั้นมา เขาตั้งใจปฏิบัติมารดาของอาจารย์ เช่นการอาบน้ำให้

ป้อนข้าว และนวดฟั้นเป็นต้น

“ ‘มือและแขนของคุณแม่สวยน่าดูเหลือเกิน’ วันหนึ่งเด็กหนุ่มเริ่มทำตามที่อาจารย์สอน

“นางยิ้มอย่างร่าเริง ทั้ง ๆ ที่ฟันของนางหักหมดแล้วและกล่าวว่า

“ ‘มือและแขนของฉันสวยจริง ๆ หรือพ่อหนุ่ม ฉันแก่แล้วนะ ?’

“ ‘คุณแม่แก่แล้ว มือและแขนยังสวยขนาดนี้ เมื่อคุณแม่สาว ๆ คงจะสวยมิใช่น้อย ขาและเท้าของคุณแม่ก็สวย ใบหน้าก็งามซึ่งน่าดูเหลือเกิน กระผมดูไม่เบื่อเลย เมื่อคุณแม่ยังสาวคงจะสวยหาคนเสมอเหมือนมิได้’

“นางรู้สึกปีติยินดีอย่างล้นเหลือ เป็นเวลานานมาแล้วที่นางไม่เคยได้ยินคำอ่อนหวานระรื่นหูชูกำลังใจอย่างนี้เลย อะไรเล่าจะเป็นที่พอใจของสตรีมากเท่าได้ยินคำชมว่าเธอสวย ไม่ว่าสตรีนั้นจะอยู่ในวัยใด มานพหนุ่มเวียนพูดชมเชยนางผู้เป็นมารดาของอาจารย์อยู่อย่างนี้ ทุกวันบางคราวเขายังพูดเพิ่มเติมว่าถ้าเขาได้ภรรยาที่มีความงามพร้อมเพียงครึ่งหนึ่งของนาง เขาก็จะมีความสุขหาน้อยไม่ และทำทีเป็นมีความรู้สึกเสน่หาในตัวนางเสียสุดประมาณ จนกระทั่งนางรู้สึกว่าหนุ่มน้อยนี้คงมีจิตพิศวาสปฏิพัทธ์ในตัวนางเป็นที่ยิ่ง วันหนึ่งจึงถามว่า

“ ‘พ่อหนุ่ม เธอมีความพอใจในตัวเรามากหรือ ?’

“ ‘มากเหลือเกิน คุณแม่ กระผมไม่ทราบจะสรรหาคำพูดใด ๆ มาพูด ให้สมกับความรู้สึกที่กระผมมีต่อคุณแม่ได้’

“ ‘เธอจะเลี้ยงดูเราอย่างนี้ตลอดไปหรือ ?’

“ ‘ตลอดไป คุณแม่ การได้อยู่ใกล้ชิดคุณแม่เป็นความสุขอย่างยิ่งของกระผม ถ้าคุณแม่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปสักร้อยปี และกระผมปฏิบัติคุณแม่อยู่อย่างนี้ถึงร้อยปี กระผมก็จะไม่เบื่อหน่ายเลย’

“หญิงชราเข้าใจว่ามานพหนุ่มมีจิตปฏิพัทธ์ในตน ให้รู้สึกกระสันยิ่งนัก จึงกล่าวว่า ‘ก็จะเป็นไรไปเจ้าหนุ่ม เมื่อเธอปรารถนาอย่างนั้นก็คงจะเป็นได้ เมื่อเธอต้องการจะร่วมอภิรมย์กับเรา เราก็ยินดี’

“ ‘จะทำได้อย่างไรคุณแม่ คุณแม่เป็นแม่ของอาจารย์ กระผมต้องเคารพ

ยำเกรงคุณแม่ยิ่งกว่าอาจารย์เสียอีก ตราบใดที่ท่านอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ กระผมจะทำอย่างนั้นไม่ได้เลย' ว่าแล้วมานพหนุ่มก็แกล้งเคล้าเคลียและเอาใจหญิงชรายิ่งขึ้น

" 'พ่อหนุ่ม' หญิงชราพูดด้วยเสียงสั่นเครือ 'เธอจะปฏิบัติเราไม่ทอดทิ้งเราจริงๆ หรือ ?'

" 'ข้อนี้กระผมรับรองได้ คุณแม่' มานพตอบ

" 'ถ้าอย่างนั้น จะขัดข้องอะไรกับเรื่องชีวิตลูกชาย เธอฆ่าเขาเสียก็หมดเรื่อง'

" 'กระผมจะฆ่าเขาได้อย่างไรครับคุณแม่ ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนศิลปศาสตร์ให้กระผม และดีต่อกระผมเหลือเกิน กระผมฆ่าท่านไม่ได้ดอก' มานพยืนยัน

" 'เธอรับรองแน่นะว่าเธอจะไม่ทอดทิ้งฉัน' หญิงชราพูด

" 'ข้อนี้กระผมรับรองครับ คุณแม่' ชายหนุ่มตอบ

" 'ถ้าอย่างนั้น เมื่อเธอฆ่าไม่ได้ ฉันจะฆ่าเขาเอง' หญิงชราพูดอย่างมั่นคง

" 'เอาไว้รอคิดการดีๆ ให้รอบคอบก่อนเถิดครับคุณแม่' พูดแล้วชายหนุ่มก็ออกจากห้องของหญิงชราไปหาอาจารย์ เล่าเรื่องทั้งหมดให้อาจารย์ทราบความจริง เขาเล่าเรื่องต่างๆ ตั้งแต่ต้นมาให้อาจารย์ทราบโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นการเรียน และเรื่องทั้งหมดเป็นแผนการของอาจารย์ ที่จะสอนศิษย์เรื่องอสาตมนต์ ชายหนุ่มพูดอย่างไร หญิงชราแสดงอาการอย่างไร และโต้ตอบอย่างไร อาจารย์ได้รับทราบจากชายหนุ่มเป็นระยะๆ ตลอดมา

"เมื่ออาจารย์ได้ทราบจากชายหนุ่มว่ามารดาของตนคิดจะฆ่าตน ทีแรกรู้สึกสลดใจเล็กน้อย แต่เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้รู้เรื่องอย่างนี้ดีอยู่แล้ว จึงวางเฉยได้ในไม่ช้า และตรวจดูอายุขัยแห่งมารดาตน ทราบว่าถึงอย่างไรๆ มารดาก็หมดอายุในวันพรุ่งนี้แล้ว ถึงเหตุการณ์ปรกติไม่มีอะไรเกิดขึ้น มารดาก็จะต้องตายในวันพรุ่งนี้อยู่แล้ว จึงต้องการจะสอนศิษย์ให้รู้แน่ในวิชาอสาตมนต์ จึงบอกชายหนุ่มให้ไปตัดไม้ต้นหนึ่ง ทำให้มีลักษณะคล้ายรูปคน แล้วนำมาวางไว้บนเตียงนอนของอาจารย์ เอาผ้าคลุมไว้แล้วเอาเชือกขึงจากห้องของมารดา ทำเป็นราวมาสู่ห้องของตน

"ทุกอย่างเรียบร้อย ชายหนุ่มเข้าไปสู่ห้องของมารดาอาจารย์ นวดฟั้นปฏิบัติ

อย่างที่เคย กล่าวชมเชยความงามของหญิงชราด้วยประการต่าง ๆ

" 'ว่าอย่างไร พ่อหนุ่ม' หญิงชราพูดขึ้น 'เมื่อเธอไม่ฆ่า เราจะฆ่าเอง'

" 'คุณแม่จะฆ่าจริง ๆ หรือ ?' ชายหนุ่มถามแล้วแสร้งคลอเคลีย แสดงความรักในหญิงชราให้มากขึ้น ด้วยความเคลิบเคลิ้มและหลงใหล หญิงชรายืนยันอย่างแข็งขันว่าจะฆ่า ชายหนุ่มจึงกล่าวว่าเขาได้เตรียมแผนการไว้พร้อมแล้ว 'นี่ขวาน' เขากล่าว 'คุณแม่เดินไปตามเส้นเชือกที่ขึงไว้นี่ ปลายเชือกไปสุดลงที่ใด ที่นั่นเป็นเตียงนอนของอาจารย์ เวลานี้อาจารย์นอนหลับแล้ว พอสุดปลายเชือกเอี้ยวตัวมาทางขวานิดหนึ่ง จะตรงคออาจารย์พอดี คุณแม่ฟันทีเดียวให้คอขาด แล้วเราจะอยู่ด้วยกันอย่างผาสุกต่อไป'

"หญิงชรานัยน์ตาฝ้าฟาง มองอะไรไม่ค่อยจะเห็นแล้ว เดินไม่ค่อยถนัดเพราะความแก่เฒ่า รับขวานจากชายหนุ่มแล้วงกเงิ่นเดินคลำเส้นเชือกไป ใจของเธอเวลานี้ถูกห่อหุ้มด้วยโมหะ ถูกความเสน่หาเร่งเร้าปลงใจฆ่าแม้แต่ลูกของตนเองซึ่งมีความดีงามพร้อมทุกประการ

"เมื่อเดินคลำเส้นเชือกมาถึงปลายสุด หญิงชราก็เอี้ยวตัวมาคลำดูบนเตียง มองเห็นราง ๆ เหมือนภาพคนนอนคลุมผ้าอยู่ นางแน่ใจว่าเป็นลูกชายตนจึงจ้วงคมขวานลงสุดแรง คมขวานกระทบไม้ดังโผะ นางรู้ตัวว่าถูกหลอกเสียแล้ว ตกใจอย่างยิ่ง ประจวบกับชรามากถึงแล้วซึ่งอายุขัย นางจึงสิ้นใจตายอยู่ ณ ที่นั้นเอง

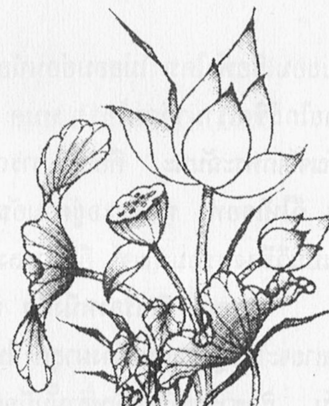
"อาจารย์และศิษย์หนุ่มเฝ้าสังเกตการณ์อยู่โดยตลอด สังเวชสลดใจเป็นที่ยิ่ง ทั้งสองยืนเศร้าซึมอยู่ใกล้ ๆ ร่างของหญิงชราอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดอาจารย์ก็กล่าวขึ้นว่า

" 'มานพ เธอได้เรียนอสาตมนต์จบเรียบร้อยแล้ว' ชายหนุ่มทรุดตัวลงกราบอาจารย์ และกอดเท้าทั้งสองไว้ พร่ำรำพันถึงเมตตากรุณาของอาจารย์ที่มีต่อตน น้ำตาของเขาหยดลงสู่หลังเท้าของอาจารย์ ในขณะนั้น ความรู้สึกของเขาสับสนวุ่นวาย จนไม่อาจพรรณนาได้ว่าเป็นฉันใด

"นี่เอง อสาตมนต์ที่มารดาของเขาเร่งเร้าให้มาเรียน ช่างเป็นวิชาที่แปลกและมีคุณค่าแก่ชีวิตอย่างเหลือล้น"

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าเรื่องอสาตมนต์จบลงแล้วทรงเพิ่มเติมว่า "ดูก่อน อุปกะ ความทุกข์ทั้งมวลมีมูลรากมาจากตัณหาอุปาทาน ความทะยานอยากดิ้นรน และความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นของเรา รวมถึงความเพลินใจในอารมณ์ต่าง ๆ สิ่งที่เข้าไปเกาะเกี่ยวยึดถือไว้โดยความเป็นตนเป็นของตนที่จะไม่ก่อทุกข์ก่อโทษให้นั้นเป็นไม่มี หาไม่ได้ในโลกนี้ เมื่อใดบุคคลมาเห็นสักแต่ว่าได้เห็น ฟังสักแต่ว่าได้ฟัง รู้สึกแต่ว่าได้รู้ เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่สักว่าไม่หลงใหลพัวพันมัวเมา เมื่อนั้นจิตก็จะว่างจากความยึดถือต่าง ๆ ปลอดโปร่งแจ่มใสเบิกบานอยู่ ดูก่อน อุปกะ เธอจงมองดูโลกนี้โดยความเป็นของว่างเปล่ามีสติอยู่ทุกเมื่อ ถอนอัตตานุทิฏฐิคือความยึดมั่น ถือมั่นเรื่องตัวตนเสีย ด้วยประการฉะนี้ เธอจะเบาสบายคลายทุกข์คลายกังวล ไม่มีความสุขใดยิ่งไปกว่าการปล่อยวาง และการสำรวมตนอยู่ในธรรม"

อุปกะส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนาของพระตถาคตเจ้า คลายสังโยชน์คือกิเลสที่ร้อยรัดใจออกเป็นเปลาะ ๆ ได้บรรลุอนาคามิผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่สามด้วยประการฉะนี้

๒๘

เมื่อสาลวโนทยานขาวด้วยมหาวิโยค

ขอนำท่านมาสู่บริเวณสาลวโนทยาน กรุงกุสินาราอีกครั้งหนึ่ง

ภายใต้แสงจันทร์สีนวลยองใยนั้น พระผู้มีพระภาคบรรทมเหยียดพระกายในท่าสีหไสยา แวดล้อมด้วยพุทธบริษัทมากหลายแผ่เป็นปริมณฑลกว้างออกไป ๆ ประดุจดวงจันทร์ที่ถูกแวดวงด้วยกลุ่มเมฆก็ปานกัน

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า "อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เธอทั้งหลายอาจจะคิดว่าบัดนี้พวกเธอไม่มีศาสดาแล้วจะพึงว้าเหว่ไร้ที่พึ่ง อานนท์เอย พึงประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้ว ขอให้ธรรมวินัยอันนั้นจงเป็นศาสดาของพวกเธอแทนเราต่อไป เธอทั้งหลายจงมีธรรมวินัยเป็นที่พึ่ง อย่าได้มีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย

"อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งที่เราจะสั่งเธอไว้ คือบัดนี้ภิกษุทั้งหลายเรียกกันว่า 'อาวุโส ๆ' ทั้งผู้แก่และผู้อ่อนต่อไปนี้ขอให้ภิกษุผู้แก่พรรษากว่า เรียกผู้อ่อนพรรษา ว่า 'อาวุโส' (คุณ) ส่วนภิกษุผู้อ่อนพรรษากว่า พึงเรียกผู้แก่กว่าว่า 'ภันเต' หรือ 'อายัสมา' (ท่าน) ผ่อนผันตามควรแก่คารวไวหาร

"อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องฉันนะ เธอเป็นพระที่ดื้อดึงมีทิฏฐิมานะมาก

ไม่ยอมเชื่อฟังใคร ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อใคร เพราะถือดีว่าเคยเป็นข้าเก่าของเรา เคยใกล้ชิดเรามาก่อนใคร ๆ หมด เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ขอให้สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ คือเธอปรารถนาจะทำ จะพูดสิ่งใด หรือประสงค์จะอยู่อย่างไร ก็ให้เธอทำ พูดและอยู่ตามอัธยาศัย สงฆ์ไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนอะไรเธอ นี่เป็นวิธีลงพรหมทัณฑ์ คือการลงทัณฑ์ที่หนักที่สุดแบบอริยะ

"อานนท์ อีกเรื่องหนึ่งคือ สิกขาบทบัญญัติที่เราได้บัญญัติไว้ เพื่อภิกษุทั้งหลายจะได้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก ไม่กินแหนงแคลงใจกัน มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอกัน สิกขาบทบัญญัติเหล่านั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์พร้อมใจกันจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ซึ่งขัดกับกาลกับสมัยเสียบ้างก็ได้ กาลเวลาล่วงไปสมัยเปลี่ยนไป จะเป็นความลำบากในการปฏิบัติ สิกขาบทที่ไม่เหมาะสมัยเช่นนั้น เราอนุญาตให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้"

เมื่อพระอานนท์มิได้ทูลถามอะไร พระธรรมราชาจึงตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ผู้ใดมีความสงสัยเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรคหรือปฏิปทาใด ๆ ก็จงถามเสียบัดนี้ เธอทั้งหลายจะได้ไม่เสียใจภายหลังว่า มาอยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดาแล้ว มิได้ถามข้อสงสัยแห่งตน"

ภิกษุทุกรูปเงียบกริบ บริเวณปรินิพพานมณฑลสงบเงียบไม่มีเสียงใด ๆ เลย แม้จะมีพุทธบริษัทประชุมกันอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม ทุกคนปรารถนาจะฟังแต่พระพุทธดำรัส เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจเป็นครั้งสุดท้าย

บัดนี้ พละกำลังของพระผู้มีพระภาคเจ้าเหลืออยู่น้อยเต็มทีแล้ว ประดุจน้ำที่เทราดลงไปในดินที่แตกระแหง ย่อมพลันเหือดแห้งหายไป มิได้ปรากฏแก่สายตา ถึงกระนั้น พระบรมโลกนาถก็ยังประทานปัจฉิมโอวาทเป็นพระพุทธดำรัสสุดท้ายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เป็นวาระสุดท้ายแห่งเราแล้ว เราขอเตือนเธอทั้งหลาย ให้จำมั่นไว้ว่าสิ่งทั้งปวงมีความเสื่อม และความสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงอยู่ด้วยความไม่ประมาทเถิด"

ย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระจันทร์โคจรไปทางขอบฟ้าทิศตะวันตกแล้ว แสงโสมสาดส่องผ่านทิวไม้ลงมา ท้องฟ้าเกลี้ยงเกลาปราศจากเมฆหมอก รัศมีแจ่มจรัส

ดูเหมือนจะจงใจส่องแสงเปล่งปลั่งเป็นพิเศษครั้งสุดท้าย แล้วสลัวลงเล็กน้อย เหมือนจงใจอาลัยในพระศาสดาผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์

พระผู้มีพระภาคมีพระกายสงบ หลับพระเนตรสนิท พระอนุรุทธเถระซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่อยู่ในเวลานั้น และได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคว่าเป็นเลิศทางทิพยจักษุ ได้เข้าฌานตาม ทราบว่าพระพุทธองค์เข้าสู่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว เข้าสู่อรูปสมาบัติคืออากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ และสัญญาเวทยิตนิโรธ ตามลำดับ แล้วถอยกลับมาจากสัญญาเวทยิตนิโรธ จนถึงปฐมฌาน และเข้าปฐมฌานไปจนถึงจตุตถฌานอีก เมื่อออกจากจตุตถฌาน ยังมิได้ทันได้สู่อากาสานัญจายตนะ พระองค์ก็ปรินิพพานในระหว่างนั้น

ในที่สุดแม้พระพุทธองค์เองก็ต้องประสบอวสานเหมือนคนทั้งหลาย พระธรรมที่พระองค์เคยพร่ำสอนมาตลอดพระชนมชีพว่า สัตว์ทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุดนั้น เป็นสัจธรรมที่ไม่ยกเว้นแม้แต่พระองค์เอง

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ทรงลำบากตรากตรำอย่างยิ่งยวด ทรงเสวยเพียงวันละมื้อ เพียงเพื่อให้มีพระชนม์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก พระอัครสาวกทั้งสองได้ปรินิพพานไปก่อนแล้ว นิครนถ์ นาฏบุตร หรือศาสดามหาวีระคู่แข่งผู้ยิ่งใหญ่ในการประกาศศาสนาก็ได้สิ้นชีพไปแล้ว อุบาสกผู้เสียสละอย่างยิ่ง เช่น อนาถปิณฑิกคฤหบดีก็ละทิ้งสังขารของตนจากไปก่อนแล้ว ทั้งผู้เป็นมิตรและตั้งตนเป็นศัตรูกับพระพุทธองค์ ต่างก็ทยอยกันเข้าไปสู่ปากแห่งมรณะกันตามลำดับๆ แม้พระองค์จะต้องนิพพานไปแต่ศาสนายังอยู่ พระธรรมคำสอนของพระองค์ยังคงอยู่เป็นประทีปส่องโลกต่อไป จำนวนผู้เคารพเลื่อมใสในศาสนธรรมของพระองค์ ได้เพิ่มพูนเอ่อสูงเหมือนน้ำที่บ่าสูงขึ้นโดยไม่มีเวลาลด รากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาได้หยั่งลงแล้วอย่างแท้จริงในจิตใจของมนุษยชาติ

นึกย้อนหลังไป เมื่อ ๔๕ ปีก่อนปรินิพพาน พระองค์เป็นผู้โดดเดี่ยว เมื่อปัญจวัคคีย์ทอดทิ้งไปแล้ว พระองค์ก็ไม่มีใครอีกเลย ภายใต้โพธิบัลลังก์ครั้งกระนั้น แสงสว่างแห่งการตรัสรู้ได้โชติช่วงขึ้น พร้อมด้วยแสงสว่างแห่งรุ่งอรุณ พระองค์

มีเพียงหยาดน้ำค้างบนใบโพธิพฤกษ์เป็นเพื่อน ต้องเสด็จจากโพธิมณฑลไปพาราณสีด้วยพระบาทเปล่าถึง ๑๐ วัน เพียงเพื่อหาเพื่อนผู้จะรับคำแนะนำของพระองค์สัก ๕ คน ต่อมาบัดนี้ พระองค์มีภิกษุสงฆ์สาวกเป็นจำนวนแสนจำนวนล้าน มีหมู่ชนเป็นจำนวนมากเดินทางมาจากทิศานุทิศเพียงเพื่อได้เข้าเฝ้าพระองค์ เพราะคนทั้งหลายรู้สึกว่าการได้เห็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นความสุขอย่างยิ่งของเขา

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ทรงมีเพียงหญ้าคามัดหนึ่งที่นายโสตถิยะนำมาถวาย และทรงทำเป็นที่รองประทับ มาบัดนี้ มีเสนาสนะมากหลายที่สวยงาม ซึ่งมีผู้ศรัทธาสร้างอุทิศถวายพระองค์ เช่น เชตวัน เวฬุวัน ชีวกัมพวัน มหาวัน ปุพพาราม นิโครธาราม โฆสิตาราม ฯลฯ เศรษฐี คหบดีต่างแย่งชิงกันจองเพื่อให้พระองค์รับภัตตาหารของเขา แน่นอนทีเดียว หากพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คงจะไม่ได้รับความนิยมเลื่อมใสถึงขนาดนี้ และไม่ยืนนานถึงปานนี้

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ภายใต้โพธิพฤกษ์อันร่มเย็นริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ได้บรรลุแล้วซึ่งกิเลสนิพพาน กำจัดกิเลสและความมืดให้หมดไป และบัดนี้ ภายใต้ต้นสาละทั้งคู่ และความเย็นเยือกแห่งปัจฉิมยาม พระองค์ก็ดับแล้วด้วยขันธนิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีพระรูปอันวิจิตร ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ มีพระธรรมกายอันสำเร็จแล้วด้วยนานาคุณรัตนะ มีศีลขันธ์อันบริสุทธิ์ด้วยอาการทั้งปวง เป็นต้น ถึงฝั่งแห่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ด้วยยศ ด้วยบุญ ด้วยฤทธิ์ ด้วยกำลัง และด้วยปัญญา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นยังต้องดับแล้วด้วยการตกลงแห่งฝน คือมรณะเหมือนกองอัคคีใหญ่ต้องดับมอดลง เพราะฝนห่าใหญ่ตกลงมาฉะนั้น

พระองค์เคยตรัสไว้ว่า "ไม่ว่าพาลหรือบัณฑิต ไม่ว่ากษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ ศูทร หรือจัณฑาล ในที่สุดก็ต้องบ่ายหน้าไปสู่ความตาย เหมือนภาชนะไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ในที่สุดก็ต้องแตกสลายเหมือนกันหมด" นั้นช่างเป็นความจริงเสียนี่กระไร !

อันว่าความตายนี้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่นัก ไม่มีใครสามารถต้านทานต่อสู้ด้วยวิธีใด ๆ ได้เลย ก้าวเข้าไปสู่ปราสาทแห่งกษัตริยาธิราช และแม้ในวงชีวิตของพระสัมมา

สัมพุทธเจ้าอย่างสง่าผ่าเผย ปราศจากความสะทกสะท้านใดๆ เช่นเดียวกับก้าวเข้าไปสู่กระท่อมน้อยของขอทาน พญามัจจุราชนี้เป็นตุลาการที่เที่ยงธรรมยิ่งนัก ไม่เคยลำเอียงหรือกินสินบนของใครเลย ย่อมพิจารณาคดีตามบทพระอัยการ และอ่านคำพิพากษาด้วยถ้อยคำอันหนักแน่นเด็ดเดี่ยว ไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใคร ท่ามกลางเสียงคร่ำครวญอันระคนด้วยกลิ่นธูปควันเทียนนั้น ท่านได้ยื่นพระหัตถ์ออกกระชากให้ความหวังของทุกคนหลุดลอย และแล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามพระบัญชาของพระองค์ เมื่อมาถึงบัดนี้ ความยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายก็จะกลายเป็นเพียงนิยายที่ไว้เล่าสู่กันฟังเท่านั้น

มงกุฎประดับเพชรก็มีค่าเท่ากับหมวกฟาง พระคทาอันมีลวดลายวิจิตรก็เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า เมื่อความตายมาถึงเข้า พระราชาก็ต้องถอดมงกุฎเพชรลง วางทิ้งพระคทาไว้ แล้วเดินเคียงคู่ไปกับชาวนา หรือขอทานผู้ซึ่งได้ทิ้งจอบ เสียมหมวกฟาง และคันไถ หรือภาชนะขอทานไว้ให้ทายาทของตน

ใครเล่าจะต่อกรกับพญามัจจุราชผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่ต้องตาย แต่ถ้าไม่มีความตายแล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็จะมัวเมาประมาท และมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานมากกว่านี้ พญามัจจุราชก็มีบุญคุณกับมนุษย์มากอยู่ เพราะเพียงแต่นึกถึงท่านบ่อยๆ เท่านั้น ก็ทำให้ความโลภ โกรธ และหลงสงบลง และเพียงแต่เอาชื่อของท่านไปขู่เท่านั้น ก็ทำให้บุคคลบางคนวางมือจากความชั่วทุจริตที่เคยทำมา แต่ก็พญามัจจุราชนี่เองที่กระชากเอาชีวิตของคนดีมีประโยชน์บางคนไปอย่างหน้าตาเฉย แม้ในโอกาสอันยังไม่ควร

แม้ความงามอันเฉิดฉายของหญิงงามสะคราญตาร่านใจ อันถูกยกย่องแล้วว่าเป็นหนึ่งในจักรวาล เป็นที่ต้องการปรารถนายิ่งนักของบุรุษทุกวัยในพื้นพิภพ เธอผู้งามพร้อมเช่นนี้ ในที่สุดก็ต้องเป็นเหยื่อของความตายผู้ไม่เคยยกเว้นและปรานีใครเลย เมื่อดาบแห่งมัจจุราชฟาดฟันลง ใช้บ่วงอันมีมหิทธานุภาพยิ่งนักคล้องเอาดวงวิญญาณไปแล้ว ร่างอันงดงามเร้ากามคุณให้กำเริบนั้นก็พลันนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ มันไร้ค่ายิ่งกว่าท่อนไม้เสียอีก เพราะไม่อาจนำไปทำประโยชน์ใดๆ ได้เลย จะทำสัมภาระหรือเป็นเครื่องมือหุงข้าวต้มแกงก็มิได้ มีแต่เป็นเหยื่อของหมู่หนอนเข้า

ชอนไช ให้ปรุพรุนเน่าเหม็นเป็นที่สะอิดสะเอียน แม้แก่บุคคลที่เคยรักเหมือนจะขาดใจ อะไรเล่าจะเป็นสาระในชีวิตมนุษย์นี้ นอกเสียจากความดีที่เคยบำเพ็ญและทิ้งไว้ให้โลกระลึกถึงและยกย่องบูชา

ด้วยประการฉะนี้ เจ้าของแห่งเรือนร่างที่งดงามพริ้งเพรา ถ้ามัวแต่เมาในร่างอันไร้สาระของตน มิได้ขวนขวายบำเพ็ญประโยชน์ให้สมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว คุณค่าของเขาจะสู้ก้อนอิฐปูถนนได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระกายของพระองค์เหมือนของคนทั้งหลาย ซึ่งจะต้องแตกสลายไปในที่สุด แต่ความดีและเกียรติคุณของพระองค์ยังคงดำรงอยู่ในโลกต่อไปอีกนานเท่าใดไม่อาจจะกำหนดได้ ความดีนี่เองที่เป็นสาระอันแท้จริงของชีวิต

ขณะเดียวกับที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ละทิ้งวิบากขันธ์อันทรมานเข้าสู่ศิวโมกข์ มหาปรินิพพานนั้น เหตุอัศจรรย์ก็บันดาลให้เป็นไปทั่วท้องธรณีและสากลจักรวาลโลกธาตุ มหาปฐพีดลซึ่งสามารถรองรับนานาสังขาร ลักษณะเช่นภูเขาสิเนรุราชเป็นต้น ก็ไม่อาจทนอยู่ได้ แสดงกัมปนาทการหวั่นไหว อีกทั้งห้วงมหรรณพก็กำเริบ ตีฟองคะนองครืนครั่นนฤนาทสนั่นทั่วทั้งสาคร หมู่มัจฉาปาณก-ชาติ มังกรผุดดำ กระทำศัพท์ให้นฤโฆษประดุจเสียงปริเทวนาการแซ่ซ้อง โศกาดูรกำสรด ท้องฟ้านภากาศก็มืดมัวสลัวลง พร้อมทั้งมีเสียงครืนครั่นสนั่นทั่วเวหาสเหมือนแสดงอาการคร่ำครวญถึงองค์พระโลกนาถผู้จากไป

มองลงมายังพื้นปฐพี ณ สาลวโนทยานมณฑลซึ่งคลาคล่ำไปด้วยศาสนิกชนพุทธบริษัท อร่ามไปด้วยกาสาวพัสตร์อำไพพรรณ และทวยนาครผู้มีความอาลัยในพระศาสดา พอเสียงก้องกังวานระคนเศร้าของพระอานนท์พุทธอนุชาประกาศออกมาว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วเท่านั้น เสียงร่ำไห้ก็ระงมขึ้นพร้อมกัน ประดุจเสียงจักจั่นและเรไรกรีดร้องยามย่ำสนธยา ทั้งคฤหัสถ์และบรรพ-ชิตที่ยังเป็นปุถุชนไม่อาจจะอดกลั้นอัสสุชลธาราไว้ได้ ร่ำร้องโหยไห้ประดุจบิดาแห่งตนสิ้นชีพลงพร้อมๆ กัน ณ บริเวณสาลวันเปียกชุ่มไปด้วยน้ำตา เหมือนพระพิรุณโปรยลงมาเป็นครั้งคราว เสียงร่ำไห้ติดต่อเป็นเสียงเดียวกันทั่วกุสินารานคร

ฝ่ายภิกษุผู้เป็นขีณาสพ สิ้นอาสวะแล้วก็ปลงธรรมสังเวช พร้อมด้วยปลอบผู้ที่กำลังร้องไห้คร่ำครวญด้วยธรรมกถา ให้เห็นความเป็นไปตามธรรมดาแห่งสิ่งทั้งปวง คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมิใช่ตัวตน ทนไม่ได้ต้องแตกไป ดับไป สลายไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วแต่ต้นปัจฉิมยามแห่งราตรี เวลายังเหลืออยู่อีกนาน กว่าจะรุ่งอรุณ พระอนุรุทธ์และพระอานนท์ได้สับเปลี่ยนกันแสดงธรรมปลอบพุทธบริษัทให้คลายโศก ด้วยธรรมเทศนาอันปฏิสังยุตไตรลักษณาการ คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

ข่าวการดับขันธปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว จากแคว้นสู่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี จากนิคมสู่นิคม และจากชนบทสู่ชนบท ตลอดทั่วชมพูทวีป ภารตวรรษทั้งหมดสั่นสะเทือนวิปโยค ประดุจบุรุษผู้มีกำลังดึงย่านเถาวัลย์อันเกี่ยวพันรุกขสาขา ยังความสั่นสะเทือนให้เกิดขึ้นทั่วมณฑลแห่งรุกขชาติก็ปานกัน ไอแห่งความเศร้าสลดแผ่กระเซ็นสาดกระจายไปทั่วขัณฑสีมาอาณาเขต ประหนึ่งละอองฝนกระจายไปทั่วพื้นเมทนี ชมพูทวีปทั้งหมดครึ้มไปด้วยเมฆคือความโศก และชุ่มโชกด้วยละอองฝน คือปริเทวนาการ ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยประการฉะนี้

กำหนดเก็บพระพุทธสรีระไว้เป็นเวลา ๖ ราตรี ในวันที่ ๗ ก็จะทำพิธีถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธนเจดีย์ ในระหว่าง ๖ ทิวาราตรีนั้น มหาชนจากทิศานุทิศเดินทางมาเพื่อบูชาพระพุทธสรีระ บริเวณอุทยานสาลวันปานประหนึ่งคลุมด้วยผ้าขาว ทั้งนี้เพราะชาวชมพูทวีปไว้ทุกข์ด้วยชุดขาวล้วน พระพุทธอนุชาอานนท์ต้องรับภาระหนักเป็นพิเศษ แม้จะพยายามหักห้ามใจสักปานใด แต่ก็มีบางครั้งเมื่อท่านเห็นคนทั้งหลายเศร้าโศก ก็อดที่จะกำสรดตามมิได้ เพราะความอาลัยในพระศาสดามีอยู่ในจิตใจของท่านสุดประมาณ

เมื่อถึงวันที่ ๗ พระพุทธสรีระก็ถูกนำไปสู่มกุฏพันธนเจดีย์ ด้านบูรพากุสินารานครเตรียมถวายพระเพลิง พอดีมีข่าวมาว่าพระมหากัสสป ซึ่งเป็นเถระผู้ใหญ่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกย่องมาก กำลังเดินทางจากเมืองปาวาจวนจะถึงอยู่แล้ว คณะมัลลกษัตริย์และพระอานนท์จึงให้หยุดการถวายพระเพลิงไว้ก่อน รอ

จนกระทั่งพระมหากัสสปมาถึง พิธีจึงได้เริ่มขึ้น โดยมีพระมหากัสสปเป็นประธาน

ผ้า ๔๙๘ ชั้นที่ห่อพระพุทธสรีระนั้นถูกไฟไหม้หมด เหลืออยู่เพียง ๒ ชั้นไฟไม่ไหม้ เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุได้อย่างสมบูรณ์ มิให้กระจัดกระจาย ผ้าสองชั้นในที่สุดที่ใช้ห่อพระพุทธสรีระนั้น เป็นผ้าพิเศษเรียกว่า 'อัคคิโวทาน-ทุสสะ' ตามตัวอักษรแปลว่าซักด้วยไฟ ผ้าชนิดนี้ทำด้วยใยหิน ไฟไม่ไหม้ เมื่อใช้ไปนานๆ ต้องการจะซักต้องโยนเข้ากองไฟ ผ้าจะสะอาดดังเดิม

อีกครั้งหนึ่งที่เสียงปริเทวนาการดังระงมไปทั่วปริมณฑลแห่งมกุฏพันธนเจดีย์อันเป็นที่ถวายพระเพลิงพุทธสรีระ อัสสุชลธาราหลั่งไหลชุ่มโชกทุกใบหน้า เขาเหล่านั้นเป็นประดุจฝูงวิหคนกกาที่เคยจับโพธิพฤกษ์หรือมหานิโครธ อันสมบูรณ์ด้วยลำต้นและกิ่งก้านสาขามีเงาครึ้ม สะพรั่งด้วยผลาผลอันเอมโอช เมื่อโพธิ์หรือไทรนั้นล้มลง ยังความเศร้าสลดแก่ฝูงวิหคสุดประมาณครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อต้นไม้นั้นถูกเผาไหม้มอด ไม่อาจมองเห็นได้อีกต่อไป นกเหล่านั้นจะเศร้าโศกสักปานใด ใครเล่าจะรู้ซึ้งไปกว่าผู้ประสบเอง

"โอ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประเสริฐ" นี่คือเสียงคร่ำครวญ "พระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณากว้างใหญ่ดุจห้วงมหรรณพ มีน้ำพระทัยใสบริสุทธิ์ดุจน้ำค้างเมื่อรุ่งอรุณ ทรงมีพระทัยหนักแน่นดุจมหิดล รับได้ทั้งเรื่องดีและเรื่องร้าย ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ ขวนขวายเพื่อความสงบร่มเย็นของปวงชน พระองค์เป็นผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกภายในคือดวงจิต ประดุจพระอาทิตย์ให้แสงสว่างแก่โลกภายนอกคือท้องฟ้าปฐพี บัดนี้พระองค์ปรินิพพานเสียแล้ว มองไม่เห็นแม้แต่เพียงพระสรีระซึ่งเคยรับใช้พระองค์โปรยปรายธรรมรัตน์ ประหนึ่งม้าแก้วแห่งพระเจ้าจักรพรรดิเป็นพาหนะนำเจ้าของตรวจความสงบสุขแห่งประชากร

"โอ พระมหามุนี ผู้เป็นจอมชน บัดนี้ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นประดุจนกในเวหา ไร้โพธิ์หรือไทรที่จะจับเกาะ ประดุจเด็กน้อยผู้ขาดมารดา เหมือนเรือที่ลอยคว้างอยู่ในมหาสมุทร อ้างว้างว้าเหว่สุดประมาณ จะหาใครเล่าผู้เสมอเหมือนพระองค์"

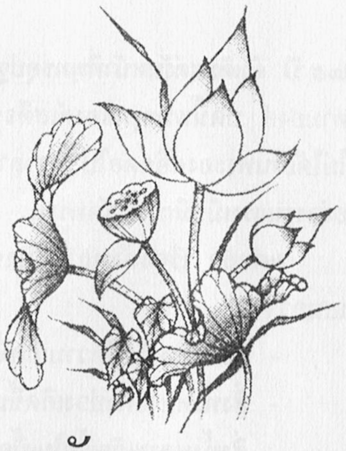
แม้พระอานนท์พุทธอนุชาเอง ก็ไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาไว้ได้ เป็นเวลา

๒๕ ปี จำเดิมแต่รับหน้าที่พุทธอุปฐากมา เคยรับใช้ใกล้ชิดพระพุทธองค์เสมือนเงาตามองค์ บัดนี้พระพุทธองค์เสด็จจากไปเสียแล้ว ท่านรู้สึกว้าเหว่และเงียบเหงาไม่ได้เห็นพระองค์อีกต่อไป เวลา ๒๕ ปี นานพอที่จะก่อความรู้สึกสะเทือนใจอย่างรุนแรงเมื่อมีการพลัดพราก

แต่แล้ว เรื่องทั้งหลายก็มาจบลงด้วยสัจธรรมที่พระองค์ทรงพร่ำสอนอยู่เสมอว่า

- สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมมีการดับไปเป็นธรรมดา
- สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้นเพราะมีเหตุ สิ่งนั้นย่อมดับได้เมื่อเหตุดับ
- สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด

บัดนี้ พระพุทธองค์ดับแล้ว-ดับอย่างหมดเชื้อ ทิ้งวิบากขันธ์และกิเลสานุสัยทั้งปวง ประดุจกองไฟดับลงแล้ว เพราะหมดเชื้อฉะนั้น ฯ

๒๘
วันหนึ่งก่อนวันประชุมสังคายนา

เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว พระมหากัสสปได้ให้ประชุมสงฆ์ปรารภเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย นัดหมายให้ทรงจำกันได้ว่าธรรมอันใด วินัยอันใด พระผู้มีพระภาคทรงสั่งและทรงสอนไว้ว่าอย่างไร ทั้งนี้โดยคำนึงคำกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสดาของภิกษุชรานามว่าสุภัททะ ท่านกล่าวท่ามกลางมหาสมาคมว่า

"ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย สมัยเมื่อข้าพเจ้าเดินทางจากกรุงปาวามาสู่กุสินารานครนี้ มีภิกษุเป็นอันมากเป็นบริวาร ขณะมาถึงกึ่งทาง ข้าพเจ้าได้สดับข่าวปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นปุถุชนยังมีอาสวะอยู่ ไม่อาจอดกลั้นความโศกไว้ได้ ต่างก็ปริเทวนาการคร่ำครวญถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ส่วนภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว ก็ปลงธรรมสังเวชแบบอริยชน แต่มีภิกษุนอกคอกรูปหนึ่งบวชแล้วเมื่อชรานามว่าสุภัททะได้กล่าวขึ้นว่า 'ท่านทั้งหลายอย่าเสียใจ อย่าเศร้าโศกเลย พระสมณโคดมนิพพานเสียก็ดีแล้ว พวกเราจะได้เป็นอิสระ พระสมณโคดมยังอยู่คอยจู้จี้ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ ข่มขู่ขนาบพวกเราทั้งหลายด้วยระเบียบวินัยมากหลาย เหมือนจะเหยียดมือเหยียดเท้าไม่ออก บัดนี้พระสมณโคดมนิพพาน

แล้ว เป็นลาภของพวกเราทั้งหลาย ต่อไปนี้พวกเราต้องการทำอะไรก็จะได้ทำ ไม่ต้องการทำอะไรก็ไม่ต้องทำ’

“ดูก่อนผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร” พระมหากัสสปกล่าวต่อไป “ความจริงสุภัททะผู้ชราไม่พอใจพระศาสดาเป็นส่วนตัว เพราะเธอไม่เข้าใจในพระผู้มีพระ-ภาคเจ้า เรื่องมีว่า...

“ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว สมัยเมื่อพระพุทธองค์เที่ยวจาริกโปรดเวเนยนิกรชน เสด็จจากเมืองกุสินารานี้ไปยังเมืองอาตุมา สมัยนั้นสุภัททะภิกษุบวชแล้ว และลูกชายของเธอทั้งสองคนก็บวชเป็นสามเณร เมื่อพระศาสดาเสด็จมาถึงเมืองอาตุมา สุภัททะภิกษุก็จัดการต้อนรับพระพุทธองค์เป็นการใหญ่ เที่ยวป่าวประกาศชาวเมืองให้เตรียมขัชชโภชนาหารถวายพระองค์ และให้สามเณรลูกชายทั้งสองออกเที่ยวเรี่ยไรชาวนคร นำเอาข้าวสาร ปลาแห้ง และเครื่องบริโภคอื่นๆ อีกมาก ชาวบ้านผู้ศรัทธาในพระศาสดา แม้จะไม่ศรัทธาในสุภัททะภิกษุก็ถวายของมาเป็นจำนวนมาก สุภัททะรวบรวมของได้เป็นกองใหญ่แล้ว จัดการทำเอง ปรุงอาหารเอง เตรียมการโกลาหล

“รุ่งขึ้น พระศาสดาเสด็จออกบิณฑบาตตามปรกติ มีภิกษุตามเสด็จพอประมาณ สุภัททะได้ทราบข่าวนี้จึงออกจากโรงอาหาร ถือทัพพีด้วยมือข้างหนึ่ง มีกายขะมุกขะมอมด้วยเขม่าไฟ รีบวิ่งออกไปตามพระศาสดาในละแวกบ้าน เมื่ออยู่เฉพาะพระพักตร์ เขาคุกเข่าข้างหนึ่งลง และชันเข่าอีกข้างหนึ่งในท่ายองพรหม ประนมมือทั้งๆ ที่มีทัพพีอยู่กราบทูลว่า

“ ‘พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอพระองค์เสด็จกลับเถิด อย่าออกบิณฑบาตเลย ขัชชโภชนาหารข้าพระองค์ได้จัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ข้าพระองค์อาศัยความเลื่อมใสในพระองค์เป็นที่ตั้ง จึงขวนขวายเพื่อพระองค์ แม้อาหารทุกอย่างข้าพระองค์ก็ปรุงเอง ทำด้วยมือของตนเอง ขอพระองค์เสด็จไปสู่อารามเถิด อาหารพร้อมอยู่แล้ว’

“พระจอมมุนีประทับอยู่ระหว่างทาง ทรงมองดูสุภัททะด้วยสายพระเนตรที่แสดงอาการตำหนิ และทรงห้ามถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ จึงตรัสว่า

“ ‘อย่าเลย สุภัททะ เธออย่ายินดีพอใจให้ตถาคตทำอย่างนั้นเลย การ

บิณฑบาตเป็นพุทธวงศ์ อาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตเป็นอาหารที่บริสุทธิ์ยิ่ง

" 'ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่ทวยนาครหุงเตรียมไว้เพื่อมุนีก็มีอยู่ เรือนละนิดเรือนละหน่อย เมื่อกำลังแข้งของเรายังมีอยู่ เราจะเที่ยวไปแสวงหาอาหารด้วยปลีน่องนี้

" 'ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่เธอทำนั้นไม่สมควรที่สมณะจะพึงบริโภค เป็นอกัปปิยโภชนะ อนึ่งทางที่เธอได้อาหารมาก็ไม่สุจริต เธอไปขอของจากคฤหัสถ์ซึ่งมิใช่ญาติ และมิใช่ปวารณา คือเขาไม่ได้บอกอนุญาตไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมณะไม่ควรทำอาหารบริโภคเอง ดูก่อนสุภัททะ แม้ไส้ของเราจะขาดสะบั้นลงเพราะความหิว เราก็ไม่ยินดีบริโภคโภชนะของเธอ กรรมที่ไม่ถูกไม่ควรน่าตำหนิเธอได้ทำแล้ว อนึ่งเล่า ดูซิอาการของเธอนี้เหมาะสมกับความเป็นสมณะนักหรือ วิ่งออกมาทั้ง ๆ ที่มือถือทัพพีอยู่ จีวรก็มิได้ห่มให้เป็นปริมณฑล ช่างรุ่มร่ามเสียเหลือเกิน

" 'ดูก่อนสุภัททะ อย่านึกว่าเราไม่เข้าใจในเจตนาดีของเธอ เรารู้และเห็นเจตนาดีของเธอ แต่เธอทำไม่ถูก เจตนาดีนั้นก็พลอยก่อให้เกิดผลร้ายไปด้วย การเตรียมขัชชโภชนาหารไว้ต้อนรับนั้น เป็นเรื่องของคฤหัสถ์ที่เขาจะทำกัน ถ้าเธอต้องการบูชาเรา ก็จงตั้งหน้าปฏิบัติตามธรรมวินัยทำตนเป็นคนว่าง่าย และเลี้ยงง่าย เรียกว่าปฏิบัติบูชาเถิด

" 'ดูก่อนสุภัททะ คนที่ปราศจากหิริโอตตัปปะ มีความกล้าประดุจกา มักจะมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบายแต่ไร้ความสุขใจและภาคภูมิใจ ส่วนผู้ที่มีหิริโอตตัปปะสงบเสงี่ยมแบบมุนี เข้าสู่สกุลมิให้กระทบกระทั่งศรัทธาและโภคะของคฤหัสถ์เหมือนแมลงผึ้งเข้าไปในป่าดูดเอาน้ำหวานในเกสรดอกไม้ แต่มิให้บุปผชาติชอกช้ำนั้นย่อมเป็นอยู่ยาก แต่มีความสุขใจและภาคภูมิใจ'

"พระตถาคตเจ้า ตรัสอย่างนั้นแล้วเสด็จเลยไป โดยมิได้สนพระทัยกับสุภัททะภิกษุอีกเลย พระสุภัททะทั้งเจ็บและทั้งอาย แต่พูดอะไรไม่ออก จึงผูกใจเจ็บพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

"ดูก่อนผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคมีพระทัยเป็นธรรมาธิปไตย คือทรงถือความถูกความควรเป็นใหญ่อย่างแท้จริง แม้ใครจะทำอะไร ๆ เพื่อพระองค์ แต่ถ้าการ

กระทำนั้นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ไม่ทรงยินดีด้วย แต่การกระทำของภิกษุบางรูป ซึ่งในสายตาของผู้อื่น ดูเหมือนจะเป็นการขาดความเคารพรักในพระศาสดา ดูเหมือนจะไม่ห่วงใยพระองค์ แต่การกระทำอันนั้นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ทรงอนุโมทนาสาธุการ อย่างเรื่องพระธัมมารามเป็นอุทาหรณ์

"ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย" พระมหากัสสปกล่าวต่อไป "พระศาสดานิพพานเพียง ๗ วันเท่านั้น ยังมีโมฆบุรุษกล้ากล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสดาถึงเพียงนี้ ต่อไปภายหน้า ภิกษุผู้ลามกมีจิตทราม คิดว่าศาสนาปราศจากศาสดาแล้ว พึงเหยียบย่ำพระธรรมวินัยสักปานใด เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายจงประชุมกันเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยตามที่พระศาสดาเคยทรงสอนและบัญญัติไว้"

ต่อจากนั้นก็มีการประชุมปรึกษากันว่าควรจะทำสังคายนาที่ใด ในที่สุดตกลงกันว่า ควรจะทำที่กรุงราชคฤห์ เหลือเวลาอยู่อีกเดือนครึ่งจะเข้าพรรษา ที่ประชุมตกลงกันว่า จะทำสังคายนาในพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือน พระมหากัสสปพาภิกษุหมู่หนึ่งมุ่งไปสู่กรุงราชคฤห์ พระอนุรุทธ์พาภิกษุอีกหมู่หนึ่งไปสู่กรุงราชคฤห์เช่นเดียวกัน

ส่วนพระอานนท์พุทธอนุชามีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเป็นบริวารเดินทางไปสู่นครสาวัตถี ทุกหนทุกแห่งที่ท่านผ่านไป มีเสียงคร่ำครวญประดุจวันที่พระศาสดานิพพาน ทุกคนมีใบหน้าชุ่มด้วยน้ำตากล่าวว่า "พระคุณเจ้าอานนท์ผู้เจริญ ท่านนำเอาพระศาสดาไปทิ้งเสีย ณ ที่ใดเล่า" คำพูดเพียงสั้น ๆ แต่กินความลึกซึ้งนี้ ทำให้จิตใจของพระพุทธอนุชาหวั่นไหวและตื้นตัน ความเศร้าของท่านซึ่งสงบระงับลงบ้างแล้ว กลับฟื้นตัวขึ้นอีกเหมือนโรคอันสงบลงด้วยฤทธิ์ยา และกลับกำเริบขึ้นเพราะของแสลง ถึงกระนั้นท่านก็พยายามให้ความโศกสลดสงบระงับลง ด้วยการน้อมเอาโอวาทของพระศาสดาประคับประคองใจ และแล้วก็ปลอบโยนพุทธศาสนิกให้คลายโศกด้วยเทศนาอันกล่าวถึงไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา แล้วเดินทางมาโดยลำดับจนกระทั่งลุถึงสาวัตถีราชธานี เข้าไปสู่เชตวนาราม มีพุทธบริษัทมาแวดล้อมแสดงอาการเศร้าโศกถึงพระศาสดาอีก

พระอานนท์พุทธอนุชาเข้าไปสู่พระคันธกุฎีที่พระผู้มีพระภาคเคยประทับ

หมอบลงกราบที่พุทธอาสน์ เก็บกวาดเสนาสนะให้เรียบร้อย ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้เหมือนอย่างที่เคยทำเมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ประชาชนชาวสาวัตถีได้แสดงอาการดังนี้แล้วหวนคิดถึงความหลัง ครั้งเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ สุดที่จะหักห้ามความตื้นตันและเศร้าหมองได้ จึงหลั่งน้ำตาอีกครั้งหนึ่ง ประหนึ่งว่าน้ำตาข้างหนึ่งหลั่งไหลเพราะสงสารพระพุทธอนุชา และอีกข้างหนึ่งเพราะคำนึงถึงด้วยความอาลัยรักในพระผู้มีพระภาค ความอาลัยรัก และความสงสารเมื่อรวมกัน ลองคิดดูเถิดว่าสภาพจิตใจของผู้นั้นจะเป็นประการใด

เนื่องจากเหน็ดเหนื่อยทรมานกายมานานตั้งแต่พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวรจนถึงพระองค์ปรินิพพาน และงานถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ล้วนแต่เป็นงานหนักทั้งสิ้น พระพุทธอนุชามีสิ่งหมักหมมในร่างกายมาก จึงต้องฉันยาระบายเมื่อมาถึงเชตวนารามนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อขับถ่ายสิ่งหมักหมมในร่างกายออก เพื่อให้สรีระกระปรี้กระเปร่าขึ้น

วันรุ่งขึ้นจากวันที่ฉันยาระบายแล้ว สุภมานพบุตรแห่งโตเทยยพราหมณ์ส่งคนมาอาราธนาพระอานนท์เพื่อไปฉันที่บ้านของตน พระอานนท์ขอเลื่อนเวลาไปอีกวันหนึ่ง โดยแจ้งให้ทราบว่าเพิ่งฉันยาระบายใหม่ ๆ ไม่อาจเข้าสู่ละแวกบ้านได้ อีกวันหนึ่งจึงเข้าไปสู่นิเวศน์ของสุภมานพโตเทยยบุตรพร้อมด้วยพระเจตกะ สุภ-มานพถามว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อยังทรงมีพระชนม์อยู่นั้น ทรงสอนเรื่องอะไรอยู่เป็นเนืองนิตย์ พระพุทธอนุชาวิสัชชนาว่า พระองค์ทรงย้ำหนักเรื่องศีลสมาธิปัญญา จุดมุ่งหมายแห่งพรหมจรรย์นี้อยู่ที่ความหลุดพ้นจากกิเลสาสวะทั้งมวล ส่วนศีล สมาธิ และปัญญานั้นเป็นเพียงมรรคหรือทางสำหรับเดิน สุภมานพมีความเลื่อมใสในธรรมเทศนาของพระอานนท์

จวนจะเข้าพรรษา พระอานนท์จึงจาริกสู่เบญจคีรีนครเพื่อประชุมทำสังคายนา พระภิกษุที่ล่วงหน้าไปก่อน ได้ขออุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรูให้ซ่อมแซมที่พักสงฆ์ถึง ๑๘ แห่ง และตกลงใจจะประชุมสังคายนาที่หน้าถ้ำสัตตบรรณ เชิงเวภารบรรพต พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับเป็นศาสนูปถัมภกโดยตลอด ทั้งเรื่องอาหารและที่พักที่ประชุม

พระเจ้าอชาตศัตรูเวเทหิบุตรทรงให้สร้างมณฑปงดงามอำไพพรรณ ประหนึ่งเนรมิตโดยหัตถ์แห่งวิศวกรรมเทพบุตร มีฝาเสาและบันไดจัดแจงเป็นอย่างดี อร่ามด้วยมาลากรรมและลดากรรมประเภทต่าง ๆ งามชดช้อย พระราชมนเทียรสถานหรือวิมานแห่งเทพผู้มีศักดิ์มิปานได้ เจิดจ้าสง่ารุ่งเรือง ประหนึ่งจะรวมเอาความงามในโลกทั้งมวลมาไว้ในที่แห่งเดียว

ทรงให้ตกแต่งมณฑปเพริศพรายดังวิมานพรหม มีเพดานทอง ประดุจคาบพวงดอกไม้อันมีกลิ่นหอมประทิ่นใจลงมา บุปผชาตินานาพันธุ์หลากสีต่างมาชุมนุมกัน ณ ที่นั้น ภูมิสถานละลานแวววาวประดุจปูลาดด้วยแก้วมณีอันสุกใส เสร็จแล้วทรงให้ปูเครื่องลาดอาสนะอันควรแก่สมณะมีค่าประมาณมิได้ ๕๐๐ ที่เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป ในมณฑปนั้น ทรงให้จัดอาสนะแห่งพระเถระชิดทางด้านทิศทักษิณ ผินพักตร์ไปทางทิศอุดร ทรงให้จัดที่ประทับสำหรับพระผู้มีพระภาคศาสดา หันพระ-พักตร์ไปทางด้านบูรพา ณ ท่ามกลางมณฑปนั้น เสร็จแล้วทรงประกาศแก่สงฆ์ว่า "พระคุณเจ้าทั้งหลาย กิจของข้าพเจ้าสำเร็จเรียบร้อยแล้ว เรื่องต่อไปแล้วแต่พระคุณเจ้าเถิด"

เหลือเวลาอีกเพียงวันเดียวจะถึงวันประชุมสังคายนา แต่พระพุทธอนุชายังมิได้สำเร็จอรหัตตผล คงเป็นเพียงโสดาบัน ภิกษุบางรูปได้เตือนพระอานนท์ว่าขอให้ท่านเร่งทำความเพียรพยายามเข้าเถิด พรุ่งนี้แล้วจะเป็นวันมหาสันนิบาต มีระเบียบว่าผู้เข้าประชุมทั้งหมดจะต้องเป็นพระขีณาสพ

ตั้งแต่เดินทางมาถึงเบญจคีรีนคร พระอานนท์ได้ทำความเพียรอย่างติดต่อเพื่อให้ได้บรรลุพระอรหันต์ แต่หาสำเร็จตามประสงค์ไม่

ในคืนสุดท้ายนั่นเอง ท่านได้เริ่มทำความเพียรตั้งแต่อาทิตย์อัสดง ตั้งใจอย่างมั่นคงว่าจะให้ถึงพระอรหันต์ในคืนนั้น ปฐมยามล่วงไปแล้วก็ยังไม่อาจทำอาสวะให้สิ้น ล่วงเข้าสู่มัชฌิมยาม พระพุทธอนุชาทำความเพียรต่อไป ท่านระลึกถึงพระดำรัสของพระศาสดาที่ประทานไว้ก่อนปรินิพพานว่า "อานนท์ เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้บำเพ็ญสั่งสมมาแล้วมาก เธอจะได้บรรลุอรหัตตผลในไม่ช้าหลังจากเราปรินิพพานแล้ว"

พระพุทธดำรัสนี้ก่อให้เกิดความมั่นใจแก่พระอานนท์เป็นอันมาก และความ

มั่นใจอันนี้อีกเหมือนกันกระตุ้นจิตเร้าใจให้ท่านทำความเพียรอย่างไม่หยุดยั้ง จวนจะถึงกึ่งมัชฌิมยามนั่นเอง ท่านคิดว่าจะพักผ่อนเสียหน่อยหนึ่ง แล้วจะทำความเพียรต่อไปตลอดราตรี ท่านจึงลงจากที่จงกรมล้างเท้าให้สะอาดแล้วทอดกายลง ขณะล้มตัวลงศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน และยกเท้าขึ้นจากพื้นนั่นเอง จิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งมวล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะนั้น พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญาสมาบัติ

พระพุทธอนุชาประสบปีติปราโมชอย่างใหญ่หลวง ความรู้สึกปรากฏแก่ใจว่าความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำในทำนองเดียวกันนี้ไม่มีอีกแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป ภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ ปรากฏแก่ท่านผู้บรรลุแล้วซึ่งอริยภูมิ ประหนึ่งมีเพลิงโหมอยู่ทั่ว ได้ย่ำยีความเมาทั้งปวงแล้ว ได้นำความกระหายทั้งมวลออกไปแล้ว ได้ถอนอาลัยในกามคุณอันเป็นที่อาลัยยินดีอย่างยิ่งของมวลสัตว์ได้แล้ว ตัดวัฏฏะอันทำให้หมุนเวียนมาเป็นเวลานานได้แล้ว ตัณหาความดิ้นรนร่านใจได้หมดสิ้นไปแล้ว คลายความกำหนัดได้แล้ว ดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความเยือกเย็นอย่างยิ่ง ดวงจิตที่เคยเร่าร้อนดิ้นรน บัดนี้ได้อาบแล้วซึ่งธัมโมทกอย่างเต็มที่ ประหนึ่งหิมะลายลงสู่ศิลาแท่งทึบ ซึ่งเคยถูกแดดเผามาเป็นเวลานาน อา ภาวะแห่งผู้ปลดเปลื้องตนจากกิเลสเสียได้เป็นอย่างนี้เอง ช่างประสบกับภาวะสงบเย็นอย่างเต็มที่เสียนี่กระไร สงบเหมือนน้ำในแอ่งน้อยซึ่งอยู่ในป่าลึก สดใสเหมือนหยาดน้ำค้างเมื่อรุ่งอรุณ อบอุ่นประดุจแสงแดดเมื่อยามเช้า อะไรเล่าจะน่าปรารถนาของชีวิตยิ่งไปกว่านี้ นี่เองที่พระศาสดาตรัสอยู่เสมอว่า "พระนิพพานซึ่งสงบเย็นอย่างยิ่ง การสำรอกตัณหาโดยไม่เหลือเชื้อ การสละและการบอกคืนตัณหา การพ้นไปอย่างปราศจากอาลัยในตัณหาเป็นความสุขชื่นบานเกินเปรียบ"

บุคคลผู้ได้บรรลุแล้วซึ่งธรรมอันสุดประเสริฐ คือพระนิพพานนี้ย่อม

- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่งต่อความเย็น ร้อน หิวกระหายและสัมผัสร้ายอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย
- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่ง อดกลั้นได้อย่างสงบต่อถ้อยคำล่วงเกิน

ถ้อยคำเสียดสี คำด่าว่าของผู้อื่น

- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากอาพาธประเภทต่าง ๆ อันเกิดขึ้นอย่างกล้าแข็ง ทำให้หมดความสำราญ ยากที่บุคคลทั่วไปจะทนได้

- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่ออารมณ์อันมายั่วยวน

- เป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ และโมหะได้แล้วอย่างเด็ดขาด มีกิเลสอันย้อมใจดุจน้ำฝาดอันตนสำรอกออกได้แล้ว เป็นผู้ควรรับของขวัญ ควรได้รับการต้อนรับ ควรแก่ของที่ทายกผู้มีศรัทธาจะทำบุญ ควรเคารพกราบไหว้เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

จุดหมายอันใดเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับผู้บวช บัดนี้พระพุทธอนุชาได้บรรลุแล้วซึ่งจุดหมายอันนั้น คืนนั้นท่านเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอดราตรี

ในที่สุด วันมหาสังคายนาก็มาถึง เป็นวันสำคัญอย่างยิ่งวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา ภิกษุล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ ประกอบด้วยอภิญญาและสมาบัติ ๕๐๐ รูป ประชุมเป็นมหาสันนิบาต ณ หน้าถ้ำสัตตบรรณ เชิงภูเขาเวภาร ธงแผ่นผ้าสีกาสายะ คือเหลืองหม่น สะบัดพลิ้วตามแรงลมดูงามรุ่งเรือง

เสียงเภรีสลับเสียงระฆังดังขึ้นเป็นสัญญาณว่าสงฆ์ทั้งมวลพร้อมแล้ว ก่อนจะเริ่มมหาสังคายนา พระมหากัสสปประธานสงฆ์ได้ตั้งปัญหาถามพระอานนท์พุทธอนุชาในนามของสงฆ์ว่า

"อานนท์ เมื่อสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เธอเคยเย็บหรือปะหรือชุนผ้าสำหรับพระพุทธองค์ทรงใช้สรงมิใช่หรือ ?"

"ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยทำอย่างนั้น" พระอานนท์รับ

"ในขณะที่เย็บหรือปะหรือชุน เธอใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคตใช่ไหม ?"

"สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้น"

"ดูกรอาวุโส อานนท์" พระมหากัสสปกล่าว "ในนามของสงฆ์ สงฆ์เห็นว่าเธอกระทำไม่สมควร เธอไม่ควรใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคต ข้อนี้เป็นอาบัติ

ทุกกฎ แก่เธอ เธอจงแสดงอาบัติเสีย”

พระอานนท์พุทธอนุชาลุกขึ้นนั่งคุกเข่าประนมมือแล้วกล่าวว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้นด้วยความจำเป็น การใช้เท้าหนีบผ้าแห่งพระตถาคตแล้วเย็บนั้น จะเป็นเพราะไม่เคารพก็หามิได้ แต่เมื่อไม่ทำอย่างนั้นจะเย็บได้อย่างไร ในเมื่อข้าพเจ้าทำเพียงผู้เดียวเท่านั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เอาเถิด ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเคารพยำเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติทุกกฎในเพราะเรื่องนี้”

“อานนท์ ยังมีอีกหลายข้อ” พระมหากัสสปกล่าว “ข้อหนึ่งคือ เมื่อพระ-ตถาคตเจ้าทรงแสดงนิมิตโอภาส คือให้นัยแก่เธอถึง ๑๖ ครั้ง เพื่อให้ทูลให้พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ต่อไป แต่เธอมิได้ทูลไว้ สงฆ์เห็นว่าเธอกระทำไม่สมควร เป็นความผิดของเธอ เธอต้องแสดงอาบัติในเรื่องนี้”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าว “เหตุที่ข้าพเจ้ามิได้ทูลอาราธนาพระศาสดาให้ทรงพระชนม์ต่อไปนั้น เป็นเพราะเวลานั้นข้าพเจ้ากำลังระทมทุกข์และกังวลถึงเรื่องอาพาธของพระศาสดา มิได้เฉลียวใจในเรื่องนั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงและเคารพในมติของสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ยอม และขอแสดงอาบัติทุกกฎในเรื่องนี้”

“อานนท์” พระมหากัสสปกล่าว “ยังมีอีก คือเธอเป็นผู้ขวนขวายให้สตรีเข้ามาบวชในพระศาสนา เธอพยายามอ้อนวอน ข่มขี่พระศาสดา ทั้งๆ ที่พระองค์ทรงห้ามตั้งหลายครั้งว่าอย่าพอใจขวนขวายให้ภิกษุณีเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้เลย เธอก็ไม่ยอมฟัง พยายามขวนขวายให้ภิกษุณีเข้ามาบวชจนได้ ก่อความยุ่งยากในภายหลังมิใช่น้อย ข้อนี้เป็นความผิดของเธอ”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเพราะข้าพเจ้าใจอ่อน ทนดูสภาพของพระมหาปชาบดีโคตมีพระน้านางแห่งพระทศพลเจ้ามิได้ พระนางได้ปลงพระเกศามาแล้ว มีร่างกายขะมุกขะมอมบอบช้ำ ทรงพิลาปรำพันอย่างเหลือล้น ปรารถนาจะบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้า และเห็นว่าพระนางทรงมีอุปการะต่อพระศาสดามากล้น ข้าพเจ้าจึงขวนขวายให้พระนางได้บวช และเมื่อพระนางเป็นภิกษุณีแล้ว ก็สามารถ

ขจัดกิเลสบรรลุพระอรหันต์ได้ ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงเคารพในมติสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ยอมและขอแสดงอาบัติทุกกฎในเรื่องนี้"

"อานนท์ ยังมีอีก" ประธานสงฆ์กล่าว "คือเมื่อพระศาสดาบรรทม ณ เตียงเป็นที่ปรินิพพาน พระองค์ทรงเปิดโอกาสทรงอนุญาตไว้ว่า เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อสงฆ์พร้อมใจกันจะถอนเสียบ้างก็ได้ เธอได้ทูลถามหรือไม่ว่า สิกขาบทเล็กน้อยนั้นพระองค์ทรงหมายถึงสิกขาบทอะไร ?"

"ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามเลย ท่านผู้เจริญ" พระอานนท์ตอบ

"นี่ก็เป็นความผิดของเธอ" ประธานสงฆ์กล่าว

"ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ที่ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามถึงสิกขาบทเล็กน้อยนั้น เป็นเพราะข้าพเจ้ากลุ้มใจ กังวลใจในเรื่องพระศาสดาจะนิพพาน จนไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องอื่น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงเคารพในมติของสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิดข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ"

"อานนท์ ยังมีอีก" ประธานสงฆ์กล่าว "คือในการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เธอจัดให้สตรีเข้าไปถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อน สตรีเหล่านั้นร้องไห้น้ำตาเปื้อนพระพุทธสรีระ ข้อนี้ก็เป็นความผิดของเธอ"

"ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การที่ข้าพเจ้าจัดให้สตรีเข้าถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อนนั้น เป็นเพราะคิดว่าธรรมดาสตรีไม่ควรอยู่นอกบ้านจนมืดค่ำ ข้าพเจ้าจัดให้ถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อน เพื่อเธอจะได้กลับบ้านก่อนตะวันตกดิน และได้ไปหุงหาอาหารเพื่อสามีหรือมารดาบิดา ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ"

ดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาของคนโปรดปรานของผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้ยิ่งใหญ่สิ้นชีพหรือล้มลง เพื่อนก็จะเริ่มรังแก ทั้งนี้เพราะตลอดเวลาที่ผู้ยิ่งใหญ่ยังคงยิ่งใหญ่อยู่ จะไม่มีใครกล้าแตะต้องคนโปรดของท่าน พระอานนท์เป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระศาสดา เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว ดู ๆ เหมือนว่าท่านจะถูกสงฆ์รังแกให้รับผิดในท่ามกลางมหาสันนิบาต แม้ในสิ่งที่ท่านไม่ผิด ถ้ากฎที่กล่าว

ข้างต้นเป็นความจริง และกฎทุกอย่างมีข้อยกเว้น เรื่องพระอานนท์ควรเป็นข้อยกเว้นในกฎนี้ ที่ว่าดูๆ เหมือนท่านจะถูกรังแกนั้น ความจริงมิได้เป็นอย่างนั้นเลย เรื่องที่สงฆ์ลงโทษพระอานนท์ และพระมหากัสสปให้พระอานนท์ยอมรับผิดนั้น อย่างน้อยมีผลดีถึง ๒ ประการคือ

๑. เป็นกุศโลบายของพระมหากัสสป พระเถระผู้เฒ่าที่ต้องการจะวางระเบียบวิธีปกครองคณะสงฆ์ ให้ที่ประชุมเห็นว่าอำนาจของสงฆ์นั้นยิ่งใหญ่เพียงใด คำพิพากษาวินิจฉัยของคณะสงฆ์เป็นคำเด็ดขาด แม้จะเห็นว่าตนไม่ผิด แต่เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ผู้นั้นก็ต้องยอม เป็นตัวอย่างที่ภิกษุสงฆ์รุ่นหลังจะเดินตาม

๒. เรื่องนี้ได้ส่งเสริมเกียรติคุณของพระพุทธอนุชาให้ก้องยิ่งขึ้น เป็นตัวอย่างในทางเป็นผู้ว่าง่ายเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ เป็นปฏิปทาที่ใครๆ พากันอ้างถึงด้วยความนิยมชมชอบในพระอานนท์

รวมความว่า เรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระอานนท์ในคราวปฐมสังคายนานั้น ทำให้เกียรติประวัติของท่านจับใจยิ่งขึ้น น่ารักเคารพยิ่งขึ้น

เสร็จแล้วการสังคายนาก็เริ่มขึ้น โดยพระมหากัสสปเป็นผู้ซักถาม พระอุบาลีซึ่งได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นผู้เลิศทางพระวินัย ได้วิสัชชนาพระวินัย พระอานนท์พุทธอนุชาวิสัชชนาพระธรรมโดยตลอด สังคายนาครั้งนี้ทำอยู่ ๓ เดือน จึงเสร็จเรียบร้อยด้วยประการฉะนี้

กราบขอบพระคุณ

คณะเจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีเกียรติ และญาติมิตรที่เคารพทุกท่าน ที่ได้กรุณาสละเวลามาร่วมในพิธีพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ร่วมเป็นเจ้าภาพ และร่วมในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ นำพวงหรีดมาเคารพศพ และบริจาคเงินร่วมทำบุญ ตลอดจนให้เกียรติมาร่วมในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พลเรือโทสัมฤทธิ์ ชาตินันทน์

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง คณะเจ้าภาพขอกราบประทานอภัยมา ณ โอกาสนี้

นางบุญส่ง ชาตินันทน์ และครอบครัว